

RESEARCH AND EDUCATIONAL INSTITUTE
"INSTITUTE OF PUBLIC ADMINISTRATION"
OF V.N. KARAZIN KHARKIV
NATIONAL UNIVERSITY

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
"ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ"
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

УНІКОН >> KHARKIV
UNIVERSITY
CONSORTIUM

ХАРКІВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ
КОНСОРЦІУМ УНІКОН >>

Публічне управління XXI століття: В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Збірник
наукових матеріалів
XXII Міжнародного
наукового конгресу

Public Administration of the XXIst Century: IN CONDITIONS OF HYBRID THREATS

Collected
of scientific materials
of the XXII-th International
Scientific Congress

Харків - 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
“ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ”
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. Н. КАРАЗІНА
ХАРКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОНСОРЦІУМ

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ
XXI СТОЛІТТЯ:
В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ**

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ МАТЕРІАЛІВ
XXII МІЖНАРОДНОГО
НАУКОВОГО КОНГРЕСУ**
(27 квітня 2022 р., м. Харків, Україна)

Електронне видання

**PUBLIC ADMINISTRATION
OF THE XXIst CENTURY:
IN CONDITIONS
OF HYBRID THREATS**

**COLLECTED
OF SCIENTIFIC MATERIALS
OF THE XXIIth INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONGRESS**
(27 April 2022, Kharkiv, Ukraine)

Electronic vision

Харків Kharkiv
2022

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 10 від 26 червня 2022 року)*

Редколегія: *Л. О. Белова*, д.соц.н., проф., заслужений працівник освіти України, директор ННІ “Інститут державного управління” Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, президент ГО “Харківський університетський консорціум” (голов. редактор); *Д. В. Карамішев*, д.держ.упр., проф., заступник директора ННІ “Інститут державного управління” Харківського національного університету імені В. Н.Каразіна (відп. редактор); *В. Ф. Золотарьов*, к.е.н., проф., заступник директора ННІ “Інститут державного управління” Харківського національного університету імені В. Н.Каразіна; *Л. Ю. Величко*, д.ю.н., проф.; *В. Б. Дзюндзюк*, д.держ.упр., проф.; *В. П. Слагін*, д.держ.упр., проф.; *Ю. О. Куц*, д.держ.упр., проф.; *М. А. Латинін*, д.держ.упр., проф.; *В. М. Мартиненко*, д.держ.упр., проф.; *О. В. Орлов*, д.держ.упр., проф.; *П. О. Редін*, к.філол.н., доц., заслужений працівник освіти України; *Н. В. Статівка*, д.держ.упр., проф.; *В. М. Шур*, к.пед.н., доц.

П88 Публічне управління XXI століття: в умовах гібридних загроз :
зб. наук. матер. XXII Міжнар. наук. конгресу [Електронний ресурс]. – Харків :
ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. – (PDF 304с.)

У збірнику наукових матеріалів, представлених до XXII Міжнародного наукового конгресу “Публічне управління XXI ст.: в умовах гібридних загроз”, висвітлено підходи й основні напрями досліджень гібридних загроз, проаналізовано проблеми правового забезпечення протидії таким загрозам, розкрито інституціональні засади соціогуманітарного розвитку й економічну політику України в умовах децентралізації влади та під час воєнного стану. Визначено роль інформаційної безпеки та кібербезпеки в умовах гібридних загроз, розглянуто стратегію розвитку та захисту національних інтересів держави в умовах глобальних викликів, а також перспективи розвитку системи публічного управління в Україні.

URI <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/18824>

ЗМІСТ

АКАДЕМІЧНА ВІДПОВІДЬ НА ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ12

Газарян Світлана Вікторівна.

Колабораціонізм у сфері публічного управління:
огляд проблеми12

Карамішев Дмитро Васильович.

Організаційно-правові засади цивільно-військового
співробітництва в умовах воєнного стану15

Корженко Володимир Васильович, Козирева Наталія Вікторівна.

Засадничі національно-культурні орієнтири публічного
управління: літературна антропологія Миколи Хвильового18

Кузнецов Андрій Олегович.

Дискурс у вимірах методичного соліпсизму24

Грановський Микола Володимирович.

Академічна відповідь на гібридні загрози: сучасний досвід
республіки Польща28

Кудь Александр Александрович.

Децентралізоване платформне урядування для зміни
управлінського фокусу від “держави-виробника” на
“громадянина-споживача”32

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ37

Грень Лариса Миколаївна, Грибко Ольга Владиславівна.

Комунікативний компонент лідерського потенціалу
публічних службовців: шляхи формування37

Боковикова Юлія Володимирівна.
Досвід прийняття на державну службу у Чеській Республіці.....40

Євдокимов Вадім Олександрович.
Підходи керівника до постановки завдань підлеглим:
помилки, принципи, ефективні інструменти.....44

Кирий Сергій Леонідович.
Соціальний інтелект і професійна компетентність
публічної особи.....47

Олешко Олексій Миколайович.
Національно-патріотична свідомість як важливий фактор
формування професійної етики публічного службовця.....51

Набока Людмила Віталіївна.
Причини професійного вигорання державних службовців та
посадових осіб місцевого самоврядування України54

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ДОСВІД.....59**

Ковальова Тетяна Володимирівна, Вязовська Ірина Олегівна.
Проблеми забезпечення прав українців, які шукають тимчасового
захисту в країнах Євросоюзу через збройну агресію Російської
Федерації (на прикладі Федеративної Республіки Німеччина).....59

Білоконь Михайло Вячеславович.
Конвенційна фаза гібридної війни чи гібридна – конвенційної?..... 63

Дубовик Катерина Євгенівна.
Міжнародне гуманітарне право як джерело захисту прав
дитини.....66

Мирна Надія Володимирівна, Соколова Вікторія Вікторівна.
Європейський досвід визначення і протидії гібридним
загрозам71

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА У ВИМІРАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН	75
---	-----------

*Островська-Бугайчук Ірина Миколаївна, Пільгун Маргарита
Валеріївна.*

Децентралізація влади: виклики та перспективи	75
---	----

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	79
--	-----------

Сичова Вікторія Вікторівна, Гонюкова Лілія Василівна.

Проблеми управління соціальним розвитком України в умовах російсько-української війни: гендерний вимір	79
---	----

Ткаченко Лідія Петрівна.

Запровадження інклюзивного навчання в Україні як показник соціогуманітарного розвитку держави	83
--	----

Амосова Лариса Володимирівна.

Змішане навчання як ефективна технологія вивчення іноземної мови фахівцями у сфері публічного управління та адміністрування	85
---	----

Коваленко Наталія Володимирівна.

Механізми державного управління та державні механізми управління як соціальні технології	89
---	----

Редін Петро Олексійович, Гришина Наталія Михайлівна.

Мова під час війни: тенденції розвитку	94
--	----

Садовська Ліна Миколаївна.

Ключові принципи екологічної безпеки в умовах воєнного часу	100
--	-----

Терещенко Василь Миколайович, Гамова Ганна Іванівна.

інтегрований підхід у межах мовно-літературної освітньої галузі в новій українській школі: ризики й переваги	102
---	-----

Живилю Ірина Олександрівна.

Практика впровадження країнами Європейського Союзу підходу
“охорона здоров’я у всіх політиках держави” за напрямком
орфанні захворювання.....107

Алексеева Наталія Олексіївна.

Шляхи організації інклюзивного навчання у закладах загальної
середньої освіти в контексті запитів сьогодення112

Бойко Жанна Олексіївна.

Необхідність змін у системі інституційного догляду та виховання
дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування114

Гаврашенко Аліна Андріївна.

Виклики гуманітарного характеру для українських біженців
в умовах збройної агресії118

Єрьоміна Олена Вячеславівна.

Специфіка концесійних угод у сфері культури121

Лосева Юлія Григорівна.

Соціальні інвестиції як провідний інструмент соціального
розвитку держави125

Машкіна Ольга Іванівна.

Захист прав дітей в умовах воєнного стану в Україні128

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ131

Бобровська Олена Юріївна.

Економічна політика відновлення економіки України в умовах
агресивних зрушень: реалії та напрями.....131

Дунаєв Ігор Володимирович.

Кадровий і трудовий потенціал для повоєнної відбудови України.
Як мотивувати співвітчизників повертатися з-за кордону?134

<i>Коваленко Микола Миколайович, Коваленко Микола Йосипович.</i> Публічна політика у вирішенні проблем сучасного суспільства	139
<i>Сокольська Тетяна Вікторівна, Поліщук С. П., Осипенко Б. Р.</i> Післявоєнне відновлення України: вибір моделі розвитку	143
<i>Бабаєв Валерій Юрійович, Косенко Аліса Володимирівна.</i> Ризики продовольчої кризи в умовах воєнного стану в Україні.....	148
<i>Гордієнко Євгенія Петрівна.</i> Ключові напрямки відновлення економіки в умовах війни	152
<i>Грабар Наталія Сергіївна.</i> Вплив туризму на міжнародні економічні відносини країн світу...	154
<i>Гончаренко Марина Василівна.</i> Реалізація принципу гнучкості бюджетної політики в умовах воєнного стану	157
<i>Клименко Наталія Григорівна.</i> Економічна та правова сутність підприємницької діяльності в Україні	161
<i>Лесная Олена Сергіївна.</i> Шлях додому (напрями відновлення Харківщини у повоєнний період)	164
<i>Меляков Антон Володимирович, Баклан Анастасія Олексіївна.</i> Проблеми розвитку жіночого підприємництва в умовах воєнного стану в Україні.....	167
<i>Надточій Алла Олександрівна, Смаглюк Анна Андріївна.</i> Особливості регулювання соціально-трудових відносин в умовах воєнного стану	171
<i>Ревенко Олена Вікторіна.</i> Державне регулювання бізнес-середовища в умовах цифрової економіки.....	175

Соболь Роман Георгійович.

Організаційно-правові засади публічної політики в галузі
страхування в умовах воєнного стану та гібридних загроз179

Харченко Тетяна Олександрівна.

Нормативно-правова регламентація аграрної політики в умовах
воєнного стану184

Черноіваненко Аліна Володимирівна.

Особовості інвестування під час воєнного стану187

Чернятіна Вікторія Анатоліївна.

Вплив війни на сталий розвиток сільських територій України190

Громов Сергій Олександрович.

Стратегічне бачення повоєнної безпекової і військово-
промислової політики України крізь призму нового
американського ленд-лізу194

Костенніков Дмитро Михайлович.

Українські громадяни і мігранти як потенційні трудові ресурси
для будівельного відновлення повоєнної України198

Бабаєва Ірина Олексіївна.

Публічна політика забезпечення зайнятості населення України
в умовах невизначеності та воєнного стану201

Боднар Катерина Віталіївна.

Управління сталим розвитком в умовах глобальних викликів....205

Біловіцька Юлія Андріївна.

Стратегічні орієнтири державної політики сталого розвитку
“зеленої” економіки в Україні208

Бондаренко Дмитро Миколайович.

Кластеризація промисловості як процес відродження економіки
регіонів.....213

Бондаренко Любов Іллівна.

Підвищення ролі й відповідальності державних службовців
у відновленні економіки країни у післявоєнний період.....217

Кацук Олександр Дмитрович.

Житлова політика в Україні: сучасний стан та перспективи
розвитку222

Летюка Вікторія Миколаївна.

Інституційні аспекти реалізації політики регіонального
розвитку туризму224

Мирошниченко Анна Володимирівна.

Відновлення житлового фонду України: у пошуках ефективних
рішень227

Рибалко Костянтин Валерійович.

До питання побудови стратегії публічного управління землями
сільськогосподарського призначення231

Токарчук Дар'я Михайлівна.

Управління проектами як механізм підвищення ефективності
публічного адміністрування.....233

Чернявський Костянтин Олександрович.

Контури нової післявоєнної публічної економічної політики
щодо місцевого економічного розвитку в Україні.....237

Шевченко Валерія Миколаївна.

Сервісне обслуговування платників податків щодо одноразового
(спеціального) добровільного декларування.....240

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В ПУБЛІЧНОМУ
УПРАВЛІННІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....244**

Лукін Сергій Юрійович, Марусенко Аліна Володимирівна.
Суперечності використання інформаційних технологій
в умовах урбанізації.....244

Живило Євген Олександрович, Орлов Олександр Валентинович.
Сутність кібербезпеки національного сегменту кіберпростору
держави в умовах кризового управління248

Кобзев Ігор Володимирович, Горелов Юрій Петрович.
Використання хмарних сервісів для державних структур
під час війни.....255

Бобровський Олексій Ілліч.
Передумови використання смартспеціалізації і цифрової
економіки при виборі напрямів економічної політики регіонів...260

Дворянов Віктор Петрович.
Іміджева війна як основа гібридної263

**УКРАЇНА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ:
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТА ЗАХИСТУ
НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ269**

Valeriy Shur, Lina Ignatenko, Ihor Lavrinenets.
Municipal property as a strategic resource for the development
of territorial communities.....269

Kostyantyn Kozlov.
Good governances' principles and co-governance as a new trend
in authorities and the public interaction.....272

Marina Bigari.
Auslandserfahrung bei der Umsetzung der Staatliche
Sprachpolitik.....277

Larysa Mykhailets.

Mastery of the art of speaking in public as a component
of the image of civil servants280

Tatiana Shupik, Svitlana Shepelieva.

Electronic document management as a component of National
development Strategy283

Andrii Khmelnytskyi.

Artificial intelligence for public services as a data protection tool
in the face of global threats to national security286

Oleksandr Babych.

World Experience in the Sphere of Local Government in Ukraine289

Olena Budarahina.

Ecology issues in Ukraine and the ways of their solution294

Irada Hadirova.

Globalization of the Ukrainian market in accordance with
international agreements299

Sofia Panasiuk.

Demographic problems of Ukraine as a modern global challenge301

АКАДЕМІЧНА ВІДПОВІДЬ НА ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ

Газарян Світлана Вікторівна

*д.держ.упр., проф.,
професор кафедри публічного управління та державної служби
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ

З 15 березня 2022 р. набув чинності Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність" [4] з метою встановлення справедливого покарання для осіб, які співпрацюють з державою-агресором Російською Федерацією (РФ), її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській та трудовій сферах, а також обмеження доступу таких осіб до посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, строком на 15 років та передбачення інших відповідних покарань.

У зв'язку з цим, суспільну і наукову актуальність набуває тема колаборації в умовах військової агресії РФ проти України з 2014 р. До проблеми колаборації зверталися в основному історики в контексті Другої світової війни (Д. Армстронг, Ч. Мадайчик, В. Рьора, С. Хоффман; О. Гончаренко, В. Петровський, В. Семененко, В. Шайкан і ін. [5, с. 41–53]). З точки зору публічного управління відсутні наукові праці, які б комплексно дослідили дану проблему. За цих умов ставимо завдання привернути увагу до необхідності розроблення комплексного підходу щодо проблеми колаборації і, зокрема, вузького сегменту цієї теми, який стосується причин поведінкових реакцій публічних управлінців як проявів колабораціонізму, та пошуку новітніх методів їх попередження.

На початковій стадії нашого дослідження зауважимо, що коли ми розмірковуємо про колабораціонізм, важливо з міркувань дотримання Європейської конвенції прав людини надати точне визначення умов, за якими встановлюється факт належності до колаборантів. Зокрема, Венеціанська комісія наголошує: колабораціонізм мав бути свідомим, таємним, організованим та тривалим; колабораціонізм мав ґрунтуватися на письмовому документі (тобто письмовій згоді особи, яка погоджується на колабораціонізм); колабораціоніст мав діяти або як таємний колабораціоніст, або як таємний інформатор, або через посередника; колабораціонізм мав включати оперативний збір інформації, яка оброблялася, зберігалася або використовувалася органами державної безпеки; колабораціонізм виливався в порушення або обмеження прав і свобод громадян; колабораціоніст мав отримати вигоду від співпраці – тобто отримати матеріальну (фінансову) вигоду, або певні привілеї, або послуги в працевлаштуванні (такі як отримання роботи або підвищення тощо) [3, с. 4].

“Колабораціонізм” як поняття походить від французького “collaboration”, з’явилося на початку XIX ст. й означало допомогу за певну плату незаможних студентів багатим однокурсникам долати труднощі навчання. У сучасних дослідженнях питань колаборації вчені Заходу уточнюють, що “це явище надзвичайно складне і навіть сама ідея колаборації – не що інше, як результат суб’єктивного підходу до даного явища” [5, с. 43]). Під час аналізу “колаборації” як “типового явища для всіх часів і періодів історії” [6, с. 1] виокремлюють її різновиди: державна (добровільна чи примусова) й індивідуальна (може мати ідеологічні чи побутові причини) (С. Хоффман); “корисна” і “шкідлива” (Ч. Мадайчик); політична, економічна, ідеологічна, інтелектуальна, культурна, “горизонтальна” тощо [5, с. 44]).

За результатами аналізу зарубіжних і вітчизняних праць можна припустити, що колабораціонізм і його різноспрямованість у сфері публічного управління базується на концепції інтересу. Так, згідно з теорією Г. Лассуелла, “політична людина”, як і всі інші люди, володіє особистими мотивами і здатністю направити ці мотиви на суспільний об’єкт, але відмітною якістю є раціоналізація власних політичних мотивів через суспільний інтерес [2, с. с. 35]. Іншими словами, політична особа переводить у сферу публічної діяльності характер, індивідуальні інтереси та мотиви, власні комп-

лекси та раціоналізує їх у політиці. Раціоналізацію власних психологічних особливостей вона розуміє як “обґрунтування... за допомогою політичних чи ідеологічних аргументів”.

Подібного висновку доходить і В. Шайкан: “В екзистенційні періоди розвитку суспільства і психосоціальних криз людини відбувається процес гострої боротьби між позитивною та негативною ідентичностями, що, за певних умов, може спричинити аномальну лінію розвитку особистості й навіть призвести до злочинної співпраці з ворогом [6, с. 22]”. Тобто визначальними мотивами діяльності політичної особи є її власні психологічні особливості, які потрібно вивчати й розуміти, щоб зуміти пояснити та прогнозувати поведінку публічних управлінців, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Отже, складне багатовимірне суспільно-політичне, психологічне й етичне явище колабораціонізму, яке виникає, провокується, заохочується, активізується і поширюється внаслідок дії навмисно створюваних окупантами універсальних механізмів навіювання, залякування, переконання, наслідування тощо, значним чином стосується публічного управління. Виявити мотиви колаборації в Україні досить важко. У зв’язку з цим варто звернути увагу на дослідження багатоманітності інтересів посадових осіб, усвідомлення необхідності й наявної можливості задоволення яких породжують у носія інтересу різні моделі поведінки, у тому числі, які підштовхують представників політикуму й публічної служби сучасної України і до “усвідомленого, добровільного та зумисного співробітництва з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам” [1].

Список використаних джерел

1. Грабовський С. І. Колабораціонізм. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=4446 (дата перегляду: 12.04.2022).
2. Козирев М. П. Політична психологія. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 648 с.
3. Колабораціонізм. Міжнародний досвід регулювання, правові механізми та санкції. Інформаційна довідка / інформаційно-дослідницький центр при Верховній Раді України. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XD9Z.pdf (дата звернення: 12.04.2022).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України

від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 12.04.2022).

5. Семененко В. І., Петровський В. В. Особливості колаборації в Україні та Західній Європі в роки Другої світової війни у компаративному аспекті (англо- та німецькомовна історіографія. Українознавство: історичні та філософські науки". Серія "Історія України. 2019. Вип. 28. С. 41–53.

6. Шайкан В. О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату "Україна" та військової зони в роки Другої світової війни. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук 07.00.01 – історія України. Донецьк. – 2006. 41 с.

Карамішев Дмитро Васильович

*д.держ.упр., проф.,
заступник директора*

*ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Законом України "Про правовий режим воєнного стану" від 12 травня 2015 р. № 389-VIII [1] визначено зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Такий особливий правовий режим передбачає комплекс дій, що застосовуються в разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності й полягають у наданні відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування відповідних повноважень, необхідних для усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

На виконання Закону України “Про правовий режим воєнного стану” для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, указом Президента України утворені військові адміністрації [2]. Зокрема, у ст. 4 відповідного Закону [1] зазначено, що на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації.

Спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України, а з інших питань – Кабінет Міністрів України в межах своїх повноважень [1].

Метою дослідження є обґрунтування організаційно-правових засад інституціалізації діяльності органів військового управління і структур цивільно-військового співробітництва у напрямі реалізації державної політики цивільно-військової взаємодії шляхом розв’язання комплексу міжвідомчих питань щодо організації та розвитку системи життєзабезпечення Збройних Сил України, а також у вирішенні проблемних питань життєдіяльності цивільного населення з використанням військових і невійськових сил та засобів в умовах воєнного стану й обґрунтування наукових висновків та пропозицій щодо її удосконалення.

Аналіз літературних джерел свідчить про наявність проблемних питань і несформованості механізмів цивільно-військового співробітництва: Б. Бернадський, Н. Васюкова, С. Денисенко, Р. Додонов, Ю. Калагін, В. Коваленко, І. Коропатнік, В. Кушнір, Р. Лиман, В. Настюк, О. Ноздрачов, О. Оліфіров, С. Петков, І. Рущенко, О. Сальникова, В. Тарасов, В. Хміля, Р. Шаповал, І. Шопіна та ін.

Організаційно-правові питання цивільно-військового співробітництва, спільної діяльності з координації та взаємодії Збройних Сил України з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об’єднаннями, організаціями і громадянами визначаються спеціальними нормативно-правовими актами [3].

Правовий режим цивільно-військового співробітництва передбачає здійснення комплексу заходів із спільної діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України з координації та взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями і громадянами з метою їх координації та забезпечення умов для виконання покладених на них завдань і функцій, зокрема у вирішенні проблемних питань життєдіяльності цивільного населення з використанням військових та невійськових сил і засобів [4].

Організація цивільно-військового співробітництва передбачає: своєчасне визначення відповідних об'єктів цивільного середовища; визначення відповідних рівнів взаємодії для посадових осіб військового командування; організацію зустрічей, між посадовими особами військового командування і керівниками об'єктів цивільного середовища; створення системи взаємодії та механізму оповіщення з об'єктами цивільного середовища; визначення принципів і організація системи спільного планування дій, обміну інформацією між військовим командуванням та об'єктами цивільного середовища [3, 5].

Підтримка об'єктів цивільного середовища передбачає: сприяння у відновленні спроможності органів державної влади й самоврядування, установ і організацій здійснювати свої повноваження та виконувати функції; проведення заходів із забезпечення громадської безпеки й порядку, створення умов або військової підтримки (за необхідністю) у проведенні гуманітарних операцій іншими об'єктами цивільного середовища; участь в організації, координації та проведенні заходів щодо задоволення першочергових потреб населення у воді, продуктах харчування, електроенергії, медичному обслуговуванні, праві на освіту й житло; участь у заходах військово-патріотичного виховання молоді; координацію спільних заходів, сприяння органам державної влади і самоврядування у відновленні пошкодженої інфраструктури [Там само].

В умовах воєнного стану, розв'язання завдань, спрямованих на налагодження дієвих і ефективних механізмів координації та цивільно-військового співробітництва на рівні обласних і районних військових адміністрацій, а також військових адміністрацій населених пунктів керівниками й посадовими особами відповідних адміністрацій набуває особливо важливого значення.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст. 250.
2. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 68/2022. *Офіційний Вісник України*, від 14.06.2022, № 46.
3. Про затвердження Тимчасової настанови з цивільно-військового співробітництва у ході підготовки та застосування Збройних Сил України: Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 02.04.2019, № 131.
4. Настюк В., Коропатнік І., Карелін В. Правовий режим цивільно-військового співробітництва як ефективний засіб забезпечення операції об'єднаних сил. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 183-189.
5. Сальнікова О., Кушнір В., Прошин І. Цивільно-військове співробітництво як елемент системи стратегічних комунікацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 7. 2019.

Корженко Володимир Васильович

*д.філос.н., проф.,
завідувач кафедри філософії і політології
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова,
м. Харків*

Козирєва Наталія Вікторівна

*к.філос.н., доц.,
доцент кафедри філософії і політології
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова,
м. Харків*

ЗАСАДНИЧІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОРІЄНТИРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ЛІТЕРАТУРНА АНТРОПОЛОГІЯ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

Людська діяльність, у тому числі й управлінська діяльність, як свідчать сучасні публікації науковців та наявні практики державного управління, нерозривно пов'язана з певною системою цінностей, які сповідує будь-яка людина в державі й які можна вважати засадничими національними культурними орієнтирами в суспільних відносинах [1–4].

Відтак, можна наполягати на тому, що й державноуправлінська діяльність нерозривно пов'язана з національною культурою, зі знаннями, навичками, цінностями, нормами поведінки і досвідом управлінців. Культура управління є комплексним поняттям, що характеризує управлінську діяльність на всіх її етапах: від вироблення цілей до аналізу отриманих результатів. Разом з тим, модель державного управління в сучасних соціальних практиках цілком корелюється із докорінними елементами національної культури.

Культура державного управління – це категорія, що поєднує в собі два поняття: “управління” і “культуру”. Головним у цьому поєднанні є, на наш погляд, поняття “культура”, яке визначає якість діяльності людини в усіх сферах суспільного буття і способах її дій, у тому числі в управлінні.

Одним із перших дослідників впливу культури на стиль і характер державного управління, що набув популярності серед українських науковців, є, на нашу думку, американський фахівець Глен Райт. Він вважає, що “управління, як державне, так і приватне, має зазнавати впливу з боку культурних цінностей і часто впливати на ці цінності” [4, с. 21]. З його точки зору, управлінський процес за своєю природою є культурно обумовленим, тобто домінуючі моделі державного управління в сучасному світі зазнають вирішального впливу національної культури.

Гуманітарна проблематика у складному перетині влада – територія – ідентичність стосується будь-якої сфери гуманітарного знання, у тому числі й літературознавства. У цьому відношенні, аналіз становлення відносно нової галузі літературознавства – літературної антропології, що пропонує новий спосіб інтерпретації художнього тексту, в основі якого є визнання духовного, гуманістичного елемента, набуває в сучасних соціальних практиках особливої актуальності. Літературна антропологія вносить новизну не тільки в дослідження літератури, а й постулює новий формат сучасних культурних студій. Адекватною реакцією на наявні виклики людського буття першої чверті XX ст. стає інтелектуальний роман.

Специфіка літературної творчості в інтелектуальному романі криється в неповторності творчого процесу, у залученні інтелекту, фантазії та уяви через міф, загадку, гру, нашарування в одному творі різних літературних жанрів (текст у тексті), подібнення

людської життєдіяльності в соціальному просторі на життя в замкнутому середовищі, експериментування з мовою твору до конструювання нового образу кінцевого продукту: сучасної людини, її життєдіяльності, реалізації сутності в існуванні, загалом, суспільного буття.

Микола Хвильовий – талановитий український письменник, визнаний організатор літературного процесу в Україні 20–30-х рр. ХХ ст. Художній світ прози письменника є складним, багатограним явищем. Письменник не вважає себе філософом, проте він прагне “піднести українську літературу на найвищі філософські ідейні висоти”. Його “романтика вітаїзму” – це, передусім, філософська антропологія від М. Хвильового. Для нього, як і для М. Шелера та інших творців філософської антропології, “Vita” – реальне людське життя в усій повноті “дуалізму людської природи”: трагічного і комічного, смішного і серйозного, романтизму і реалізму, оптимізму і песимізму, а окреме людське “Я” – живе творіння, що його митець ототожнює з психологічним фактором, і є, по суті, громадська людина.

Образ “нової людини” та “нового ладу” М. Хвильовий розкриває майже на початку своєї літературної творчості, використовуючи усі засоби сміхової культури та інтелектуальної прози в оповіданні “Лілюлі”. Він прагне шукати шляхи подолання негараздів “загибелі Заходу” (О. Шпенглер) і при цьому “лікувати” людей в їх суспільному бутті не засобами психоаналізу (З. Фрейд) чи “виращуванням” так званих “надлюдей” (Ф. Ніцше), а “психологічними” засобами сміхової культури в художній літературі з включенням людського інтелекту (А. Бергсон).

Оповідання “Лілюлі” не випадково вважається одним із найскладніших творів письменника, оскільки вимагає неабиякої інтелектуальної та мислинневої напруги читача. Якщо французький письменник Р. Роллан свою пародію “Лілюлі” спрямовує на масового читача в дусі європейської масової культури, то М. Хвильовий, на противагу прагнучому вкорінитися соціалістичному масовізму, розраховує на мислячого читача. Він переймається іншим: його не влаштовують українська дійсність “у стилі Уесесер” і міщани з партквитками.

Задля реалізації свого задуму М. Хвильовий пропонує нову літературну форму – майже органічне поєднання в одному (оповідання) двох жанрів: новели та п’єси (до того ж, не виокремлює їх

як очевидне). Зреалізована ним новела (“Побут революції”) достатньо зримо оформлена в чотири розділи (I–IV), а основні акти п’єси “Лі-лю-лі”, з усіма вимогами до її сюжетної лінії (зав’язка – розвиток дії – кульмінація – спад – розв’язка), мають свої назви: “Мамочка і Пушишкін”, “Мадам Фур’є”, “Тульський пузатий самовар”, “Фінал” та “Епілог” (стосується і його новели, і його п’єси).

Р. Роллан у своїй пародії “Лілюлі” з помітною виразністю “заземлює” загальнолюдські “психологічні” та “соціальні” орієнтири (Бог, Істина, Свобода тощо), змальовуючи їх в образі людей. М. Хвильовий в оповіданні “Лілюлі” навпаки, орієнтуючись на ідеали українського суспільства та національної культури, засобами “доброго сміху” переконливо показує, наскільки “справжні творці” “нового побуту”, головні дійові особи “авангарду” суспільства Мамочкині і Пушишкіни далекі від реального людського життя. Письменник виразно засобами сміхової культури зображує потворність комуністичних ватажків, що покликані виражати високі ідеали в “новому суспільстві”. Його “романтика вітаїзму” пов’язана з переконанням про вільний розвиток національних культур, які роблять свій неоціненний внесок у загальносвітовий процес.

Вихідна установка філософської антропології, як відомо, задається тезою про те, що будь-яке запитування у філософії є завжди питанням, що таке людина, а будь-яке “філософствування” є дослідженням структур специфічного людського досвіду, його критично-рефлексивне прояснення та обґрунтування. У свою чергу, критично-рефлексивне прояснення доречно здійснюється завдяки застосуванню іронії в тексті художньої тератури.

Філософська антропологія стосується антропокультурних вимірів буття людини у світі, що транслуються у творчості М. Хвильового через такі визначальні концепти: (1) суспільне самопочування людини революційної та пореволюційної дійсності, її психологічний стан; (2) взаємозв’язок у міжлюдських стосунках як “Я – Інший” (роздвоєння єдиного, за Г. Гегелем, а не як “свій – чужий” в позацивілізованому світі), свободи й відповідальності; питання меж морального релятивізму, ґендерні виміри буття, феномени любові й щастя; (3) сенс людського буття, співвідношення відносного та абсолютного, божественного й людського, минулого й вічного, життя та смерті, темпоральних і просторових вимірів буття; (4) мова, “запах слова”; цивілізаційний вибір України як незалежної держави тощо.

Інші твори М. Хвильового, “Вступну новелу” та “Арабески”, також можна вважати зразками нової української інтелектуальної літератури, що вимагає від читача власного осмислення питань людської екзистенції. На противагу нудно-солодкому, ідеалізуючому дійсності соцреалізму, “сміхова культура” митця дозволяє оживити описане в уяві читача, створивши “стереофонічну” картину прочитаного, надає читачеві можливість реально помислити над різнобарвністю справжнього світу людського буття. Такі багатосмислові тексти вочевидь можна вважати дійсною “філософією життя” або “романтикою вітаїзму”.

При цьому, інтертекстуальність в інтелектуальній прозі письменника пов’язана іще й з його опозицією до поглядів окремих відомих особистостей, зокрема, Ф. Ніцше, О. Шпенглера, Ф. Достоевського, В. Белінського, Л. Толстого, І. Тургенева, Д. Донцова тощо. Відтак, у його творах інтертекстуальність досить часто стає пасткою, загадкою, грою: відсилення читача до іншого твору чи вживання відомого імені з іншого твору знаного митця.

Таким чином, ламаючи горизонт сподівання читача, інтертекстуальність М. Хвильового виступає як код. Інколи ця пастка чи загадка стають зрозумілими в контексті всієї творчості письменника, включаючи і його виступи з памфлетами.

Окрім того, розуміння М. Хвильовим особливостей соціального пізнання не відповідає матеріалістичній “теорії відображення” (“соціалістичному реалізму” як “мистецтву віддзеркалення” окремих фактів, де окремий факт можна вважати, з точки зору письменника, “музейним експонатом”).

Концепція людини в творах М. Хвильового пов’язана з анти-етичністю людського “Я” абсурдному середовищу “нового життя”. Героїв своїх творів він знаходить серед “силуетів” “героїчного терпіння” та “комунного життя” (“Силуети”, “Чумаківська коммуна”), “білих ворон”, “зайвих людей”, “іскопаємих”, психічно хворих “невротиків”, що не можуть “знайти себе” у “новій” дійсності “в стилі Уесесер”, живуть своїм “примарним життям” у своєму “примарному світі” (“Лілюлі”, “Редактор Карк”, “Санаторійна зона”). Головним у концепції М. Хвильового щодо тогочасної української дійсності є зображення людського буття як безглузлого, ворожого світу. Разом з тим, “нова людина” визначається письменником як фаустівський тип “громадської людини”, основні риси якої окреслені у памфлеті “Думки проти течії”.

У цілому, у своїй прозі М. Хвильовий по-новому переусвідомлює перші кроки української літератури на шляху до європейського постмодернізму.

Досліджуючи психологію своїх персонажів, М. Хвильовий виокремлює їх із широкого соціуму і локалізує в просторі й часі. При цьому, його замріяна держава-комуна перетворюється на спотворений світ, на зони, колонії, вілли, бараки, завулки. Дійсність поступово стає виключно ірраціональною.

“Антропологічний поворот” у художній літературі, як і в суспільстві в цілому, пов’язаний, перш за все, з її “інтелектуальним поворотом”, з генезисом і розвитком “інтелектуального суспільства”. Головною ознакою “інтелектуального” розвитку суспільства, услід за А. Тойнбі, можна назвати його здатність динамічно реагувати на постійно супроводжуючі проблеми та суперечності за принципом “виклик – реакція”, долати “виклики утиску”, коли суспільство, втративши щось життєво важливе, спрямовує свою енергію на вироблення здатностей, що відшкодовують втрату.

Загалом, основні положення теорії соціального пізнання та української культури від М. Хвильового цілком відповідають, на наш погляд, основним вимогам європейського публічного управління, зокрема:

- визнання як наявних у соціальному знанні “елементарних істин” – ясних і давно відомих”, що не потребують доведення (“абетка”, за Хвильовим);

- розуміння соціальної істини не як готового і завершеного знання (“циркуляру”), а як “творення (будівництво) небувалого” (“загірної комуни”), як реального здійснення людської мети;

- прагнення до “розумності” (“раціональності”) в облаштуванні людського буття; разом з тим, митець проти “раціоналістичного догматизму” соціальних теорій;

- у розбудові “нового життя” та нової художньої літератури в українському суспільстві не можна ні “мавпувати” “психологічну Європу”, ні епігонствувати щодо російської культури;

- “дуалізм людської природи” (єдність емоційного і розумового, національного і загальнолюдського, психічного і соціального) не можна розв’язувати в реальній людській життєдіяльності засобами “босяцької філософії” чи впливом художньої літератури лише на людські емоції: кожній людині у своїх рішеннях і діях необхідно “включати” “свій власний розум”, навчитися “думати й почувати”;

— здійснення соціальної істини неможливе, без вчасного реагування на виклики (суперечності, негаразди, проблеми) суспільного життя, що, у свою чергу, потребує відкритої комунікації громадян (“мистецтво, — наполягає М. Хвильовий, — один із засобів духовного спілкування між людьми”).

Список використаних джерел

1. Коваленко Н. В. Держава в ліберально-демократичних суспільствах // Місто. Культура. Цивілізація: матеріали VIII міжнар. наук.-теорет. Інтернет-конф., Харків, квітень 2018 р. / редкол.: М. К. Сухонос (відпов. ред.) та ін.; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. С. 46–49.
2. Корженко В. В., Коваленко Н. В. Теоретичні та історичні засади філософії публічного управління. Філософія публічного управління: кол. моногр. / В. П. Солових та ін. Київ: НАДУ, 2020. С. 11–52.
3. Корженко В. В., Писаренко Ж. А. Вплив національної культури на формування моделі управління: методика крос-культурного менеджменту. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2009. № 1. С. 16–26.
4. Райт Г. Державне управління [Перекл. з англ. В. Івашка, О. Коваленка, С. Соколик]. Київ: Основи, 1994. 191 с.

Кузнецов Андрій Олегович

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри публічної політики
ННІ “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ДИСКУРС У ВИМІРАХ МЕТОДИЧНОГО СОЛІПСИЗМУ

Проблема пошуку раціональних підстав як провідного методологічного принципу пізнання соціальної реальності посідає провідне місце починаючи з античної філософії аж до наших днів. Європейська філософська традиція Нового часу на довгий час запровадила трансценденталізм як спосіб переживання істини шляхом рефлексії від Я (Ego) до актів власного мислення (cogito), при цьому перекладаючи на саме мислення (cogitare) безсумнівний та очевидний факт свого існування. Кантівський трансценденталізм локалізується у сфері суджень, адже судження постає для нього як

предметом, так і засобом розгортання трансцендентальної дедукції. Кант від самого початку дорівнює умови пізнання й умови можливості самих об'єктів досвіду. Вихід за межі набутого людиною досвіду через застосування наявних пізнавальних можливостей становить зміст трансцендентального акту.

Розвитком кантівського трансценденталізму можна вважати запропоновану (Апель-Габермас) комунікативну етику, яка ґрунтується на універсальному науковому дискурсі як метаінституції, завдяки якій реалізуються не лише пошук граничного обґрунтування (*principium rationis*), а й здійснюється акт його легітимації. Справжнє подолання спадщини філософії суб'єктивності відбулося завдяки лінгвістичному повороту у філософії, що уможливило усвідомлення фундаторами комунікативної філософії апріорності мовлення в процесі мислення. Після відкриття Вітгенштайном неможливості існування мови для приватного застосування, саме трансцендентальна мовна прагматика визначила парадигмальні рамки дослідження умов граничного обґрунтування етики без повернення до докантівського раціоналізму з його уявленням про взаємне виведення теоретичних істин і моральних норм. На думку М. Тура, соліпсизм філософії свідомості успішно долається в комунікативній парадигмі, де пізнання витлумачується як інтерсуб'єктивний комунікативний процес [1, с. 19].

Методичний соліпсизм знаходиться в опозиції до суворих гносеологічних вимог до “знання”. Цей вид соліпсизму припускає, що будь-який індуктивний умовивід може бути помилковим, і що ми, можливо, є мозком в колбі. Іноді соліпсизм йде ще далі, стверджуючи, що навіть те, що ми сприймаємо як мозок, фактично є частиною зовнішнього світу, оскільки сприймати ми можемо тільки через нашу свідомість. Напевно відома лише наявність думок. Соліпсистичні не мають наміру зробити висновок, що більш сильні форми соліпсизму істинні. Вони підкреслюють, що обґрунтування зовнішнього світу повинні спиратися на незаперечні факти їх власної свідомості [2, с. 295].

Поява тез певною мірою обумовлена тим фактом, що методичний соліпсизм, на нашу думку, лишається провідним принципом розгортання знань в галузі науки “публічне управління та адміністрування” і стає на заваді сприйняття нових смислів. Попри існування галузей наук (державне управління – публічне управління та адміністрування) понад чверть століття, варто констатувати, що

досі не маємо чітко сформульованого предмета науки, розмитими і суперечливими лишаються її вихідні методологічні позиції, у публікаціях часто-густо присутні запозичені думки і обґрунтування, наукова спільнота лише ретранслює “царство інтелігібельного”, лишаючись у межах трансцендентального обґрунтування, умовно кажучи в полоні безумовного апіорного знання. Таке знання не тільки є “морально застарілим”, у нього немає шансів вийти за межі власних суджень. Молода наука, на жаль, опинилась у пастці “мозку в колбі, який ретранслює лише сам себе”.

Так, така теза виглядає з нашого боку дуже контroversійною або такою, що потребує додаткового доведення. Проте в межах цих тез ми не збираємось цього робити й самі для себе задаємо це як безумовну апіорну вихідну позицію. Нехай ми тут самі впадаємо в пастку суб’єктивних умовиводів, знаходимо граничне обґрунтування в надрах власної рефлексії, утім робимо це навмисно задля актуалізації означеної проблеми і початку наукової комунікації навколо неї.

Створена в межах нашої науки термінологічна система не може сприйматись як усталена мовна форма, адже в ній відсутній базовий рівень – рівень наукової теорії. Без неї така система являє собою клапоття смислів, вирваних із різних наукових контекстів. Домінування власної рефлексії (влада міноритарних наукових авторитетів), відтворення теоретичного хаосу й спроби інтерпретації інших смислів, надають небезпідставний привід для руйнівної критики з боку інших наук. Замість поглиблення її методологічної складової, вдаємось в інтенсифікацію виробництва “неофітів”. Ідея, яка закладалась засновниками нашої науки, наразі спотворена і зруйнована. Рухаючись у русі методичного соліпсизму молода наука не набуває ознак суб’єктності, не реалізується і не об’єктивізується у вже сформовану систему класичних наук.

На наше глибоке переконання, така позиція є помилковою і може бути подолана завдяки відходу від соліпсизму. Сьогодні новими еволюційними формами суспільно-політичних відносин постають такі, як постконвенціональна етика, суб’єктивізація штучного інтелекту, стрімке розгортання нейронних мереж, руйнація і нівелювання міжнародного права, політичний популізм, цифровізація економіки та ін. Ми знаходимось на грані виснаження того класичного розуміння держави як політичного інституту, який проіснував понад два століття. При цьому наука про саму державу не застаріває, а навпаки має відчутти “подих ренесансу”. Держава досі

лишається найвищою еволюційною формою соціальних інституцій. Так, вона трансформується, безумовно набуваючи нової якості і ще більше має привернути до неї увагу з боку дослідників. Відтак, у лоні молодой науки має виникнути хоча б одна сучасна базова теорія, на основі якої можуть продукуватись і накопичуватись знання. Тут під науковою теорією ми розуміємо вищу форму наукового знання, яка є цілісною органічною системою і розвиває наші уявлення про предмет дослідження, виконуючи чотири основні функції: синтетичну, пояснювальну, методологічну, прогностичну. Викривлення основних положень теорії, застосування до неї софістичного підходу, накладання її основних ідей на “суб’єктивну реальність”, спотворення її змісту, на нашу думку, є аморальним і не може розглядатись як наукове знання.

У методологічному сенсі для галузі науки “публічне управління та адміністрування”, як певне припущення, ми відходимо від віри в існування чогось безумовного (а priori), що має граничне обґрунтування і може сприйматись як істина, адже лише життя у всіх його різнобарвних проявах, є відбиттям соціальної істини. Для продукування нового знання нам необхідно ставити під сумнів усякі наявні теоретичні й моральні конвенції, заперечувати універсалізм та партикулярні традиції в науці й вірити лише в силу аргументу, зокрема, узявши на озброєння дві прості тези. Теза перша. Фізика, – за словами Ф. Ніцше, – є лише тлумаченням та теоретичним впорядкуванням світу, а не його поясненням. Якщо й далі ми будемо рухатись в лоні соліпсизму, то будемо лише тлумачити соціальну реальність із намаганням подолати “дуалізм душі і тіла”, що, на нашу думку, є невинуватеною розкішшю. Ми маємо шукати першопричини, а не ставати на шлях теоретичного впорядкування її наслідків. Теза друга була висловлена Апелем як продовження славнозвісного *cogito ergo sum* і сприйнята нами як вихідний методологічний принцип, який доводить: “Я аргументую – отже, я претендую на смисл; я аргументую – отже, я претендую на істину; я аргументую, отже, я претендую на правдивість; я аргументую, отже, я претендую на правильність; я аргументую, отже, я існую”. Нам здається, що вчений у своїх викладках має шукати аргументи і знаходити знаряддя для критики, іноді виходячи за межі класицизму, деколи порушуючи усталені наукові традиції і методологічні настанови, час від часу спростовуючи свої ж положення. До речі, дуже влучним з цього приводу є вислів неокантіанця В. Віндельбанда щодо

змісту норм. На його думку, сукупність норм є те, що ми називаємо розумом, і оскільки вільне буття означає слухатись розуму, свобода є ніщо інше, як “визначення емпіричної свідомості нормальною свідомістю”. Йдеться про закупорювання свободи розуму в амфору емпірики, проте це ситуація у вимірах певного соціального простору і часу. І сьогодні вільне буття, на наше глибоке переконання, обумовлене здебільшого не емпіричною свідомістю, а комунікативними можливостями. Беручи на озброєння тезу Сартра щодо спростування соліпсизму шляхом встановлення зв’язку з іншим на засадах відношення буття до буття, а не свідомості до свідомості (... свобода є саме ніщо, яка знаходиться в самій сутності людини, примушує людську реальність робити себе, замість того щоб бути... Бути для людини – означає вибирати себе... Таким чином, не є просте буття – вона є буття людини, тобто небуття її буття) [3].

Список використаних джерел

1. Тур М. Г. Граничне обґрунтування в трансцендентальній філософії: головні ускладнення та шляхи їх подолання (Стаття перша). *Sententiae XI*. 2004. № 2. С. 18–28.
2. Wood, Ledger (1962), “Solipsism”, p. 295 in Runes (ed.), *Dictionary of Philosophy*, Littlefield, Adams, and Company, Totowa, NJ.
3. Лях В. Екзистенціальна свобода: вибір і відповідальність (Філософська концепція Ж.-П. Сартра). Філософська думка. 1995. № 5–6. 110 с.

Грановський Микола Володимирович

*аспірант кафедри публічної політики
ННІ “Інститут державного управління”*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

АКАДЕМІЧНА ВІДПОВІДЬ НА ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Основним завданням іноземних та вітчизняних науковців і практиків є вироблення ефективних заходів для протидії кібернетичним загрозам, які є одним із головних інструментів гібридної війни.

Кіберпростір – це не лише відносно нове питання, але водночас і платформа, що динамічно розвивається для функціонування

держави. Це породжує нові виклики, ризики, можливості та загрози її безпеці. Як наслідок, як держави, так і міжнародні організації, вчиняють дії, спрямовані на коригування нормативно-правових актів, а також на розробку та впровадження конкретних дій у цій сфері. Як сучасні тенденції в методах аналізу та безпеки, так і особливості кіберпростору, вимагають аналізу, державної безпеки в зазначеній сфері в міждисциплінарному порядку. Пропонується ознайомитися з науковим досвідом Республіки Польща щодо протидії кібернетичним загрозам.

Так, 1 червня 2020 р. на підставі рішення Міністра національної оборони Республіки Польща та висновку Сенату Академії бойових мистецтв у структурі зазначеного навчального закладу створено Академічний центр політики кібербезпеки (АСРС, ang. Academic Center for Cybersecurity Policy) – (далі – Центр) [1].

Завдання, які виконує Центр, стосуються, зокрема, підготовки аналітичних досліджень (аналізів та експертних висновків), звітів, рекомендацій, тез та інформаційних матеріалів у сфері кібербезпеки з особливим акцентом на правових аспектах, що використовуються в роботі польських посадовців, які відповідають за питання, пов'язані з національною обороною Польщі, включаючи кібербезпеку країни.

До складу Центру входять чотири організаційні підрозділи: Центр організаційно-правового аналізу, Центр стратегій кібербезпеки та освіти, Центр впровадження сучасних технологій кібербезпеки та Лабораторія інформаційної безпеки [2].

Академічний центр політики кібербезпеки видає науковий журнал, тематично пов'язаний із кіберпростором та безпекою – “Кібербезпека і право” (“Cybersecurity and Law”) [3], та організовує наукові конференції, семінари й практикуми, що виступають платформою для обміну ідеями між представниками польських наукових кіл та особами, які здійснюють функції державного управління. Центр координує діяльність Головної бібліотеки Центру, зокрема приділяє особливу увагу наповненню інформаційними матеріалами “бібліотеки кібербезпеки”.

Метою діяльності Центру є виявлення й аналіз середовища кібербезпеки та нових технологій, зокрема правового регулювання й організаційного функціонування кіберпростору в умовах технологічної конвергенції, у контексті загроз особистості, усього суспіль-

ства та держави – у ланцюжку зв'язків: особиста безпека – національна безпека – державна безпека [4].

Кібербезпека як елемент державної безпеки все більше входить у використання різноманітних видів систем нагляду та контролю, які є частиною кіберпростору. Забезпечення кібербезпеки є однією з найважливіших цілей діяльності державного управління в Польщі. Держава, використовуючи свої владні інструменти та правові інститути, метою яких є захист кіберпростору, забезпечує індивідуальну та колективну кібербезпеку. З цієї причини проводяться науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, які дозволяють визначити правила цього захисту в системному контексті, правила обробки цифрового контенту чи надання послуг (особливо державних послуг у сфері оборони в разі зовнішніх інцидентів), а також розробляються юридичні норми та практичні інструменти для цього захисту, враховуючи специфіку діяльності державного управління, з особливим акцентом на завданнях електронного адміністрування, і перш за все завдання та функції збройних сил.

Предметом діяльності є виявлення сфер, де існують загрози для особистості й держави, та визначення необхідних напрямів регулювання. У цій сфері досліджень необхідно встановити статус особи та держави в умовах нормативно-правових актів, що забезпечують кібербезпеку в сучасному правовому стані, а також указати нові правила функціонування державного управління та визначити межі втручання в цій сфері. Названа проблема стосується кількох основних сфер регулювання, якими є: права та обмеження цих прав і свобод за умов, необхідних для функціонування державних установ та нових технологій (у тому числі штучного інтелекту), створення інструментів для реалізації цього захисту.

У зв'язку з розвитком мереж та діяльності, пов'язаної з розвитком інформаційного простору, у глобальному масштабі, у сфері державного управління, виникає потреба в забезпеченні систем, які перебувають у приватній власності, та зростання їх ролі в діяльності органів державної влади. Унаслідок цих явищ виникають питання щодо правових норм, які можуть забезпечити захист від загроз шляхом введення необхідних обмежень на конкретному рівні діяльності. У цій сфері важливою є конкретизація цілей регулювання, виражених у стратегіях та планах, що лежать в основі регуляторної політики, виходячи з тенденцій розвитку, пов'язаних із програмною концепцією державних інституцій [5].

Організація Центру дає змогу доповнювати теоретичні дослідження заходами, пов'язаними з фокусними дослідженнями, проведенням тренінгів для інституцій електронного адміністрування, у тому числі дистанційно (“e-learning”), а також постійною підтримкою суб'єктів, відповідальних за ІТ-політику, оцифрування та надання відповідних послуг у галузі досліджень і практичної діяльності щодо захисту конфіденційності, інформації, різних цифрових активів і самих мереж.

Основним завданням організаційного підрозділу Академічного центру політики кібербезпеки є виявлення, аналіз та інформування вищих державних і військових органів Республіки Польща щодо питань, пов'язаних із правовими аспектами кібербезпеки.

Крім того, Центр займається: розробкою стратегій, експертиз, ідей та пропозицій щодо правових норм, які стосуються кібербезпеки Польщі; організацією тренінгів, семінарів та лекцій для працівників органів державного управління та приватних структур; веденням наукового журналу, пов'язаного з широко зрозумілою темою кібербезпеки – “Cybersecurity & Law”, організацією конференцій, семінарів та наукових зустрічей; налагодженням співпраці з міжнародними структурами в контексті кібербезпеки.

До завдань Центру також уходить координація змістового наповнення бібліотечного ресурсу, пов'язаного з кібербезпекою. Академічний центр політики кібербезпеки щодня займається науковими аспектами захисту кібернетичного простору, включаючи як аналіз внутрішніх та іноземних систем, так і практичне його функціонування, і таким чином виступає локомотивом у вищезгаданій сфері. Центр опікується такими справами, оскільки в Польщі немає структур, які б займалися поглибленим та системним вивченням цієї проблематики. Адресатами такої діяльності є представники органів державної влади й місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, які також здійснюють підприємницьку діяльність, що є частиною структури антикризового управління, у тому числі національної системи кібербезпеки. Центр співпрацює з науковими підрозділами й іншими університетами в Польщі та за кордоном, а також залучає іноземних експертів у сфері кібербезпеки. Систематизація питань захисту кіберпростору та постійний моніторинг питань кібербезпеки залишаються ключовими напрямками суспільного розвитку. Метою Центру також є розбудова інтелектуального капіталу й узагальнення інформації про кіберсередовище – у військовому та цивільному аспектах, включаючи оборонну діяльність.

Список використаних джерел

1. URL: <https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/cyberbezpieczenstwo/>.
2. URL: <https://cyberdefence24.pl/bezpieczenstwo-informacyjne/mon-stawia-na-cyberbezpieczenstwo-aszwoj-z-nowym-think-tankiem>.
3. URL: <https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/cybersecurity-and-law/>.
4. URL: <https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/articles/tym-zyjemy/akademickie-centrum-polityki-cyberbezpieczenstwa/#:~:text=Celem%20działalności%20Centrum%20jest%20rozpoznanie,społeczeństwa%20i%20Państwa%20–%20w%20łańcuchu>.
5. URL: https://statuo.pl/upload/Cyberbezpieczenstwo_jako_element_bezpieczenstwa_panstwa_i_ochrony_prywatnosci_obywateli_Trubalska_Wojciechowski.pdf.

Кудь Александр Александрович

*аспірант кафедри економічної політики та менеджменту
ННІ “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
генеральний директор ТОВ “СІМКОРД”,
м. Харків*

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНЕ ПЛАТФОРМНЕ УРЯДУВАННЯ ДЛЯ ЗМІНИ УПРАВЛІНСЬКОГО ФОКУСУ ВІД “ДЕРЖАВИ-ВИРОБНИКА” НА “ГРОМАДЯНИНА-СПОЖИВАЧА”

2022 р. стане роком кардинальних трансформацій у світових порядках, а рушійними силами цих змін будуть війни, соціальний капітал (довіра) і сучасні технології. Ці наукові тези саме про те, як у системі публічного управління можуть викристалізуватися саме ці три “драйвери” змін.

Особливості оперативного перебігу військових подій у кінці березня 2022 р. переконують, що настає час перебудови України як соціальної організації, яка б відповідала перманентному агресивному виклику сучасного й майбутнього російського нападу. Наразі у нас немає планів асиметричних (не таких бюджетомістких, як у Росії, але не менш ефективних) економічних відповідей, планів із розвитку військової економіки, перебудови всього, що б виходило з цієї сучасної реальності. Нас очікують важка праця, піт і сльози, щоб вижити в наступні роки, і це буде ціною за “місце під сонцем”. Народи-переможці завжди й сповна платять за це. І особлива роль

належить перебудові системи публічного управління, яке має відбуватися і не обмежуватися цифровізацією публічних сервісів через центри надання послуг або платформу “Дія”. Ці заходи є потрібними і правильними для початку трансформацій, але цього замало.

У своїй науковій діяльності з питань модернізації системи публічного управління та впровадження цифрових активів ми виходимо з того, що державне управління – розрахована на багато користувачів система, у центрі якої знаходяться три основні групи: громадяни, бізнес і самі державні службовці. Органи публічної влади мають виходити з інтересів одразу трьох груп, використовуючи найефективніші канали взаємодії з ними. Для цього держава має діяти на принципах процесного підходу й відштовхуватися від концепції “внутрішнього споживача/користувача”, коли працює правило: “цей процес є моїм споживачем”. Причому визначати якість як відповідність до стандарту недостатньо. Якість – це рівень задоволення вимог різних груп користувачів (зацікавлених сторін). Саме вони дають фінальну оцінку якості публічного управління.

У процесній логіці міністерства, відомства та їх підрозділи мають бути власниками та/або виконавцями рутинних (поточних) процесів, орієнтованих не так на виконання функцій, як на отримання заданих результатів. При цьому можливий і перерозподіл зон компетенції відомств, якщо для отримання необхідного результату процес задіє декілька органів влади. А в майбутньому, можливо, процеси будуть цифровізовані так, що деякі органи публічної влади та службовці виявляться непотрібними суспільству.

Основний виклик наразі – у досі існуючому конфлікті між вертикальною системою державного управління та “горизонтальними” методами, які активно інтегруються в практику державних органів для підвищення ефективності їх діяльності, але сумарний очікуваний їхній ефект ще замалий. Незважаючи на подібні спроби реформування, сьогодні (принаймні, до початку війни) в Україні склалася та досі реалізується таки вертикальна модель управління, зокрема у діяльності державних корпорацій і доступі до державних замовлень. У той час як за горизонтальної моделі у фокусі знаходиться людина, громадянин, її інтереси та потреби. На відміну від вертикальної моделі, де методологія формується навколо функцій управління, основою моделі горизонтальної є процесний підхід, де діяльність організації є мережа взаємозалежних процесів, кожен із яких додає певну цінність задоволення запиту кінцевого споживача.

Горизонтальним моделям урядування не властиві багаторівнева ієрархізація, централізація прийняття рішень в одній точці, виконання державних функцій за принципом “функціональних колодязів”, коли державний орган фокусується на реалізації лише власного завдання, мінімально вступаючи у взаємодію й комунікацію з іншими державними інститутами та споживачами публічних послуг. Навпаки, клієнтоорієнтованість та процесний підхід – це засадничі положення менеджменту якості, тому головний виклик для їх успішного впровадження – зміна управлінської парадигми від функціональної до процесної, яка б могла забезпечуватися технологічно і “за замовчуванням” просто, дешево і ефективно (напр., через інформаційні платформи). Нове врядування 21-го століття вимагатиме від чиновників переналаштування фокусу з “держави-виробника” на “громадянина-споживача”. При цьому якість повинна розглядатися не лише як відповідність стандарту і встановленим вимогам, а також як ступінь задоволення потреб та очікувань численних зацікавлених сторін, насамперед своїх споживачів – громадян.

Останнім часом суспільна зацікавленість до переведення значної частини взаємодії держави з іншими учасниками на цифрові платформи і хмарні операції стрімко посилюється як у світі, так і в Україні. Для традиційної ієрархічної моделі нове покоління цифрових технологій постає як потенційний дисраптор (disruptor) – фактор, здатний каталізувати глибинні зміни усієї системи. Найбільш важливою складовою цих процесів є розвиток таких технологічних рішень: обчислення з великими даними, технологія блокчейн та програмні рішення на її основі, машинне навчання та штучний інтелект, Інтернет речей.

Зсув діяльності на використання цифрових платформи, що використовується в рамках цих технологій (особливо – хмарні і блокчейн), не тільки пробиває вертикальні “функціональні колодязі”, а й перетворює низових виконавців держапарату на ланки складних горизонтально збудованих та автоматизованих процесів, основними учасниками та виконавцями яких стають недержавні структури (зазвичай – приватні). Органи виконавчої влади можуть виступати в ролі координаторів і регуляторів, але при цьому самі підкоряються формату онлайнвзаємодії у горизонтальній мережі [1].

Фундаментальне зрушення відбувається і в правовому регулюванні діяльності платформ, оскільки звичний формат нормо-

творчості, що повністю перебуває під контролем держави, переміщається у сферу приватного права в результаті переведення правових норм у машиночитані алгоритми. Бюрократичний процес, заснований на взаємодії держслужбовців з різних структурних підрозділів та відомств, замінюється рішеннями на основі алгоритмів і аналізу великих даних, що інтегровані всередину платформи.

“Ефект масштабу від глибокої автоматизації багатьох видів послуг та контрольно-дозвільних дій може виправдати високу концентрацію та централізацію надання цих послуг. Але сенс централізації у своїй змінюється проти його традиційним бюрократичним розумінням, яке сутнісно ставить знак рівності між централізацією і винесенням прийняття рішень на верхні рівні управлінської вертикалі” [1]. Централізація у межах хмарних цифрових платформ означає не перенесення рішень на верхні рівні ієрархії, а локалізацію більшості рішень і дій в одному конкретному адміністративному підрозділі. Причому саме прийняття рішень або автоматизується, або залишається на найнижчому виконавському рівні, на якому воно технічно можливе.

Одним із найсучасніших, новітніх інструментів цифрового і при цьому “плаского” управління і врядування є децентралізовані інформаційні платформи, які технологічно базуються на технології блокчейн. Так, децентралізовані інформаційні платформи як новий інструмент публічного управління методологічно повністю укладається у сучасну наукову концепцію “урядування” та її сучасну похідну – концепцію “менеджменту публічних цінностей”, закріплюючи акцент на колективному управлінні, на відповідальному та інклюзивному управлінні свідомих громадян і на здатності досягати нову суспільну цінність і суспільне благо для великої кількості громадян новими засобами. Така політична філософія публічних цінностей є більш властивою природі публічного управління, ніж філософія менеджеризму (“нового публічного менеджменту”), який також потенційно легко може бути реалізований усередині екосистем децентралізованих інформаційних платформ, але такий акцент на менеджеризм не є бажаним для нинішнього стану суспільних відносин у світі. Ця обставина є важливою для подальшого дослідження трансформаційних змін сучасної системи публічного управління і для її модернізації в Україні. При цьому під самою “децентралізованою інформаційною платформою” розуміти “систему обліку цифрових даних на базі технології розподіленого реєстру, що складається з

екосистеми сервісів та спільноти незалежних користувачів, наділених або рівними правами, або заздалегідь визначеними правами, що розподілені за рівнями децентралізованої моделі управління задля забезпечення стійкості такої системи” [1].

Особлива управлінська цінність технології блокчейн залежить від мережевого ефекту. Сучасним урядам слід сприяти співпраці навколо спільних інформаційних платформ і цифрових додатків, які будуть реалізовуватися у цих інформаційних платформах. Це вказує на те, що децентралізовані інформаційні платформи мають суттєвий потенціал і наразі можуть розглядатися як дуже перспективний інструмент у модернізації публічного управління завдяки забезпеченню свідомої та ініціативної участі громадян. Зокрема, йдеться про суттєве посилення здатності та інституційних умов для активної участі громадян у повсякденній діяльності органу влади через розвиток нової мережевої моделі демократичного врядування з використанням інструментів, що надають технологія блокчейн і вищий рівень суспільної довіри до публічних інститутів.

Список використаних джерел

1. Кудь А. А. Децентралізовані інформаційні платформи як інструмент модернізації публічного управління. Вісник післядипломної освіти. Серія “Управління та адміністрування”. 2021. № 1. Вип. 15 (44). С. 233–274. URL: [http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/15_44_2021/social/Bulletin_15_44_Social_and_behavioral_sciences_Kud_%D0%BD%20\(1\).pdf](http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/15_44_2021/social/Bulletin_15_44_Social_and_behavioral_sciences_Kud_%D0%BD%20(1).pdf). DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-15\(44\)-233-274](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-15(44)-233-274).

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Грень Лариса Миколаївна

*д.держ.упр., проф.,
професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами
імені акад. І.А. Зязюна
Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут",
м. Харків*

Грибко Ольга Владиславівна

*к.держ.упр.,
доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами
імені акад. І.А. Зязюна
Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут",
м. Харків*

КОМУНІКАТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

Децентралізація влади, зміни територіального устрою, реформування системи місцевого самоврядування, модернізації служби в органах місцевого самоврядування потребують сформованості комунікативного компоненту лідерського потенціалу у публічних службовців. Сформовані комунікативні навички (ефективна комунікація; вміння працювати в команді; управління та підтримка інших) допоможуть публічним службовцям ефективно співпрацювати з партнерами, забезпечити ефективність надання послуг населенню, сприятимуть всебічному розвитку громади. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання формування комунікативної компетентності публічних службовців.

Комунікативна компетентність передбачає: спрямованість людини на спілкування і взаємодію; високий рівень узгодженості вербальних і невербальних засобів комунікації; сформованість

широкого діапазону комунікативних навичок (навичок публічних виступів, ведення розмови, активного слухання) і комунікативних явищ [3].

Комунікативний компонент лідерського потенціалу реалізується в культурі спілкування публічних службовців з громадянами, у реалізації базових етичних принципів комунікації. Комунікація представляє процес обміну інформацією між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації. Публічні службовці у спілкуванні із громадянами повинні дотримуватись комунікативних етичних та емотивних норм користування мовою, тобто екологічності комунікації. Загальновідомо, що етикетні висловлювання виконують комунікативну й апелятивну функції, формують так звану етикетну рамку. Екологічність мовленнєвого висловлювання сприяє успішності комунікації та досягненню певної кооперації у спілкуванні, заперечує конфлікти та деструкцію у спілкуванні.

Спілкування публічних службовців з громадянами повинно сприяти встановленню контакту, взаємодії, бути націленим на конструктивний діалог, що зумовить позитивний результат у вирішенні будь-яких питань. Публічно-управлінська сфера має на увазі, що публічні управлінці є представниками організації у спілкуванні, налагодженні зв'язку з народом, узгодженні інтересів і поглядів різних його частин. Усе це зобов'язує публічних службовців володіти високою комунікативною культурою.

Комунікабельність, вміння спілкуватися стають суттєвим виміром професійної компетентності публічного службовця, адже більшість свого робочого часу вони приділяють спілкуванню з громадянами, вирішенню їх нагальних питань. Спілкування стає повноцінним, якщо реалізуються три основні його функції: обмін інформацією; передача емоційного ставлення; взаємодія [2].

Скажімо, керівний документ Європейського Союзу щодо показників розвитку потенціалу публічного управління [4] містить такі індикатори (для окремих службовців): навички і компетенції; розвиток навичок на всіх рівнях професійної ієрархії в межах органів публічної влади, в тому числі:

- навчання різних категорій персоналу;
- управління знаннями;
- програми стажування для підвищення кваліфікації;
- навчальні мережі тощо.

На нашу думку, проведення тренінгів з формування комунікативного компоненту лідерського потенціалу публічних службовців сприятиме розвитку потенціалу працівників публічної служби України, підвищенню ефективності їх професійної діяльності.

На початку проведення тренінгів з формування комунікативного компоненту лідерського потенціалу публічних службовців доцільно провести зі слухачами анкетування на виявлення рівня сформованості в них знань щодо ділового спілкування. На нашу думку, анкета повинна містити такі питання:

1. Як Ви розумієте суть понять “комунікація”, “професійне спілкування”?
2. У чому Ви вбачаєте значущість оволодіння державними службовцями вміннями професійного спілкування?
3. Чи знаєте Ви, які вимоги висуваються до здійснення ділового спілкування у професійній діяльності держаних службовців?
4. Які особливості ділової взаємодії з колегами, діловими партнерами треба враховувати державним службовцям?
5. Які є способи запобігання й розв’язання конфліктних ситуацій у процесі ділового спілкування?
6. Як долати комунікативні бар’єри в діловому спілкуванні?
7. Які шляхи можна використовувати Вами з метою вдосконалення вмінь професійного спілкування?

Подальше проведення тренінгів припускає визначення основних принципів ефективного спілкування публічних службовців з громадянами (відкритість, пластичність, повага, толерантність, турбота [1]), приклади їх застосування в публічно-управлінській сфері, тобто в повсякденній професійній діяльності.

Утім, варто наголосити, що в публічному управлінні принцип турботи (співчуття, піклування про когось) є спірним принципом, оскільки турбота може призвести до патерналізму й до придушення свободи, і навіть до гноблення. Тому турбота має поєднуватися зі справедливістю й реалізуватися у відповідальності перед кожним громадянином і суспільством в цілому.

Список використаних джерел

1. Реалізація лідерського потенціалу громадян України в процесі самоорганізації населення. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/8ec3a54225d156b0c58d4c9252171068.pdf>.
2. Романовский А. Г., Михайличенко В. Е., Грень Л. Н. Педагогика лидерства. Харків : Стильиздат. 2018. 500 с.

3. Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. 2002. 744 с.

4. Guidance Document on Indicators of Public Administration Capacity Building. EU. 2014. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=14144&langId=en>.

Боковикова Юлія Володимирівна

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри публічного управління та державної служби
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ДОСВІД ПРИЙНЯТТЯ НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Європейські країни постсоціалістичного табору продовжують вибудовувати систему публічної служби відповідно до демократичних стандартів урядування. У контексті цього питання зацікавлює досвід Чеської Республіки, яка поступово запровадила ці стандарти в діяльність органів державної влади.

Парламентом Чеської Республіки 26 квітня 2002 р. було прийнято закон № 218/2002 "Про службу державних службовців в адміністративних установах та про оплату праці таких працівників та інших працівників в адміністративних установах" [1]. Цей закон регулює правовідносини працівників, які здійснюють державне управління в адміністративних установах як послугу, яку Чеська Республіка (державний службовець) надає громадянськості; організаційні питання державної служби; підготовку фізичних осіб до служби; службові відносини державних службовців в адміністративних установах; оплату праці цих осіб, якщо спеціальне правове регулювання не передбачає іншого; провадження у справах служби, оплати праці інших працівників, зайнятих в адміністративних установах, а також організаційних питань, пов'язаних з працевлаштуванням такого персоналу.

Процес вступу на державну службу у Чеській Республіці включає в себе декілька етапів, зокрема: з'ясування відповідності претендента передумовам вступу на підготовку до служби, процедуру відбору для підготовки, хід підготовки до служби, закінчення підготовки до служби, призначення на службу, прийняття присяги.

Серед передумов вступу на підготовку до служби визначено ті, що є традиційними для більшості європейських країн (громадянство, вік, дієздатність, наявність освіти), а також спеціальні. Серед спеціальних передумов найбільш цікавою є вимога щодо доброї репутації. Ця вимога не виконується в разі остаточного засудження за умисний злочин або за перешкоджання виконанню завдання службовою особою. Подальше проходження підготовки до вступу на державну службу в разі невиконання вимоги щодо доброї репутації неможливе.

Якщо відповідно до систематизації посад державних службовців в органах державної влади є вакансія, оголошується тендер на підготовку до вступу. Із заявниками, які відповідають передумовам вступу на державну службу, відбіркова комісія проводить співбесіду. Інтерв'ю орієнтоване на питання сфери обслуговування, для якої має відбуватися підготовка, і на знання іноземної мови, якщо такі знання потрібні. Співбесіда може бути замінена або доповнена письмовою експертизою; зміст загальної та спеціальної частин цієї експертизи встановлюється Регламентом персоналу, при цьому зміст загальної частини у зазначеному документі встановлюється Генеральним директором.

Після закінчення співбесіди відбіркова комісія складає порядок, в якому встановлюється перелік кандидатів, допущених до процедури відбору; сервісне бюро повідомляє заявника про його рейтинг на момент закінчення процедури в письмовій формі без невиннованої затримки. Рейтинг, отриманий під час здійснення процедури відбору, дає право кандидату бути допущеним для підготовки до служби. Якщо кандидат з кращим рейтингом явно не зацікавлений у допуску до служби, інші кандидати в тому порядку, в якому вони розміщені в процедурі відбору, отримують це право.

Відбіркова комісія також може закрити процедуру відбору на основі висновку про те, що жоден кандидат не відповідає вимогам вступу на державну службу. У цьому випадку починається новий конкурс.

Підготовка до служби здійснюється в рамках трудового законодавства і, як правило, триває 12 місяців. З метою підготовки до служби з претендентом укладається строковий трудовий договір. Частина підготовки до служби – тримісячний випробувальний термін, який може бути скорочений або продовжений за згодою заявника, допущеного до підготовки до служби.

Заявник, прийнятий до підготовки до служби, називається стажистом для сфери послуг, до якої він готується. Призначення претендента кандидатом – це вид роботи, який зазначений в трудовому договорі. Підготовка кандидата на службу спрямована на оволодіння основами виконання послуг у сфері обслуговування, до якої здійснюється підготовка. Підготовка до служби – це виконання роботи, за яку стажист має право на заробітну плату. Стажування не може бути безоплатним. Підготовка до служби в деяких випадках не здійснюється, зокрема, щодо осіб, які протягом останніх 4-х років обіймали посаду члена уряду, члена Палати депутатів парламенту або сенатора Сенату парламенту.

Підготовка до служби також не здійснюється для фізичних осіб, які не менше ніж за 3 роки до початку процедури відбору здійснювали державне управління за трудовим договором як працівники регіонів або муніципалітетів та їх професійна компетентність була перевірена експертизою спеціальної професійної компетентності.

Після проходження стажування начальник стажера у співпраці з керівником подає до органу обслуговування оцінку стажера, яка повинна включати висновок про готовність слухача до роботи у тій сфері надання послуг, до якої він готувався. Орган обслуговування зобов'язаний ознайомити кандидата з оцінкою і на його прохання видати йому копію оцінки; направляє копію оцінки екзаменаційній комісії, якщо кандидат має намір пройти канцелярську експертизу. Метою канцелярської експертизи (іспит) є перевірка того, чи має стажер необхідні знання і достатньо професійно підготовлений до зайняття посади державного службовця у сфері служби, до якої він готувався.

Для призначення на службу фізична особа повинна відповідати передумовам, успішно пройти канцелярську експертизу і бути компетентним, щоб ознайомитися з секретною інформацією відповідно до законодавства про секретну інформацію, якщо ця передумова необхідна для посади.

Законодавство Чеської Республіки жорстко визначає вимоги стосовно того, що не можна призначити на службу фізичну особу, яка не дотримується демократичних принципів конституційного ладу Чеської Республіки.

Особливістю процедури відбору в Чеській Республіці є те, що у першому турі відбору беруть участь державні службовці, класифіковані за нижчим класом і виконують ту ж галузь служби, що і ті, що мають досвід роботи за напрямком вакантної посади, а також

фізичні особи, які пройшли канцелярський іспит за місцем служби, в якій має бути заміщена посада. Тобто відповідно до законодавства спочатку обирають з числа тих, хто вже працює у цій галузі служби.

Якщо за результатами першого туру процедури відбору не обрано жодного з учасників першого туру, оголошується другий тур конкурсу на вакантну посаду, у якому беруть участь державні службовці з інших органів державної служби, навіть якщо їх обов'язки за попереднім місцем роботи безпосередньо не пов'язані з тими, виконання яких передбачає вакантна посада, та фізичні особи, які пройшли канцелярську експертизу. Якщо вакансія не заміщена, оголошується третій тур конкурсу: у цій процедурі, як і в попередній, можуть брати участь державні службовці з службової посади, в якій є вакантна посада, та з інших органів державної служби, навіть якщо їх обов'язки за попереднім місцем роботи безпосередньо не пов'язані з тими, виконання яких передбачає вакантна посада, а також фізичні особи, які не менше ніж за 3 роки до початку процедури відбору здійснювали державне управління за трудовим договором як працівники регіонів або муніципалітетів та їх професійна компетентність була перевірена експертизою спеціальної професійної компетентності.

Законодавство Чеської Республіки з питань вступу на державну службу характеризується чіткістю та однозначністю визначення нормативних положень щодо дій відповідних органів, термінів розробки та надання, конкретизації документації, що сприяє якісному відбору з числа кандидатів на зайняття вакантних посад державної служби. Украй важливими для системи державної служби держави є положення щодо дотримання демократичних принципів конституційного ладу Чеської Республіки як кандидатами на посади державної служби, так і державними службовцями, пріоритету обрання за конкурсом з числа тих, хто вже працює, експертизи спеціальної професійної компетентності претендентів та оплати стажування. Вимоги, що ставляться до претендентів на посади державної служби в Чеській Республіці, є достатньо високими, що однозначно свідчить про спрямованість держави на надання публічних послуг на рівні європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. Про службу державних службовців в адміністративних установах та про оплату праці таких працівників та інших працівників в адміністративних установах (закон про державну службу) : Закон Чеської Республіки No 218/2002 Coll. URL: [https:// www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-218](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-218) (дата звернення 24.05.22).

Євдокимов Вадім Олександрович

к.е.н., доц.,

*доцент кафедри публічного управління та державної служби
ННІ "Інститут державного управління"*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ПІДХОДИ КЕРІВНИКА ДО ПОСТАНОВКИ ЗАВДАНЬ ПІДЛЕГЛИМ: ПОМИЛКИ, ПРИНЦИПИ, ЕФЕКТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ

Якість та ефективність праці підлеглих залежать від управлінської кваліфікації керівника. У професійного керівника не буває "поганих" підлеглих. Кожен підлеглий, якого ще не звільнили з посади, може розраховувати на професійне керівництво.

Зміст одного з принципів регулярного менеджменту полягає в тому, що керівник повинен узгодити з підлеглим не тільки результат, який він очікує, але і способи його досягнення. Цей підхід здебільшого не влаштовує підлеглих, які вважають його надмірно суворим, адже позбавляє підлеглого "творчого" підходу до виконання завдання. І керівники йдуть на цей негласний договір із підлеглим, гарантуючи тим самим велику кількість сюрпризів і несподіванок за рахунок надмірної варіативності дій підлеглих. Чому керівники йдуть на таку угоду? По-перше, керівники дуже зайняті власною роботою, і по-друге, від бажання економії часу. Такий підхід спричиняє можливості підлеглого щодо вибору роботи, яка для нього є більш комфортною, цікавою, менш відповідальною. Звісно, керівника такий перебіг подій не може влаштовувати. І тому виникає необхідність "дотискати" виконання доручених завдань, які підлеглий не бажає довести до кінця.

До найважливіших засобів управління, які використовуються керівником, належать: делегування повноважень і завдань; співбесіди з підлеглим; критика та заохочення; службовий нагляд і контроль за результатами праці; інформація та комунікація; директиви та вказівки [2, с. 29]. При використанні кожного з перелічених засобів управління керівник може допускати неточності, а в деяких випадках і помилки.

Визначимо основні помилки керівника під час постановки завдань підлеглому:

- ставить завдання лише “ангелам” [1], інших співробітників ігнорує;
- виконує завдання особисто, хоча повинен їх доручати підлеглим;
- не визначає термінів завдань, лише декларує необхідність їх виконання;
- не переконується, чи відповідає складність завдання професійно-кваліфікаційним можливостям підлеглого;
- вважає завдання єдиним можливим засобом управління – ставить їх дуже багато;
- не фіксує собі поставлені завдання;
- не “продає” завдання підлеглим;
- не перевіряє, що підлеглий правильно зрозумів зміст завдання, записав його і планує виконувати;
- не виставив контрольні точки.

Основними принципами постановки завдань підлеглим є такі принципи:

- завдань повинно бути якомога менше;
- керівник особисто повинен виконувати завдання лише ті, які не під силу виконати підлеглим;
- для постановки і контролю виконання завдань необхідна індивідуальна щотижнева зустріч із підлеглим;
- термін виконання завдання визначається обставинами або можливостями підлеглого;
- керівник повинен виставляти пріоритети в діяльності підлеглого;
- необхідно стежити за рівномірним навантаженням усіх підлеглих у колективі;
- виконавець завдання обирається з урахуванням функціоналу (посади), професійно-кваліфікаційних можливостей і психотипу (особисто-моральних якостей).

Як керівнику доцільно ставити завдання підлеглому [3]:

- пояснюємо, звідки виникло завдання, чому його необхідно виконати, що це дасть установі, колективу, співробітнику особисто;
- переконуємося, що підлеглий зрозумів зміст завдання та готовий до його виконання;

– завдання даємо під запис підлеглому з терміном виконання не більше одного робочого дня, більш складні та багатокрокові завдання розділюємо на окремі процедури;

– визначаємо термін виконання і фіксуємо в календарі або в телефоні;

– питаємо співробітника, як він зрозумів, як записав, коли збирається почати виконувати, як буде виконувати;

– домовляємося з підлеглим взаємодіяти за принципами “вперся – повідом” та “виконав – повідом”;

– караємо підлеглого тільки за те, що не повідомив одразу, як зрозумів, що не може виконати.

Індивідуальні співбесіди керівника з підлеглим рекомендується проводити в один і той же час, раз на тиждень, тривалістю 30-60 хвилин. Готуватися повинен до співбесіди не тільки підлеглий, але й керівник.

План проведення індивідуальних співбесід повинен мати такі елементи:

– вивчити результати роботи підлеглого за тиждень та порівняти їх із планом;

– відзначити його успіхи. Обов’язково треба поцікавитися, як він цього досягнув [4];

– запитати, у чому причина недосягнення запланованих результатів: зустрівся з проблемою – допоможіть; брак ресурсів – перерозподіляйте; брак знань та вмінь – навчайте; не повідомив одразу – карайте;

– наприкінці співбесіди можна декілька хвилин поспілкуватися на інші теми: сім’я, діти, здоров’я, дозвілля, спорт.

Найбільші проблеми керівника в управлінні діяльністю підлеглого виникають, коли підлеглий не зміг виконати поставлене завдання. У такому разі керівнику необхідно опанувати методику власноруч дотискати виконання завдань. Визначимо послідовність дій керівника:

1. Розпитати підлеглого щодо причин невиконання. Для цього можна використовуватися декілька запитань: “Чому не повідомив відразу, як зрозумів, що не зможеш виконати?”; “Які є пропозиції та ідеї щодо виконання?”; “Які необхідні додаткові ресурси?”; “Що будеш робити далі?”; “Коли почнеш?”.

2. Визначити етапи проміжного контролю – перший крок, другий і далі.

3. Якщо крок не було зроблено, необхідно проводити співбесіду.

4. У разі повторного невиконання кроку доцільно зробити фотографію робочого дня зі щохвилинною фіксацією кожної дії службовця.

Запровадження низки запропонованих заходів дозволить керівнику суттєво покращити результативність діяльності підлеглих. Системна діяльність керівника поступово буде змінювати картину світу підлеглого відносно того, що в подальшому послаблення трудової дисципліни не буде і треба завжди викладатися на сто відсотків.

Список використаних джерел

1. Євдокимов В. О. Сучасні погляди на особливості управлінської діяльності: причини низької ефективності на публічній службі. Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи : зб. тез XVIII Міжнар. наук. конгресу, 26 квіт. 2018 р. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ “Марістр”, 2018. С. 46–49.

2. Храмов В. О., Бовтрук А. П. Основи управління персоналом : навч.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2001. 112 с.

3. Ahemed Shamim Ansary. 14 Steps to Form the Best Way to Assign Tasks to Employees. 2021. URL : <https://www.careercliff.com/best-way-to-assign-tasks-to-employees/> (Last accessed: 24.05.2022).

4. Paula Thompson. How to delegate: Tips for delegating tasks at work. 2022. URL: <https://www.betterup.com/blog/delegation> (Last accessed: 18.05.2022).

Кириї Сергій Леонідович

к.держ. упр., доц.,

доцент кафедри публічного управління та державної служби

ННІ “Інститут державного управління”

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

м. Харків

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ ОСОБИ

Професіоналізація публічної служби є одним із ключових пріоритетів впровадження реформ у публічному управлінні України та запорукою входження її до європейського адміністративного простору як демократичної незалежної правової держави, здатної протистояти викликам і загрозам як геополітичного, так і внутрішньо-

державного характеру. В умовах воєнного стану людина перебуває під постійним психологічним тиском, що впливає на характер її взаємодії з навколишнім світом і часто пов'язана з негативними емоціями. Публічній особі, яка покликана на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, доводиться постійно контактувати з людьми, що вимагає значного самовладання та самоконтролю, а відповідно знань і здібностей, здатних формувати позитивний характер її взаємодії з громадянами та зменшувати негативний вплив зовнішніх обставин у результаті особистого саморозвитку.

У теорії та практиці управління персоналом публічної служби сьогодення домінує компетентнісний підхід, в основі якого лежить категорія “компетентність” як складна інтегральна характеристика особистості [1, с. 134], її здатність до реалізації власного потенціалу для успішної діяльності в будь-якій сфері суспільних відносин, що характеризується соціальною значущістю та особистою відповідальністю за її результати, необхідністю постійного її вдосконалення.

Більшість фахівців, роботи яких покладено в основу компетентнісного підходу [2, с. 27], вважають, що компетентність особи виявляється через мотиваційний, когнітивний, поведінковий, ціннісно-смысловий, емоційно-вольовий її аспекти. Мотиваційний аспект проявляється через готовність та здатність персоналу в потрібний момент використати наявні знання, уміння та навички; когнітивний – у володінні відповідними якостями, необхідними для вирішення конкретної управлінської проблеми; поведінковий – як досвід застосування необхідних знань і здібностей у відомих та нових умовах; ціннісно-смысловий пов'язаний з оцінними судженнями, що визначається через усвідомлення власного місця у світі та рефлексії навколишнього буття; емоційно-вольовий – корелюється з комунікаційними процесами, характером протікання емоційних реакцій особистості.

У публічному управлінні достатньо широко обговорювалися питання, пов'язані з усіма аспектами компетентності, значна увага приділялася аналізу практичних інструментів формування та розвитку професійної компетентності публічних службовців, проте поряд із фаховістю публічної особи, не менш важливими є комунікативна та соціально-психологічна компетентності, які сприяють не тільки виконанню основних функцій публічного управління, але й формуванню позитивного іміджу публічної служби та держави.

Комунікативна компетентність [3, с. 209] трактується як здатність застосовувати засоби вербального та невербального характеру в умовах вирішення професійно складних управлінських завдань і критерій готовності державного службовця чи посадової особи місцевого самоврядування до професійної комунікації. Комунікативні якості особи, поряд із професійними компетенціями, є однією з ключових ознак успішної публічної особи, оскільки вони здатні сформувати в суспільній свідомості позитивний імідж такої особистості, що є гарантією її успіху.

Соціально-психологічна компетентність визначається як здатність використовувати власні знання, уміння, навички, необхідні для реалізації службовою особою публічного управління власних повноважень шляхом усвідомлення власної соціальної поведінки, розуміння поведінки інших, розуміння психологічних механізмів виникнення того або іншого емоційного стану, володіння механізмами саморегуляції, необхідної для успішного виконання професійної діяльності [3, с. 217]. Соціально-психологічна компетентність розкривається через уміння публічної особи контролювати власний емоційний стан, розпізнавати емоції оточуючих та відповідно на них реагувати, незалежно від власного до них ставлення, тобто грати відповідну до ситуації роль.

Комунікативна та соціально-психологічна компетентність тісно пов'язана з категоріями, які в західних наукових школах розвинулися в межах поведінкових теорій, пов'язаних з урахування впливу емоцій людини на її поведінку й отримала свій прояв у вигляді теорії емоційного та соціального інтелекту.

Власне концепція соціального інтелекту стала продовженням теорії емоційного інтелекту, яка набула широкого розголосу завдяки публікаціям Д. Гоулмана "Емоційний інтелект" [4] та "Соціальний інтелект" [5]. Теорія емоційного інтелекту насамперед пов'язана зі здатністю людини досягати успіху і спрямована на особистість та її спроможність, використовуючи знання та вміння через управління власними емоціями досягати поставлених цілей, гармонізуючи власну природу з навколишнім світом. Теорія емоційного інтелекту базується на наукових поглядах П. Саловея та Дж. Маєра. У цій теорії поведінка людини опосередковується когнітивними здібностями та особистими психічними якостями, завдяки яким удається усвідомлювати та управляти власними емоціями, формуючи ефективні соціальні комунікації, що сприяє досягненню життєвого успіху.

Узагальнене розуміння соціального інтелекту як здатності розуміти інших та аналізувати реакції на різні соціальні ситуації [5, с. 361] близьке до поняття “емоційний інтелект”. Досить складно розмежувати соціальний та емоційний інтелект, оскільки в основі й одного, і іншого покладено емоції, які визначаються дією зовнішніх обставин, що є формою прояву соціальних відносин. Проте все ж відмінність між ними лежить у площині співвідношення особистого та суспільного: емоційний інтелект пов’язаний із розпізнаванням власних емоцій та здатністю особистості управляти ним, а соціальний – зі спроможністю особистості ідентифікувати емоції інших і відповідно на них реагувати, тобто акцент зміщується в напрямку соціалізації когнітивного процесу.

Новітні дослідження у сфері соціальної неврології [5, с. 358] дали можливість звернути увагу на роль некогнітивних чинників формування поведінкової реакції особистості на соціальні впливи, тобто було спростовано примат когнітивної складової в емоційних процесах. Особливо зростає роль некогнітивних чинників формування поведінки особистості в умовах надзвичайних ситуацій і стресу. Виробити в особистості необхідну некогнітивну реакцію на вплив того чи іншого фактору можна шляхом набуття практичного досвіду, установлюючи такі моделі несвідомої поведінки, які б давали позитивний соціальний результат. Спроможність публічних осіб в умовах воєнного стану вимагає від них не тільки вміння контролювати власні когнітивні процеси, але й мати такі навички, які б передбачали можливість підсвідомо адекватно реагувати на його виклики та загрози, що врешті сприятиме збереженню їх власного життя та життя громадян. Сучасна концепція підготовки публічних осіб органів державного управління та органів місцевого самоврядування повинна поряд із програмами фахової спеціалізації включати можливості набуття ними таких ефективних несвідомих реакцій.

Список використаних джерел

1. Котик Л. Реалізація компетентнісного підходу в публічному управлінні: теоретичний аспект. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 2 (25). С. 129–136.
2. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. 2008. № 3. С. 23–30.
3. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 6. С. 209, 217.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків : Віват, 2019. 512 с.
5. Гоулман Д. Соціальний інтелект: Нова наука про людських відносини. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2020. 400 с.

Олешко Олексій Миколайович

*к.держ.упр.,
старший викладач кафедри публічного управління та державної служби
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНА СВІДОМІСТЬ
ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ
ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ**

Після переломних для України подій 2014 р. питання національно-патріотичного виховання стало вкрай актуальним. Резонансні події того часу загострили проблематику сепаратистських настроїв, зокрема на сході та півдні країни. Це свідчило про те, що ментальність населення в різних куточках України дуже різна. Якщо центр і захід активно підтримували європейський вектор розвитку держави, укріплюючи свою національну ідентичність, то схід переважно був орієнтований на тісну взаємодію з Росією та укріпленням у свідомості населення тези "один народ". Цю ситуацію можна пояснити тим, що вплив російських медіа, у тому числі політичних, на сході й у Криму більш вагомий, а як наслідок проросійські настрої стали каталізатором військового вторгнення Росії.

Проблема звичайно ж наростала поступово, і однією з причин "зросійщення" окремих регіонів України є недосконала політика національно-патріотичного виховання. Особливо болісно проблеми цієї політики проявляються, коли під час повномасштабної військової агресії, яку розпочала Росія 24 лютого 2022 р., деякі публічні службовці, у тому числі ті, яких обирали громади, вдаються до колабораціоністських дій, переходячи на бік агресора. Очевидно, що це говорить про низький рівень національно-патріотичної свідомості цих персон.

Варто зазначити, що належний рівень національної свідомості – це одна з украй необхідних якостей публічного службовця будь-якого рівня. Розгляньмо професійний аспект цієї якості.

Кожен державний службовець починає свою професійну кар'єру з прийняття присяги, яка звучить так: "Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України,

втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, з гідністю нести високе звання державного службовця та сумлінно виконувати свої обов'язки" [2]. Служити українському народові, з гідністю нести звання державного службовця не може людина з низьким рівнем національно-патріотичної свідомості. Подібний текст має присяга посадових осіб місцевого самоврядування, яка міститься в Законі України "Про службу в органах місцевого самоврядування" [4].

Розгляньмо морально-етичний аспект національно-патріотичної свідомості публічного службовця. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, затверджені наказом НАДС від 05.08.2016 р. № 158, містять таке: "Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування зобов'язані з повагою ставитися до державних символів України, використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, постійно підвищувати свій рівень володіння державною мовою, не допускати дискримінації державної мов" [3]. Також у цих правилах ідеться про те, що державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування мають шанувати народні звичаї й національні традиції. Зрозуміло, що шанувати державну символіку й народні звичаї та традиції повинен кожен громадянин України, незалежно від національності, але для публічних службовців шана до державних символів і традицій – це ще й необхідна складова професійної етики й моралі.

Зрозуміло, що найгіршими формами прояву неналежного публічному службовцю рівня національно-патріотичної свідомості є колабораціонізм та державна зрада. Кримінальний кодекс України, а саме частина перша статті 111¹ "Колабораційна діяльність", містить інформацію про те, що публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України – караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років [1].

У згаданій вище статті кодексу також ідеться й про державну зраду, а саме: “Державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – карається позбавленням волі на строк від дванадцяти до п’ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану – караються позбавленням волі на строк п’ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна” [1].

На жаль, прояви колабораціонізму й державної зради стали наявними в умовах воєнного часу, що утруднює наше протистояння агресору. Є підстави вважати, що корені проблеми містяться дуже глибоко, а саме в політиці національно-патріотичного виховання. Не можна сказати, що заходи для його здійснення в нас не проводять, але ефективність цих дій далеко не завжди висока. Здебільшого національно-патріотичне виховання дітей та молоді орієнтоване на візуальну складову, без розуміння глибини сутності й важливості фактору національно-патріотичної свідомості.

Слід зазначити, що шляхи підвищення рівня ефективності національно-патріотичного виховання передбачають наявність удосконалених підходів, в основу яких має бути покладено аксіологічний підхід. Національно-патріотична свідомість – це невід’ємний складник світогляду людини, а світогляд формується саме на цінностях, які прищеплюються людині, які вона бере у свій особистісний морально-етичний арсенал. Усвідомлення загальнолюдських, а також національних цінностей, глибоке розуміння їх сутності – це й має бути основою національно-патріотичного виховання особистості, громадянина України.

Повертаючись до фактору національно-патріотичної свідомості публічних службовців, варто зазначити, що цей фактор варто враховувати насамперед як важливий чинник формування професійної етики посадовця. При конкурсному відборі на посади публічної служби будь-яких рівнів не варто нехтувати цим фактором. Потрібно зважати також на те, як майбутній службовець уміло володіє державною мовою при виконанні службових обов’язків і поза роботою. Також варто враховувати наскільки кандидат на заміщен-

ня посади в органі публічної влади розуміється на культуро-історичних цінностях українського народу. Як варіант можна розглянути можливість щодо запровадження додаткового іспиту для майбутніх публічних службовців із загальних питань історії та культурології України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 5 квітня 2001 року № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
2. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
3. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 р. № 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
4. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 26.05.2022).

Набока Людмила Віталіївна

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри публічного управління та державної служби
ННІ «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ПРИЧИНИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Численні трансформації системи публічного управління України у процесі її реформування, зміни у підходах до організації професійної діяльності та її технічному забезпеченні, події в особистому житті, стан здоров'я значно впливають на психоемоційний стан державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування і позначаються на якості й ефективності їхньої роботи. Останнім часом кількість джерел, які викликають негативні емоції,

тривогу і стрес, значно зросла, а реалізація функцій і повноважень відбувається в умовах постійного ризику і великих не тільки фізичних, а й психологічних перевантажень. В умовах військового стану ці чинники можуть не лише ставати основою, а й значно пришвидшувати професійне вигорання фахівців, які працюють у публічній сфері.

Як відомо, під синдромом професійного вигорання переважно розуміють стан фізичного, психічного, розумового та емоційного виснаження, викликаного довготривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування і професійними стресами середньої інтенсивності, що виникають у відповідь на дію несприятливих зовнішніх або внутрішніх факторів. Причини, які зумовлюють його формування у державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, умовно можна поділити на загальні й специфічні, зовнішні та внутрішні. Вони створюють підґрунтя для перевантаження у регулюванні людиною власного психоемоційного і фізіологічного стану і стають основою стресу, пов'язаного з виконанням професійної діяльності.

Загальні причини професійного вигорання можуть проявлятися у будь-якій сфері трудової діяльності, тому до них відносять: напруженість і конфлікти у професійному оточенні; одноманітність діяльності й невміння творчо підійти до виконуваної роботи; вкладання в роботу значних особистісних ресурсів за недостатнього визнання і відсутності позитивного оцінювання з боку керівництва; недостатні умови для самовираження; невирішені особистісні конфлікти та ін.

Специфічні причини пов'язані з особливостями реалізації публічної влади, функціонування системи публічного управління чи проходження публічної служби. До них варто віднести: необхідність узгоджувати велику кількість інтересів, приймати значну кількість складних рішень; великі масштаби діяльності; складні об'єкти управління; значні обсяги управлінської інформації; велика відповідальність; обмеженість приписами і нормативами творчої діяльності, неможливість експериментування; запровадження інновацій, дозволених законодавством чи рішеннями вищого керівництва; обмеженість кар'єрного просування рангами і категоріями посад; залежність вибудовування власної кар'єри від рішень вищого керівництва; високі вимоги до моральних якостей фахівців; не завжди прозорі критерії для оцінки результатів та

організаційно продумані технології діяльності; можливі конфлікти інтересів через прогалини у законодавстві або обмеженість ресурсного забезпечення; необхідність стримуватися і дотримуватися кодексу етичної поведінки у конфліктних ситуаціях; постійне спілкування з категоріями громадянами, які потребують підтримки, захисту чи допомоги у вирішенні проблем.

Стан фізіологічного та емоційного здоров'я, оточення і умови праці теж значно впливають психологічне благополуччя кожного фахівця, а невирішеність проблем ефективної організації внутрішньої роботи органів публічної влади, нерідко стає підставою для появи зовнішніх факторів, що провокують вигорання.

Аналіз стану реформування вітчизняної системи публічного управління показав, що реформа децентралізації державної влади і реформа місцевого самоврядування у частині раціонального розподілу функцій і повноважень особливо на регіональному та місцевому рівнях не були завершені. Це призвело до порушення балансу у реалізації повноважень, значних перевантажень у роботі фахівців державного сектора і відсутності розуміння місця і ролі місцевого самоврядування у загальній системі реалізації публічної влади у значній частині фахівців цієї підсистеми, що і стає часто причиною конфліктів і непорозумінь під час взаємодії чи спільного виконання завдань.

Дослідження структурно-функціонального забезпечення діяльності органів державної влади регіонального і місцевого рівнів свідчить, що їхня структура після проведення адміністративно-територіальної реформи постійно оптимізується шляхом скорочення кількості штатних одиниць на фоні розширення території обслуговування, збільшення кількості об'єктів, діяльність яких потребує координації та узгодження, чисельності споживачів послуг тощо. Неврахування цих факторів як раз і стає причиною перевантажень у роботі, нераціональної організації діяльності, труднощів у реалізації функцій. Крім того, відсутність системного підходу в реалізації реформ призводить до частих змін у законодавстві, що не дозволяє вчасно сформувати нормативно визначений механізм реалізації повноважень, забезпечити необхідну стандартизацію й упорядкованість праці через постійні реорганізації та зміну керівництва, нечіткість постановки цілей і завдань, неможливість самостійно і вчасно приймати рішення, здійснювати стратегічне планування тощо. Така ситуація теж призводить до дестабілізації у

роботі фахівців органів публічної влади, психологічного дискомфорту, невдоволення умовами і результатами праці.

Професійна управлінська діяльність у публічному секторі складна за своєю природою, умовами і формами реалізації, оскільки пов'язана зі значними розумовими зусиллями, які супроводжують процеси прийняття і реалізації рішень, виконання завдань особливої важливості з використанням великої кількості фінансових, людських, матеріальних ресурсів. Це накладає додаткове психологічне й емоційне навантаження на працівників органів публічної влади, спонукає до роботи в стресових умовах, постійного спілкування з колегами, сотнями і тисячами споживачів адміністративних послуг, узалежнює роботу від рішень вищого керівництва, нормативно і законодавчо визначених технологій діяльності, які не завжди дозволяють швидко вирішувати індивідуальні проблеми, а також потребують обробки значних масивів інформації або пошуку нестандартних підходів до вирішення проблем в умовах ризику та неповноти інформаційного забезпечення і необхідності фокусування на управлінських процесах, що перебувають на різних етапах організації та виконання. При цьому фахівці мають бути здатними працювати понаднормово, у високому темпі, при дії великої кількості стресостимулюючих факторів, при значних перевантаженнях, бути готовими нести відповідальність за результати власної діяльності та всього колективу, працювати в умовах дефіциту часу і ресурсів, чітко встановлювати цілі й визначати ефективні шляхи їх досягнення. Але, якщо публічні службовці при виконанні своїх обов'язків перевантажені, вони починають відчувати постійну втому і обмеженість у спілкуванні, рішення стають менш обґрунтованими, навіть шаблонними, збільшується час на їх прийняття. Від зростаючої кількості завдань фахівці не мають часу для якісного планування діяльності, переважно здійснюють формальний контроль результатів, що призводить до низької результативності функціонування всієї системи публічного управління і низької оцінки діяльності органів влади суспільством, а отже, до невдоволення власними професійними результатами. Не сприяє професійному утвердженню, бажанню вдосконалюватися і відчувати позитивні емоції й низька заробітна плата, практична відсутність дієвої системи стимулювання, неможливість кар'єрного зростання, тривалі функціонування системи органів влади в умовах обмеженості ресурсного забезпечення, занадто високі соціальні очікування до

якості та результативності діяльності службовців у суспільстві, споживацька позиція у питаннях управління територіальним розвитком значної частини громадян.

Існують і внутрішні чинники, які можуть призвести до професійного вигорання публічних службовців. До них можна віднести індивідуально-психологічні особливості розвитку особистості несумісні зі специфікою професійної діяльності (наприклад, інтровертований тип характеру чи меланхолічний тип темпераменту, коли психологічно важко спілкуватися з великою кількістю людей, перебувати постійно на видноті, швидко вникати в суть різноманітних проблем і переключатися у процесі виконання різнопланових завдань, відповідати за результати діяльності інших тощо); психологічна неготовність до здійснення управлінської діяльності; наявність внутрішньоособистісних конфліктів; конформність; невідповідність професійного, сімейного чи соціального статусу внутрішнім очікуванням, рівню домагань, переоцінка власних можливостей; невміння критично мислити, говорити «ні» й піклуватися про себе та ін.

Внутрішні й зовнішні чинники можуть комбінуватися, посилюючи один одного і пришвидшуючи професійне вигорання. Внаслідок цього знижується не лише працездатність і результативність діяльності фахівців, а й виникає загроза розвитку бюрократизму, зростає конфліктність у колективі, формується ригідність мислення, деперсоналізація й редукція професійних досягнень. Фахівець відчуває не тільки емоційне та психологічне виснаження, а й розвиваються хронічні хвороби, значно погіршується стан здоров'я. Ігнорування проблеми професійного вигорання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування в органах публічної влади України, недостатня профілактика та незначне приділення уваги цим питанням керівниками призводить до звільнення зі служби найбільш талановитих і відповідальних. Тому розбудувати сучасну вітчизняну систему публічного управління без зміни ставлення до вирішення проблем персоналу і створення умов для розвитку його потенціалу неможливо. Отже, дослідження цієї проблеми потребує всебічного вивчення і широкого обговорення.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ДОСВІД

Ковальова Тетяна Володимирівна

*д.держ.упр., доц.,
доцент кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

Вязовська Ірина Олегівна

*здобувачка вищої освіти
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ШУКАЮТЬ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ ЧЕРЕЗ ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (на прикладі Федеративної Республіки Німеччина)

24 лютого 2022 р. велика кількість жителів України внаслідок збройної агресії Російської Федерації змушена залишити місця свого постійного проживання. Станом на 1 червня кількість осіб з України, зареєстрованих на тимчасовий захист або подібні програми національного захисту в Європі, сягнула 2 928 252 [6].

Головним документом, який регулює питання надання тимчасового захисту українцям у державах Європейського Союзу, є Директива Європейського Союзу 2001/55/ЄС "Про тимчасовий захист", яка була прийнята 20.07.2001 р. для забезпечення мінімальних стандартів надання тимчасового захисту у випадках масового напливу переміщених осіб [1]. Для українців Директиву було активовано Рішенням Ради ЄС 2022/382 від 04.03.2022 р. [2], яке вважається безпрецедентним в історії ЄС, оскільки раніше Директива не застосовувалася [7].

Відповідно до п. а ст. 2 Директиви тимчасовий захист – це процедура виняткового характеру для забезпечення в разі масового або неминучого масового напливу переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до країни свого походження, негайного тимчасового захисту таких осіб, особливо якщо існує ризик того, що система притулку не зможе впоратися із таким напливом без негативних наслідків для свого ефективного функціонування, інтересів відповідних осіб, а також інших осіб, які просять про надання захисту.

Зазначена Директива містить норми щодо тривалості та за-провадження тимчасового захисту, зобов'язання держав-членів щодо осіб, які користуються тимчасовим захистом. Так, відповідно до ст. 4 Директиви тривалість тимчасового захисту становить один рік. Якщо захист не припинено відповідно до положень статті 6(1)(b), він може бути автоматично продовжений на шестимісячні строки протягом максимум одного року. Якщо причини для тимчасового захисту продовжують існувати, Рада може прийняти рішення кваліфікованою більшістю за пропозицією Комісії, яка також розглядає будь-який запит держави-члена щодо подання нею пропозиції Раді, про продовження цього тимчасового захисту строком до одного року.

Таким чином, завдяки зазначеній Директиві країни Європейського Союзу відгукнулися на біду українського народу.

Відповідно до ст. 13, 14 Директиви держави-члени забезпечують особам, які користуються тимчасовим захистом:

- доступ до придатного житла або, у разі необхідності, засобами для отримання житла;

- необхідну допомогу в частині соціального забезпечення та засобів до існування, якщо вони не мають достатніх ресурсів, а також медичного забезпечення;

- необхідну медичну або іншу допомогу особам, які користуються тимчасовим захистом і мають особливі потреби, таким як неповнолітні особи без супроводу, або особи, які зазнали катувань, зівалтування чи інших серйозних форм психологічного, фізичного чи сексуального насильства;

- особам віком до 18 років, які користуються тимчасовим захистом, доступ до системи освіти на тих самих умовах, що й громадянам держави, яка приймає шукачів. Держави-члени можуть дозволити дорослим, які користуються тимчасовим захистом, доступ до загальної системи освіти.

Станом на травень 2022 р. у Німеччині зареєстрували понад 400 тисяч осіб, які прибули в країну з 24 лютого, тікаючи від війни в Україні. Більшість із них – жінки, діти та люди похилого віку. Проте точна кількість переміщених осіб наразі невідома [3].

Німеччина, як і інші країни Євросоюзу, не були готові до такого напливу шукачів захисту, а тому механізм надання допомоги вдосконалюється з урахуванням тих проблем, які винили в процесі його застосування. Так, з червня українцям, які шукають у Німеччині захисту від війни, буде надано кращий рівень соціального захисту й, що важливо, підтримку в пошуку роботи. Федеральний уряд Німеччини підтримує федеральні землі та місцеві органи влади у 2022 р. на 2 млрд євро для покриття додаткових витрат на біженців з України [4]. Завдяки цьому з 1 червня збільшиться розмір соціальних виплат з 300 євро на місяць на людину до 449 євро. Німецький центр зайнятості (Jobcenter) буде надавати широкий спектр послуг українцям за принципом “єдиного вікна”, а саме: доступ до інтеграційних і мовних курсів, ринку праці, підтримку в організації догляду за дітьми, підвищення кваліфікації. Ті, хто отримуватиме професійну або вищу освіту, зможуть претендувати на освітні соціальні кредити відповідно до федерального закону про допомогу в навчанні BAföG.

Отже, розгляд механізму забезпечення захисту прав українців, які шукають тимчасового захисту в Німеччині, виявляє тенденцію до вдосконалення з метою прискорення їх адаптації до нових умов життя та інтеграції в німецьке суспільство.

Аналіз інформації у відповідних групах в соціальних мережах дозволив визначити актуальні проблеми, з якими зіткнулися українці, що шукають тимчасового захисту в Німеччині [5, 10, 11].

Перша – це житло. Німеччина надає соціальне житло таким особам відповідно до параграфу 24 закону про проживання, працевлаштування та інтеграцію іноземців на федеральній території [9], але країна не була готова до великого напливу шукачів притулку, тому житло надається вкрай повільно. І сьогодні ця проблема не може бути швидко розв’язана. Слід розуміти, що серед шукачів тимчасового захисту є ті, які втратили житло в Україні, і їм немає куди повертатися, тобто ця проблема стосується й України й загостриться через 1 рік, коли буде вичерпано термін тимчасового захисту в Німеччині (у разі закінчення війни) і українці захочуть повернутися додому.

Друга важлива проблема, яка здебільшого стосується української молоді, це отримання вищої освіти. Система освіти Німеччини суттєво відрізняється від української. Щоправда, для українців створено сприятливі умови: для тих, хто розпочав навчання в Україні та не зміг його закінчити, у Німеччині пропонують декілька варіантів, серед яких, зокрема продовження навчання без атестату, отриманого в Україні. Проте основною перешкодою для цього є відсутність належного рівня знання німецької мови здобувачем освіти, оскільки безкоштовне навчання в Німеччині провадиться лише німецькою. Незважаючи на те, що українцям пропонуються безкоштовні курси німецької мови, це не завжди забезпечує достатній для навчання рівень володіння нею.

Тож вважаємо, що сьогодні для України відривається новий портал можливостей у царині освіти. Для того щоб зберегти своїх абітурієнтів і студентів, які виїхали за кордон під час війни, Україна повинна максимально забезпечити (наскільки це можливо, з урахуванням особливостей різних освітніх спеціальностей) навчання в українських закладах освіти за допомогою технологій дистанційного навчання. Ще одним варіантом є запровадження практики відкриття представництв українських закладів вищої освіти в тих країнах Європи, які надали тимчасовий захист українцям (як це зробив, наприклад, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна) [8]. Це дасть можливість здобувачам освіти безболісно розпочати/продовжити навчання й буде стимулювати повернення в Україну. У перспективі Україна може активізувати програми подвійних дипломів із закладами освіти країн, що приймають шукачів тимчасового захисту.

Таким чином, і Україна, і Європа зіткнулися з новими викликами через війну Російської Федерації проти України. І вони стосуються не тільки захисту життя українців, а й соціального забезпечення на тривалий період, що потребує подальшої співпраці як у правовому полі, так і в удосконаленні механізмів реалізації юридичного права.

Список використаних джерел

1. Директива Ради 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому від 20 липня 2001 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293?an=2>.

2. Імплементатійне рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 р. що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист. URL: <https://document.vobu.ua/doc/11076>.
3. Німеччина зареєструвала 400 тисяч біженців з України. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/05/3/686574/>.
4. Німеччина спрямує €2 мільярди на українських біженців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3452056-nimeccina-spramue-2-milardi-na-ukrainskih-bizenciv.html>.
5. Помощь украинцам в Германии. URL: https://t.me/helpUkraine_Gemany.
6. Портал операційних даних. Ситуація з біженцями в Україні. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
7. Тимчасовий захист чи статус біженця: в чому принципова різниця? URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210033_timchasoviy-zakhist-chi-status-bzhentsya-v-chomu-printsipova-rznitsya.
8. Харьковский национальный университет открыл представительство в Германии. URL: <https://www.sq.com.ua/rus/novosti/03.06.2022/xarkovskii-nacionalnyi-universitet-otkryl-predstavitelstvo-v-germanii>.
9. Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet (Закон про проживання, працевлаштування та інтеграцію іноземців на федеральній території). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/.
10. Help for Ukrainians in Germany. URL: <https://www.facebook.com/groups/helpukrainiansingermany>.
11. Wohnraum für die flüchtenden Ukrainer. URL: <https://www.facebook.com/groups/288084393475832/>.

Білоконь Михайло Вячеславович

*к.держ.упр.,
старший викладач кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

КОНВЕНЦІЙНА ФАЗА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ЧИ ГІБРИДНА – КОНВЕНЦІЙНОЇ?

Конвенційна (або звичайна) війна ведеться звичайними озброєннями та відповідно регулюється міжнародними конвенціями (Гаазькими – про правила ведення війни, та Женевськими – про захист жертв війни). Натомість гібридна війна, усвідомлення глобальності якої стає все очевиднішим, не регулюється нічим.

Більше того, в умовах гібридизації загроз відбувається прогресуюче розмиття стану війни та миру, коли стають незрозумілими основні параметри “поля бою”. Завданням гібридних дій ворога стає намагання підірвати оборону зсередини та підірвати допомогу ззовні. Особливості гібридної війни можна окреслити таким чином:

- Відсутність або невизначеність мети конфлікту – коли війна не виступає продовженням політики, а політика перетворюється на постійну війну як самоціль.

- Невизначеність початку та завершення конфлікту – такі неокреслені часові рамки гібридної війни перетворюють її на перманентний процес.

- Відсутність визначених кордонів гібридного конфлікту, який за різних обставин може описуватись як глобальний або локальний.

- Гібридна війна обов’язково передбачає воєнну складову або безпосередню воєнну загрозу. Вона може бути основною або допоміжною, але саме вона переводить конфлікт у стан гібридного з інформаційного, економічного, енергетичного або будь-якого іншого.

Виникає закономірне питання: “Чим сучасна глобальна гібридна війна відрізняється від холодної війни другої половини ХХ ст?” Можна виділити такі відмінності:

- Наявність воєнної складової – у 2014 р. почалася проксі-військова агресія РФ проти України, а з 24 лютого 2022 р. вона переросла в безпосередньо воєнну.

- Відбувається перше після завершення Другої світової війни повномасштабне воєнне зіткнення в Європі, здатне перерости в загальноєвропейський або світовий масштаб.

- Наявність активних інформаційно-психологічних операцій на території супротивника, які стають у деяких випадках основними засобами дії.

- Трансформація глобального протистояння з біполярного на багатополярне. Протистояння не відбувається між США та РФ, є ще такі самостійні актори, як Китай, Індія, Іран тощо. Навіть Європейський Союз, залишаючись частиною західного полюсу, має свої глобальні інтереси.

Тож сутність та зміст гібридних загроз після початку російського вторгнення в Україну зазнали суттєвих змін. Інше питання, яких саме змін: після переходу війни від гібридної форми до конвенційної гібридна війна не завершилася. Для України вона стала звичайною, але для Заходу вона залишилась гібридною, хоча й більш активною після ескалації.

Таким чином, РФ вела та веде гібридну війну не лише проти України (проти якої, зрештою, розпочала конвенційну війну), але й проти Європейського Союзу, використовуючи для цього широкий спектр інструментів. Щодо політичного інструменту, Росія використовує багато політичних сигналів, стратегічної комунікації та психологічної війни, підтримуючи односторонніх, організації, думки чи партії. Щодо економічного інструменту, Росія стратегічно інвестує в політичні партії, лідерів або ЗМІ, щоб вплинути на результат [1].

Гібридною складовою є нівелювання етнічної та національної основи супротивника. Наприклад, громадяни України, які мають українське походження (навіть судячи з прізвища, яке закінчується на -ко), усе життя прожили в Україні, розуміють українську мову як рідну (можливо, навіть не розмовляючи нею, але будучи фактичними білінгвами), можуть називати себе “руськими”, перебуваючи в російському пропагандистському наративі. Вони по суті стають манкуртами.

Ще з початку 2000-х рр. апологети “євразійства” писали про природний стан існування Росії як імперії. Тож після війни РФ (яка є по своїй суті імперією) буде рухатися природним шляхом для будь-якої імперії – поступово втрачати колонії (території) та зменшуватись у розмірах. Навіть якщо вона не розвалиться на частини відразу в результаті прийдешньої політичної кризи за підсумками поразки у війні.

Україні не можна залишатися самою перед екзистенційною загрозою з боку РФ. Україна не може бути нейтральною – вона може бути лише частиною Заходу. Лише через членство у ЄС та НАТО можна бути впевненими в національній безпеці.

Добра новина: якби Україна не сприймалася частиною Заходу, він би не активізувався щодо власної безпеки проти РФ, тим більше не допомагав би в таких обсягах Україні. Погана новина – сприйняття України невіддільною частиною Заходу поки що не є однозначним та незаперечним.

Розвиток стратегічного безпекового партнерства з ключовими акторами Східної Європи просувається до створення угоди про безпеку для країн усього регіону, що включатиме цільову підтримку розвідувальних служб, установ кібербезпеки та збройних сил, що має бути корисно й для членів Східного партнерства ЄС та надасть їм певне заспокоєння щодо протидії гібридним загрозам національній безпеці [2].

ЄС і НАТО також спонукали діяти разом у більш скоординованій формі, щоб зменшити ризики, і вони зробили це, підписавши спільні декларації 2016 та 2018 років, які сприяють співробітництву в галузі безпеки, у тому числі з питань гібридних та кіберзагроз. У такий скоординований спосіб кожна організація спроможна зробити свій внесок зі своїми найкращими характеристиками – НАТО з воєнним акцентом та ЄС зі своїм досвідом у врегулюванні криз, щоб стримувати опонентів та запобігати нападам. У зв'язку з цим обидві організації постійно розробляють спільні посібники та оперативні протоколи для кращої координації своєї реакції [3].

Таким чином, постає потреба в усвідомленому формуванні міжнародної відповіді (як мінімум – євроатлантичної) на гібридні загрози та подальші гібридні агресії. Через створення безпекового договору – до проведення глобальної конференції з можливим прийняттям міжнародної конвенції, яка б обмежувала або унормовувала використання гібридних засобів ведення війни.

Список використаних джерел

1. Andersson M. Russia's use of Hybrid Warfare against the European Union 2014-2020: A qualitative content analysis. 2022. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1627480&dswid=6263>.
2. Ratsyborinska V. EU-NATO and the Eastern Partnership Countries Against Hybrid Threats (2016-2021). 2022. URL: <https://doi.org/10.37458/nstf.23.2.3>.
3. Coldea F. Intelligence challenges in countering hybrid threats. 2022. URL: <https://doi.org/10.37458/nstf.23.1.2>.

Дубовик Катерина Євгенівна

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Війна в Україні руйнівно впливає на 7,5 мільйона дітей країни. Гуманітарні потреби зростають щогодини, оскільки бойові дії тривають. Дітей продовжують убивати, ранити та глибоко трав-

мувати через насильство, вони шоковані та відчайдушно прагнуть безпеки.

Останні вісім років конфлікту в Україні вже завдали глибокої та тривалої шкоди дітям. Зараз загрози дітям України лише зросли. Станом на 8 травня 2022 р. з України втекли понад 5,8 мільйона біженців, близько половини з яких – діти. Ще мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами. Такі масштабні переміщення можуть мати тривалі наслідки для наступних поколінь. Діти, які рятуються від війни в Україні, також піддаються підвищеному ризику торгівлі людьми та експлуатації. Тим часом, напади із застосуванням вибухової зброї в населених містах продовжують призводити до жертв серед цивільного населення, у тому числі серед дітей, і значної шкоди основній інфраструктурі та службам. У результаті пошкоджені або знищені школи, дитячі садочки, лікарні, системи водопостачання, електростанції та місця, де мирні жителі шукають укриття.

Однією із всесвітніх організацій, що опікуються становищем дітей під час воєнних дій є всесвітньо відома організація ЮНІСЕФ. Вона співпрацює з партнерами, щоб охопити вразливих дітей та сімей основними послугами, зокрема охороною здоров'я, освітою, захистом, водопостачанням і санітарією, а також рятувальниками. Представники ЮНІСЕФ застерігають, що діти, які рятуються від війни в Україні, піддаються підвищеному ризику торгівлі людьми та експлуатації. Торговці людьми часто прагнуть використати хаос великомасштабних переміщень населення, і оскільки понад 1,5 мільйона дітей втекли з України як біженці з 24 лютого, а незліченна кількість інших переміщених через насильство дітей залишається всередині країни, загроза, з якою стикаються діти, є реальною і зростає.

Згідно з нещодавнім аналізом, проведеним ЮНІСЕФ та Міжвідомчою координаційною групою проти торгівлі людьми (ICAT), 28 % ідентифікованих жертв торгівлі людьми у всьому світі становлять діти. У контексті України експерти ЮНІСЕФ з питань захисту дітей вважають, що діти, ймовірно, становитимуть ще більшу частку потенційних жертв торгівлі людьми, враховуючи, що діти й жінки представляють майже всіх біженців, які покинули країну.

Війна в Україні призводить до масового переміщення та потоків біженців – умов, які можуть призвести до значного сплеску

торгівлі людьми та гострої кризи із захисту дітей. Діти - переміщені особи надзвичайно вразливі до відокремлення від своїх сімей, експлуатації та торгівлі людьми. Потрібно, щоб уряди регіонів активізувалися та вживали заходів для їх безпеки.

Дітей, які тікають від війни в Україні, потрібно перевіряти на предмет їх вразливості, коли вони перетинають сусідню країну, потрібно докласти всіх зусиль, щоб посилити процеси перевірки на пунктах перегину кордону для біженців. Щоб захистити й підтримати дітей та сім'ї, які втекли з України, ЮНІСЕФ і УВКБ ООН у партнерстві з урядами й організаціями громадянського суспільства створюють "Блакитні точки", єдині безпечні місця для дітей та жінок. "Блакитні точки" надають ключову інформацію сім'ям, які подорожують, допомагають ідентифікувати дітей без супроводу й дітей, розлучених із сім'єю, та забезпечують їх захист, а також є центром для основних послуг. У притулках, великих міських залізничних станціях й інших місцях, де збираються або проходять біженці, слід проводити додатковий скринінг на ризики захисту. Також важливо, щоб національні й міжнародні правоохоронні органи контролювали переміщення дітей і жінок та активно зменшували ризики, з якими стикаються вразливі групи.

ЮНІСЕФ закликає уряди всіх країн посилити заходи захисту дітей на прикордонних переходах, особливо з Україною, щоб краще виявляти дітей з групи ризику. Крім того, покращити транскордонне співробітництво й обмін інформацією між прикордонним контролем, правоохоронними органами та органами захисту дітей, а також швидко виявляти розлучених з батьками дітей, запроваджувати процедури розшуку сімей та поселення дітей, позбавлених батьківського піклування.

З 24 лютого по 24 травня 2022 р. було виявлено понад 800 дітей без супроводу, які переходили з України до Румунії. Справжня кількість розлучених з батьками дітей, які втекли з України до сусідніх країн, ймовірно, набагато більша. Такі діти особливо вразливі до торгівлі людьми й експлуатації.

Рада з прав людини зазначила на своїй тридцять четвертій спеціальній сесії погіршення ситуації з правами людини в Україні внаслідок російської агресії, заслухавши заяву Верховного комісара з прав людини. Офіс Ради продовжує перевіряти заяви про порушення міжнародного права щодо прав людини та міжнародного

гуманітарного права в Україні, багато з яких можуть вважатися військовими злочинами. Верховний комісар ООН з прав людини, зазначила, що причини жертв серед цивільного населення, які Офіс фіксує в Україні, суттєво не змінилися з моменту останнього звернення до Ради. Переважна більшість, як і раніше, була спричинена застосування вибухової зброї широкого радіуса дії в густонаселених районах України, зокрема реактивних систем залпового вогню, балістичних і крилатих ракет, завдає великої шкоди цивільному населенню країни. Єдиним способом припинити подальші порушення було припинення бойових дій.

Голова Координаційного комітету спеціальних процедур повідомив, що з 24 лютого 2022 р. до Координаційного комітету надходить інформація про катастрофічні наслідки російського вторгнення в Україну. Щодня ця інформація поповнюється переліком грубих порушень міжнародного права з прав людини та гуманітарного права. Наслідки цього військового нападу завдають величезних страждань і непоправної шкоди для не одного покоління. Російська Федерація має негайно припинити вторгнення в Україну, щоб уникнути подальшого кровопролиття та загибелі людей. Голова Незалежної міжнародної комісії з розслідування військових злочинів в Україні зазначив, що Комісія, як зазначено в її мандаті, незалежна, вона не співпрацює ані з конкретною країною, ані з партією чи організацією. Комісія продовжуватиме шукати контакти зі сторонами конфлікту, жертвами, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами. Необхідно спиратися на широкий спектр джерел, які потрібно розглядати разом. Комісія буде ретельно оцінювати докази, надаючи особливу вагу первинним доказам і шукаючи підтвердження, коли це необхідно. Висновки Комісії, повідомлені Раді з прав людини, будуть засновані на незалежній оцінці комісарів та їхньому аналізі інформації та доказів, отриманих під час розслідування.

Україна, виступаючи як зацікавлена країна, повідомила, що минуло 10 тижнів відтоді, як Рада з прав людини обговорювала гуманітарну ситуацію та ситуацію з правами людини в Україні внаслідок російської агресії. Це були 10 тижнів жаху та глибоких страждань для кожної української родини. Тисячі людей загинули, серед них понад 200 дітей. Російські бомбардування й обстріли стали частиною повсякденного життя. Торттури, насильницькі зникнення та

сексуальне насильство були одними з найменших злочинів, скоєних Росією. Рада мала моральну відповідальність за дії. У ході дискусії, що почалася, деякі доповідачі заявили, що вкрай необхідно притягнути до відповідальності всіх винних. Справедливість по відношенню до жертв – основа для майбутнього миру та запобігання подальших звірств. Для цього дуже важливим був збір і збереження доказів. Обман, брехня та зусилля Росії щодо дезінформації були засуджені. Росія повинна негайно, повністю і беззастережно вийти з території України. Обов'язком міжнародного співтовариства, включаючи Раду, є забезпечення притягнення до відповідальності винних у цих злочинах на всіх рівнях. Враховуючі ситуацію, Рада повинна базувати свої рішення на неупередженій оцінці ситуації. Усі сторони повинні вжити заходів для деескалації конфлікту й поставити людські життя на перше місце. Необхідно вжити заходів, щоб уникнути політизації і загострення дискусії. Для Ради важливо продовжувати моніторинг ситуації в Україні й привертати увагу до тяжкого становища постраждалих осіб, незалежно від геополітичних міркувань.

Діти в Україні страждають від психологічного розладу внаслідок збройного конфлікту. Дистрес може викликати кошмари, депресію, соціальну ізоляцію та тривогу. Крім того, воєнна травма призводить до довгострокових наслідків для психіки дітей. Чим довше триває конфлікт, тим гіршими будуть наслідки для психічного здоров'я. Діти надзвичайно вразливі не тільки до фізичної, але й до психологічної травми, і це може мати наслідки протягом тривалого часу.

Список використаних джерел

1. Hesse S. Cross-national decision model for closing down institution that are harmful to children. Placement of orphans. Russian and Nordic experiences. Edited by: Jorn Holm-Hansen. 2021, December, 91 p. URL: <http://en.nibr.no/publications/notes/297/>.
2. Human Rights Watch World Report 2022. URL: <https://www.hrw.org> › 2022.
3. Jones N. After 2015: Developing Social Protection Systems to Promote Child Well-being. URL: http://www.eadi.org/fileadmin/MDG_2015_Publications/Jones_at_al_THINKPIECE.pdf.

Мирна Надія Володимирівна

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

Соколова Вікторія Вікторівна

*аспірантка кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД
ВИЗНАЧЕННЯ І ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ**

Повномасштабна війна, яку розпочала Росія проти України 24 лютого 2022 р., вимагає від сектора безпеки й оборони якнайшвидшого реагування на нові загрози і виклики, створення дієвої системи протидії гібридним загрозам з боку рф.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом (далі – ЄС), надання Україні 23 червня 2022 р. статусу кандидата на вступ до ЄС дають можливість забезпечити реальне зближення нашої держави та європейської спільноти шляхом упровадження європейських принципів, підходів і практик, у тому числі у сфері національної безпеки, і сприяють створенню дієвої системи протидії гібридним загрозам, яка відповідатиме сучасним вимогам і викликам воєнного та повоєнного часу.

Досвід ЄС і країн-членів дозволяє доволі чітко та вчасно ідентифікувати гібридні загрози, що у свою чергу надає можливість проаналізувати ці виклики, ухвалити адекватні рішення й розробити необхідні заходи протидії задля захисту всіх громадян ЄС.

За останні роки ЄС зробив великий крок уперед у створенні перспективного середовища безпеки. Була розроблена і прийнята низка документів, а саме: Стратегія безпеки ЄС на 2020-2025 рр., Спільний рамковий документ із протидії гібридним загрозам (06.04.2016), Спільна доповідь Європейського парламенту і Європейської Ради з його імплементації (19.07.2017), Оперативний про-

токол ЄС з протидії гібридним загрозам “EU Playbook” (05.07.2016.); Спільний робочий документ “Східне партнерство – 20 очікуваних досягнень до 2020 року: фокусуючись на головних пріоритетах та реальних результатах” (15.12.2016), Доповідь Європейського парламенту “Протидія гібридним загрозам: Співпраця ЄС-НАТО” (березень 2017 р.). [4]

Протидія гібридним загрозам є однією з найскладніших проблем, з якими стикаються ЄС і його держави-члени. На думку деяких європейських експертів і науковців, стагнація в питаннях протидії гібридним загрозам є неприпустимою помилкою. Це може призвести до появи великої кількості загроз різного рівня, що у свою чергу спричинить кризу в боротьбі з ними. Зловмисники зможуть використовувати всі види інструментів для досягнення своїх цілей – від маніпулювання інформацією до терористичних атак, кібератак і експлуатації вразливих груп суспільства.

Згідно з пріоритетами Стратегії безпеки ЄС основний підхід до протидії гібридним загрозам полягає в ранньому їх виявленні, аналізі, обізнаності, підвищенні стійкості у всіх критично важливих секторах і забезпеченні адекватного реагування й відновлення в разі кризи, а також співпраці зі стратегічними партнерами, зокрема НАТО та G7.

На цей час ЄС класифікують такі основні сфери протидії гібридним загрозам: інформаційна сфера, енергетика, транспорт та інфраструктура, космос, військова сфера, охорона здоров'я і продовольча безпека, кіберпростір, фінансова сфера, промисловість, громадський, або суспільний вимір.

Дослідник Гірей Садік у своїй монографії “Гібридні загрози Європи: яка влада потрібна ЄС у XXI столітті?” зазначає, що *гібридна загроза* – це загальний термін, що охоплює широкий спектр наявних негативних явищ і тенденцій (тероризм, міграція, піратство, корупція, етнічні конфлікти тощо), які системно використовуються для досягнення політичних цілей. При цьому суб'єктами таких загроз виступають недержавні й державні актори [3].

У спільному повідомленні Європейського парламенту і Ради “Спільна структура протидії гібридним загрозам Європейського Союзу” *гібридні загрози* визначаються як концепт, спрямований на охоплення комбінацій силових та підривних, традиційних та нетрадиційних методів (наприклад, дипломатичних, військових,

економічних, технологічних), які можуть використовуватися скоординовано державними та недержавними акторами для досягнення певних цілей поза офіційним оголошенням війни [2].

Аналізуючи гібридні загрози та їхній вплив на демократичні політичні системи, фінський дослідник Майкл Вігелл виокремлює такі цілі гібридних загроз:

- деструктивізм суспільства та синхронізований вплив на нього, тобто використання комплексу різних засобів для створення розділення (роздробленості) у суспільстві;
- стратегія латентного маніпулювання іншими державними стратегічними інтересами;
- вплив актора на механізм прийняття рішень з метою отримання бажаного результату (рішення). [5]

Європейські дослідники виокремлюють чотири основні стовпи, які необхідно постійно досліджувати, щоб мати можливість побудувати й удосконалювати дієву модель протидії гібридним загрозам: актори (та їх стратегічні цілі); інструменти, які використовує актор; цільові домени; фази (включаючи види діяльності, які спостерігаються на кожній фазі) [1].

Наведена класифікація чотирьох основних стовпів та їх дослідження дозволяють зіставити ключових гравців гібридних загроз на різних рівнях управління, порівняти їх впливи, а також визначити основні вектори можливих атак.

Кожен інструмент гібридних загроз може бути націлений на один або кілька domenів. Отже перспективою подальших досліджень є виявлення сфери інтересів або критичних функцій, які держава повинна забезпечити щодо протидії гібридним загрозам, оскільки вони дуже пов'язані з національною безпекою та здатністю держави ухвалювати рішення.

Зокрема важливо зазначити, що, враховуючи велику кількість акторів, domenів, інструментів і їх взаємозв'язків, важко ідентифікувати гібридні загрози, особливо на початковому етапі. Оскільки здолати такі загрози повністю практично неможливо, все більшого значення набуває кризове управління, забезпечення готовності до реагування на загрози в кризовій ситуації та створення нових форматів взаємодії, у рамках яких можливо мінімізувати негативні впливи загроз різного характеру й походження.

Список використаних джерел

1. Dengg, A., Schurian, M. (Eds.) (2016). *Networked Insecurity – Hybrid Threats in the 21st Century*, Vol. 17. Vienna, 384 p.
2. Joint Communication to the European Parliament and the Council “Joint Framework on countering hybrid threats the European Union response”. 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>.
3. Sadık Giray. Introduction: Hybrid Threats and European Security. *Europe’s Hybrid Threats: What Kinds of Power Does the EU Need in the 21st Century?* Cambridge Scholars Publishing, 2017. P. 1–11.
4. Wigell Mikael. Hybrid interference as a wedge strategy: a theory of external interference in liberal democracy. *International Affairs*, Volume 95, Issue 2, March 2019, P. 255–275.
5. Хмель, А. (2022). Боротьба із гібридними загрозами в ЄС (за нормативно-правовою базою Європейського Союзу). *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*, (03), 91-101. <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2021-2022.03.091>.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА У ВИМІРАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН

Островська-Бугайчук Ірина Миколаївна

*к.пед.н.,
старший викладач кафедри суспільних наук
Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова,
м. Житомир;*

Пільгун Маргарита Валеріївна

*юристка,
видавництво "Право",
м. Харків*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Однією з головних реформ у новітній історії України стала реформа місцевого самоврядування і, як її логічне продовження – децентралізація влади. Жодній країні нічого не дається так складно, як здійснення процесу реформування різних сфер життєдіяльності.

Процес якісних змін у цій сфері розпочався з прийняттям і впровадженням Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р [1].

Слід наголосити, що сама ця реформа стала результатом прагнення не тільки пересічних українців, а й владних структур до більшої демократизації державотворчих процесів в Україні. У свою чергу, дослідження еволюції системи місцевого самоврядування в Україні дають можливість стверджувати, що децентралізація влади завжди була актуальною темою в процесі державотворення, при тому що старі механізми розмежування повноважень органів влади на місцях не працювали, а нові – не сприймалися.

Зрозуміло, що реформа мала як прихильників, так і опонентів. Проте, ефективність здійснення реформи місцевого самовряду-

вання була підтверджена саме еволюційністю та послідовністю в підходах до її запровадження.

Безперечно були й проблеми, найголовнішою серед яких стало внесення змін до Конституції України, адже пакет законів, які мали б бути ухваленими, повинен був ґрунтуватися саме на конституційній основі. Ці зміни стосувались питань утворення виконавчих органів представницьких органів місцевого самоврядування (районних та обласних рад), перетворення місцевих державних адміністрацій в органи наглядової інстанції на чолі з префектами, і врешті решт визначення такої адміністративно-територіальної одиниці, як громада. Адже існувала колізія: Закон України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” надав можливість почати формувати дієздатний базовий рівень місцевого самоврядування. За 2015-2019 рр. в Україні було добровільно створено 982 об’єднані територіальні громади (ОТГ), але ні Конституція України, ні Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” [2] не передбачали такого елементу, як об’єднана територіальна громада, у системі місцевого самоврядування в Україні.

Однак ми чітко розуміли кінцевий результат цієї реформи. Ним мала стати децентралізація влади. І ми погоджуємось з думкою експерта та науковця, який визначає децентралізацію як “передачу значних повноважень від державних органів органам місцевого самоврядування, причому таким чином, аби якомога більше повноважень мали ті органи, які є найближчими до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш ефективно” [3, с. 10].

І у цьому аспекті головним стало затвердження Кабінетом Міністрів України нового адміністративно-територіального устрою базового рівня; прийняття Верховною Радою України постанови № 3809 про призначення чергових місцевих виборів на 25 жовтня 2020 р.; прийняття Верховною Радою України 16 липня 2020 р. змін до виборчого законодавства; проведення 25 жовтня 2020 р. місцевих виборів на новій територіальній основі громад і районів [4].

За всіма прогнозами 2022 р. мав би стати роком прийняття глобальних конституційних змін у процесі подальшого реформування місцевого самоврядування і виходу на завершальний етап децентралізації влади.

Проте, повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р. внесло свої корективи. Звичайна річ, що Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган державної влади України не припинила своєї

діяльності. Але найскладніший тягар, в умовах війни, ліг саме на плечі виконавчої гілки влади і органів місцевого самоврядування. А якщо говорити більш точно, цей тягар, а відповідно й відповідальність, лягли на плечі голів місцевих державних адміністрацій та голів територіальних громад.

З цієї точки зору треба говорити про перспективи подальших кроків у процесі реформування місцевого самоврядування та здійснення політики децентралізації влади.

І саме тому, на нашу думку, і Проект Закону про внесення змін до Закону України “Про місцеві державні адміністрації” та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні, і Проект змін до Конституції в частині децентралізації мають містити положення про те, що “голова місцевої державної адміністрації спрямовує і організовує на рівні області діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації”.

Очевидно, що за умов правового режиму воєнного стану місцева державна адміністрація обласного рівня має залишатися єдиним центром ухвалення рішень, що стосуються життєзабезпечення регіону в умовах війни. І цей факт не може бути спростований навіть за умов здійснення державної політики децентралізації.

Інша ситуація пов'язана з функціонуванням територіальних громад. Звичайно, всі прагнуть до незалежності під час ухвалення управлінських рішень, що стосуються громади. Практика свідчить, що голова територіальної громади для своєї підтримки застосовує різні методи і технології, однією з яких є формування депутатського корпусу. Проте, як показали події останніх днів, подекуди виникають ситуації пов'язанні з колабораціонізмом.

Звичайно країна, в обличчі Верховної Ради України, мала б ухвалити певні рішення ще у 2014 р. Однак, тільки з набуттям чинності Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)” ми отримали визначення цього поняття – “колабораціонізм – дії, що спрямовані на публічне заперечення громадянином України збройної агресії проти держави, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики цим громадянином, зокрема до підтримки рішень

та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, невизнання поширення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями” [5].

І саме зміни до чинного законодавства мають стати кроком до подальшого реформування місцевого самоврядування. На нашу думку, слід запровадити спецперевірку для тих людей, які обираються до міських, селищних та сільських рад. Така перевірка повинна включати не тільки знання законодавчої та нормативно-правової бази функціонування системи місцевого самоврядування, але й історію України, знання основ стратегічного планування, перспектив бачення розвитку тієї громади, де кандидат має намір висувати свою кандидатуру до ради органу місцевого самоврядування. І, мабуть, головне, такий кандидат повинен підтвердити свою здатність служити інтересам територіальної громади як у психологічному, так і у патріотичному контексті. Звичайно, що здійсненням такої перевірки має опікуватись компетентний орган з питань служби в органах місцевого самоврядування або державної безпеки.

Підсумовуючи наголосимо, реформа місцевого самоврядування та процес децентралізації влади мають пройти послідовний шлях своєї еволюції. Безумовно, великим викликом на цьому шляху є війна. Проте, та країна є сильною, де всі гілки влади працюють над досягнення головної мети, а саме розбудови незалежної та демократичної держави.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Кабінет Міністрів України : розпорядження, концепція від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p> (дата звернення: 15.04.2022).
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vp#Text> (дата звернення: 16.04.2022).
3. Ткачук А. Ф. Про децентралізацію, федералізацію, сепаратистів та ультиматуми (запитання та відповіді). Київ : ІКЦ “Легальний статус”, 2014. 56 с.
4. Навіщо децентралізація? URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення: 16.04.2022).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 3.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 17.04.2022).

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Сичова Вікторія Вікторівна

*д.держ.упр., проф.,
професор кафедри соціології управління та соціальної роботи
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

Гонюкова Лілія Василівна

*д.держ.упр., проф.,
професор кафедри публічної політики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР

Широкомасштабна агресія Російської Федерації проти України (з 24 лютого 2022 р.) супроводжується руйнацією соціальної інфраструктури в результаті щоденних авіаційних, ракетних, артилерійських обстрілів з боку Росії, окупацією територій України. Евакуація/еміграція в основному дівчат і жінок, призупинення діяльності малого та середнього бізнесу, громадського транспорту, масовий характер вчинення агресором сексуального насильства на окупованих територіях обумовлює актуальність дослідження проблем управління соціальним розвитком України в умовах війни в гендерному вимірі.

Соціальний розвиток є одним із пріоритетних напрямів і ключових завдань публічного управління. Об'єктом управління соціальним розвитком є такі підсистеми, як населення (соціальна структура), соціальні відносини, соціальна сфера. Управління соціальним розвитком спрямоване на відтворення й удосконалення людського капіталу, зокрема забезпечення позитивного природного приросту

населення, поліпшення якості його здоров'я. Також завданням соціального управління є розвиток системи надання соціальних послуг населенню (зокрема медичних, освітніх, розвитку культури й духовності суспільства) та соціальної інфраструктури.

Під час широкомасштабної російсько-української війни відбулася руйнація соціальної інфраструктури в Україні: на кінець травня було пошкоджено чи зруйновано 643 заклади охорони здоров'я, 1123 заклади освіти, 621 дитсадок, 192 культурні та 115 релігійних споруд, 99 адмінбудівель, 19 торгових центрів [3].

Ситуація в соціальній сфері погіршилася після евакуації, еміграції жінок із районів ведення бойових дій та окупації. Серед 6,5 млн біженців і 8 млн внутрішньо переміщених осіб переважають жінки. Горизонтальна гендерна сегрегація зайнятості у сферах охорони здоров'я, соціальних служб і соціальної допомоги – 81,5 % жінок у 2021 р. [6] – в умовах війни стала загрозою для здійснення публічно-управлінських функцій у соціальній сфері. Зменшення фахівців соціальної сфери в зазначених регіонах призвело до тимчасового призупинення роботи більшості органів державного управління, місцевого самоврядування в соціальній сфері (департаментів/управлінь соціального захисту населення), державних/комунальних установ із надання соціальних послуг (центрів соціальних служб, центрів надання адміністративних послуг); скорочення кількості, зокрема, медичних послуг; закриття значної кількості аптек тощо. Збільшилося навантаження на співробітників (в основній своїй масі жінок, які залишилися в місцях проживання) територіальних центрів надання соціальних послуг.

Унаслідок воєнних дій непропорційно високих збитків зазнали підприємства роздрібної торгівлі нехарчовими продуктами, сфери послуг (зокрема перукарні), готельно-туристичного сектора, освіти, ресторанного бізнесу. Оскільки саме жінки становлять переважну більшість як штатних працівників, так і керівників цих підприємств, то вони зазнали значних втрат через припинення діяльності в цих сферах. Медичні установи, заклади вимушені були скоротити кількість медичних послуг. Натомість у месенджерах стала поширюватися інформація про лікарів-терапевтів і лікарів вузьких спеціальностей (прізвища, ім'я, по-батькові, телефони) з метою надання медичних консультацій у телефонному режимі. Одним із пріоритетів розвитку системи охорони здоров'я в Україні

в умовах воєнного стану виявляється здоров'я матері та новонародженого [2, с. 56].

У багатьох населених пунктах було призупинено рух громадського транспорту. Припинення перевезення пасажирів громадським транспортом значно вплинуло на зайнятість і рівень доходів чоловіків, тому що саме вони становлять переважну більшість штатних працівників, а також керівників приватних підприємств у цій галузі. Водночас відсутність громадського транспорту стала перешкодою для жінок щодо виходу на робочі місця, оскільки загалом вони частіше пересуваються громадським транспортом або пішки, ніж чоловіки, які частіше є власниками автомобіля [7].

За даними міських голів деяких міст російськими агресорами вбито цивільних громадян: у Маріуполі – 21 000 осіб, в Ірпені – 1000 осіб, у Бучі – 400 осіб, у Миколаєві – 100 осіб, у Чернігові – 700 осіб, у Харкові – 100 осіб [7]. Управління Верховного комісара ООН з прав людини зафіксувало на кінець травня 4031 випадок загибелі та 4735 випадків поранень цивільного населення України після повномасштабного російського вторгнення. Серед загиблих і поранених цивільних громадян чоловіків у 1,5 раза більше, ніж жінок [1].

На 20 % тимчасово окупованих територіях російські агресори вчиняють сексуальне насильство. До Офісу уповноваженої з прав людини Л. Денісової в першій половині квітня надійшло близько 400 звернень від постраждалих від сексуального насильства з боку російських загарбників на території Київської, Херсонської, Харківської областей [5]. Сексуальне насильство використовується російськими військами як знаряддя війни. Від нього непропорційно більше страждають жінки. Л. Денісова прокоментувала розповіді постраждалих жінок: “Коли їх ігвалтували, всі ці виродки говорили про те, що “ми зробимо таким чином, щоб ви жодного разу не захотіли більше допустити до себе чоловіків, щоб потім у вас діти ніколи не народжувались” [4]. Такі дії окупантів із метою вплинути на бажання або здатність українських дівчат і жінок народжувати дітей мають ознаки геноциду українського народу.

На початку травня 2022 р. між Кабінетом Міністрів України та Організацією Об'єднаних Націй було підписано Меморандум про співробітництво щодо запобігання та протидії сексуальному насильству в умовах військового конфлікту. У рамках такого співробітництва планується створення спеціалізованих центрів надання допо-

моги громадянам, які постраждали від сексуального насильства під час російського вторгнення, та напрацювання єдиної методології роботи в них [8].

Таким чином, в умовах російсько-української війни гендер-на професійна сегрегація в соціальній сфері створює загрози для управління соціальним розвитком України: призупиняє діяльність органів влади, установ/структур у сфері надання соціальних послуг, спричиняє скорочення кількості та погіршення якості надання соціальних послуг, зокрема медичних. Російсько-українська війна унеможливорює відтворення й удосконалення людського капіталу, поліпшення якості здоров'я населення. Серед загиблих і поранених цивільних громадян домінують чоловіки. Окупація наражає переважно жінок і дівчат на загрозу вчинення над ними сексуального насильства. Покращенню управління соціальним розвитком в умовах російсько-української війни, зокрема в частині протидії сексуальному насильству, може сприяти співпраця України (уряду, неурядових організацій) з Організацією Об'єднаних Націй.

Список використаних джерел

1. В Україні від початку повномасштабного вторгнення РФ загинув 4031 цивільний – ООН. Укрінформ. 2022, 27 трав. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3493801-v-ukraini-vid-pocatku-povnomasstabnogo-vtorgnenna-rf-zaginu-4031-civilnij-onn.html>.
2. Гавриченко Д. Г. Трансформація пріоритетів розвитку системи охорони здоров'я України в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. Серія. Державне управління. 2022. Вип. № 5 (23). С. 48-60. DOI: 10.52058/2708-7530-2022-5(23)-48-60.
3. Гордійчук Д. За минулий тиждень окупанти зруйнували житла на понад \$5 мільярдів. Економічна правда. 2022, 27 трав. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/05/27/687524/>.
4. Денісова заявила про “масовий характер” фактів згвалтувань на окупованих військами РФ територіях. Радіо Свобода. 2022, 11 квіт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-denisova-zhertvy-zgvaltuvannia/31797647.html>.
5. На тимчасово захоплених територіях загарбники згвалтували 400 дітей і дорослих – Денісова. Укрінформ. 2022, 27 квіт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3468477-na-timcasovo-zahoplenih-teritoriah-zagarniki-zgvaltuvali-400-ditej-i-doroslih-denisova.html>.
6. Проект Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. 2021. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/709/>.
7. Расулова О. Міста для жінок і чоловіків. Чому стаття має значення, коли йдеться про вулиці. Куфер: Міський онлайн-журнал. URL: <https://kufer.>

media/misto/mista-dlya-zhinok-i-cholovikiv-chomu-stat-maye-znachennya-koly-jdetsya-pro-vulytsi/.

8. Україна розширює співпрацю з ООН щодо запобігання та ефективного реагування на сексуальне насильство під час війни, – МВС / Міністерство внутрішніх справ, 2022, 3 трав. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-rozshiryuye-spivpracyu-z-onn-shchodo-zapobigannya-ta-efektivnogo-reaguvannya-na-seksualne-nasilstvo-pid-chas-vijni-mvs>.

9. Українські міста воблози / Ukraine House Davos. URL: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&fbclid=IwAR39K5tIZdcTQXsG-j3EVapJUomWwrbw-U7bCQtDteCqW54-taQ1ZI-CfNM&v=hTFVmF6zXzI&feature=youtu.be>.

Ткаченко Лідія Петрівна

д.пед.наук, доц.,

завідувач кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін

у дошкільній, початковій і спеціальній освіті

*Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
м. Харків*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ПОКАЗНИК СОЦІОГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Однією з ознак системного реформування української освітньої галузі стало запровадження інклюзивного навчання. Можна виділити 5 основних факторів, що забезпечили реалізацію концепції інклюзивної освіти. Запорукою розвою такого підходу в освіті стала низка законодавчих актів [2; 3], що регламентують запровадження інклюзії як форми навчання, доступної всім дітям, які його потребують. Наступним кроком стало створення безбар'єрного освітнього середовища, яке б забезпечило систематичне відвідування дитиною закладів дошкільної чи середньої освіти. Держава забезпечила наявність пандусів, ліфтів, убиралень і навчальних класів, де б дитина з особливими освітніми потребами відчувала себе комфортно та проявляла пізнавальну активність.

Перші проблеми щодо реалізації інклюзивної освіти виникли на етапі залучення в освітній процес високопрофесійних кадрів. В Україні тривалий час була відсутня професійна підготовка педагогів інклюзивного навчання: учителів, асистентів, тьюторів, реабілітологів, олігофренопедагогів, логопедів [1]. Позитивним зру-

шенням стає поява відповідних освітніх програм у педагогічних закладах вищої освіти. Видається, що медичні освітні заклади теж можуть розпочати підготовку кадрів, орієнтованих на роботу в центрах інклюзивного спрямування.

У межах реалізації соціогуманітарної політики держави українським педагогам довелося проаналізувати провідний досвід європейських країн та адаптувати зміст інклюзивного навчання під будову окремих траєкторій особистого розвитку дітей із певними нозологіями. Фахівцям удалося розробити процесуальний компонент супроводу від раннього втручання до професійної реалізації людей з особливими потребами. Свідченням цього є поява значної кількості ресурсних центрів, інклюзивних класів, закладів позашкільної освіти, які успішно реалізують програми навчання та адаптації. Натомість Україна відмовляється від системи освіти інтернатного типу, де превалювали певні стереотипні підходи щодо соціалізації особистості.

Варто зауважити, що українському суспільству необхідна широкомасштабна просвітницька робота з питань запровадження інклюзивного навчання. Освітні заклади, батьківські та учнівські колективи, педагоги мають бути готовими до співпраці з родинами дітей, які мають особливі освітні потреби. Суспільство в цілому має виховати толерантність до інклюзії як соціального явища.

Отже, Україна сьогодні позиціонує себе як розвинена європейська держава. Вона напрацьовує досвід гуманного ставлення до всіх виявів іншості, опікується проблемами своїх громадян, на законодавчому рівні закріплює реалізацію всіх прав і свобод людини. Запровадження системи інклюзивного навчання в Україні є прикладом послідовного соціогуманітарного розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik dla pedagogów i батьків / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. Київ, 2016. 68 с.
2. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова КМУ від 15.09.2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.05.2022).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 06.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 30.05.2022).

Амосова Лариса Володимирівна

*к.пед.н., доц.,
доцент кафедри іноземних мов
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ФАХІВЦЯМИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Сучасний етап розвитку мовної вищої освіти визначається домінуванням інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють інтенсифікувати форми й методи традиційних підходів до навчання і тим самим позитивно впливати на процес вивчення іноземної мови загалом.

Однією з ефективних технологій вивчення іноземної мови фахівцями у сфері публічного управління та адміністрування є технологія змішаного навчання.

Ця технологія ґрунтується на вдалому поєднанні трьох компонентів – онлайн-навчання (слухачі опрацьовують теоретичний матеріал самостійно, фіксують незрозумілі нюанси), традиційного (слухачі обговорюють пройдений матеріал, з'ясовують незрозуміле раніше) та самостійного навчання (закріплення інформації відбувається в будь-який зручний для слухача час).

Найважливішою відмінністю змішаного навчання від традиційної навчальної моделі є використання комбінації форм навчання в реальному та віртуальному освітньому просторі, комбінації традиційних методів навчання з технологіями електронного навчання. Відрізняється воно й від технології дистанційної освіти, заснованої на активному використанні електронної комунікації, при якому слухач і викладач не мають безпосередніх контактів, але перебувають у постійній взаємодії, організованих за допомогою специфічних прийомів побудови дистанційного навчального курсу, форм контролю, особливих методів комунікації, організованих за допомогою інформаційних комп'ютерних технологій.

Однією з найважливіших складових змішаного навчання є технологія “перевернутого класу”, засновником якої вважається Ерік Мазур, професор фізики Гарвардського університету. Головне в цій моделі – не передача інформації студенту, оскільки він вже отримав її вдома, а допомога в її освоєнні. Таким чином, на відміну від традиційної моделі навчання, в якій запровадження нового матеріалу відбувається в аудиторії, а потім слухачі закріплюють його в ході самостійної роботи вдома, у моделі змішаного навчання відбувається перестановка цих етапів. Слухачі знайомляться з новим матеріалом самостійно через перегляд відеолекцій, записаних викладачем або взятих з інших джерел, а в аудиторії виконують комунікативні завдання під керівництвом викладача. При цьому використовується все розмаїття форм контролю: самоконтроль в електронному середовищі (наприклад, виконання тестів з різних видів мовленнєвої діяльності з подальшою перевіркою за ключами, що стають доступними після виконання тесту), а також у процесі аудиторної роботи під контролем викладача. Важливим моментом є взаємоконтроль (перевірка виконаних есе, складених ситуацій та доповідей до презентацій тощо), який також може відбуватися у різних форматах (електронному середовищі або аудиторії).

У результаті ця технологія дозволяє збільшити час для безпосереднього спілкування в аудиторії і, отже, на розвиток комунікативних умінь слухачів.

До переваг змішаного навчання відносять такі чинники: автоматизація навчального процесу, постійний доступ до навчальних матеріалів та реєстрації результатів навчальної діяльності слухачів, безперервний моніторинг прогресу пізнавальної діяльності з боку викладача, можливість асинхронного навчання, об'єктивність контролю; гнучкість (самостійне вивчення теоретичного матеріалу в індивідуальному темпі з подальшою активною комунікативною діяльністю на заняттях в аудиторії); розвиток критичного мислення і здатності до автономної діяльності, спрямованої на пошук необхідного матеріалу, аналіз, узагальнення, використання інформації у своїх цілях; інформаційна доступність та множинність застосування матеріалів; урахування індивідуальних особливостей слухачів (тип вищої нервової діяльності, когнітивні здібності тощо); інтерактивність; економія часу; швидкий зворотний зв'язок; висока об'єктивність оцінювання; результативність.

До недоліків можна віднести такі: потреба в інтернет-зв'язку в будь-якому місці та якісному з'єднанні, необхідність у забезпеченні сучасним обладнанням.

Незважаючи на окремі недоліки, технологія змішаного навчання дозволяє застосовувати принципи індивідуалізації та доступності на практиці. Слухач отримує можливість створення власної траєкторії навчання, засвоюючи матеріал у зручний для себе час та спосіб, обираючи темп. Викладач, часто як автор курсу, має змогу диференціювати матеріал (чи окремі завдання) відповідно до рівня групи й поставленої мети, урізноманітнюючи та взаємодоповнюючи навчальний процес різними видами діяльності.

Оскільки технологія змішаного навчання не обмежується лише поєднанням очної та дистанційної (онлайн) форм, вона може включати розмаїття навчальних технік і підходів, наприклад, електронні курси, мобільні додатки, соціальні мережі, хмарні технології, практичне навчання, робота над конкретними проектами, службова ротація, електронні книги, коучинг, виїзне навчання, навчальні ігри, симуляції тощо. Викладач може пропонувати слухачам творчі завдання, обговорення важливих професійних проблем.

Вважається, що робота в електронному освітньому середовищі є комфортною для слухачів, допомагає деяким з них подолати психологічний бар'єр, невпевненість у собі, що виникають під час роботи в аудиторії, коли кожен порівнює себе з іншими слухачами. Зниження рівня стресу під час роботи в електронному середовищі підвищує їхню впевненість і самооцінку, що продуктивно позначається на їхній участі у групових дискусіях і дебатах.

Слід зазначити, що розробка курсу іноземної мови на основі змішаного навчання вимагає високого професіоналізму від викладача, оскільки йому доводиться не лише виступати в ролі консультанта-радника, координатора навчального процесу, який організовує автономну діяльність слухачів та ефективну систему контролю, а й перебуває у постійному контакті з ними як на очних заняттях, так і в електронному середовищі. При цьому мається на увазі як комп'ютерна грамотність викладача, так і знання особливостей роботи за моделлю змішаного навчання, готовність до тимчасового навантаження. Важливо правильно організувати відносини викладача і слухачів, тобто здійснити перехід на суб'єкт-суб'єктні відносини, коли викладач стає фасилітатором, консультантом навчального

процесу, який забезпечує слухачів стратегіями навчання та спрямовує їхню пізнавальну діяльність.

Отже, змішане навчання є пріоритетною формою навчання фахівців у сфері публічного управління та адміністрування іноземної мови в сучасних освітніх умовах, що надає безперечні переваги як для викладачів, так і для слухачів. Це, в свою чергу, дозволяє значно інтенсифікувати навчальний процес, вибудовуючи при цьому індивідуальну навчальну траєкторію кожного слухача, та спонукає його до відповідальності за власні результати навчання, формуючи при цьому високий рівень мотивації та самосвідомості.

Під час змішаного навчання вдало вирішується завдання силами обмеженої кількості викладачів допомогти великій кількості тих, хто навчається, стати “ефективними користувачами” іноземної мови у максимально короткі терміни.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів. Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання АПН України, Ун-т менеджменту освіти АПН України, 2016. Том 54. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2016_54_4_3.
2. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / [Кухаренко В.М., Березенська С.М., Бугайчук К.Л. та ін.] ; за ред. В.М. Кухаренка. Харків : Міськдрук, НТУ “ХПІ”, 2016. 284 с.
3. Фандеева А. С. Змішане навчання як технологія змін і трансформації. Народна освіта. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4544.
4. Demirkol M., Kazu I. Y. Effect of blended environment model on high school students' academic achievement. The Turkish Online Journal of Educational Technology. 2014. № 13 (1). P. 78-87.
5. Kenney J., Newcombe E. Adopting a blended learning approach: Challenges, encountered and lessons learned in an action research study. Journal of Asynchronous Learning Networks. 2011. № 15 (1). P. 45-57.
6. O'Keeffe M., Dubicka I., Rosenberg M. Business Partner C1 Coursebook with MyEnglishLab. Pearson Educated Limited, 2020. 172 p.
7. Park J.-H., Choi H. J. Factors influencing adult learners' decision to drop out or persist in online learning. Educational Technology & Society. 2009. № 12 (4). P. 207–217.

Коваленко Наталія Володимирівна

*к.держ.упр.,
доцент кафедри економічної теорії та публічних фінансів
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ЯК СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ

В окремі періоди динамічного розвитку суспільства, як свідчать соціальні практики, можуть значно актуалізуватися проблеми розбалансованості, асиметрії державних механізмів управління та механізмів державного управління. Отже, для того щоб зрозуміти специфічні особливості зазначених проблем, слід звернутися до з'ясування змісту термінів "механізм" та "управління" в теорії державного управління. Змістовний аналіз поняття "механізми державного управління" знаходимо в сотнях публікацій українських науковців та в "Енциклопедичному словнику з державного управління" [3], а що стосується терміну "державний механізм управління", то він іще не знайшов, на наш погляд, відповідного наукового обґрунтування [5].

Коротко проаналізуємо напрацювання окремих фахівців з приводу зазначеного.

По-перше, термін "механізм" застосовується при характеристиці окремих соціально-економічних цілісностей або систем (економіка як ефективно працюючий механізм; держава як цілісна ієрархічна система всіх державних організацій, що здійснюють її завдання та функції; господарство адміністративного району тощо). Це дозволяє окремим фахівцям увести в науковий обіг поняття "механізм держави" [1; 7, с. 21], "механізм управління державою" [7, с. 28–29], "державні механізми управління" [7, с. 30].

По-друге, під "механізмами управління" у переважаючій більшості досліджень економічної науки та теорії державного (публічного) управління маються на увазі практичні заходи, засоби, способи, важелі, інструменти, методи дії органів державного управління чи органів місцевого самоврядування, за допомогою яких вони впливають на суспільство (або на окремі чинники суспільних змін)

задля досягнення певної мети [3]. У такому разі “механізми управління” можна розглядати як державно-управлінські або соціальні технології [8, с. 128–154], що цілком, на наш погляд, має сенс і виправдовує широке використання терміну “механізм управління” у цьому контексті.

По-третє, заслуговує на увагу філософський підхід до “механізмів управління”, що його прагнуть обґрунтувати Г. Одінцова та інші вчені, досліджуючи механізми з точки зору принципів взаємозв’язку, розвитку, єдності сутності та існування. Наприклад, Г. Одінцова вважає, що “механізми державного управління” – це “способи розв’язання суперечностей явища чи процесу в державному управлінні, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй форм і методів управління” [3, с. 421].

Враховуючи ідеї зазначених науковців, можна запропонувати таке визначення “механізму державного управління”: це сукупність і логічний взаємозв’язок соціальних технологій, завдячуючи яким суб’єкт державного управління “схоплює” потреби, інтереси й вагомі цілі певних суспільних цілісностей (державна, регіон, територіальна громада тощо) в управлінських впливах, тобто закріплює їх у своїх управлінських рішеннях, які втілює у життя власними діями, розв’язуючи соціальні суперечності, що постійно виникають, на засадах права, демократії, справедливості й відповідальності. Дане визначення, на нашу думку, стосується як державних механізмів управління, так і механізмів державного управління.

В чому ж полягають відмінності між ними, на які не завжди звертають увагу спеціалісти?

Сутнісною їх відмінністю, на наш погляд, є те, що державні механізми управління в сучасному суспільстві співвідносяться з ринковими механізмами самоорганізації. Доводити недосконалість ринкових механізмів самоорганізації немає сенсу, оскільки з цього приводу висловлюється переважна більшість українських фахівців, що посиляються на історичний аналіз еволюції соціально-економічних практик. Зокрема, затяжна криза 30-х років XX ст. у США робить очевидним те, що “механізм ринкового саморегулювання не виконує покладених на нього функцій, не забезпечує автоматичний вихід з кризи, що й викликало потребу переходу до активного регулювання економіки” [2, с. 7].

Ринковий механізм як певний “спосіб відносин між суб’єктами господарювання, що базуються на принципах економічної свободи, взаємодії попиту і пропозиції, вільного ціноутворення, здорової конкуренції”, має традиційні неспроможності, а саме: не може ефективно розпорядитися конкретними суспільними благами, є байдужим до вирішення соціальних проблем людини та її соціального захисту; не сприяє подоланню інформаційної асиметрії; не може зарадити “опортуністичній поведінці” суб’єктів ринкових відносин і т. ін. [2; 4].

Отже, сам ринок не може забезпечити економічної і соціальної стабільності, як вважає англійський економіст, засновник кейнсіанського напрямку в економічній науці Джон Мейнард Кейнс (1883–1946), а тому держава зобов’язана відігравати активну роль у стабілізації економіки і пом’якшенні дії економічних спадів [там само, с. 7]. Іншими словами, “головною метою державного регулювання економіки є забезпечення економічної і соціальної стабільності та зміцнення економічної безпеки держави” [там само, с. 22]. З одного боку, держава безпосередньо має взяти на себе те, на що не спроможний ринок:

- регулювання структурного соціально-економічного розвитку на основі індикативного планування;

- організацію власного виробництва або заохочення приватних виробників до виробництва таких товарів і послуг, до яких приватний товаровиробник не виявляє інтересу, але які потрібні суспільству [там само, с. 34];

- розробку науково обґрунтованої стратегії соціально-економічного розвитку територій та технологій ефективного упровадження “державних замовлень” з метою стабілізації цін тощо.

З іншого боку, держава має включати адекватні механізми для “олюднення” ринкових відносин, формування цивілізованих людських стосунків у ринковому суспільстві, подолання диспропорцій та асиметрій, що час від часу виникають за умов домінування ринкової самоорганізації [2; 4].

Неминучим наростанням хаотичних процесів, як свідчить практика, характеризується етап становлення та утвердження ринкової економіки в трансформаційному суспільстві. У зв’язку з цим, виникає низка специфічних завдань державного управління:

- правове урегулювання відносин власності, запобігання рейдерству;

- створення цивілізованого конкурентного середовища, закріплення розвитку ефективного внутрішнього ринку;
- упровадження дієвої системи підтримки малого і середнього підприємництва, фермерських господарств;
- створення дієздатної грошово-кредитної системи;
- формування ринкової інфраструктури та сприяння свідомій інституціоналізації ринку і т. ін. [2, с. 12, 16–17, 21; 4].

Якщо державні механізми управління протистоять ринковій недосконалості, покликані забезпечити симетрію суспільних відносин, соціально-економічну стабільність, то механізми державного управління як засоби розв’язання суперечностей об’єкта управління організаційними, нормативно-правовими, фінансово-економічними та іншими інструментами, на наш погляд, сприяють розвитку будь-якої соціальної системи, тобто їх можна вважати механізмами розвитку.

Для аналізу механізмів державного управління та державних механізмів управління як соціальних технологій, необхідно мати на увазі, що соціальна технологія – це спеціальний термін і певна соціально-гуманітарна категорія, виникнення якої пов’язане з прийняттям і активним використанням у сучасній суспільній діяльності і управлінні запропонованого сучасним американським соціологом Чарльзом Перроу розширеного тлумачення поняття технології як засобу перетворення будь-яких ресурсів у бажаний результат діяльності. Якщо виробнича технологія пов’язана з ефективним перетворенням предметів природи, енергії, інформації, то соціальна технологія має справу із суспільними відносинами та інститутами, що їх регулюють. Основна її мета – оптимізація їх функціонування й розвитку, життєдіяльності соціального організму загалом, розробка механізмів узгодження інтересів різних соціальних груп. Доцільно розрізняти соціальну технологію як онтологічний феномен, як знання і як важливий елемент механізму соціального управління [3, с. 659].

Виходячи з цього, по-перше, необхідно вміти розпізнати проблему, дослідивши її певними, конкретними методами, за допомогою яких можна вчасно і правильно поставити проблему.

До числа методів правильної постановки соціальних проблем можна віднести методи функціональних зіставлень, логічних припущень, деміфологізації, проблемного моделювання. Методами своєчасної постановки проблем є методи послідовної редукції, “основного ланцюга”.

По-друге, необхідно володіти методами вирішення нестандартних ситуацій. Сучасне суспільство багате на ситуації конфліктні, напружені, вибухонебезпечні, кризові, екстремальні, безвихідні (або ситуації глухого кута) та ін. І тут вкрай потрібні технології вирішення нестандартних ситуацій, методологія й процедури ситуаційного аналізу.

Наукові дослідження в сучасній соціології свідчать про те, що механізми управління соціальними процесами як соціальні технології потребують вирішення таких завдань:

- фіксація переліку оптимально необхідних змістовних операцій, які забезпечують відтворення й цілеспрямоване регулювання якісного і кількісного станів соціального процесу;

- забезпечення стандартизації процесу впровадження соціальної технології (унаслідок скорочення кількості операцій, зниження витрат на підготовку персоналу, знаходження оптимальних форм об'єднання дій виконавців; скорочення часу на виконання завдань, цілей, зменшення або подолання суто спонтанних і помилкових дій);

- визначення внеску кожного виконавця операцій у відтворення тих параметрів якості соціального, на яке розрахована певна технологія;

- розробка системи інформаційного забезпечення стану й ходу реалізації конкретної соціальної технології, використовуючи різні способи збирання, обробки та аналізу інформації;

- допомога окремому працівникові, колективу, соціальній групі зрозуміти сутність, виміряти той алгоритм соціальних дій, який створює сталість соціальних процесів, допомагає засвоїти їх до стану особистісних настанов та норм;

- з'ясування тенденції розвитку початково поставлених у даній соціальній технології параметрів відтворення якості соціальних характеристик і розробити нові технологічні рішення;

- визначення ступеню впливу соціальної технології на формуванні інтересів і потреб ефективності їх реалізації для особистості з урахуванням стійкості відтворення соціальних характеристик об'єкта технологізації;

- підвищення рівня соціологічної культури, створення об'єктивних умов для залучення людей до активного соціального життя;

- концентрація накопиченого діяльністю досвіду за рахунок оновлення процедур проведення соціальних технологій.

Список використаних джерел

1. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
2. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога ; за ред. д.е.н., проф. І. Р. Михасюка. Київ : "Атіка" "Ельга-Н", 2002. 592 с.
3. Енциклопедичний словник з державного управління / Уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
4. Коваленко Н. В. Квадранти ефективного розвитку економіки України. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць*. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2016. № 2 (50). С. 72–78.
5. Korzhenko V., Kovalenko N., Kozryieva N. Philosophy of mechanisms for state impact in market environment : experience of Ukraine. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць*. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр". 2020. № 2 (58). Р. 16–24.
6. Корженко В. В., Коваленко Н. В. Теоретичні та історичні засади філософії публічного управління. *Філософія публічного управління : кол. моногр.* Київ : НАДУ, 2020. 256 с. С. 11–52.
7. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України : монографія. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2006. 220 с.
8. Мельтюхова Н. М. Державне управління як єдність діяльності та відносин : монографія. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2010. 204 с.

Редін Петро Олексійович

*к.філол.н., доц.,
доцент кафедри ділової української мови
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
заслужений працівник освіти України,
м. Харків*

Гришина Наталія Михайлівна

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри ділової української мови
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

МОВА ПІД ЧАС ВІЙНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Сучасний стан розвитку і функціонування української мови ще раз переконує в тому, що вона є явищем динамічним, яке зазнає

змін у часі й активно реагує на виклики сьогодення. Не варто говорити про суттєву зміну всієї мовної системи, хоча схвалення Українського правопису в редакції 2019 р. можна вважати проявом позитивної реакції на такі зміни з боку урядовців, наукової філологічної спільноти й усього громадянського суспільства. Зазнали реформування чи не найконсервативніші з-поміж усіх орфографічні норми.

Новітній етап сучасної української мови позначений появою низки новацій у лексичному її корпусі, що з'явилися переважно внаслідок гострих ідеологічних і політичних суперечок. Сьогодні не викликає сумнівів про право на існування в нашому слововжитку слів “тітушки”, “регіонали”, що є новотворами початку 22 століття, оскільки вони навіть фіксуються в лексикографічних джерелах. Вони пройшли шлях від виключно okazionalного, ситуативного на момент появи до узуального й нормативного на сьогодні. Інша доля чекала на новотвори “риги”, “кровосісі”, які так і лишилися поза межами літературної мови, якою послуговуються вже не лише представники найвищого страту носіїв, а, що надзвичайно показово, і більшість освічених людей у нашій державі.

У мікродіахронії новітнього періоду спостерігається й поява нових усталених аналітичних номенів, що дають назву подіям, явищам і визначним фактам історії – “небесна сотня”, “Помаранчева революція”, “Революція Гідності”, що, окрім широкого світового розголосу й уходження до словників інших мов, закріплені у своєму значенні й написанні [4, с. 126].

Гібридна війна, про загрозу якої опубліковано численні наукові доробки, зараз триває в Україні в найповнішому її прояві. Дедалі більше людей розуміють, що війна з імперією точиться не лише на військовому фронті, але й на фронті інформаційному, на фронті ідей і смислів. Мовна царина не є винятком, українці підсвідомо починають послуговуватися “новими варіантами мови”, аби означити те, що відбувається. Саме тому найчисленніші зміни відбуваються в лексичному корпусі української мови, а найбільше у слововжитку.

Науковці визнають, що війна змінює мову. І це природно, адже в мові відображається навколишня дійсність і матеріалізується, об'єктивується наше мислення. Так, сьогодні наша мова, а правильніше сказати мовлення, – це вже цілий арсенал для воєнних дій на інформаційно-комунікаційному фронті – і для оборони, і для контрнаступу. Український народ активно “мобілізував рідну мову”.

І слід відзначити, що це відбулося цілком стихійно, “вірусно”, без жодних указівок і “методичних рекомендацій”.

З’являються вже й публікації фахівців, які намагаються дати пояснення змінам у мовленні українців під час війни. Спробуємо долучитися до такого узагальнення, окресливши найбільш відчутні зміни мовної ситуації в умовах війни і спрогнозувавши можливість і варіантність їхнього подальшого внормування.

Доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка Д. Данильчук описує наявні зміни в мові українців сьогодні, називаючи їх граматиною зневаги. Науковець стверджує, що це перша в історії війна, коли назву ворожої країни й прізвища її лідерів маркують на письмі невживанням великої літери [2]. Варто погодитися з думкою наших співгромадян, що споріднене до слова “велика” – “возвеличувати”. А хіба можна возвеличувати тих, хто приніс нашому народові стільки зла й горя, пишучи їхні імена та прізвища з великої літери.

Додамо, що є на це й відповідне правило: власну назву, ужиту в загальному значенні, але в підкреслено негативному плані, пишемо з малої букви. Наприклад, “доморощені гітлери”, “путіни” можна спокійно писати з малої літери, це відповідає вимогам чинного правопису. Як реакцію на сучасну мовну ситуацію варто вважати й те, що Міністерство культури та інформаційної політики України на своїй сторінці в мережі “Фейсбук” оприлюднило нові неформальні правила українського правопису, де зазначило, що тепер з малої можна писати також слова “кремль” і “путін”.

Після початку війни значною мірою зазнає змін картина світу українця, надто ж у її оцінній частині: мова, реагуючи на зміни у свідомості, відбиває нову оцінку явищ і подій. Можна говорити про своєрідне “перейменування “згори”: вони вже навіть не росія і не рф, на позначення країни агресорів-окупантів та їхньої “електоральної бази” швидко виникло безліч синонімів-дисфемізмів, забарвлених різними семантичними відтінками – від іронічно-глузливого до образливого, лайливого. Замість явно недоречних нині північно-східний сусід і старший брат, навіть ужитих і з іронією, бачимо зовсім інші позначення росії: московія, ерефія, мокша, мордор, расея, раша, рашка, а населення її – московити, мордоряни, мокшанці, орки, русня, рашисти тощо. І це на додачу до стародавнього етнофолізму кацапи й уже майже нейтрального москалі. З’являються й оказіональні ад’єктиви від таких швидко поширених новотворів:

у надісланому як домашня робота з курсу української ділової мови резюме студент 1 курсу нашого інституту в частині про володіння мовами написав “мордорська” й поставив викладача перед проблемою вибору оцінки.

Владімір vs Володимир. Цілком зрозуміле на сьогодні бажання українців відокремитися від усього російського може посприяти утвердженню саме транслітераційному способу передавання російських імен, прізвищ і географічних назв – при цьому не лише у практиці усного мовлення. Такого своєрідного консенсусу давно дійшли країни з латиничним письмом: і в німецькій, і в польській, і в литовській мовах однаково позначаються власні імена людей попри можливу наявність діакритики (носові в польській і литовській, умлаут у німецькій). Як бачимо, чуємо й читаємо тепер у засобах масової інформації, Владімір Путін, а не Володимир Путін; Дмитрій Медведєв, а не Дмитро Медведєв; Кірілл Гундяєв, а не Кирило Гундяєв тощо.

Справжню поле брані можна спостерігати в усному мовленні сучасної публіцистики, де й раніше відчувалася певною мірою розхитаність мовної норми або вільне (якщо не сказати волюнтаристське) її тлумачення. Насиченість нашого інформаційного простору “непричесаною” лексикою безперечно становить проблему не лише з погляду норм суспільної моралі та громадського порядку. Вочевидь, це є тимчасовим, але на сьогодні неминучим і здебільшого доцільним. І, напевно, “незап’якані”, невідцензуровані лайливі слова в національному медіапросторі – далеко не найстрашніше з усього, що відбувається.

Разом із тим залишаємось абсолютно впевненими в тому, що на початку війни ми говорили нецензурною лексикою на емоціях, але це мова “орків”, саме їм вона властива. Українці не повинні опускатися до їхнього рівня, принижуючи таким чином власну гідність, час розставить усе по своїх місцях і відділить полу від зерна.

Перелік наявних змін у мовленні воєнного часу може продовжити активний процес появи мовних новотворів. Так, наприклад, слово “бледіна”, яким українці називають російські ракети й повітряні тривоги, внесли до словника сленгу Urban Dictionary (за авторство слова “сперечаються” волонтери зі Львова й Харкова). Найбільшу групу специфічних неологізмів становлять дієслова, і це не дивно, адже відбувається віддзеркалення системності: саме вони становлять найчисленнішу частину мови. Соціальні мережі запов-

нюються електронними словниками, у яких щодня з'являються нові слова та визначення. Зазначимо деякі. “чорнобаїти” – постійно робити те саме, отримуючи той самий результат, і страждати через це (походить від назви населеного пункту Чорнобаївка під Херсоном, де окупанти вже безліч разів розміщували свою техніку та стільки ж разів були розбиті Збройними силами України). Поряд із “чорнобаїти” з'явилися слова “відирпенити” і “нагостомелити” (пов'язані з містами-героями Ірпінь та Гостомель неподалік Києва, які гідно чинять опір ворогові з перших днів вторгнення). “Макронити” – робити дуже стурбований вигляд щодо певної ситуації, усім це показувати, але нічого не вчиняти насправді (походить від прізвища президента Франції Еммануеля Макрона, який запам'ятався не реальною допомогою, а “занепокоєними” фотосетами з Єлисейського палацу). Сьогодні волонтери популярніші за сепергероїв Marvel, “наволонтерити” – це знайти з-під землі та доставити туди, де треба, що завгодно.

Мовознавиця О. Думанська вважає, що всі ці слова залишаться, увійдуть до особливих словників, які вивчають живу мову народу. Науковка також зазначає, що в мові відбулися тектонічні зміни, бо раптом виявилось, що довоєнна лексика не годиться для ословлення світу після 24 лютого 2022 року [1].

Так, можна цілком погодитися з цією тезою, бо сьогодні інший зміст укладають у слова “тиша”, “неспокій”, “приліт”, “відліт”, “укриття”, “шумно” та ін. На наших очах відбувається переінтеграція значення відомих слів, з'являються нові лексико-семантичні варіанти в межах багатозначної лексеми, що загалом демонструє тяглість українського лексикону до полісемії. “Тиша” – це коли прокинувся, а твоє місто не бомбили. “Подзвони зранку” – це не звичайне прощання в короткій розмові, а віра, підтримка та багатогодинні молитви. У цьому контексті заслуговує на щире повагу ідея письменника О. Сливинського щодо проекту “Словник війни” (#словниквійни), до укладання якого може долучитися кожен.

Натомість на інший підхід до мовних новотворів під час війни вказує професор Колумбійського університету, український мовознавець і журналіст Ю. Шевчук. Науковець обурений тим, що у своїй авторській програмі відомий український історик і публічний інтелектуал закликає називати події, що відбуваються в Україні, “вітчизняною війною української нації з Росією”. Інший автор, ке-

рований якнайкращими намірами, пише, що Харків сьогодні – це “наш Сталінград”.

На думку Ю. Шевчука, такі ініціативи, крім добрих намірів їхніх авторів мобілізувати й надихнути українців і українок, свідчать про те, як важко нам генерувати власні наративи, власні цінності та смисли, власний спосіб ословлення подій; як глибоко ми засвоїли російський спосіб мислення, бачення історії й сьогодення. Інакше кажучи, така начебто “нова мова” не озброює нас новим визвольним способом мислення, а навпаки знову узалежнює від імперської ідеології. Науковець навіть метафорично такий стан речей називає “мовною шизофренією”, позначаючи цим процес, що нав’язує україномовним російськомовну картину світу, психологічну потребу дивитися на світ через призму й образність російської мови [5]. Слід зауважити, що Словник української мови в 11-ти томах подає визначення слова “вітчизна” як урочистий синонім словам Батьківщина, рідний край. Натомість в одному з криворізьких підрозділів територіальної оборони патріотично налаштовані добровольці відмовилися ставити підпис під текстом Військової присяги через категоричне несприйняття наявного в тексті присяги слова “співвітчизники”, яке, на їхню думку, несе в собі суто російський наратив. По суті ці молоді люди, народжені вже в незалежній Україні, мають своє, дещо відмінне від старшого покоління, сприйняття реалій сьогодення і бачення свого майбутнього і майбутнього своєї країни [3].

Українська мова в нових реаліях воєнного часу демонструє гнучкість своєї системи і здатність до поповнення лексико-фразеологічного фонду внаслідок реагування на екстралінгвальні чинники. В умовах війни мова працює прагматично, задіявши всі без винятку свої реєстри. Зміна концептуальної картини світу спричинила зрушення в мовній картині світу українців, а це спонукало мовців до створення нової лексики. Невдовзі всі грані відносин української мови й російсько-української війни стануть предметом численних наукових розвідок, які базуватимуться на даних контент-аналізу, соціологічних опитувань та інших об’єктивних методів. Це мова непростої епохи, деякі новотвори й мовні кліше якої будуть унормовані або стануть зрозумілими й використовуватимуться якщо не в суворо регламентованих стилях, як офіційно-діловий і науковий, то в розмовному, художньому чи публіцистичному.

Список використаних джерел

1. Вардеванян Світлана. Мова воює нами. URL: <https://zbruc.eu/node/111429>.
2. Данильчук Дмитро. Війна, що змінила мову. URL: <https://chytomo.com/chomu-vsi-pyshut-rosiia-z-malenkoi-a-matiuky-staly-normoiu-u-zmi-sposterezhennia-linhvista>.
3. Добріка Уляна. Батьківщина чи вітчизна? URL: <https://storinka.at/blogy/dumka/batkivshhyna-chy-vitchyzna>.
4. Терещенко В., Панченко А. Український правопис. Методика реалізації. Харків, 2019. 256 с.
5. Шевчук Юрій. Про війну і потребу нової мови. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mova-maye-znachennya/31750018.html>.

Садовська Ліна Миколаївна

К.С.-З.Н.,

доцент кафедри соціальної і гуманітарної політики

ННІ "Інститут державного управління"

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

м. Харків

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

З початком війни в Україні настала загальносвітова екологічна криза, у результаті якої виникла необхідність планування першочергових кроків забезпечення екологічної безпеки в період та після закінчення бойових дій.

Виникла негайна необхідність підготуватися до роботи в нових умовах: під призвою екотрансформації, військового часу та вимог ЄС із метою об'єднання зусиль задля створення дорожніх карт та практичних маршрутів, якими можуть скористатися громади і компанії, консолідувати бачення посадових осіб, представників територіальних громад, фахівців та експертів.

До початку війни стратегічними завданнями державної екологічної політики були:

- розробка державних, регіональних та міжнародних екологічних програм;
- моніторинг та затвердження нормативів забруднюючих речовин, які надходять у навколишнє середовище;
- установлення лімітів на використання природних ресурсів;
- визначення місця та умов зберігання та розміщення відходів.

Науковці та громадськість більше приділяли увагу проблемам екологічної безпеки та механізмам державного регулювання охорони навколишнього середовища в умовах інтенсифікації виробництва, а процес державного регулювання екологічної безпекою включає у себе систему таких взаємодоповнюючих етапів:

- планування механізмів державного регулювання екологічної безпеки;
- організація заходів державного регулювання екологічної безпеки;
- мотивація до регулювання екологічної безпеки регіону;
- контроль за виконанням завдань із державного регулювання екологічною безпекою.

Унаслідок бойових дій держава-агресор завдає колосальних збитків, які повинні бути зафіксовані як екологічні злочини згідно з зібраною доказовою базою з подальшим використанням у міжнародних судах. Саме зараз необхідно використати напрацьовані інструменти міжнародного досвіду:

- забезпечення фіксації збитків;
- упровадження міжнародних підходів до фіксації екологічних злочинів;
- формування механізмів визначення екологічних наслідків воєнних дій;
- формування стратегії відновлення з урахуванням екологічних стандартів.

Державна екологічна політика з вирішення проблеми екологічної безпеки повинна базуватися на таких критеріях: енергоефективні вимоги й технології; принципи енергетичної свободи та безпеки; запобігання ядерному тероризму; оптимізація освітнього процесу в розрізі спеціальності “екологія”; визначення ролі ключових сфер бізнесу в розбудові нової економіки з урахуванням загроз сьогодення; залучення міжурядових та неурядових організацій із метою впровадження більш ефективних та екологічно чистих моделей виробництва; кліматична модернізація – основа трансформації економіки; адаптації законодавства до умов воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Бойчук Ю. Д., Солоненко Е. М., Бугай О. В. Екологія і охорона навколишнього середовища : навч. посіб. Суми : ВТД “Університет. кн.”, 2012. 284 с.
2. Васюта О. А., Васюта С. І., Філіпчук Г. Г. Екологічна політика : національні та глобальні реалії. Чернівці : Зелена Буковина, 2004. 80 с.
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 54.

Терещенко Василь Миколайович

*к.філол.н., доц.,
начальник відділу досліджень та аналітики
Українського центру оцінювання якості освіти,
м. Харків*

Гамова Ганна Іванівна

*к.філол.н., доц.,
доцент кафедри ділової української мови
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД У МЕЖАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ: РИЗИКИ Й ПЕРЕВАГИ

Від часу Революції Гідності державна політика у сфері освіти в Україні позначена початком системної реформи, покликаної підвищити якість вітчизняної освіти, наблизити її до міжнародних стандартів, зокрема з огляду на євроінтеграційне спрямування нашої держави. Ця реформа стосується всіх ланок освіти – від дошкілля та школи й аж до докторантури. Перебіг кожного з елементів реформи станом на 2022 р. вартий стати предметом окремих докладних обговорень, однак поза всяким сумнівом можна стверджувати, що від старту реформи на кожному з рівнів освіти за цей час зроблено чимало, що в ідеалі мало б сприяти поступовому досягненню цілей, поставлених на початках.

Однією з найбільш активно розгорнутих у цей час освітніх реформ стала реформа, що реалізується із 2016 р. на рівні загальної середньої освіти й контури якої до 2029 р. окреслені в Концепції “Нова українська школа” (далі – НУШ) [1]. За задумом авторів реформи, головна її мета – створити школу, куди учням приємно ходити, де до їхньої думки прислухаються, навчають критично мислити, де вони не бояться висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами.

Зрозуміло, що така амбітна мета передусім передбачала зміну змісту освіти (перехід від знаннєвої до компетентнісної парадигми, орієнтованої на життя) та підходів до його реалізації в закладах освіти.

Саме з огляду на це від початку реалізації концепції НУШ розпочалася активна робота з розроблення нових державних стандартів. Так, на сьогодні вже підготовлено й впроваджено Державний стандарт початкової освіти (2018), а також розроблено Державний стандарт базової середньої освіти (2020) та розпочато його впровадження [2]. У межах концепції НУШ кожен із зазначених документів замислювався як такий, що окреслює лише рамку, реалізація якої – це множинність шляхів, якими творчі педагоги, наділені академічною свободою, за підтримки авторів підручників і методистів, можуть успішно доходити кінцевого результату – формування здобувачів освіти, які вповні оволоділи ключовими компетентностями (серед них і вільне володіння державною мовою) та наскрізними вміннями.

Така “рамковість” стандартів у мовно-літературній освітній галузі, покликаний забезпечити формування ключової компетентності “вільне володіння державною мовою”, відкрила шлях для розроблення й впровадження, зокрема, на рівні базової середньої освіти, освітніх програм не лише для окремих навчальних предметів, що були традиційними для вітчизняної школи (як-от “Українська мова”, “Українська література”, “Зарубіжна література”), а й для інтегрованих курсів, себто якісно нового підходу, за якого зміст колись окремих предметів переосмислюється крізь призму єдності різних літератур (якщо мова йде про інтегрований курс літератур “Українська та зарубіжна літератури”) чи тісної взаємопов’язаності мовної й літературної компонент (якщо йдеться про інтегрований мовно-літературний курс “Українська мова, українська та зарубіжні літератури”) [3].

Поява нового підходу в мовно-літературній освіті на рівні базової середньої освіти була сприйнята освітянами неоднозначно, сказати б, без великого ентузіазму, а почасти навіть вороже, адже впровадження інтегрованих курсів – це необхідність для вчителя переосмислити всю власну, інколи багаторічну, а подекуди й заkostenілу, практику, перенавчання, роботи по-іншому, з частково новими літературними творами та з новими підходами до вивчення мовних явищ і одиниць. Утім, якщо вчителі української мови та літератури, які часто також “читали” й зарубіжну літературу, бачили для себе певні перспективи, то та частина педагогів, яка більшу частину професійного життя викладала лише зарубіжну літературу

(а це найчастіше колишні вчителі російської мови та літератури), гостро негативно зреагувала на новачку, зокрема надихнута невдоволенням невеликого кола авторів підручників із зарубіжної літератури та доволі значного кола викладачів кафедр світової / зарубіжної літератури закладів вищої, зокрема педагогічної, освіти. Категоричне неприйняття нового вилилося в чи не понад десять різноманітних листів-звернень до Міністерства освіти і науки України та інших інстанцій [4].

У запалі боротьби з “інтеграторами” з боку “зарубіжників” лунали як конструктивні міркування, так і виразно гіперболізовані звинувачення, за якими часто проглядалося одне – бажання зберегти статус-кво, який би забезпечив “клану зарубіжників” і далі мати унікальну нішу в шкільній практиці, не переймаючись занадто результатами своєї роботи, адже жодних державних підсумкових атестацій чи зовнішнього незалежного оцінювання з курсу зарубіжної літератури не передбачено.

Прагнення за будь-яку ціну не допустити в шкільну практику перспективний підхід, який із часом може посутньо змінити картину навчання мови й літератури українських дітей, спричинило ігнорування противниками інтеграції того, що Нова українська школа одним із засадничих визначила принцип плюралізму, а отже, можливість співіснування в школі різних підходів, як традиційного (українська мова, українська література, зарубіжні літератури як окремі предмети), так і інтегрованих, зокрема в частині літературних компонент (українська і зарубіжні літератури), мовно-літературних компонент (українська мова і література) чи всіх компонент (українська мова, українська й зарубіжні літератури).

Крім того, критики внутрішньогалузевої інтеграції не чули раціональних аргументів на користь можливості впровадження інтегрованих курсів у вітчизняну освітню практику, серед яких: 1) відповідність змісту й духу інтегрованих мовно-літературних курсів новим державним стандартам; 2) повне охоплення інтегрованими курсами, зокрема інтегрованим мовно-літературним курсом, усіх очікуваних результатів навчання, визначених державними стандартами; 3) можливість системного формування всіх наскрізних умінь на уроках інтегрованих курсів; 4) наявність потужної методичної бази щодо викладання мовно-літературних інтегрованих курсів, сформованої в інших країнах, а також певних напрацювань

вітчизняних фахівців; 5) багаторічна практична реалізованість інтегрованого навчання мови й літератури в багатьох провідних країнах світу (наприклад, у США, Польщі, Німеччині, Фінляндії та ін.); 6) тяглість інтегрованих курсів від початкової освіти до базової; 7) забезпеченість балансу й виваженості в представленості української та інших літератур у межах інтегрованих курсів і гармонійна вписаність української літератури у світовий контекст; 8) уникнення формування в учнів упередженого (меншовартісного, загумінкового) сприйняття української літератури завдяки реалізації попереднього пункту; 9) гармонійне взаємодоповнення виучуваних мовних і літературних явищ під час інтегрованого навчання; 10) практична орієнтованість інтегрованого курсу, де навчання мови й літератури відбувається на текстах широкого жанрово-стильового спектру, із якими учні реально стикаються в житті; 11) можливість забезпечення в межах інтегрованого підходу різноманіття текстів різних літератур і різних стилів, щоб показати текст як широке явище, і врахування читацьких інтересів учнів; 12) відповідність підходів до навчання читання в межах інтегрованих курсів практикам провідних міжнародних досліджень PIRLS, PISA, які узагальнили світовий досвід щодо навчання читання; 13) уникнення завдяки інтеграції розпорошеності інформації щодо взаємопов'язаних мовних і літературних явищ у часі; 14) дослідницько-творча орієнтованість інтегрованого курсу, адже мовні і літературні явища відкриваються під час роботи з письмовими текстами й усним мовленням; 15) повна відповідальність одного вчителя за результати навчання учнів і забезпечення йому можливості реалізувати право академічної свободи в роботі з конкретним класом; 16) збереження поділу на підгрупи (як це робиться нині у великих класах при вивченні української мови), а отже, можливість забезпечити диференційований підхід та ін.

Безперечно, наведеним аргументам можуть бути протиставлені певні контраргументи, як-от те, що в разі інтеграції в межах мовно-літературної галузі частка творів української літератури може бути зменшена або знівельована з різних причин (політичних, територіально-етнічних, індивідуальних), або те, що за інтегрованого підходу складно забезпечити вивчення української мови як системи тощо. Звісно, такі перестороги мають ураховуватися й бути конструктивно обговорювані задля пошуку раціональних рішень.

І все це має відбуватися в атмосфері усвідомлення всіма зацікавленими особами простої істини: як прихильники предметного підходу, так і прихильники інтегрованого підходу працюють на одну справу – перетворення “пострадянської української школи” на Нову українську школу, де є місце вчительській свободі задля визначення того, у який спосіб формувати компетентних здобувачів освіти – майбутніх відповідальних громадян України. Видається, що саме вчительство поступово доходить цієї думки, бо, як засвідчують дані нещодавно завершеного конкурсного відбору підручників для 5-х класів Нової української школи [5], уже кількадесят учителів обрали для себе інтегрований мовно-літературний курс (а це майже півтори тисячі майбутніх п’ятикласників).

Таким чином, можна стверджувати, що започаткована 2016 р. реформа “Нова українська школа”, хоч і з труднощами, усе ж просувається, зокрема й у площині відходу від “тоталітарного минулого”, коли освітній процес здійснювався за єдино можливим трафаретом. У мовно-літературній освітній галузі одним із показників певних зрушень можна вважати диверсифікацію підходів, коли поряд із предметним до шкіл поступово починає приходити й інтегроване викладання мови та літератури. Внутрішньогалузева інтеграція має чимало переваг, хоча з нею пов’язані й певні ризики, які, утім, можуть бути подолані за умов наявності політичної волі до продовження реформи й консолідованих зусиль науковців, методистів і вчительства.

Список використаних джерел

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.
2. Державні стандарти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
3. Інтегровані курси. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/intehrovani-kursy>.
4. Зарубіжна література в школах України. Спецвипуск № 6, 2019. URL: https://www.xn--1000-83dma3a1c7b6a8s.xn--jlamh/wp-content/uploads/2019/07/z6_2019_116_01_07.pdf.
5. Оголошення результатів вибору закладами загальної середньої освіти підручників для 5 класу. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hIOXIxx9nMg>.

Живило Ірина Олександрівна

*к. мед. н.,
молодший науковий співробітник відділу вторинних і легеневих гіпертензій,
Державна установа “Національний науковий центр “Інститут кардіології імені
академіка М. Д. Стражеска” НАМН України,
м. Київ*

ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ КРАЇНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПІДХОДУ “ОХОРОНА ЗДОРОВ’Я У ВСІХ ПОЛІТИКАХ ДЕРЖАВИ” ЗА НАПРЯМКОМ ОРФАННІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Країни-члени Європейського Союзу (далі – ЄС) доволі серйозно занепокоєні сучасним станом здоров’я населення, його захистом життєвих функцій та існуючими ризиками пов’язаними з цим. Країни ЄС гарантують всім громадянам медичну допомогу й охорону здоров’я, активно сприяють захисту життя та здоров’я людини незважаючи на те, чи є людина резидентом країни, чи ні.

ЄС складається із 27 незалежних держав-членів, кожна з яких має свій уряд і бюджет. Саме місцеві органи влади цих країн можуть планувати і змінювати систему медичних послуг в залежності від локальних потреб, наприклад, розвивати мережу установ не в мегаполісах, а в маленьких містах чи селах.

У більшості країн ЄС на початку проведення державної реформи в системі охорони здоров’я держави послугами системи охорони здоров’я могли користуватися всі резиденти: наймані працівники, іноземні студенти до 26 років і фізичні особи-підприємці та їхні діти. Згодом до них додали нелегальних мігрантів та іноземців, що не є резидентами.

Резиденти сплачують податки, які йдуть у бюджет місцевих органів влади. Податкові надходження дають 94% грошей на охорону здоров’я, а решту складають профспілкові внески і плата за держслужбовців. Уряд країн також частково фінансує охорону здоров’я в автономіях, пропорційна до їх населення та потреб. Лікування повністю покривається універсальною страховкою, у тому числі стоматологічні послуги для дорослих та оптика [1].

Попередження і контроль над станом захворюваності здійснюється через громадський, приватний і змішаний сектори охо-

рони здоров'я. Переважна частина медичних послуг первинної та спеціалізованої медичної допомоги надається в громадських, тобто державних установах.

При цьому місця, де можна отримати первинну допомогу, розташовані щільною мережею. Будь-хто може дістатися до такого закладу з дому за доволі короткий час. Там є сімейні лікарі, педіатри, медсестри, психотерапевти, соціальні працівники й акушери.

Лікарі первинної ланки мають також займатися пропагандою здорового способу життя і доносити до пацієнтів потрібну інформацію про запобігання хворобам, тобто займатися не лише лікуванням уже хворих людей. Профілактика хвороб є однією із задач системи.

Спеціалізована допомога надається у відповідних центрах і лікарнях, після чого пацієнтом займається знову лікар первинної медичної допомоги.

До приватної клініки люди звертаються, щоб довго не чекати на запис до спеціаліста державної установи, швидше отримувати результати аналізів або щоб мати окрему палату.

Приватні клініки можуть брати плату з пацієнтів або ставати підрядниками громадського сектору охорони здоров'я. Тобто коли державній лікарні чогось бракує, вона може відправити пацієнта в приватну й покрити витрати.

Попри всі ці позитивні сторони системи охорони здоров'я Європи, існує і ряд проблемних напрямів, що безпосередньо мають вплив на "охорону здоров'я у всіх політиках держави" більшості країн ЄС, а саме:

- високий рівень безробіття та зростання кількості пенсіонерів призводить до того, що на охорону здоров'я надходить все менше грошей;

- видатки на медицину зростають по мірі розвитку і поширення нових технологій, процедур і ліків;

- економічне зростання відстає, тому для країни медицина стає дедалі дорожчою;

- у зазначеній системі погано представлені паліативна допомога й догляд за людьми похилого віку;

- прийом спеціаліста подекуди доводиться довго очікувати, а саме до трьох місяців, і цей час із кожним роком збільшується, при цьому невідкладного стану це не стосується;

- збільшення кількості людей з ожирінням тягне за собою зростання рівня хронічних хвороб [2].

Також слід звернути увагу на існуючій світовій проблематиці в системі охорони здоров'я будь-якої країни щодо наявності в суспільстві орфанних (рідкісних) захворювань. Всього у світі налічується понад 6000 рідкісних захворювань, а загальна кількість пацієнтів з рідкісними захворюваннями в країнах ЄС оцінюється приблизно в 30 мільйонів чоловік. 80% рідкісних захворювань мають генетичну природу. Часто вони є хронічними і становлять загрозу для життя.

Акцентуючи увагу на імplementації підходу “охорона здоров'я у всіх політиках держави” країн-членів, необхідно зазначити, що заходи пов'язані з цим здійснюються з врахуванням наукової та технічної інформації та відповідних міжнародних стандартів, настанов і рекомендацій.

Цей підхід передбачає виконання ряду дій щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації системи охорони здоров'я в області існуючих рідкісних хвороб у тому числі.

Він розпочався 27 листопада 2007 р., коли Генеральний директор Європейської комісії з охорони здоров'я і піклування (DG SANCO) розпочав публічну консультацію з приводу європейських дій в області рідкісних хвороб. Сотні зацікавлених сторін брали участь в процесі консультацій з громадськістю у зв'язку з повідомленням Комісії про рідкісні захворювання. Члени організації пацієнтів EURORDIS були мобілізовані у великій кількості для складання й відправки своїх відповідей. Усі отримані матеріали були опубліковані на веб-сайті Комісії.

Отже, початком довгого шляху щодо впровадження країнами ЄС підходу “охорона здоров'я у всіх політиках держави” за напрямком рідкісні захворювання було започатковано. Далі наприкінці 2008 р. Європейська комісія прийняла повідомлення “Рідкісні захворювання: виклики Європи” і пропозицію за рекомендацією Ради Європи. У цих двох документах міститься всеосяжна комплексна стратегія підтримки держав-членів ЄС з питань, які включають діагностику, лікування й догляд за пацієнтами з рідкісним захворюванням в Європі.

Зазначена вище рекомендація Ради була прийнята Європейською Радою 8 червня 2009 р., що стало кульмінацією серії законодавчих актів, які проклали шлях до визнання рідкісних захворювань в якості пріоритету громадської охорони здоров'я і як область унікальною європейською доданою вартості для дій Співтовариства.

У рекомендаціях викладені двадцять конкретних кроків (напрямків) щодо етапів створення стимулів, мотивацій та попиту, впровадження та порядку використання цифрових технологій, продуктів та послуг у семи основних стратегічних областях, а саме:

- концепції, стратегії і плани в області рідкісних хвороб;
- адекватне визначення, кодифікація, оцифровізація та інвентаризація рідкісних захворювань;
- ІТ-дослідження за допомогою сучасних апаратно-програмних комплексів на одній уніфікованій он-лайн платформі;
- створення відповідних Центрів експертизи у європейській аналітично-довідковій мережі;
- збір та узагальнення досвіду сучасних світових практик з рідкісних захворювань на європейському рівні.

Одним з ключових досягнень на шляху впровадження підходу “охорона здоров’я у всіх політиках держави” за напрямком орфанні захворювання є створення комісії експертів ЄС з рідкісних захворювань (EUCERD, 2010-2013 рр.) та експертної групи Європейської комісії з рідкісних захворювань (CEG-RD, 2013-2016 рр.), які були засновані для надання підтримки щодо політики ЄС в області рідкісних захворювань і представлення конкретних керівних вказівок у сфері ефективної імплементації Комюніке Комісії ЄС з рідкісних захворювань від 2008 р.: “Виклики для Європи” та Рекомендації Ради ЄС щодо дій в області рідкісних захворювань від 2009 р.

Ефективним надбанням у роботі експертних груп CEG-RD і EUCERD є розробка, уточнення (за вимогою) та прийняття рекомендацій у формуванні поточної політики ЄС і країн-членів ЄС в області рідкісних захворювань. Сьогодні основою для оптимізації догляду за пацієнтами на рідкісні захворювання, поліпшення способів догляду, порядку реєстрації пацієнтів та кодифікації рідкісних захворювань в електронній формі в країнах ЄС є:

1. Quality Criteria for Centres of Expertise for Rare Diseases in Member States (2011);
2. European Reference Networks for Rare Diseases (2013) & Addendum (2015, related to grouping of rare diseases and patient involvement);
3. Support the Incorporation of Rare Diseases Into Social Services and Policies (2016);
4. Cross border genetic testing of rare diseases in the European Union (2015);
5. Rare disease patient registration and data collection (2013);

6. Ways to Improve Codification for Rare Diseases in Health Information Systems (2014);

7. Improving Informed Decisions Based on the Clinical Added Value of Orphan Medicinal Products (CAVOMP) Information Flow (2012);

8. Core indicators for rare disease national plans and strategies (2013);

9. Opinion on Potential Areas of European Collaboration in the field of New Born Screening (2013) [3].

У міру виявлення нових проблем в області рідкісних захворювань дані рекомендації можуть переглядатися й замінюватися на більш актуальні.

Як висновок, слід зазначити, що країнами європейського союзу побудовано логічну й фундаментальну систему єдиного інформаційного середовища по забезпеченню доступу до лікування орфанних хворих, продовжується нарощування зусиль на впровадженні підходу “охорона здоров’я у всіх політиках держави” за напрямком орфанні захворювання. При цьому Європейські країни визнали, що рідкісні захворювання є пріоритетом державної політики у сфері охорони здоров’я як на європейському, так і національному рівні, вони об’єднали зусилля й виробили спільну політику і стратегію щодо рідкісних захворювань. Сьогодні в Європі існує 24 референтні цифрові мережі й ціла низка центрів експертизи та діагностики в різних країнах по різних рідкісних захворюваннях, куди направляють пацієнтів з усього Євросоюзу для встановлення діагнозу чи призначення ефективної терапії.

Враховуючи проаналізований матеріал, перспективою подальших досліджень щодо розробки, впровадження та розвитку електронної системи охорони здоров’я для України є:

- вивчення принципів формування та впровадження елементів – технологій в галузі охорони здоров’я України;

- механізми регулювання та порядок забезпечення можливості використання пацієнтами електронних сервісів для реалізації їх прав за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення;

- автоматизація ведення обліку медичних послуг і управління медичною інформацією;

- запровадження електронного документообігу у сфері медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій.

Список використаних джерел:

1. Виступ виконавчого обов'язків міністра охорони здоров'я України Уляни Супрун від 19 лютого 2019 р. URL: <https://suprun.doctor/transformacziya/yak-vlashtovana-sistema-oxoroni-zdorovya-ispaniyi.html?page442>.
2. Система охорони здоров'я Королівства Іспанія від 22 лютого 2019 р. URL: <https://porokhivnytsya.com.ua/2019/02/22/sistema-sanitario-del-reino-de-espana/>.
3. Главные рекомендации, которые определяют политику в области редких заболеваний. URL: <https://www.eurordis.org/ru/content/ekspertnaya-gruppa-evropeiskoi-komissii-po-redkim-zabolevaniyam>.

Алексеева Наталія Олексіївна

*аспірантка відділу інклюзивного навчання
Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ*

ШЛЯХИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЗАПИТІВ СЬОГОДЕННЯ

Однією з позитивних змін в українській освіті стали процеси гуманізації шкільного середовища: протидія булінгу, запровадження принципів гендерної рівності, виховання толерантності та реалізація концепції інклюзивного навчання. Тривалий час в Україні існувала парадигма індивідуального навчання, якою користувалася більшість батьків, що мали дітей з особливими освітніми потребами. Це було пов'язано з відсутністю нормативно-правових засад та дієвих механізмів залучення таких учнів у шкільне середовище, небажанням педагогічного колективу брати відповідальність за здоров'я та успішність навчання “особливих” дітей, недостатнім професійним рівнем учителів, які мали поверхневі знання про роботу в умовах інклюзії.

Запровадження передових принципів навчання, вивчення кращого європейського досвіду дозволили напрацювати інноваційну законодавчу, навчально-методичну, дидактичну бази для організації інклюзивного навчання. Відповідні статті з'явилися в Законі України “Про освіту”, постановах Кабміну, наказах МОН [1–3]. Активне втручання громадських організацій, ініціативних груп

батьків, педагогів-новаторів допомогли розпочати процес інклюзивного навчання. Серйозним підґрунтям для реалізації ідей інклюзії стала Концепція “Нова українська школа”. За останнє десятиліття розроблено низку приписів та рекомендацій, що регламентують основні напрями організації інклюзивного середовища. Позитивно, що такі документи не є декларативними, вони змінюються, активно реагують на запити учнів, орієнтуються на інноваційні технології та враховують досвід педагогічних колективів і батьківської спільноти. Достатньо порівняти два документи, щоб побачити різницю в підходах до реалізації інклюзивного навчання. Так, основними положеннями Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [1], який був чинним до 1 січня 2022 р передбачалося, що в загальноосвітніх навчальних закладах створювалися умови для забезпечення безперешкодного доступу дітей з особливими освітніми потребами до будівель та приміщень, необхідними навчально-методичними, наочно-дидактичними посібниками, індивідуальними технічними засобами навчання; облаштування логопедичних кабінетів, кабінетів учителя-дефектолога та психологічного розвантаження. Керівники загальноосвітніх навчальних закладів організовували клас з інклюзивним навчанням, створювали необхідну матеріально-технічну та навчально-методичну базу, здійснювали добір відповідного педагогічного персоналу, а власники загальноосвітніх навчальних закладів виділяли в кошти для забезпечення вказаних вище заходів. Крім того, у загальноосвітніх навчальних закладах здійснювалося психолого-педагогічне супроводження дітей з особливими освітніми потребами працівниками психологічної служби, до якої входили практичні психологи, соціальні педагоги та педагогічні працівники [1].

15 вересня 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив новий Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, відповідно до якого з 1 січня 2022 р. передбачено вже 5 рівнів надання підтримки в освітньому процесі. Механізм отримання підтримки в освітньому процесі реалізується через діяльність команди психолого-педагогічного супроводу, яка проводить оцінку розвитку учня та визначає потребу в наданні підтримки першого рівня або рекомендує звернутися для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи до інклюзивно-ресурсного центру. На підставі рішення команди психолого-педагогічного супроводу, яке зазначається в протоколі оцінки

потреби учня в наданні підтримки у закладі освіти, складається індивідуальна програма розвитку дитини [2].

Отже, сьогодні держава не просто розвиває інклюзивну освіту, вона виступає гарантом системної та всебічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами, забезпечує високопрофесійну діагностику, розроблення індивідуальної програми розвитку кожного учня та надання якісної освітньої послуги.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова КМУ від 15.08.2011 р. № 872. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text> (втратила чинність на підставі Постанови КМУ від 15.09.2021 р. № 957).
2. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова КМУ від 15.09.2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.05.2022).
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення : 06.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 30.05.2022).

Бойко Жанна Олексіївна

*аспірантка ННІ “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
заступник керівника апарату
Східного апеляційного господарського суду,
м. Харків*

НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Піклування про дітей є одним із пріоритетних напрямів соціальної політики будь-якої демократичної держави. У Декларації прав дитини, що прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 р., зазначається: “Людство зобов’язане надати дитині все найкраще, що воно має” [2]. Україна як демократична, соціальна, правова держава докладає чималих

зусиль для побудови та розвитку такої моделі піклування про дітей, що відповідала б найвищим цивілізаційним стандартам. Процес такого пошуку тривалий та складний. Безумовно, ускладнений він для нашої країни низкою економічних, політичних та соціальних кризових явищ. Тим більше, наша країна сьогодні переживає безпрецедентний стан військової агресії, в умовах якої соціальні ініціативи щодо захисту дітей постають ще гостріше та вкрай болючіше.

Одним із ключових напрямів реформування державної системи підтримки та піклування про дітей є формування дієвого механізму реалізації конституційного обов'язку держави про утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування як найуразливішої категорії дитячого населення країни. Наразі утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здебільшого здійснюється через інституційні (інтернатні) заклади для дітей. В Україні їх налічується понад 700 [5]. Кабінетом Міністрів України 9 серпня 2017 р. прийнято концепцію "Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу" [3]. Передумови та необхідність прийняття Стратегії викладені в багатьох комплексних дослідженнях та експертних висновках. Зокрема, в самій Концепції, зазначається, що система інституційного догляду й виховання дітей є не лише затратною, а також неефективною та шкідливою як для самої дитини, так і для її сім'ї й суспільства в цілому. Учені наголошують на труднощах подальшої соціалізації випускників таких закладів та неготовності їх до життя в суспільстві. Статистика показує, що 20 % випускників інтернатів мають судимість, 14 % займаються проституцією, 10 % протягом двох років після випуску здійснюють самогубство, і лише 10 % повністю інтегруються в суспільство [5]. У той же час багатий позитивний досвід різних країн Європи та світу у сфері відмови від інституційної системи влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дає підстави стверджувати, що реформа є своєчасною та вкрай необхідною. Але за умови її комплексності та врахування всіх особливостей українського суспільства, національних традицій та сучасних умов соціального розвитку країни.

За останніми даними, в Україні 1,4 % дитячого населення перебуває в інтернатах, у той час як в Австрії, Норвегії – лише 0,1 %, а в Польщі, Болгарії, Румунії, Молдові – до 0,5 % дітей в інституціях [6].

Понад 80 тис. дітей в Україні зростають у державних закладах різних типів. Зауважмо, що лише близько 20 % цих дітей є дійсно

сиротами. Переважна ж більшість дітей в інтернатних закладах мають не лише родичів, але й одного чи навіть двох батьків [4].

Фахівці державних установ сфери управління справами дітей виділяють такі основні причини потрапляння дітей в інституційні заклади:

- значна частка сімей із дітьми залишаються за межею бідності, що є однією з основних причин вилучення дитини з сім'ї та розміщення її в інтернатних закладах;
- відсутність підтримуючих послуг на рівні громади для сімей із подолання складних життєвих обставин;
- відсутність можливостей для інклюзивної освіти (наприклад, для дітей з особливими потребами);
- відсутність гнучкості та можливості для адаптації різних категорій дітей, які мешкають у громаді (наприклад, діти з обмеженими фізичними можливостями чи діти з етнічних меншин);
- відомча розрізненість та недосконале бюджетне законодавство, що суттєво ускладнює запровадження та фінансування послуг на рівні громади, які були б гнучкими, комплексними та відповідали потребам громади [5].

Незалежні дослідження ситуації у сфері інституційного догляду та виховання дітей напередодні розпочатої реформи в Україні засвідчують, що більшість дітей, у супереч міжнародним вимогам, перебувають в інтернатних закладах з причин бідності, складних життєвих обставин та соціальної незахищеності сімей [7].

Викладене дозволяє дійти висновку, що більшість передумов потрапляння дитини до інституційного закладу мають економічну складову. У той же час держава 5,7 млрд. грн. щорічно витрачає на фінансування інтернатів в Україні і лише 10 % цих коштів витрачається безпосередньо на потреби дитини.

Комплексне дослідження системи захисту дітей в Україні фахівцями міжнародної організації “Надія та Житло для дітей” установило, що влаштування значної частки дітей до інтернатів можна було б уникнути за умов наявності на місцях інфраструктури послуг із підтримки дітей і сімей. Надання таких послуг є економічно та соціально ефективнішим порівняно з підтримкою нинішньої інтернатної системи. Результати дослідження демонструють, що фактично такі послуги відсутні і діти з сім'ями не отримують допомоги та фахової підтримки. Кількість і професійна спроможність спеціалістів системи захисту дітей, соціальної роботи на районному/міському рівні, за місцем проживання дітей є дуже низькою й недо-

статньою для запобігання влаштуванню дітей в інтернатні заклади та надання підтримки дітям і сім'ям із дітьми [7].

Отже, процес реформування державної системи підтримки та піклування про дітей має розпочатися з ґрунтового аналізу сутності й витоків кризових явищ у сім'ях із метою превенції потрапляння дітей до інституційних закладів, вивчення можливостей громад із розширення кількості альтернативних форм улаштування та утримання дітей, що позбавлені батьківського піклування. На цій основі необхідно буде розробити та сформувані ефективні економічні моделі забезпечення таких категорій дітей, забезпечуючи найбільш сприятливі умови зростання.

Такий підхід дозволить зробити ефективною реалізацію однієї з цілей Національної стратегії, а саме зменшення частки дітей в інституціях до 0,5 % і менше від загальної кількості дитячого населення до 2026 р. (зараз – 1,5 %). А ті діти, які з різних причин усе ж залишаються в інституціях, а не в сім'ях, мають жити в невеликих установах в умовах, максимально наближених до сімейних (до 10 осіб в одному закладі).

У кожній громаді мають з'явитися доступні та якісні послуги для сімей з дітьми. Буде існувати ринок цих якісних послуг, не менше 50 % з яких будуть надавати професійні громадські організації.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р., № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 28.05.2022).
2. Декларація прав дитини : Декларація, Міжнародний документ від 20.11.1959 р., № 995_384. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384/print (дата звернення 28.05.2022).
3. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки розпорядження КМУ від 9 серп. 2017 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 27.05. 2022).
4. Деінституціалізація (ДІ) – реформування системи догляду за дітьми та визнання пріоритету сімейного виховання: доповідь.
5. Реформа інтернатних закладів (деінституціалізація). Хмельницька обласна державна адміністрація. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=40310 (дата звернення 27.05. 2022).
6. Ілюзія захисту. Аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження системи захисту дітей в Україні. URL: https://issuu.com/katyacheltsova/docs/audit_report_fin_opt/1?ff=true&e=1210784_4/41389705 (дата звернення 28.05. 2022).

Гаврашенко Аліна Андріївна

*аспірантка кафедри соціальної і гуманітарної політики
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ВИКЛИКИ ГУМАНІТАРНОГО ХАРАКТЕРУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Ще ніколи українська система освіти не стояла перед такими викликами, як сьогодні. Починаючи з 24 лютого 2022 р., за даними Організації Об'єднаних Націй, з України емігрували 6,03 мільйона людей, а вже до кінця року ця кількість може сягнути 8,3 млн осіб [2].

За оцінками, майже половина біженців з України – діти шкільного віку. Окрім того, варто зазначити, що українські діти потребують додаткової уваги, мати доступ до своїх прав без дискримінації, включаючи необхідну психологічну підтримку, охорону здоров'я та освіти.

Так, Королівство Нідерланди прийняло у себе понад 50 тисяч українців, з яких близько 18 тисяч – це українські діти шкільного віку, що були вимушені втекти сюди зі своїми батьками від війни. Більшість цієї групи учнів, близько 13 150 учнів, уже навчаються в школах. Через раптовий приплив українських учнів освітні можливості у деяких регіонах потребують швидкого розширення. Існує також низка важливих питань, які заважають швидкому нарощенню наявних можливостей для освіти, крім того, самі діти-переселенці також вимагають іншого підходу до навчання.

Згідно з соціологічними дослідженнями, діти в Нідерландах вважаються найщасливішими дітьми світу. Один із секретів криється в системі освіти країни, оплот якому – середня освіта. Навчальні заклади в країні розділені на державні, спеціальні (релігійні) і приватні школи. Безкоштовне навчання в Нідерландах для громадян країни передбачено до 16 років. У віці 3-4 роки діти відвідують початкову школу, навчання в якій триває 8 років. Мінімальне число уроків, який відвідують діти, встановлено державою. Більшість занять проходить у першій половині дня з понеділка по п'ятницю. Навчання у голландських школах відрізняється більш легким навантаженням. До 10 років дітям фактично не задають домашнього завдання. З 9-го класу учні переходять у класи середньої школи,

яка займає 4 роки навчання, під час яких дитина на вибір вивчає теоретичні, профільні практичні або загальноосвітні дисципліни, а також одну із запропонованих спеціалізацій – технічна, аграрна, економічна, соціальна. Навчання в старшій школі займе у дитини 5 років, підготує до університету чи дасть професійну освіту [3].

Діти, які приїхали до Нідерландів з України, у будь-якому випадку мають та матимуть право на освіту [1]. Їхній статус проживання не має значення. Серед переміщених осіб з України є велика кількість дітей шкільного віку. Це створило серйозний виклик для освіти в країні, муніципалітети та шкільні ради роблять усе можливе для цього. Але навчання організовується не для всіх дітей з першого дня. Міністерство освіти, культури і науки у співпраці з різними залученими сторонами працює над тим, щоб школи могли збільшити кількість доступних місць для навчання, а також вивчає можливість залучення вчителів із самої української громади. Більшість шкіл, що мають українські класи, співпрацюють з українськими вчителями та за можливості працевлаштовують їх.

Батьки завжди можуть зареєструвати свою дитину у голландській нідерландській школі в своєму районі. Потім школа обговорює варіанти навчання з батьками. Якщо батьки спочатку проживають у центрі допомоги переміщеним особам з України, муніципалітет також може допомогти, і батьки отримають пропозицію про навчання для своєї дитини. Наразі відомо, що класи формуються, щойно в певному окрузі/муніципалітеті із запитом звертаються батьки як мінімум 5 дітей. І вже після цього для них починають шукати відповідних вчителів.

Навчання дітей віком від 5 до 16 років обов'язкове. Освіта в школах ведеться нідерландською та частково українською мовами. Кількість уроків, рівень викладання визначаються безпосередньо адміністраціями шкіл спільно з вчителями. Для новоприбулих є спеціальні “мовні” школи. Там діти вивчають нідерландську мову, щоб потім мати можливість продовжувати навчання в загальноосвітній школі. “Мовні” школи не розраховані на велику кількість дітей, які зараз прибувають з України. Тому, початкові школи наразі шукають додаткові можливості, щоб допомогти українським дітям вивчати нідерландську мову й адаптуватися до освітньої системи Нідерландів [4].

Одним з перших міст, де відкрилась школа з класами для українців, стало місто Амстелвен. Працювати класи там почали з

початку квітня. Близько третини уроків дається голландською мовою, щоб допомогти дітям швидко вивчити мову, а ще одна третина їхнього шкільного часу присвячується спорту та діяльності для підтримки їхнього психічного благополуччя. Інші уроки проводяться українською або англійською мовами, а деякі школи підключаються до онлайн-класів в Україні, щоб зберегти зв'язок із батьківщиною дітей. Найбільшою проблемою для шкіл був пошук кваліфікованого персоналу в найкоротші терміни. Елін ван Гарлем, яка брала участь у створенні школи в Едервені, неподалік від військової бази, де перебувають 950 біженців, розповіла *Financieel Dagblad*, що вона збрала команду з 12-ти відставних учителів, фрілансерів, соціального працівника за 14 днів.

У багатьох муніципалітетах на сьогоднішній день вже опрацьовується питання можливого викладання українською мовою та створення спеціальних “мовних” класів та навіть шкіл. Уряд Нідерландів працює над вирішенням цих проблемних питань. Спеціальною постановою уряду будуть передбачені подальші положення щодо впровадження та розвитку освіти, освітньої програми, дистанційного навчання, викладачів, створення тимчасових навчальних закладів та інших тимчасових заходів із вирішення існуючих проблем, які необхідні для швидкого розширення можливостей освіти для переміщених українських дітей.

Заходи, що плануються втілитися Урядом не пізніше 1 серпня 2022 року:

1. Розширення допомоги (у першу чергу організаційної, але також фінансової – з існуючих освітніх грантів) місцевим школам, що зіткнулися з напливом учнів з України.

2. Створення тимчасових шкіл спеціально для українських дітей, при цьому уряд приділяє особливу увагу тому, щоб якість освіти в тимчасових школах не була низькою.

3. Офіційний дозвіл українським дітям учитися дистанційно в Україні через те, що ситуація в регіонах різна, у деяких муніципалітети наполягають, щоб усі без винятку діти шкільного віку ходили до місцевих шкіл.

4. Спрощення найму українських учителів (у тому числі студентів старших курсів педагогічних університетів) та процесу визнання їх дипломів.

5. Дозвіл проводити навчання в тимчасових школах частково або повністю українською мовою за умови паралельного вивчення нідерландської.

6. Наявність тимчасових шкіл чи дистанційної освіти не буде виключати права українських учнів ходити до звичайних нідерландських шкіл.

На сьогодні Українська спільнота працює над створенням ефективної системи освіти для українців разом з Міністерством Освіти Нідерландів, що дає надію на те, що українські діти будуть забезпечені не тільки психологічною підтримкою, а ще і якісною освітою в Нідерландах.

Список використаних джерел

- 1 Директива про тимчасовий захист України. URL: <https://ind.nl/oekraine/Paginas/Richtlijn-Tijdelijke-Bescherming-Oekraïne.aspx>.
2. Понад 6 мільйонів українців виїхали за кордон з початку повномасштабної війни – ООН. URL: <https://hromadske.ua/posts/ponad-6-miljoniv-ukrayinciv-viyihali-za-kordon-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijni-onn>.
3. Середня освіта в Нідерландах. URL: <https://aspect.ua/ukr/navchannya-u-niderlandah/serednya-osvita>.
4. Як працює система освіти в Нідерландах? URL: <https://help-ukraine.nl/refugee/schools#gsc.tab=0>.

Єршоміна Олена Вячеславівна

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
кафедри політології та філософії*

ННІ "Інститут державного управління"

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

СПЕЦИФІКА КОНЦЕСІЙНИХ УГОД У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

Виважена і динамічна культурна політика повинна стати визначальним напрямом реформування українського суспільства. Метою реформ має бути не тільки поліпшення макроекономічних показників, а й підвищення рівня культурних компетенцій громадян та опанування ними сучасних культурних практик. З цієї точки зору пріоритетним завданням уряду має бути державна підтримка інновацій у сфері культури.

Зважаючи на незадовільну соціально-економічну ситуацію, очевидно, що сталий розвиток культури й виконання нею суспільно значущих функцій (насамперед це стосується театральних концертних закладів, музеїв, клубів, бібліотек тощо) є можливими тільки

в разі реалізації протекціоністської державної політики. Водночас держава повинна створювати сприятливі правові й організаційні умови для залучення приватного капіталу та різноманітних форм спонсорської допомоги з метою розвитку інноваційних форм культурної діяльності.

Державна підтримка інноваційних форм розвитку у сфері культури має втілюватися за трьома основними напрямками, а саме:

- програмно-цільовим, який включає в себе розробку цільових національних і регіональних програм інноваційного розвитку культури. Також необхідно, щоб питання інноваційного розвитку культури були включені до відповідних національних програм соціально-економічного розвитку;

- інституційним, який спрямований на створення належних правових та організаційних умов розвитку культурних інновацій. Серед завдань цього напрямку є підвищення спроможності культурних інституцій до ефективної діяльності, поліпшення соціальної престижності роботи культурного працівника, модернізація системи підготовки кваліфікованих працівників культури;

- ресурсним, який включає в себе завдання модернізації матеріально-технічної бази культурних закладів, а також створення умов, які б сприяли залученню до сфери культури позабюджетних коштів. Із метою подолання негативних наслідків хронічного недофінансування культури необхідно створювати умови для зміцнення державно-приватного партнерства в Україні.

Незважаючи на те, що в нашій країні увага до проблематики державно-приватного партнерства щороку зростає як у наукових, так і у політичних колах, на сьогодні рівень розвитку такого партнерства є досить низьким. Тому доцільно зауважити, що державно-приватне партнерство в Україні зараз перебуває у стадії становлення. Одна з головних причин цього – це брак практичного застосування такої форми співпраці й відсутність чіткого усвідомлення її переваг для всіх партнерів. Отже, в наш час перед компетентними органами держави постає важливе й актуальне завдання, що полягає в активному поширенні різного роду інформації стосовно державно-приватного партнерства, його інструментарію, стандартів, правового забезпечення, успішного вітчизняного та іноземного досвіду тощо.

Культура як складова соціальної сфери постійно перебуває в центрі уваги держави. Стимулювання державою розвитку механізмів державно-приватного партнерства має на меті подолання негативних тенденцій у цій сфері – низької якості соціальних послуг

і рівня їхньої доступності – це закладено у програмних документах соціально-економічного розвитку держави [3]. Бізнес, зі свого боку, також проявляє зацікавленість щодо участі у соціальних проєктах, які мають стійкий масовий попит. Однак, вітчизняний досвід державно-приватного партнерства в соціальній сфері, особливо у сфері культури, досить обмежений.

Сучасна вітчизняна практика партнерства влади і приватного бізнесу здебільшого обмежується інвестиційними договорами. Так, наприклад, приватний забудовник в якості додаткової умови за право здійснювати будівництво власних об'єктів комерційної нерухомості може брати на себе зобов'язання побудувати, реконструювати чи модернізувати окремі соціальні об'єкти, які вже належать або будуть належати державі чи органам місцевої влади та самоврядування. Однак, така практика виправдала себе у великих містах, в яких приватний інвестор має можливість швидко компенсувати свої витрати на інвестиції за рахунок реалізації чи експлуатації власної комерційної нерухомості. Але в умовах низької ділової активності в малих містах і населених пунктах ця схема залучення інвестицій має досить обмежені можливості й не працює належним чином [1].

Найбільш відомою та поширеною формою державно-приватного партнерства в інших країнах світу є концесійні договори. За останні 10-15 років реалізовані тисячі проєктів. Концесійне законодавство існує в понад 120 країнах світу з різним суспільним і державним устроєм [3]. Вітчизняний досвід також демонструє, що найбільш перспективною схемою побудови партнерських відносин в Україні у сфері культури є концесійна форма державно-приватного партнерства, оскільки вона передбачає довгострокове партнерство, яке дозволяє сторонам здійснювати стратегічне планування своєї діяльності.

Специфікою повноцінної концесійної моделі у сфері культури є можливість поєднання концесіонером декілька видів діяльності:

- будівництво, реконструкція, модернізація об'єкта;
- експлуатація об'єкта чи мережі об'єктів;
- виробництво та надання послуг населенню протягом всього життєвого циклу об'єкта угоди.

Така організація проєкту державно-приватного партнерства встановлює до приватного партнера – концесіонера – вимоги, які для українських девелоперських компаній є принципово новими. Окрім того, виникає багато організаційних питань, пов'язаних з отриманням концесіонером ліцензій та дозволів на різні види своєї професійної діяльності. Одним із способів вирішення зазначе-

них проблем може бути використанням концесіонером договорів про спільну діяльність.

Ще однією специфікою концесійних угод у сфері культури є те, що у процесі їхньої реалізації на законодавчому рівні має бути гарантовано певний перелік та обсяг соціальних безоплатних послуг, які надаються населенню закладами, підприємствами, організаціями й установами культури [2], наприклад, базові культурні послуги клубних закладів і бібліотек або святкування державних свят.

Вирішенням цього завдання може бути:

- можливість взяття на себе концедентом частини витрат на створення, використання, експлуатацію об'єкта концесійного договору;

- отримання концесіонером у будь-якій формі субсидій від відповідного рівня головного розпорядника бюджетних коштів на надання соціальних послуг чи будівництво, реконструкцію відповідного об'єкта;

- можливість не встановлювати концесійну плату.

Таким чином, враховуючи економічні особливості діяльності закладів, підприємств, організацій та установ культури, зокрема відсутність у них надприбутків і природної ренти, концесійні угоди в галузі культури не повинні передбачати виплату концесійної винагороди. В іншому випадку, залучення приватних інвесторів у цю сферу буде досить проблематичним.

Загалом слід констатувати, що практичне застосування державно-приватного партнерства у сфері культури не набуло достатнього розвитку в Україні, прикладів успішних інвестиційних проєктів на принципах партнерства влади і бізнесу у цій царині дуже мало. Незважаючи на це вітчизняна культура має значний потенціал для запровадження таких проєктів.

Список використаних джерел

1. Александрова М. М., Довгальок В. В. Державно-приватне партнерство в соціальній сфері. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1480>.
2. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2017-14>.
3. Павлюк А., Ляпін Д. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/816/>.

Лосєва Юлія Григорівна

*аспірантка кафедри соціальної і гуманітарної політики
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

СОЦІАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ПРОВІДНИЙ ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Україна переживає тяжкі часи: трансформаційні процеси ускладнені ситуацією з повномасштабними бойовими діями на території країни. На превеликий жаль, унаслідок цього Україна демонструє низьку конкурентоспроможність, недостатню орієнтацію на сталий розвиток та низький рівень життя населення. В умовах здійснення євроінтеграційних процесів, невизначеності та конфліктів, наша держава не в змозі самостійно підтримувати заданий рівень соціальної захищеності громадян. Крім того, Україна відчуває гостру потребу в довгостроковій розбудові інфраструктури.

У сучасній економічній літературі проблеми соціальних інвестицій досліджували такі вчені, як А. Бондаренко, В. Геєць, О. Грішнова, В. Кужель, Е. Лібанова, Г. Малицька, Ж. Поплавська, Л. Омелянович, А. Серяков, С. Туркін, Л. Федулова, А. Шихвердієв, Н. Яневич та інші.

Результати наукових досліджень цієї проблематики є, без сумніву, важливими як для наукової аудиторії, так і для учасників процесу соціального інвестування. Проте низка ключових питань щодо соціальних інвестицій залишається невирішеною. Зокрема ті, що виникають у процесі формування та реалізації державної політики щодо соціального інвестування. У зв'язку з цим виникає необхідність подальших досліджень щодо систематизування розуміння важливості соціальних інвестицій для держави, напрямків і форм їх реалізації.

Динамічний розвиток українського суспільства, яке впродовж останніх років на засадах суспільно-економічного розвитку та життєвих інтересів широких верств населення розбудовує власну державу, інтеграція України у світове і європейське співтовариство є причинами постійної трансформації категорії "соціальні інвестиції", що робить їх важливою темою дослідження. У зв'язку з тим, що цей процес набирає обертів, важливо ідентифікувати соціальні інвестиції, адже від них залежить ефективність їх функціонування як у соціальній,

так і в економічній сферах. За сучасних умов соціальне інвестування стає незамінною складовою повсякденної управлінської практики для соціального розвитку держави. Перспективи сталого соціального та економічного розвитку країни залежать від інтенсивності перебігу в ній інвестиційних процесів. Оскільки інвестиційна сфера ефективно забезпечує баланс між соціальною справедливістю та економічною вигодою, тому чи не найкраще соціальні інвестиції виконують роль сучасного інструмента реалізації соціальної відповідальності.

Соціальне інвестування, на думку А. Бондаренко, Л. Омеляновича, – це спосіб реалізації корпоративної соціальної відповідальності за допомогою цільових програм, які відповідають потребам основних груп зацікавлених осіб – споживачів, персоналу, місцевих громад. Соціальному інвестуванню властиві основні характеристики інвестування, за винятком критерію, що розмежовує ці поняття, – об'єкта інвестування [1, с. 201].

Для створення та відтворення людського капіталу відповідно до потреб сучасного економічного розвитку здійснюються соціальні інвестиції, які Н. Шибаєва поділяє на три види на основі методів їх реалізації та очікуваних результатів [2, с. 64]: 1. Непрямі, які забезпечують суспільні блага та покращують якість життя громадян. 2. Прямі, які забезпечують поліпшення якості людського капіталу. 3. Змішані, які надають суспільні блага і забезпечують збільшення людського капіталу.

В. Кужель, дослідник проблем очікуваного ефекту соціальної відповідальності бізнесу, наголошує на важливості процесу соціального інвестування саме для держави як зацікавленої сторони. Соціальні інвестиції зміцнюють соціальну орієнтацію не тільки на окремих рівнях соціально-економічного розвитку, а й на рівні національної економічної системи. При цьому акумулюється інтелектуальний капітал, покращується рівень та якість життя людей, розвивається ринок праці, стимулюється економічне зростання країни, забезпечуються базові соціальні послуги й державні соціальні гарантії, підтримується екологічна безпека та соціальна стабільність суспільства [3, с. 163]. Окрім позитивного соціального ефекту, важливою складовою досягнення мети соціальних інвестицій для її суб'єктів є підвищення інвестиційної привабливості – основної передумови сталого розвитку.

Для держави соціальні інвестиції – шлях до підвищення рівня життя населення, ширші можливості людського розвитку та економічного процвітання, а отже, виконання своїх основних завдань.

Соціальні інвестиції при цьому здатні забезпечувати значний довготерміновий соціальний та економічний ефекти, що передбачено суттю механізму інвестування в об'єкти соціальної сфери. До позитивних соціальних ефектів від реалізації соціальних інвестицій відносять: зростання рівня зайнятості населення, покращення показників охорони здоров'я, високий науково-технічний потенціал, підвищення якості освіти, високу забезпеченість населення житлом, створення й поліпшення транспортної інфраструктури, покращення екологічної ситуації.

Отже, можна виокремити кілька головних напрямків соціального інвестування для сталого розвитку держави: сприяння реформуванню системи соціальних послуг, створення інноваційних моделей соціальних послуг для незахищених груп населення, допомога громадам у ремонті об'єктів соціальної й комунальної інфраструктури в сільській місцевості, активізація їхнього потенціалу й зусиль під час ухвалення спільних рішень.

Сьогодні соціальне інвестування переживає в Україні період бурхливого розвитку: формується ринок соціальних інвестицій, створюються мережі соціальних проектів щодо розвитку соціального інвестування, за підтримки держави активно розвивається соціальне підприємництво. Українському уряду необхідно продовжувати роботу в цьому напрямку та поступово наближувати своє законодавство до права, стандартів та практики країн європейського простору. Слід підкреслити, що подальший розвиток соціального інвестування в державі дозволить залучити приватний капітал для вирішення соціальних та екологічних питань, що, з одного боку, знизить навантаження на державний бюджет, а з іншого, послужить розвитку приватної ініціативи й бізнесу. Для реалізації цього складного завдання є певні передумови: наукова база, людські ресурси, активізація співпраці України з міжнародними партнерами у сфері соціального інвестування.

“Присутність” держави в інвестиційних проектах є важливим показником для інвесторів (особливо іноземних). Роль держави в інвестиційному процесі дуже залежить від того, наскільки ефективно організована та функціонує державна політика. Так, державна “підтримка” спричиняє збільшення обсягів інвестиційних потоків в усі сфери економіки країни й водночас від цього підвищується соціальний ефект інвестицій. Тому держава повинна створити сприятливі політичні, економічні, правові умови для здійснення інвестиційної діяльності, а це, у свою чергу, дозволить досягнути як економічного, так і соціального ефекту від інвестицій.

Підсумовуючи, слід зазначити, що соціальне інвестування – це інструмент досягнення та підтримки сталого розвитку, який є пріоритетом розвитку людства. За умов слідування Україною євроінтеграційним напрямом та орієнтації на сталий розвиток динамічні процеси соціально відповідального інвестування є необхідною передумовою підвищення конкурентоспроможності української економіки. Це питання може стати перспективним напрямом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Бондаренко А. В., Омелянович Л. О. Соціальне інвестування як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку держави. Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. 2009. № 5 (79). С. 201–203.
2. Шибаева Н. А. Методы оценки эффективности социальных инвестиций. Проблемы управления. 2008. № 3. С. 64–68.
3. Кужель В. В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2014. № 3. С. 162–166.

Машкіна Ольга Іванівна

аспірантка кафедри соціальної і гуманітарної політики

ННІ "Інститут державного управління"

Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна,

м. Харків

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У площині інституційного забезпечення прав дітей протягом 2021-2022 рр. відбулися кілька помітних змін. Так, переформатовано інститут президентського уповноваженого з прав дитини шляхом утворення посади радника-уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації. Наприкінці 2021 р. Верховною Радою України і Кабінетом Міністрів України були зроблені перші кроки по створенню окремої профільної інституції – Державної служби України з прав дітей, остаточному оформленню якої завадив початок війни [3].

Реагуючи вже на виклики воєнного часу, Уряд утворив Координаційний штаб, котрий має оперативно вирішувати основні питання захисту прав дітей, зокрема, опікуватися питаннями їх евакуації в

безпечні місця [4]. Природно, що найбільш гостро цього потребували діти, котрі знаходилися в інтернатних закладах. Не дивлячись на помітні зусилля органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, мусимо констатувати, що певна кількість таких закладів не змогли своєчасно вивести своїх вихованців, і вони вимушено перебували на тимчасово окупованих територіях. Наголосимо, що ще у грудні 2021 р., прогнозуючи небезпеку потрапляння низки інтернатів до зон бойових дій в очікуваній війні, активісти громадських організацій закликали відповідні державні інституції до розробки алгоритму виконання евакуаційних заходів [2]. Утім, через низку причин такий документ своєчасно розроблено не було.

Таким чином, станом на травень 2022 р. інституційне забезпечення захисту прав дітей не можна назвати досконалим. Загострюється проблема й тим, що в Україні, на відміну від низки країн Європейського Союзу, відсутній спеціалізований дитячий омбудсман. Прикладом успішної діяльності такої інституції може бути дитячий омбудсман Польщі (Rzecznik Praw Dziecka), офіс якого з перших днів агресії проти України долучився до надання практичної допомоги українським дітям [5].

Предметом особливої уваги органів виконавчої влади мають стати діти, котрі перебувають у складі тих родин, які евакуювалися за кордон. Фінансові, соціальні, психологічні умови перебування українських родин у країнах ЄС є дуже різними, і навіть поверховий аналіз та характеристика цих умов вимагає тривалих зусиль. Проте в державній політиці урядів країн ЄС щодо українських біженців є й спільні риси. Зокрема, зрозуміле прагнення не лише прихистити українців, котрі тікають від жахів війни, але й використати їх у якості ресурсу робочої сили. Так, усе більше країн, які прийняли українських біженців, поступово узалягують надання дорослій особі соціальної та матеріальної допомоги від її активності на ринку праці.

У цьому контексті варто зважати, що наявність дітей безпосередньо впливає на перспективи працевлаштування жінки, при чому ці перспективи не є однозначно позитивними чи негативними. Багато залежить від кількості дітей, їх віку, типу населеного пункту, в якому проживає родина біженців, особливостей законодавства країни перебування тощо. Зокрема в Німеччині, дитина віком до 12 років узагалі не може бути залишена вдома сама, а на батьків, які неодноразово припустяться подібного порушення чекає покарання. Українки-біженки наводять непоодинокі приклади того, що сам ро-

ботодавець під час співбесіди з потенційною працівницею акцентує увагу на віці дитини і, якщо дитина замала і не може залишатися вдома сама, відмовляє в прийомі на роботу. Очевидно, що такі суворі правила негативно впливають на можливість працевлаштування матері навіть у форматі “part time”.

Разом з тим, за німецьким законодавством, якщо в родині четверо та більше дітей, то їх працюючі батьки звільняються від сплати податків. До того ж, у відповідності до чинного українського законодавства, батько в багатодітній родині має право на виїзд за кордон навіть в умовах воєнного часу. Цей чинник позитивно впливає на морально-психологічний клімат у родині та сприяє більшій захищеності прав дитини.

Однією з найпроблемніших складових є боротьба за права тих дітей, які опинилися на території країни-агресора. Вносячи швидкі зміни до російського законодавства, влада країни-агресора намагається легалізувати та легітимізувати процеси всиновлення дітей з України громадянами РФ, намагаючись таким чином підважити дію статей 15-ї та 50-ї Женевської конвенції 1949 р. [1]. Особливу небезпеку така злочинна діяльність становить для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Ще одну групу ризику становлять діти, батьки яких з різних причин прийняли громадянство РФ, отримання якого для українців було свідомо спрощене в останні роки владою країни-агресора. Очевидно, що припинити ці протизаконні дії до повної деокупації території України надзвичайно складно, проте необхідно вести якомога точніший облік таких дітей, залучаючи до цього процесу всі зацікавлені міжнародні інституції.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
2. Котляр А. Операція “Неевакуація”. Чому державних дітей вчасно не вивезли з лінії фронту. Дзеркало тижня, 3 квітня 2022 р. URL: https://zn.ua/ukr/social_secutity/operatsiya-neeвакуatsiya-chomu-derzhavnikh-ditej-vchasno-ne-vivezli-z-liniji-frontu.html.
3. Про утворення Державної служби України в справах дітей. Постанова Кабінету Міністрів України № 23 від 19 січня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-2022-%D0%BF#Text>.
4. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України № 302 від 17 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text>.
5. Rzechnik Praw Dziecka. URL: <https://brpd.gov.pl/>.

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ

Бобровська Олена Юріївна

*д. держ. упр., проф.,
професор кафедри економіки та соціально-трудових відносин
Університету митної справи та фінансів,
м. Дніпро*

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ АГРЕСИВНИХ ЗРУШЕНЬ: РЕАЛІЇ ТА НАПРЯМИ

Для переходу економіки на рейки сталого розвитку в Україні, починаючи з 1991 р., була створена потужна наукова база, яка заклала підґрунтя для розробки політик, стратегій, програм і планів соціально-економічного розвитку регіонів з огляду на економічні імперативи сталого розвитку світового господарства і розвитку країн Європейського Союзу. Напрями і пріоритети економічного розвитку країни стали визначатись із використанням інноваційних методів, на основі глибокого аналізу існуючого потенціалу розвитку і науково обґрунтованої методології їх визначення, розробки і реалізації. Особлива увага державного управління приділялась вибору обґрунтованих шляхів стратегічного розвитку економіки країни на період 2017 – 2030 рр. Економічна політика розвитку країни і регіонів набула статусу нормативно-правових документів економічного впливу органів публічного управління на раціоналізацію суспільно-виробничих відносин, які відображають сукупність інтересів регіонів як одиниць адміністративного устрою країни.

За останні роки в економіці України були здійснені суттєві позитивні зрушення, які ілюструють трансформаційні процеси в розвитку регіонів. Запроваджуються новітні інформаційні технології Індустрії-4, яка найбільше за своїми цілями і напрямками руху відповідає вимогам економічного зростання смарт-спеціалізації всіх пріоритетних галузей областей. Продовжує розвиватися парт-

нерство органів влади, населення і бізнесу, налагоджується якісна аналітична база для прийняття управлінських рішень.

В економічних системах регіонів стали визначатися нові мережеві, корпоративні й кластерні структури, у тому числі маркетингові, логістичні, розподільчі, аналітично-консультативні, які продовжують еволюціонувати за принципами інноваційної і демократичної побудови країни в умовах децентралізації управління. Формуються нові параметри управління економічними регіональними системами. Тенденціями організаційних процесів управління в органах влади стало застосування аутсорсингових послуг, які здійснюються без участі влади і виконують їх певні функції за договорами, стаючи суб'єктами регіонального управління, хоча і без управлінських повноважень. Так, у Дніпропетровській області при розробці й реалізації стратегії розвитку до 2027 р. суб'єктами управління стали: Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку, Агенція регіонального розвитку області, Національне агентство України з питань державної служби у Дніпропетровській області, Агентство розвитку Дніпра, Агенція економічного розвитку міста Павлоград, Нікопольська агенція регіонального розвитку, Інститут розвитку міста Кривого Рогу. Для розвитку соціальних відносин практикується застосування крауд-технологій для взаємодії із широким загалом населення.

Означені нові тенденції реалізації економічної політики і стратегічного розвитку в регіонах можуть системно впливати на досягнення генеральних векторів розвитку економіки переважно лише в стабільних умовах плину процесів життєдіяльності. Але сьогодні стабільність процесів реалізації політики розвитку майже відсутня. Причиною цього є розбалансованість, щоденна стихійна зміна ситуації, залежність процесів життєдіяльності від ганебної руйнівної війни, розпочатої російським агресором. Усе це знищує частину трудового, промислового, економічного й соціального потенціалу, погіршує якість сільськогосподарських угідь, зумовлює евакуацію населення за межі країни, призводить до зубожіння нації.

Руйнівні дії Росії на території України поглибили дисбаланс розвитку східних, західних і центральних областей України, посилили диференціацію у рівнях соціально-економічного розвитку, призвели до підвищення рівня бідності серед населення України, навіть тих, хто до війни належав до середнього класу.

Перед Україною постала масштабна і багатовекторна проблема відновлення економіки в територіально-просторовому вимірі, відшкодування економічних втрат населення, що зумовлює необхідність перегляду й уточнення прийнятих стратегій і планів довгострокового розвитку України.

Серед управлінських інструментів ліквідації наслідків руйнування економіки та її потенціалу повинна розглядатись розробка і реалізація програм відновлення і корегування економічної політики розвитку регіонів. Програми мають спрямовуватись на створення нових надійних можливостей реалізації відтворювальних заходів, пріоритетними з яких повинні стати заходи щодо відновлення і реалізації виробничого, інфраструктурного, соціального і трудового потенціалу, соціальний захист населення країни. Необхідним є і певне структурування функцій публічного управління з метою виокремлення і формування в органах влади відтворювально-модернізаційної функції, яка стане фундаментом швидкої реалізації інших функцій економічного і соціального зростання і розвитку.

Прийняті в межах програми відновлення потенціалу регіонів заходи повинні спрямовуватись на додержання державних соціальних стандартів життя людей, незалежно від місць їх проживання, забезпечувати згуртованість і соціально-економічну єдність нації.

Нестабільна політична ситуація в країні і війна спричинили масштабну вимушену міграцію українського населення. Збільшилося безробіття, загострилися соціальні проблеми. Тому перш за все в країні слід створити умови для повернення українських громадян на батьківщину, гарантуючи їм державну соціальну підтримку і недопущення їх бідності.

Основне навантаження в післявоєнний період буде стосуватись органів публічного управління, які повинні очолити організацію і обслуговування процесів відновлення країни. Вони повинні нести колективну й особисту відповідальність за реалізацію модернізаційних заходів щодо ліквідації наслідків війни, блокувати можливості подальших кризових явищ.

Програми відродження та модернізації промислової і соціальної сфер областей повинні складатися з інтегрованих комплексів взаємоузгоджених заходів з відновлення промисловості, тваринництва, рослинництва, соціальної сфери, фінансової сфери та інших. Необхідні заходи щодо відродження наукової, навчальної

та інших інфраструктур та їх фінансового забезпечення. Потребують оновлення інституційні засади органів публічного управління, які підвищуватимуть інституційну спроможність органів державного управління та місцевого самоврядування до встановлення чітких пріоритетів їх діяльності і жорсткої відповідальності за їх здійснення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що пріоритетом діяльності публічного управління на всіх рівнях влади є невідкладна конструктивна розробка й узгодженість економічної політики і програм відтворення потенціалу регіонів, процесів економічного зростання, створення умов соціально-економічного розвитку і протистояння негативного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів для забезпечення стабільного плину процесів життєдіяльності. Ми впевнені, Україна відродиться і після подолання всіх загроз стане ще сильнішою.

Дунаєв Ігор Володимирович

д.держ.упр., проф.,

*професор кафедри економічної політики та менеджменту
ННІ "Інститут державного управління"*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

КАДРОВИЙ І ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ. ЯК МОТИВУВАТИ СПІВВІТЧИЗНИКІВ ПОВЕРТАТИСЯ З-ЗА КОРДОНУ?

Останні декілька років я готував на щорічний весняний науковий конгрес у нашому інституті свої тези з провокаційними назвами, у яких викладалися спроби стратегічного переосмислення ключових для свого часу чинників і умов майбутнього розвитку економічних відносин. Минув рік, і з 24 лютого 2022 р. українці опинилися у зовсім іншій – військовій реальності, на яку суспільству – політикам, військовим, підприємцям, науковцям тощо слід давати не менш стратегічні відповіді й рішення.

Зрозуміло, що крім щогодинних військових новин, наразі значна суспільна увага в Україні, думки більшості експертів і політиків

спрямовані на те, коли, хто і як буде формувати й використовувати численні фонди на відновлення України. Але при цьому залишається майже поза увагою проблема мотивів і термінів повернення українців, особливо працездатних, в Україну для виконання цих робіт. Чекати завершення воєнних дій для цього було б великою помилкою. Ще до закінчення активних воєнних дій, які можуть тривати понад рік, дуже важливим завданням для Української держави, вітчизняної громадськості й різноманітної міжнародної спільноти стане відбудова національної економіки та повернення українців на батьківщину. Цифри дійсно вражають – з початку війни, за даними ООН, з України виїхали 5 млн громадян: 2,8 млн до Польщі, 744 тис. до Румунії, 522 тис. до Росії, 462 тис. до Угорщини, 424 тис. до Молдови. Внутрішньо переміщеними особами стали майже 8 млн громадян, які оселилися у центральних і західних регіонах України.

Проблема ця дійсно важлива і для інших країн: освічені, традиційно працьовиті, культурні українці часто є бажаними біженцями (або “гостями”, як назвав їх польський президент А. Дуда 22 травня 2022 р. в Києві), а на їх подальше утримання (у тій чи іншій мірі) будуть спрямовані урядові зусилля інших країн ЄС, зокрема – Естонії, Румунії, Словаччини, Швеції. На їх думку, українці реально могли б допомогти приймаючим країнам вирішувати їхні демографічні й економічні питання всередині.

Отже, у контексті практичного досвіду підготовки програм післявоєнної реконструкції, включення до їх складу реінтеграційних компонентів для мігрантів і застосування конкретних інструментів політики корисним для нас може бути досвід Західних Балкан: Хорватії, Чорногорії, Боснії і Герцеговини, Північної Македонії. Усі ці реінтеграційні компоненти 20-річної давнини мали економічну сутність і діяли як стимул. Наразі не йдеться про модернізацію інститутів у країнах і про якийсь спрощений неоліберальний “шаблон економіки” у постраждалій країні з деолігархізацією її економіки, новою хвилею приватизації, підвищенням довіри до своєї держави й уряду, хоча в тій балканській війні 1992-1996 рр. важко визначити чітку країну-переможця, зупиняючи острахи перед країною-агресором...

Так, попередні програми післявоєнної реконструкції в цих країнах (приблизно до 2005 р.), крім загального впливу на рівень економічної діяльності та зайнятості, включали також цільові за-

ходи стимулювання повернення біженців і створення можливостей для їх тимчасової чи постійної зайнятості (допомога в пошуку роботи, фінансування громадських робіт на муніципальному рівні, надання мікрокредитів для відкриття власного бізнесу, професійної перепідготовки тощо).

Щодо досвіду конкретних країн, то вартими уваги є такі:

1) після підписання Дейтонської мирної угоди в листопаді 1995 року Світовий банк і ЄБРР почали формування Програми реконструкції *Боснії та Герцеговини* (БіГ). Суми офіційної допомоги розвитку БіГ у період 1996-2004 років досягли \$6,8 млрд дол. У країні функціонувало кілька реінтеграційних програм для мігрантів, які підтримувалися міжнародними донорами. Зокрема, громадянам, що поверталися до країни, надавалася адресна грошова допомога на відновлення зруйнованого житла, мікрокредити на заснування власного бізнесу, гуманітарна і фінансова допомога на поточні потреби, медичні послуги і соціальна допомога. Тоді програма реконструкції БіГ складалася з 27 секторальних проєктів, серед яких цільові проєкти підтримки біженців і забезпечення їхньої зайнятості.

2) Поряд із досвідом БіГ корисним для вивчення може бути і досвід *Косово*. Тоді Європейська комісія і Світовий банк відігравали, безперечно, ключову роль у мобілізації допомоги для відбудови цієї маленької країни. Першу конференцію донорів провели в Брюсселі в липні 1999 р. з акцентом на проблемах покриття короткострокових потреб. Представники 50 країн, які були присутніми на конференції, зобов'язалися надати на відбудову Косово \$2,1 млрд. Невдовзі друга конференція донорів орієнтувалася на потреби реконструкції та розвитку і мала своїм наслідком донорські \$1 млрд на відновлення. У перші 6 місяців після закінчення балканської війни донори надавали значні обсяги гуманітарної допомоги [1].

Тоді економічна допомога міжнародного співтовариства, особливо – ЄС, дозволила відбудувати більше 100 тис. громадських будівель, шкіл, приватних будинків та об'єктів інфраструктури, які були зруйновані сербами.

Програма розвитку ООН з 2003 р. реалізувала в Косово проєкт SPARK, у рамках якого біженцям, що поверталися додому, надавалася цільова допомога. Зокрема, для малих муніципалітетів підпрограма SPARK-IR покривала витрати на надання публічних послуг у громадських центрах, медичних закладах і школах.

Так, для цього кожний мігрант при поверненні отримував два ваучери по 500 євро з суворим цільовим призначенням на оплату публічних послуг, які тоді ніде не могли надаватися онлайн.

Агенція зі сприяння зайнятості в Косово проводила спеціальні навчальні курси для мігрантів, які зазвичай тривали 3 місяці й були орієнтовані на потреби ринку праці (за спеціальностями програмування, бухгалтерський облік, офіс менеджмент, догляд за дітьми та ін.), а після їх завершення – була допомога в пошуку роботи. Якщо ж вимушені переселенці, які поверталися, не мали впевненості щодо своїх професійних уподобань, їм пропонувалися курси професійної орієнтації для визначення найкращих варіантів своєї зайнятості. Для осіб, які мали наміри розпочати власний бізнес, пропонувалися спеціальні бізнес-курси, на яких викладалися основи маркетингу, оподаткування, менеджменту, юриспруденції. Ці ж особи мали право на отримання позик для започаткування бізнесу. За організацію бізнес-курсів і надання бізнес-позик відповідала Державна служба зайнятості Косово.

Як результат, такі секторальні програми донорів і адміністрації Косово посприяли успішній реінтеграції переселенців, що поверталися на свою батьківщину, та збільшували кількість повернень до Косово завдяки вбудованим стимулам. Але в цілому такі програми виявилися не в змозі радикально покращити ситуацію із зайнятістю: у 2006 р. близько 40 % економічно активного населення в Косово залишалося безробітним, що стало критичним для подальшої долі цієї країни. Головні причини такого стану були в системних вадах урядових планів післявоєнної реконструкції Косово, які не передбачали дієвих заходів для фізичної відбудови промислової інфраструктури та перезапуску своїх промислового, транспортного і будівельного секторів [2]. І цьому питанню, я переконаний, українцям у 2022 р. слід приділити головну увагу.

Крім програм підтримки мігрантів, аналогічні програми тоді діяли і в деяких розвинених країнах прийому біженців, але з наголосом на заохочення повернення біженців на свою батьківщину.

Зокрема, Уряд **Великобританії** з 1999 р. має низку програм стимулювання добровільного повернення під егідою Міжнародної організації з питань міграції. Одна з них – програма допомоги добровільному поверненню та реінтеграції (VARRP). Програма пропонує інформаційно-консультаційні послуги з питань повернення, допомогу з отриманням проїзних документів і оплатою вартості транс-

портних послуг (авіаквитків та проїзду до кінцевого місця призначення), а також надання грошової допомоги в сумі 500 фунтів на члена сім'ї для облаштування після повернення [1]. Додатково може надаватися реінтеграційна допомога, яка включає покриття витрат на тимчасове житло терміном до 3-х місяців і виплату допомоги на малолітніх дітей. Кожна особа, що повертається, за програмою може також отримати допомогу на заснування власного бізнесу, оплату шкільного навчання для дітей і курсів професійної підготовки для дорослих.

Данська Рада з питань біженців після закінчення війни у Косово започаткувала **в Данії** програму з підтримки процесу повернення й надання реінтеграційної допомоги косоварам. Це охопило 4 компоненти: широке розповсюдження інформаційних матеріалів для потенційних реіммігрантів щодо наповнення і переваг програми; юридичне консультування щодо правових аспектів повернення мігрантів на батьківщину; гуманітарна допомога на основі врахування їх специфічних потреб і ступеня вразливості; освітні послуги й послуги з професійної перепідготовки на основі деталізованої інформації щодо ситуації в країні повернення. Тоді Данська Рада з питань біженців всім шукачам притулку з Косово, які були зобов'язані повернутися додому після закінчення війни, надавала пакет натуральної допомоги, що складався з продовольчих товарів, кухонних предметів, дрібних меблів... Склад пакету залежав від потреб конкретної сім'ї і мав середню вартість 615 євро на одну особу. Бізнес-курси й курси професійної підготовки проводилися вже після повернення до Косово.

Отже, попередній 20-річний досвід Балканських країн та їх донорів у післявоєнний період свідчить на користь упровадження в Україні комплексу заходів для активної зайнятості в Україні. Головним сектором для такої саме активної зайнятості буде житлове й нежитлове (у т.ч. дорожнє і промислове) будівництво і виробництво будівельних матеріалів. Зауважимо, що численні можливості в цифровому просторі (електронна торгівля, перепродаж через онлайн-платформи, консультації тощо) будуть не тільки затребувані, а й будуть, скоріше за все, додатковим, а не єдиним джерелом доходів у працездатних осіб. Ефективна реінтеграція українців, що вже повертаються, до економічного життя передбачає надання мікрокредитів на створення бізнесу, розширення діяльності служби зайнятості в площині професійної підготовки й перепідготовки,

організацію навчальних програм із управління власним бізнесом, проведення громадських робіт на місцевому рівні для відбудови інфраструктури та забезпечення тимчасового працевлаштування мігрантів.

Але головний висновок з цього має бути у з'ясуванні можливих заходів стимулювання наших громадян повертатися в рідну країну, у допомозі цих (і не тільки цих) описаних заходів реально модернізувати модель економіки на обороноздатну і розподілену, перехід до людиноцентричної держави, значно підвищити технологічність економіки й фундаментально запобігти бідності. Ці цілі вже лежать у зоні відповідальності уряду і згуртування українського суспільства.

Список використаної літератури

1. Богдан Т. Як стимулювати повернення українців з-за кордону після війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/20/687244/>.
2. Воскобойников В. Новий міграційний безлад. Хто буде відбудовувати Україну. URL: <https://vagomo.com/novuj-migracziynj-bezlad-hto-bude-vidbudovuvaty-ukrayinu-stattya-vasylya-voskobojnyka.html>.

Коваленко Микола Миколайович

*д. держ. упр., проф.,
професор кафедри економічної теорії та публічних фінансів
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

Коваленко Микола Йосипович

*к. т. н., доц.,
доцент кафедри фізики та математики
Державного біотехнологічного університету,
м. Харків*

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Слово "публіка", прийшло до нас з латинської мови та перекладається як суспільство, народ, люди, люд. Відповідно "публічний" пояснюється як всенародний, оголошений, явний та відомий.

“Політика” є словом грецького походження та означає науку державного управління, а також види, наміри та цілі держави. Таким чином, дослівно словосполучення “публічна політика” можна визначати як суспільне управління. Намагаючись характеризувати сутність такого визначення, порівнюючи, наприклад, з “державною політикою”, виникає питання відносно суб’єктності здійснення публічної політики, її цінностей, цілей та складових формування відповідного політичного середовища.

Якщо публічну політику розглядати під кутом зору ліберально-демократичного концепту і громадянського суспільства, то вона трактується як процес співуправління з боку публічних акторів, що представлені такими трьома силами, як влада (державна та місцева), громадськість і приватний бізнес. Результати такого співуправління (управління трьох) можуть бути непередбачуваними, що обумовлюється існуванням різних інтересів та суперечностей.

Не завжди приватний інтерес збігається з громадським. І не завжди органи влади й бізнес мають одне бачення на вирішення тих чи інших суспільних проблем, частіше навіть їх точки зору взаємно протилежні та несумісні. Розв’язання ж питань щодо узгодження індивідуального й суспільного інтересу залежить, у першу чергу, від визначення правильних пріоритетів і цілей розвитку суспільства в цілому. І лише після цього, від створення можливостей обговорювати й реалізовувати приватний інтерес, який завжди має сприяти реалізації суспільного інтересу. Лише за такої послідовності публічна політика буде адекватною реакцією на певні суспільні виклики, громадські проблеми чи запити громадян.

За Дж. Андерсоном, публічна політика має кілька значень: 1) це свідомо цілеспрямована діяльність органів влади, а не сукупність випадкових дій; 2) це певний визначений курс, а не окремі непов’язані між собою рішення; 3) це реальна діяльність, а не просто намір щось зробити; 4) може бути позитивною (здійснення активних заходів із вирішення проблем) або негативною (свідомою відмовою втручатися в перебіг подій); 5) базується на законодавстві і є обов’язковою для виконання громадянами, яких вона стосується [1]. І за цими твердженнями виникає певна неузгодженість між віднесенням до політики навіть так званої негативної політики, тому що

за першим, другим і третім значеннями, публічна політика, це все ж таки реальна діяльність влади, спрямована на розв'язання нагальних проблем. А бездіяльність, існування якої допускається за четвертим значенням, – так звана негативна політика – є, на практиці, відсутністю публічної політики, а тому, погоджуватися з таким трактуванням не можна.

Формування публічної політики ґрунтується на ефективному функціонуванні публічної сфери, яка полягає у підтримці й розвитку участі самого суспільства в управлінському процесі, стимулюванні пошуку таких шляхів вирішення суспільних проблем, які дають оптимальні варіанти *підкорення* приватних інтересів публічним, тобто інтересам суспільства як цілого. Н. Липовська і В. Письменний визначають для публічної сфери наступні функції щодо забезпечення взаємодії влади і суспільства у процесі здійснення публічної політики та самоврядної діяльності [2, с. 8]: 1) артикуляція суспільних інтересів; 2) публічний контроль за діяльністю влади; 3) вплив на формування публічної політики; 4) політико-культурне просвітництво громадян. Таким чином, під публічною політикою необхідно розуміти програми та пріоритети органів влади, механізми і технології їх реалізації, вироблені на основі і з урахуванням очікувань соціальних груп суспільства через їх представників. При цьому владу можна вважати публічною, якщо вона захищає інтереси суспільства, є прозорою, ефективною і користується довірою простого народу [2, с. 17].

Публічна політика характеризується переплетінням політичної та управлінської складової, у результаті чого відбувається ухвалення політичних і управлінських рішень. Політична складова представляє собою взаємодією політичних акторів, унаслідок якої схвалюється те чи інше рішення. Управлінська забезпечує технічне, інформаційно-аналітичне, інтелектуальне супроводження й виконання вироблених рішень.

Схема вироблення публічної політики, яка вибудовується, починаючи з ідентифікації проблеми, формування публічного та інституційного порядку денного, обрання тієї чи іншої моделі рішення, формулювання альтернатив рішень, обрання рішення, реалізація, контроль за виконанням, – це відображення того, як політика впливає на управління.

Суспільне життя багатогранне, що робить різноманітною і публічну політику. У залежності від суті суспільної проблеми, може здійснюватися відповідна публічна політика: зовнішня чи внутрішня політика держави, економічна, соціальна, гуманітарна політика органів публічної влади, політика у конкретній галузі народного господарства чи сфері суспільного життя тощо [3, с. 9].

Отже будь-яке із сучасних економічних та соціально-гуманітарних питань розглядається публічною політикою, що стає логічним утворенням економічної та соціальної реальності, і багато науковців намагаються окреслити власну феноменологію публічної політики у розрізі вирішення конкретної проблеми [4, с. 32].

Публічна політика може бути засобом подолання суперечок у суспільстві та сприяти встановленню порядку, який визнається всіма членами суспільства. Але для цього публічна політика обов'язково потребує, з одного боку, держави як колективного інституту покликаного репрезентувати інтереси народу, а з іншого, – інститутів публічної сфери, які в змозі представляти багатоманітні потреби громадян і захищати певні групові (народні, корпоративні тощо) інтереси. І від того, наскільки публічна політика опікується інтересами й потребами простого народу, або відстоює транснаціональні, олігархічні, державно-бюрократичні, партійні, конфесійні, будь-які інші корпоративні інтереси, і буде залежати справжній ступінь її публічності.

Список використаних джерел

1. Anderson J. F. Public policy-making. New York ; Washington : Praeger Publishers, 1975. P. 2.
2. Липовська Н. А., Письменний І. В. Публічна політика : навч. посіб. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 104 с.
3. Бунік М. З. Аналіз публічної політики : навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2021. 128 с.
4. Коваленко М. М., Гончаренко М. В. Економічне врядування та публічні фінанси : навч. посіб. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2019. 240 с.

Сокольська Тетяна Вікторівна

*д.е.н., проф.,
завідувач кафедри публічного управління,
адміністрування та міжнародної економіки
Білоцерківського національного аграрного університету,
м. Біла Церква*

Поліщук С. П.

*к.е.н.,
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування та міжнародної економіки
Білоцерківського національного аграрного університету,
м. Біла Церква*

Осипенко Б. Р.

*аспірант кафедри публічного управління,
адміністрування та міжнародної економіки
Білоцерківського національного аграрного університету,
м. Біла Церква*

**ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ:
ВИБІР МОДЕЛІ РОЗВИТКУ**

Ситуація, в якій опинилася сьогодні наша країна, є безпрецедентною для сучасного світу. Повномасштабне військове вторгнення росії завдало нищівного удару по всіх ланках національної економічної системи. Знизилася виробництво основних видів продукції; нищиться транспортно-логістична, соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктура регіонів. Найтяжчим наслідком війни в Україні є втрачені людські життя та гуманітарна криза, пов'язана з величезною кількістю окупованих та переміщених людей. Зокрема, відбувається відтік працездатних кадрів за кордон, що тимчасово позбавляє активного економічного життя мільйони людей. Так, за даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 29 травня 2022 р., понад 6,8 млн українців стали біженцями й тимчасово змушені виїхати до сусідніх країн (з них найбільше в Польщу – 3,627,178 осіб, Румунію – 989,357 осіб), до цього додається ще

8 млн внутрішньо переміщених осіб [1]. Згідно із дослідженням Advanter Group, за період 11-13 березня 2022 р. повністю припинили діяльність 54 % підприємств; 25 % – майже зупинили свою діяльність; 21 % підприємств провели релокацію (2 % – повністю, 12 % – частково, 7 % – в процесі); 31 % підприємств не встигли її провести. За даними Міністерства фінансів економічна активність країни знизилась на 50 % [2]. Крім цього, ця війна спричиняє глобальні наслідки по всьому світу, які з кожним днем загострюються, це ставить під загрозу відновлення світової економіки після пандемії COVID-19: високий рівень інфляції, продовольча безпека, енергетична безпека та подальший тиск на ланцюжок поставок [3].

Проте, незважаючи на невизначеність тривалості війни, уже зараз в державі гостро постало питання розробки програми та механізму її відновлення з орієнтацією на повернення територій, окупованих у 2014 р. На нашу думку, “реанімацію” господарської системи слід починати із переосмислення змісту ефективного публічного управління, визначення чітких, дієвих механізмів та інструментів державного управління, активізації внутрішніх ресурсів і будуватись на принципах самодопомоги, взаємної допомоги, розподілу відповідальності. Оскільки саме якість роботи органів публічної влади є важливою складовою спроможності громадян заробляти на життя. І навпаки, як показує міжнародний досвід, держава з неналежним управлінням обмежує здатність людей подолати бідність [4].

Обираючи модель відновлювального розвитку, нині активно обговорюється “план Маршалла”, який був підписаний американським президентом Г. Труменом 1948 р. з виділенням 13,3 млрд дол. США [5] (майже 10 % федерального бюджету) та був спрямований на відродження зруйнованої економіки країн Західної Європи і Японії після Другої світової війни. Він включав у себе політичну й економічну стабілізацію, сприяння свободі людини і демократичним інститутам, підвищення продуктивності праці у промисловості й сільському господарстві, розвиток і лібералізацію торгівлі, залучення інвестицій, інтеграції економік Західних країн [6].

За роки дії цього плану країни-отримувачі мали економічне зростання на 15-25 % . Зокрема, у Європі до 1951 р. ВВП підвищився до 159 млрд дол. США; промислове виробництво зросло на

40 % порівняно з довоєнним рівнем; обсяг сільськогосподарської продукції – на 11 %; обсяги внутрішньої європейської та зовнішньої торгівлі до 1953 р. підвищилися на 40 % [7]. Промисловість швидко оновлювалася, а сільськогосподарське виробництво іноді перевищувало довоєнний рівень. Таке зростання сприяло усуненню комуністичних угруповань від влади та створювало все більший економічному розрив між багатим Заходом і бідним комуністичним Сходом. Завдяки зростанню імпорту було пом'якшено дефіцит іноземної валюти [8].

За планом Маршалла передбачалось не реконструювання європейської промисловості за довоєнними стандартами, а залучення найновітніших американських технологій у виробництво. З метою запозичення дієвих методів підвищення продуктивності праці європейські чиновники, директори підприємств, представники профспілок пройшли стажування безпосередньо в США, що дало відчутні переваги для зростання економіки. Залучені інвестиції та імпорт базових товарів зупинили інфляцію у країнах-учасниках. Зосередившись на раціоналізації виробництва Німеччина, наприклад, з 1950 по 1957 рр. збільшила обсяг інвестицій на 81 %, при цьому основна частка видатків держбюджету спрямовувалась на розвиток бізнесу, використання методу прискореної амортизації виробничих приміщень. Також була введена єдина ставка податку 50 % замість диференційованої корпоративного 65 %.

Великобританія майже всі отримані кошти використала на погашення боргів воєнного часу та зміцнення фунта. Франція використала допомогу на промисловий розвиток.

Особливо наглядним слугує приклад Японії, яка 2,4 млрд дол. США допомоги США та 860 млн дол. США кредитів від Світового банку з 1945–1952 рр. спрямувала на інновації, індустріалізацію, нові технології та динамічний розвиток торгівлі й обмежене споживання. Доречно зазначити, що особливістю населення цієї країни є спроможність терпіти низький рівень життя доти, доки економіка не покаже сталих темпів зростання [9].

Що стосується України, то нещодавно, у Лондонській школі економіки (LSE) відбувся Ukraine Recovery Forum, на якому 45 економістів та топчиновників із десяти країн дискутували про те, як правильно відновлювати Україну після війни з росією. Його учас-

ники зазначили, що підхід керівництва нашої держави має бути направлений на розробку заходів відбудови країни, а не на надання трильйона гривень як першочергової дії.

Післявоєнне відновлення потребує проведення важливих економічних реформ, на яких ще до війни наполягав міжнародний валютний фонд. Війна також вказала нові пріоритети, інституції, як зробити ефективним інституційний механізм, щоб ефективно використовувати кошти, комунікувати з міжнародними партнерами. І в цьому напрямі держава має тісно співпрацювати з бізнесом та всіляко сприяти його розвитку.

Очевидно, що російське вторгнення в Україну створило проблеми не лише Україні, але й Польщі, Німеччині, Британії, і всі ми маємо йти спільним фронтом. Це стосується іще жорсткіших санкцій проти росії та активнішого просування процедури репарацій. Зокрема, варто було б, опираючись на національне законодавство конфіскувати заморожені міжнародні валютні резерви Центробанку РФ, які зберігаються в країнах G7. А це досить значна сума – близько 400 млрд дол. США. Цілком слушною видається думка А.Ослунда щодо спрямування цих коштів на створення Українського фонду розвитку (УФР), який з метою ефективного управління має бути сформований за кордоном із переважанням іноземців у раді директорів. До УФР мають увійти всі міжнародні організації, які представляють Європейський союз, МВФ, Світовий банк, ЄБРР, Європейський інвестиційний банк та ООН. З метою забезпечення прозорості витрат усі державні закупівлі мають висвітлюватись через онлайн портал ProZorro.

Що стосується нашої внутрішньої політики, то на сьогодні, украй важливою є реформа публічного адміністрування, адже держава, як ніколи, має бути сильною. Нині вона слабка в технічному плані. Окрім всього у нас планово-олігархічний устрій із відходом у бік планово-бюрократичного централізованого, ручного управління, на кшталт Туреччини. Це може стати серйозною перешкодою нашого вступу в ЄС. Окрім цього, країна має назавжди позбутись корупції, яка нині є перепоною її вступу в ЄС.

З прикрістю варто зазначити, що з реформою публічного управління у 2014 р. були широкі можливості впровадження його інструментів у аграрний бізнес, які не були державними управліннями ефективно використані. Зокрема, так і не була розробле-

на стратегія розвитку агропродовольчого комплексу та виділені 400 млн дол. США ЄС на належне виконання угоди про асоціацію не були використані.

Враховуючи, що ми будуємо економіку для успішних людей і бізнесу, то центром відновлення країни має бути людина. У цьому сенсі першочерговим завданням публічного управління є надання можливості кожному громадянину реалізуватись. А це лібералізація економіки, створення робочих місць, зменшення податкового навантаження й податкові канікули для успішного бізнесу, інвестиції, акцентування бізнесу на інтелект. І наостанок, своє слово має сказати наука. Сьогодні потрібно створити національну платформу, де науковці владі залишатимуть пропозиції, а практики обиратимуть найоптимальніші з них.

Список використаної літератури

1. Refugees fleeing Ukraine (since 24 February 2022). URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
2. Резнікова Н., Панченко В. Яким насправді має бути план економічної відбудови України? – пояснюють економісти. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/254798>.
3. Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>.
4. Hoeffler A. Growth, aid and policies in countries recovering from war. Available at: <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/WP1%20Growth%20Aid%20and%20Policies.pdf>.
5. Marshall Plan (1948). URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/marshall-plan>.
6. The Marshall Plan and Postwar Economic Recovery. URL: <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/marshall-plan-and-postwar-economic-recovery>.
7. Комар Н. Напрямки надання міжнародної фінансової та технічної допомоги в рамках Плану Маршалла. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/412>.
8. The Marshall Plan – Rebuilding Western Europe After WWII. URL: <https://www.thoughtco.com/the-marshall-plan-1221199>.
9. Іванов С. В., Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України (Economy of Ukraine)*, 2019, № 1 (686). С. 75–89.

Бабаєв Валерій Юрійович

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри економічної політики та менеджменту
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

Косенко Аліса Володимирівна

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри економічної політики та менеджменту
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

**РИЗИКИ ПРОДОВОЛЬНОЇ КРИЗИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Вітчизняні вчені розглядають кризу з двох аспектів – як порушення усталеної рівноваги і, водночас, перехід до нової моделі рівноваги; і як ситуацію, коли в результаті функціонування економічна система генерує збиток, не може продовжувати своє функціонування в рамках усталеної економічної моделі, зумовлює здійснення інновативного оновлення, потребує невідкладного прийняття рішення, супроводжується хаотичністю, суперечливістю, невизначеністю поведінки [1]. У будь-якому випадку кризою є неспроможність економічної системи забезпечити її функціонування або розвиток без витрати досягнутого рівня та складності відносин.

Продовольчу кризу можна визначити як неспроможність суб'єктів економічних відносин та інститутів публічного управління забезпечити мінімально достатній рівень споживання населенням життєво важливих і безпечних продуктів харчування. Таке визначення більшою мірою відноситься до рівня країни або окремих територій, проте продовольча криза має глобальний характер і численні національні прояви.

Основними ознаками продовольчої кризи фахівці виділяють такі:

1) відсутність у населення коштів для придбання необхідної кількості продовольства для забезпечення нормальної працездатності та життєдіяльності;

2) відсутність технічної або фінансової можливості придбати продовольство для забезпечення мінімальної життєвої активності;

3) кожна третя людина до п'ятирічного віку не може набрати нормальної ваги;

4) люди потерпають від різних хвороб через споживання їжі, що не містить кількох життєво важливих вітамінів тощо [2].

Причинами недостатнього забезпечення населення продовольством, зазвичай, вважають такі: зростання чисельності населення планети стрімкими темпами; зменшення площ, придатних для вирощування сільськогосподарських культур; зменшення пропозиції аграрної сировини через несприятливі погодні умови, стихійні лиха й неврожаї; зростання споживання продуктів харчування в найбільш населених країнах; політична нестабільність у країнах, що пов'язані з технологічними ланцюгами виробництва та просування продуктів харчування; нестабільність на світових ринках, що спричинює спекулятивний інвестиційний попит на продовольство та ін. [3].

Слід зазначити, що продовольча криза в цілому спричинюється природно-кліматичними змінами, циклічністю економічного розвитку, політичними трансформаціями, неспроможністю державного управління та ін.

В останні роки в Україні та світі основними причинами недостатнього продовольчого забезпечення, на нашу думку, були подорожчання матеріально-технічних ресурсів (зокрема, палива та енергоносіїв), порушення логістичних ланцюгів через політичні фактори, зменшення врожайності через природні катаклізми та кліматичні зміни, відведення ключової ролі у виробництві й розподілі продовольства комерційним структурам з приватними інтересами (оптимізація структури виробництва відбувається за критерієм доходності) та ін.

Роль і значення України у забезпеченні продовольством населення світу підкреслюють такі дані: у 2021-2022 маркетинговому році, станом на 21 лютого 2022 р., було експортовано 42,6 млн т зернових, зокрема 17,8 млн т пшениці, 5,6 млн т ячменю, 160,1 тис. т жита, 18,7 млн т кукурудзи, 66,3 тис. т борошна. Минулого маркетингового року експорт склав 44,9 млн т, зокрема, 16,6 млн т пшениці, 4,2 млн т ячменю, 18,4 тис. т жита, 23,1 млн т кукурудзи, а також 126,9 тис. т борошна [4]. За даними Міністерства сільського господарства США, Україна за результатами 2019-2020 маркетингового

року за обсягом експорту всіх зернових культур у сукупності стала другим експортером у світі після США, у рейтингу найбільших експортерів зернових Україна посіла 2 місце за обсягом поставок ячменя, 4 – за поставками кукурудзи, 5 – за поставками пшениці [5].

За даними Державної служби статистики України, у 2020 р. експорт продуктів рослинного походження становив 11,883 млрд дол. США, що склало 24,2 % від загального обсягу експорту країни, експорт жирів та олій тваринного або рослинного походження склав 5,746 млрд дол. США, що є 11,7 % від загального обсягу експорту країни, експорт готових харчових продуктів склав 3,361 млрд дол. США, що є 6,8 % від загального обсягу експорту країни [6]. Тобто експорт продовольчої сировини і харчових продуктів становив у 2020 р. 42 % від обсягу експортованих товарів.

Воєнні дії на території України спричинили безпрецедентне загострення продовольчої кризи. Визначальний до цього ціновий фактор (коливання цін і коливання обсягів продажу) став другорядним. Найбільш значущими факторами стали: знищення та/або експропріація на окремих (східних) територіях урожаю 2021 р., блокування роботи портів (що зупинило експорт продовольчої сировини), відсутність палива і зростання майже у 3 рази його ціни, небезпечність логістичних маршрутів та ін. При цьому слід відмітити, що, на нашу думку, для підприємств, у яких збереглися запаси зерна, соняшника, кукурудзи, рослинної олії та ін. найбільш відчутним негативним фактором стало порушення логістичних коридорів до закордонних покупців і очікування ризиків знищення продукції в дорозі.

Ті області країни, де відбуваються бойові дії, виробляли у 2020 р. більше 35 % від загального обсягу соняшнику (це більше 4,6 млн т) і 25 % від загального обсягу зернових і зернобобових (це 16,26 млн т). Зокрема, у Луганській, Донецькій та Херсонській областях у 2020 р. було вироблено 1782 тис. т соняшнику (13,5 % від загального обсягу виробленого в Україні соняшника) і 6084 т зернових і зернобобових (що складає 9,3 %); у Запорізькій, Харківській та Миколаївській областях у 2020 р. було вироблено 2875 тис. т соняшнику (що складає 21,9 %) і 10180 тис. т зернових і зернобобових (що складає 15,6 %).

Також проблемними для сільського господарства у поточному та майбутньому році можуть бути Сумська та Чернігівська області, де у 2020 р. сумарно було вироблено 1572 тис. т соняшнику

(або 11,9 % від загального обсягу) і 10209 тис. т зернових і зернобобових (що складає 15,72 %). Тобто, орієнтуючись на дані 2020 р., сумарно у зоні високого ризику втрати врожаю може бути до 40 % зернових і зернобобових (або орієнтовно 26 млн т) і до 46 % соняшнику (або 6,2 млн т). При цьому слід враховувати, що наведені лише аналогії, реальний же стан може бути гірший через несвочасну посівну 2022 р., зменшення в рази внесених добрив, фізичного знищення техніки, продукції, добрив, мінування ланів та ін.

Паливно-енергетична криза у світі, логістична криза та ескалація воєнних дій в Україні можуть спровокувати та спричинити глибоку продовольчу кризу в східних і південних областях України, а також загострити проблему голоду у світі. Тож сьогодні вкрай необхідним є розробка держаної антикризової економічної політики на засадах інклюзивної економіки, зокрема, для аграрного сектора економіки, яка дозволить налагодити логістичні ланцюги, розширити зовнішні ринки збуту, забезпечити переробку й виробництво продуктів харчування для внутрішнього ринку, задіяти в економічній діяльності тимчасово переміщених осіб, що пом'якшить прояви проблем зайнятості та наповнення бюджетів різних рівнів.

Список використаних джерел

1. Петруха С. В. Еволюція методологічних підходів до дослідження аграрних криз. *Агросвіт*. 2017. № 4. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/4_2017/4.pdf (дата звернення: 7.04.2022).
2. Полунеев Ю. В. Світова продовольча криза: глобальний голод чи конкурентна перевага для України?! *Агросвіт*. 2011. № 16. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/16_2011/2.pdf (дата звернення: 5.04.2022).
3. Ризики світової продовольчої кризи та виклики для України. Аналітична записка. Інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/riziki-svitovoi-prodovolchoi-krizi-ta-vikliki-dlya-ukraini-analitichna> (дата звернення: 7.05.2022).
4. Скільки зернових експортує Україна? URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/22/infografika/ekonomika/skilky-zernovux-eksportuye-ukrayina> (дата звернення: 7.04.2022).
5. Україна стала другим у світі експортером зерна. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3176429-ukraina-stala-drugim-u-sviti-eksporterom-zerna.html> (дата звернення: 20.02.2022).
6. Статистичний щорічник України за 2020 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf (дата звернення: 23.03.2022).

Гордієнко Євгенія Петрівна

*доктор філософії публічного управління та адміністрування,
старший викладач кафедри управління персоналом та підприємництва
ННІ "Інститут державного управління"*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

“24 лютого 2022 року – це не лише новий масштабніший етап українсько-російської війни, що триває століттями, а й початок європейського цивілізаційного зламу”.

Вибір Україною демократичного європейського шляху розвитку потребує активних цілеспрямованих заходів у безпековій, політичній, економічній, соціальній та інших сферах. Разом із втратами внаслідок війни перед нашою державою відкривається велике вікно можливостей. Наразі нам потрібно зробити крок в економіку розвинених країн, визначити пріоритети спрямування існуючих ресурсів і сфокусуватись на відновленні економіки.

Виклики, які змушена враховувати країна з початку повномасштабного нападу Росії, безапеляційно вимагали запровадження нового “ручного” режиму для стабілізації роботи фінансово-економічної системи. Але “ручне управління” працює лише певний період часу й наступним етапом має стати перехід до прийнятого дефіциту бюджету та визначення пріоритетів спрямування ресурсів.

Необхідність до нового етапу з фокусом на відновлення економіки також підтверджують наявність низки проблем, а саме: доларизація та вивід заощаджень із фінансової системи; зниження конкурентоспроможності українських виробників через зниження податків на імпорту; тінізація економіки; втрата довіри до гривні через емісійне фінансування та відсутність можливості утримувати обмінний курс на готівковому ринку; дефіцит державного бюджету [1].

Економічна політика сьогодні повинна або зберегти поточний формат, який загрожує посиленням дисбалансів у економіці та зростанням ризиків виникнення девальваційно-інфляційної спіралі або повернутись до ринкових засад управління фінансово-економічною системою, важливими елементами чого є прийнятний дефіцит бюджету з ринковими джерелами фінансування [1].

За різними оцінками ВВП України в поточному році скоротиться до 50 %, тобто ми будемо дотаційною державою і від поставлених пріоритетів залежатиме період виходу з кризи.

Оцінюючи сучасний стан, серед основних пріоритетів спрямування ресурсів варто визначити такі:

- удосконалення системи аналізу державних ресурсів, яка повинна мати вичерпну інформацію про ресурсну базу, ефективність управлінських рішень, людський потенціал, оперативний аналіз і статистику;

- відновлення підприємств військово-промислового комплексу для посилення силового блоку та забезпечення силових структур;

- відновлення критичної інфраструктури, будівництва житла та промислових об'єктів;

- забезпечення паливної та продовольчої безпеки;

- підтримка та стимулювання експорту [2].

Основними напрямками, на які потрібно сфокусуватись державі, є експорт, виробництво продуктів, протидія імпорту та захист внутрішнього виробника, боротьба з безробіттям та посилення держзамовлення.

На сьогодні першочерговим питанням є відновлення об'ємів *експорту* основних товарів, а саме зерна, руди та металу. Потрібно створювати так звані сухі порти (наприклад Польща, Румунія) і розширювати можливості для експорту залізницею.

Важливим є *підтримка вітчизняних виробників продуктів харчування*, захист внутрішнього виробника і протидія імпорту. Держава сьогодні закуповує продуктові набори за кошти Держбюджету для підтримки населення найбільш постраждалих регіонів і надає регуляторні виплати для громадян. Така адресна допомога дозволяє використовувати логістичні мережі рітейлерів і підтримує невеликих виробників.

На перших етапах вторгнення через побоювання щодо значного порушення виробництва в Україні були створені стимули для імпорту у вигляді скасування імпортних зборів і ПДВ. Для *протидії імпорту* необхідно повернути оподаткування імпорту та запровадити додатковий імпортний збір на некритичні категорії імпорту. Ще однією з причин зростання імпорту під час війни є валютний курс, який був фактично “заморожений” Нацбанком і стримувався за рахунок резервів і зовнішніх надходжень. Коли ситуація стабілізується, Нацбанк зніме валютні обмеження та повернеться до принципів ринкового курсоутворення.

Як ми вже зазначили, найближчим часом головним інвестором залишиться держава, тому потрібно удосконалити принципи *державного замовлення* та спрямувати їх на пріоритетні галузі, а саме у галузі легкої промисловості та машинобудування. Після стабілізації ситуації потрібно вирішувати проблему *масового безробіття*, запроваджуючи нові програми працевлаштування і трудової адаптації.

Відновлення економіки внаслідок повномасштабних бойових дій, знищення інфраструктури, міграції, нових геополітичних реалій вимагає якнайшвидших дій і ухвалення рішень щодо напрямків та механізмів відродження. Масштаб викликів створює поле для перезавантаження економіки, нових сучасних виробництв, використання сучасних технологій і залучення науки [2]. Ключовою ціллю в публічній політиці має стати швидкість ухвалення рішень з метою відновлення економіки, пріоритетне спрямування ресурсів, залучення інвестицій і максимальне сприяння міжнародним інвесторам.

Список використаних джерел

1. Про необхідність переходу до нового етапу з фокусом на відновлення економіки. Колонка Голови НБУ Кирила Шевченка. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kolonka-golovi-nbu-kirila-shevchenka-dlya-dzerkala-tijnya-pro-neobhidnist-perehodu-do-novogo-etapu-z-fokusom-na-vidnovlennya-ekonomiki> (дата звернення: 23.04.2022).
2. Український інститут майбутнього. Доповідь: Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/> (дата звернення: 23.04.2022).

Грабар Наталія Сергіївна

к.держ.упр.,

провідний науковий співробітник наукового відділу з проблем управління у сфері цивільного захисту

Навчально-науково-виробничий центр

*Національного університету цивільного захисту,
м. Харків*

ВПЛИВ ТУРИЗМУ НА МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ КРАЇН СВІТУ

Незважаючи на те, що туризм є діяльністю, що підтримується переважно приватною ініціативою, держава традиційно відігравала істотну роль у його розвитку. Ефективне функціонування туристичного сектору є важливим фактором економічного розвитку країни.

тичного комплексу неможливе без втручання державних структур, відповідальних за його розвиток, що здійснюють планування, регулювання, координацію і контроль, відтак, для цього розробляється та реалізовується державна політика у сфері туризму, яка й визначає дії держави у сфері розвитку туризму на поточний момент та на тривалий період часу, а отже, й є комплексом напрямків поточної та довготривалої політики.

Вивчення досвіду різних країн показує, що розвиток туризму багато в чому залежить від того, як на державному рівні сприймається ця галузь. Будь-яка держава для того, щоб отримувати від туристичної індустрії доходи до бюджету, повинна спочатку вкладати кошти в розвиток інфраструктури, підготовку програм розвитку туризму на різних територіях, навчання кадрів для роботи у сфері туризму, а також займатися організацією просування національного туристичного продукту на різних ринках.

У даний час фахівці виділяють три моделі управління індустрією туризму за кордоном [1, с. 43-44]. Перша модель передбачає наявність сильного й авторитарного міністерства, що регламентує діяльність усієї галузі. Для її реалізації потрібні великі фінансові вкладення коштів в індустрію туризму й інфраструктуру, а також в організацію просування національного продукту за кордоном. Така модель управління характерна для Туреччини, Єгипту, Тунісу, Таїланду.

Друга модель переважає в європейських країнах. Суть її полягає в тому, що питання розвитку туризму вирішуються на рівні будь-якого багатогалузевого міністерства, яке найчастіше має економічний ухил. Такі міністерства, як правило, працюють у двох напрямках: вирішують питання державного регулювання (нормативно-правове забезпечення, міжнародного співробітництва у сфері туризму та ін.) та здійснюють маркетингову діяльність, беруть участь у виставках, керують представництвами за кордоном. Така модель державного регулювання туризму притаманна Франції, Іспанії, Італії, Великобританії, на долю яких, за статистикою, припадає близько третини міжнародних туристичних прибутків.

Третя модель, яку можна виділити при вивченні особливостей організації управління туризмом за кордоном, передбачає відсутність центральної державної адміністрації, а всі питання вирішуються на основі ринкової самоорганізації. Ця модель характерна для країн із високорозвиненою ринковою економікою. Прикладом такої моделі керування є США [2, с. 100].

Підкреслюючи значення туризму, необхідно відзначити також вплив туризму на міжнародні економічні відносини, які характеризуються своїми взаємозв'язками, створенням інтегрованих регіональних блоків та глобалізацією. До сучасних факторів глобалізації міжнародного туризму відносяться мирне політичне співіснування населення на більшій частині планети, зростання суспільного добробуту, удосконалення рівня суспільної свідомості, економічний розвиток, поліпшення демографічної ситуації за рахунок підвищення якості життя. Сьогодні міжнародний туризм в глобальному суспільстві фактично стає основою глобального стилю життя. Глобалізація вплинула на процеси, що відбуваються в туризмі так само, як і на інші сфери економіки. Глобалізаційні процеси у сфері міжнародного туризму проявляються в розширенні міжнародних економічних зв'язків у туристичному виробництві, зростанні інтернаціоналізації факторів туристичного виробництва, поширенні транснаціональних корпорацій у туристичному бізнесі, а також супроводжуються загостренням конкурентної боротьби, зростаючим числом поглинань і злиттів компаній тощо [3, с. 62].

Туризм має потенціальний вплив на міжнародний престиж окремих держав, на їх зовнішньополітичний імідж. Міжнародні туристичні зв'язки активно впливають на політику держав світу. Туризм у міжнародному значенні, з одного боку, надає значну частину споживаних населенням послуг, що носять специфічний соціально-рекреаційний характер, тобто відпочинок, можливість розвитку особистості, вивчення історичних і культурних цінностей, участь в культурних заходах, заняття спортом та ін. З іншого боку, він забезпечує платформу для міжнародних відносин у сфері бізнесу з урахуванням не тільки економічної, соціальної, але й гуманітарної складових. Таким чином, туризм поєднує в собі соціальну, гуманітарну, економічну, виховну й естетичну детермінанту, в основі яких лежить міжкультурна взаємодія [4, с. 90].

Список використаних джерел

1. Козловський Є. В. Правове регулювання туристичної діяльності : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 272 с.
2. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. 493 с.
3. Паук М. І. Використання світового досвіду залучення інвестицій в туристичний сектор. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2014. Вип. 6. Ч. 4. С. 61-64.
4. Халімовська І. В. Екологічний туризм як чинник розвитку сучасного суспільства. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2016. № 67. С. 89-96.

Гончаренко Марина Василівна

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри економічної теорії та публічних фінансів
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського державного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГНУЧКОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах війни належне функціонування фінансової системи, яке дає можливість вчасно та в повній мірі забезпечувати потреби оборони, соціального захисту населення та підтримки економіки, є запорукою загальної перемоги над ворогом. Особливого значення в таких умовах набуває ефективність та гнучкість бюджетної політики, яка є складовою фінансової політики держави й важливим інструментом впливу органів державної влади та місцевого самоврядування на валовий внутрішній продукт для досягнення конкретних цілей стабілізації та розвитку економіки держави.

Досліджуючи гнучкість фінансових систем загалом, О. Лактіонова зазначає, що "анонсуючи перехід фінансових систем до їх більш стабільного, безпечного і прозорого варіанта, органи регулювання, тим самим, передбачають формування таких фінансових систем, які в умовах циклічного розвитку економіки сприяли б поглибленню впливу несприятливих шоків в максимально короткий час і з мінімальною вартістю реакції. Цим забезпечується зниження амплітуди, тривалості періоду рецесії і криз, негативної асиметричності" [2, с. 9].

Відносно бюджетної політики доцільним є розгляд гнучкості з точки зору її розуміння як системної властивості, глобального, макроекономічного явища, що опосередкує процеси адаптації та розвитку інтегрованої цілісності сфер і ланок бюджетних відносин, методів та інструментів розподілу й перерозподілу ВВП через бюджет, так і з точки зору її більш локального застосування – гнучкості функціонування суб'єктів бюджетних відносин, які базуються на законодавстві, що має високий рівень адаптивності.

Загалом реалізація бюджетної політики базується на сукупності принципів, серед яких можна виділити загальні та специфічні.

Загальні принципи реалізації бюджетної політики, а саме принципи прозорості, ефективності, наукової обґрунтованості, охоплюють усі функції і характеризують особливості діяльності суб'єктів бюджетної політики [1].

Група специфічних принципів реалізації бюджетної політики включає принципи консервативності, гнучкості, системності, секторальності, цілеспрямованості, лімітування. На думку Т. Васильєвої, специфічні принципи бюджетної політики утворюють комплементарні пари, основою організації яких є функції політики [1]. Принцип гнучкості входить до комплексу “принцип консервативності ↔ стабілізуюча функція ↔ принцип гнучкості”, субординаційно-координаційні зв'язки якого характеризують здатність адаптації бюджетного механізму до змінних умов економічного середовища. Принцип консервативності в цьому контексті постулюється як забезпечення сталості бюджетної політики, її цілей та завдань, комплексу методів та інструментів, сукупності стратегічних орієнтирів. Водночас бюджетна політика повинна бути достатньо гнучкою, щоб забезпечити гнучкість бюджетного механізму [1].

Особливого значення реалізація принципу гнучкості набуває під час війни, оскільки в умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечити оперативне, належне й безперервне виконання державного та місцевих бюджетів, а також своєчасне забезпечення першочергових у воєнний час потреб.

З початку війни урядом було внесено більше, ніж 200 змін до бюджетно-податкового законодавства України. Зокрема було вжито заходів щодо переорієнтування бюджету країни на воєнні цілі та здійснення найнеобхідніших соціальних видатків, спрямованих на підтримку життєдіяльності населення. Здійснення інших видатків, у тому числі капітальних, було тимчасово призупинене.

План видатків на оборону на 2022 р. збільшено в 3,2 рази порівняно з 2021 р. На потреби війни з початку військових дій було додатково виділено 314 млрд грн, і лише частину з них профінансовано коштом перерозподілу інших видатків (181 млрд грн) [3].

Також були трансформовані соціальні програми, оскільки військові дії стали причиною вимушеного переміщення громадян, соціальна підтримка яких потребує додаткового ресурсу. Хоча загальний обсяг соціальних видатків змінився не так відчутно, але в цій сфері здійснюється один із найбільших перерозподілів.

Кабінет Міністрів України вже декілька разів вносив зміни до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою, що надало змогу Казначейству та його територіальним органам в особливому режимі в умовах воєнного стану здійснювати пріоритетні видатки бюджетів [5]. Постанова також передбачає зменшення відсотка доходів місцевих бюджетів, що спрямовуватимуться на погашення короткострокових позик, та розширення переліку видатків другої черги, за якими здійснюються платежі за допущеннями клієнтів.

Що стосується бюджетного процесу на місцевому рівні, то Постановою КМУ від 11.03.2022 р. № 252 було визначено особливості формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану [4]. Зокрема було розширено повноваження виконкомів місцевих рад у сфері прийняття бюджетних рішень. Так, у період воєнного стану виконавчі комітети відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації:

- приймають за поданням місцевих фінансових органів рішення про внесення змін до рішень про місцеві бюджети;
- здійснюють без погодження відповідною комісією місцевої ради передачу бюджетних призначень від одного головного розпорядника бюджетних коштів до іншого, перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами, включаючи резервний фонд бюджету, додаткові дотації та субвенції, у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) за бюджетною програмою;
- можуть приймати рішення про перерахування коштів із місцевого бюджету державному бюджету для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації та з метою відсічі збройної агресії РФ проти України і забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державної незалежності України, її територіальної цілісності;
- затверджують місцеві (цільові) програми (вносять до них зміни) з дотриманням вимог ст. 91 Бюджетного кодексу України;
- приймають рішення (кожна зі сторін) про передачу коштів між місцевими бюджетами без укладення договорів;

– здійснюють розподіл та перерозподіл обсягів трансфертів із державного та місцевих бюджетів.

Розширення повноважень виконкомів дозволить підвищити рівень оперативності та ефективності прийняття управлінських рішень для забезпечення безперерйного функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та задоволення життєво необхідних потреб мешканців територіальних громад під час війни.

Наведені приклади змін до бюджетного законодавства ілюструють реалізацію принципу гнучкості бюджетної політики в умовах військової агресії РФ проти України. Такий підхід підтверджує високий рівень оперативного реагування на виклики, пов'язані з падінням економіки, недоотриманням бюджетних доходів, необхідністю перерозподілу ресурсів, які постають перед бюджетною системою під час воєнного стану. Разом з тим, без дотримання принципу консервативності бюджетної політики, який урівноважує принцип гнучкості, загалом не є можливим виконання стабілізаційної функції бюджетної політики, що обов'язково слід ураховувати під час розробки бюджетної політики в повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Васильєва Т. А. Принципи реалізації бюджетної політики у кризовий період розвитку економіки. *Ефективна економіка*. 2017. № 10.
2. Лактіонова О. А. Гнучкість фінансової системи: методологія, оцінка та вектори забезпечення : монографія. Вінниця, 2016. 400 с.
3. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (01–15.04.2022 р.). URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voynennoho> (дата звернення: 27.04.2022).
4. Постанова КМУ “Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану” від 11.03.2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF> (дата звернення: 20.04.2022).
5. Постанова КМУ “Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану” від 9 червня 2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-202> (дата звернення: 20.04.2022).

Клименко Наталія Григорівна

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри економічної політики та менеджменту
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ЕКОНОМІЧНА ТА ПРАВОВА СУТНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Питання реалізації комплексу економічних прав людини та громадянина й досі є дискусійним, а тому, безумовно, актуальним. Особливого значення в процесі вивчення цього питання набуває інститут реалізації права на підприємницьку діяльність та необхідність оновлення й розвитку законодавства у сфері підприємницької діяльності.

Вчення про підприємництво було започатковано відносно недавно, незважаючи на те, що людство давно використовує цей вид діяльності в повсякденному житті. Охарактеризувати явище підприємництва, дослідити його всебічно, виявити фактори, на які воно має вплив та які впливають на нього не просто. І це пов'язано з такими характеристиками підприємництва, як неоднорідність та динамізм.

Слушно з цього приводу висловився німецький учений П. Верхан: "Важко знайти таку ж складну та неоднорідну сферу діяльності, як підприємництво. У ринковому господарстві воно реалізується на перехресті економіки, політики, техніки, юриспруденції, психології та етики".

Р. Кантільйон пояснював зміст підприємництва з економічної точки зору. Досліджуючи такі категорії, як попит та пропозиція, він дійшов висновку, що невідповідність на ринку товарів цих категорій призводить до того, що деякі індивіди купують товари за відомою ціною, а власні продають за високою, їм поки що невідомою. Таких індивідів, які здійснюють вказані дії, він називав підприємцями, що є особливими господарюючими суб'єктами.

Такі вчені, як А. Сміт і Д. Рікардо, розглядали підприємця вже як власника капіталу, акцентуючи увагу на такій ознаці підприємництва, як отримання прибутку (доходу).

Із подальшим розвитком концепції підприємництва з'явилися якісно нові підходи до розуміння ознак підприємництва, що розкривають суть цього явища. Й. Шумпетер разом із прибутковістю виділяє потребу в пануванні, владі, впливі на ситуацію завдяки самостійним діям. Головною особою в такому розумінні стає підприємець – інноватор, власник капіталу.

У сучасному розмінні підприємництво розглядається як рушійна сила економічного розвитку. Тобто підприємництво – це дії, спрямовані на отримання результату негайно, а економічний розвиток – це результат дій [3, 4].

Можна сказати, що поняття “підприємництво” є ключовим в економічній теорії. Тим більш багатостороннім і диференційованим має бути підхід до розуміння цього суспільного явища, враховуючи вплив, який підприємництво здійснює на всі відносини в державі.

Ми розглянули економічний зміст терміна “підприємництво” та його природу, оскільки правове регулювання питань, пов'язаних із підприємницькою (господарською) діяльністю, впливає з його економічної природи.

Із права на підприємницьку діяльність впливає те, що суб'єкт (людина, громадянин, особа без громадянства, іноземець) мають право на здійснення такої діяльності та можуть застосовувати різні форми її реалізації[1, 2].

У Цивільному кодексі України ми знаходимо роз'яснення цього положення, а саме у ст. 50–54 зазначається загальний порядок зайняття підприємницькою діяльністю фізичної особи, а у ст. 84–86 – здійснення підприємницької діяльності юридичними особами.

Відповідно до ст. 3 Господарського кодексу України [1], під господарською діяльністю розуміють діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

У нормах Податкового кодексу України також визначається поняття господарської діяльності. Відповідно до п. 14.1.36 Податкового кодексу України, господарська діяльність – це діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і здійснюється такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, дорученнями та агентськими договорами.

Нормативно-правовий аналіз визначень господарської діяльності дає змогу зробити висновок, що хоча ці визначення й не є ідентичними, але змістовно вони є схожими.

Продовжуючи характеристику правової сутності змісту легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, треба зазначити, що господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою отримання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва називаються підприємцями (ст. 3 Господарського кодексу України). Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). Тобто із цього витікає висновок, що господарська діяльність може бути як підприємництвом, так і не підприємництвом. Отже ключовим розмежуванням підприємництва і не підприємництва є отримання прибутку як головної мети діяльності. Непідприємницька господарська діяльність нормативно визначається як некомерційна. Основні засади правового регулювання некомерційної діяльності містяться у главі 5 Господарського кодексу України, а комерційної (підприємницької) – у главі 4 Господарського кодексу України. [1, 2].

Отже, підприємницька діяльність є видом діяльності господарської.

Що стосується наукових положень, то більшість науковців використовує у своїх роботах нормативне визначення господарської діяльності та підприємницької діяльності. Серед них А. Васильєв, О. Подцерковний, В. Щербина, Н. Саніахметова, О. Вінник.

В. Мамутов зазначає, що господарська діяльність може мати різний характер: може бути основною чи додатковою, може бути побутовою чи виробничою, тому розрізняють ознаки господарської діяльності, які відрізняють її від інших видів суспільної діяльності.

Отже, господарська діяльність є поняттям ширшим, і, саме характеризуючи господарську діяльність, ми можемо характеризувати і підприємницьку діяльність. Ці два поняття співвідносяться між собою як ціле і частина.

Підприємницька діяльність, як і господарська, теж має свої ознаки, які й визначають її характер. Треба зазначити, що в юридичній літературі підприємницька діяльність розглядається більше з позиції її відмінностей від інших видів діяльності, а увага приділяється не мотивам та засобам, а формам та ознакам такої діяльності.

При всьому розмаїтті наукових думок щодо правової природи підприємництва можна виділити сукупність основних ознак, на яких базується підприємницька діяльність, що й відрізняє її від іншої діяльності: вольовий характер, ініціативність, систематичність, правомірність, ризик і спрямованість на отримання прибутку.

Список використаних джерел

1. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/> (дата звернення: 26.03.2022).
2. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва URL: <http://www.dkrp.gov.ua>.
3. Започаткування підприємницької діяльності : посіб. Київ : Держпідприємство, 2007.
4. Основи підприємницької діяльності. Як розпочати власну справу : посіб. ; у 2-х ч. Київ : Держпідприємство, 2007.

Лєсная Олена Сергіївна

*к. держ. упр., доц.,
доцент кафедри управління персоналом та підприємництва
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ШЛЯХ ДОДОМУ (напрями відновлення Харківщини у повоєнний період)

Ніколи у 21 тисячолітті не могла навіть поселитись думка в голові, що може людина таке творити з іншою. Виїхавши з Харкова від обстрілів і почитавши, що відбувалось в Бучі, Гостомелі, Маріуполі, серце розривається від болю та жаху за дітей, за дівчат, за чийось мам та бабусь, за людей, за мирних громадян, яким довелось це пережити...

А багатьом не довелось...

Ось і вся актуальність обраної теми.

Темою нашої дискусійної групи є економічна політика України в умовах децентралізації влади та управління. Відновлення й розбудова Харківщини є нагальною потребою, а для цього необхідні люди, робоча сила. Але такий сусід відверто жахає, особливо вразливими є діти, молоді дівчата, жінки. Надати достойну відповідь, як

це могли б зробити чоловіки, вони не в змозі. Тому, на мій погляд, це може бути стримуючим фактором до повернення в Харківську область, питання власної захищеності стають дуже актуальними. Необхідно створити умови, в яких люди зможуть почувати себе в більшій безпеці, чи вжити заходів для цього.

Пропоную і вважаю необхідним створення муніципальних полігонів для стрільби (тирів), де всі охочі можуть навчитись користуватись зброєю, вогнепальною чи травматичною, під керівництвом досвідчених фахівців, а також відкриття секцій із самооборони. Слід якомога скоріше відпрацювати механізм створення таких установ державної і недержавної форми власності та відкриття їх по всій території області, а також розробити заходи зі здешевлення навчання (можливо нульовий податок на певний період для таких підприємств).

Вищезначені заходи сприятимуть зростанню кількості таких установ та зменшенню вартості їх послуг. Це сприятиме збільшенню кількості людей, які у разі необхідності зможуть захистити себе та стати на захист своєї країни, навіть якщо вони не проходили строкову службу в армії.

Цікавим прикладом для нас може бути оборонна доктрина Швейцарії, яка побудована на тому, що всі чоловіки з 20 до 50 років перебувають у військовому кадровому резерві й мають право на носіння зброї. Тому багато швейцарців мають особисту зброю. Дозвіл на купівлю та носіння видає місцева влада. Громадяни мають право озброюватись із 18 років. Права на володіння та носіння зброї – зовсім різні речі. Можна зберігати за отриманням дозволу вдома, але щоб носити зброю, потрібен ще один дозвіл. Щороку співробітники поліції перевіряють власника – як і де зброя зберігається, чи не було використано її нелегально [1].

Питанням дозволу на носіння зброї, на мою думку, повинні опікуватись чоловіки, ці закони будуть обговорюватись та ухвалюватись, але хоча б травматичний пістолет міг захистити чиюсь дитину, чи якусь дівчину, зберегти її життя. Вважаю, що в Україні, якщо й будуть прийняті такі закони, то їхню дію необхідно розширити і на жінок.

Що стосується питань економічного розвитку й розбудови економіки то, здається, що великі інвестори і великий бізнес повернуться в область не відразу, тому вважаємо за перспективне підтримку

та сприяння розвитку малому й середньому підприємництву, спрямованому на задоволення потреб регіону, і головним чином виробництво, сільське господарство, будівництво. Вважаємо що пільгові кредити й податкові пільги можуть бути вагомим стимулом для підприємництва.

Важливою проблемою повоєнного періоду буде брак обладнання. Створення державних програм лізингу, або територіальних лізингових фондів із державним співфінансуванням, і залученням донорів для фінансування, створить можливість для оновлення основного капіталу на новій технологічній базі й дасть старт для економічного і виробничого прориву та підвищення конкурентних переваг. Використання донорської допомоги можливе й на етапі створення лізингових фондів, а також розробка і впровадження проектних заявок по кожному окремому напрямку при закупівлі обладнання. Можливим є придбання обладнання виробничого призначення й обладнання, спрямованого на вирішення проблем територіальної громади, наприклад, будівельні крани, підйомники, асфальтові катки, будівництво асфальтових, цегляних заводів, легка промисловість тощо. Всі ці напрями є проектами розвитку і підпадають під можливості отримання донорської допомоги.

Наступним важливим напрямом для Харківщини є зменшення енергетичної залежності. Як один із шляхів бачимо розвиток електричного транспорту. Не лише трамваї, тролейбуси і значне збільшення їх маршрутів, а й переведення міських автобусів на електродвигуни. Крім того виділення землі, надання податкових пільг та кредитів на придбання обладнання для електрозаправок сприятимуть збільшенню їх кількості та здешевленню кінцевого продукту. Якщо електроенергія та ремонтні послуги для таких машин стануть доступними і дешевшими, то безмитний режим для машин, що ввозяться з-за кордону і здоровий глузд власників зроблять все інше – кількість електромобілів у Харкові збільшиться. Це сприятиме очищенню повітря і зменшенню енергетичної залежності.

Список використаних джерел

1. ТОП – 8 стран, где разрешение на оружие уменьшило уровень приминала. URL: <https://znaj.ua/ru/content/top-8-stran-gde-razreshenye-na-oruzhye-umenshylo-uroven-krymynala>.

Меляков Антон Володимирович

*к.і.н., доц.,
доцент кафедри соціальної і гуманітарної політики
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна,
м. Харків*

Баклан Анастасія Олексіївна

*аспірантка кафедри регіональної політики
ННІ публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

**ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Станом на травень 2022 р. за межі України виїхали понад 6,5 млн осіб [6]. Близько 10 млн осіб є фактично внутрішньо переміщеними особами (ВПО), тобто виїхали з місця постійного проживання, але знаходяться в межах України. Кількість ВПО є неточною, вона постійно змінюється, що зумовлено як рухомістю меж проведення бойових дій, так і тим, що отримання статусу ВПО є правом особи, але не її обов'язком.

Абсолютна більшість біженців, які виїхали за кордон, – жінки. Серед жінок-біженок значна кількість підприємців – близько 20 %, а також керівників структурних підрозділів підприємств – близько 6 % [3]. Українські біженки є доволі високоосвіченими, зокрема вищу або незакінчену вищу освіту мають більше 76 %, а більш ніж 17 % мають середню спеціальну освіту. Понад 70 % українок-біженок знаходяться в активному працездатному віці (30-60 років).

Показово, що понад 77 % українок переконані або сподіваються, що після повернення в Україну зможуть мати ту ж роботу, що й до війни. Натомість більше 15 % не впевнені, що зможуть знайти роботу після повернення в Україну [3]. Разом із тим, станом на квітень 2022 р. серед тих громадян, які мали роботу до початку війни, 39% визначили свій стан як "не працюючий" [1].

Опитані компанією Advanter Group керівники підприємств малого та середнього бізнесу відзначають, що ключовими проблемами на сьогодні є: відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку (понад 60 %), непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку (понад 50 %), відсутність достатнього капіталу (майже 30 %) [2].

Стратегії зайнятості тих жінок, які перебувають у країнах Європи, залежать від низки взаємопов'язаних чинників економічного, психологічного, соціального характеру. Серед останніх згадаймо чинник соціального оточення, яке складається зі старших родичів та дітей різного віку. Наприклад, за даними дослідження, проведеного Управлінням Верховного комісара ООН з питань біженців у квітні 2022 р., серед українок, які перетинали на виїзд західний державний кордон, понад 37 % мали дітей від 0 до 18 років [6].

Перебування дітей поруч із жінкою в безпечній країні, безумовно, створює позитивний, мотивуючий ефект, але й певною мірою обмежує її конкурентоздатність на ринку праці країни перебування. Варто пам'ятати, що в країнах Західної Європи права дітей захищені на високому рівні, а належне виконання батьківських обов'язків контролюється не лише відповідними службами, але й просто небайдужими людьми, сусідами тощо. Отже, навіть для кількогодинного підробітку жінка обов'язково мусить прилаштувати дитину до центру денного перебування, до дитячого садочку або скористатися послугами няні.

Важливо враховувати й соціально-поселенські характеристики біженок. Більшість із них – мешканки міст, у тому числі й міст-мільйонників, обласних центрів, де вони не лише проживали, але й працювали, користувалися відповідним рівнем господарсько-побутових, медико-соціальних та культурно-просвітницьких послуг. Шукаючи аналогічного рівня в країнах перебування, українки прагнуть оселятися насамперед у великих містах, створюючи певний тиск на локальні ринки праці. Натомість у маленьких містечках та селищах відчувається нестача робочих рук. Показовим прикладом такого становища може бути дефіцит робочої сили на сезонних роботах у Польщі, де станом на 30 травня 2022 р. не заповнено близько 20 % вакансій у гастрономії, майже 7 % у магазинній торгівлі, понад 5 % у садівництві [5]. Сподівання поляків на те, що ці вакансії будуть заповнені громадянами України, наразі не справилися.

Зміст пакету соціально-економічної підтримки приймаючої країни також безпосередньо впливає на економічну активність жінок-біженок. Слід відзначити, що, наприклад, уряди Німеччини та Польщі поступово трансформують політику щодо наших співгромадян із рятівної та альтруїстичної в бік раціональної та прагматичної. Так, з 1 липня 2022 р. Польща зупиняє щомісячні виплати переважній більшості українців, зберігаючи їх лише для тих родин, які мають у своєму складі вагітних жінок або осіб з інвалідністю. З 1 червня 2022 р. уряд Німеччини помітно збільшує соціальну допомогу (з ≈ 300 € на одну особу на місяць до ≈ 450 €), але натомість вимагатиме від українських біженців активного працевлаштування, або, щонайменше, обов'язкового відвідування мовних курсів із подальшим виходом на ринок праці.

Важливу роль у розвитку жіночого підприємництва в Україні, навіть в умовах збройної агресії, відіграють різноманітні жіночі спільноти: громадські організації, фонди, бізнес-ком'юніті тощо. Серед їх активностей можна назвати надання психологічних консультацій та забезпечення соціальної підтримки, створення умов для відновлення існуючих бізнесів, підготовку навчальних програм для жінок, які роблять лише перші кроки в підприємництві.

На підтвердження можна назвати проект Українського жіночого фонду, що спрямований на посилення економічної стійкості жінок-ВПО [4]. Серед пріоритетів проекту: адаптація кращих зарубіжних практик економічної підтримки жінок, організація мереж підтримки підприємницьких ініціатив, упровадження інноваційних бізнес-моделей, які дозволять жінкам-ВПО отримувати стабільний і гідний дохід. Ще один приклад – це Асоціація жінок-юристок України “ЮрФем”, яка регулярно оприлюднює просвітницькі матеріали з таких актуальних економічних проблем, як кредитні канікули, права працівників та роботодавців в умовах воєнного стану, дотримання трудового законодавства під час бойових дій тощо. Низку заходів із промоції економічного потенціалу західних областей України було проведено ГО “Жіноча ділова палата України”.

Політичне керівництво нашої держави не виключає, що війна може набути затяжного характеру. Це призведе до значних фінансових втрат, великого дефіциту державного бюджету, руйнування бізнесів та усталених комерційних зв'язків. Розвиток економіки

загальмується, державі буде складно виконувати свої зобов'язання перед працівниками бюджетної сфери, отримувачами соціальних допомог.

З іншого боку, такий стан мотивує багатьох жінок до зміни професії, до відкриття власної справи, до усвідомлення індивідуальної відповідальності за себе та родину. Уже протягом квітня-травня 2022 р. жінки-ВПО намагаються відновити свою бізнес-активність на теренах приймаючих громад. Серед найбільш успішних кейсів: торгівля, сфера харчування, б'юті-індустрія, надання медичних та реабілітаційних послуг тощо. Важливе значення для налагодження конструктивної співпраці та уникнення зайвої соціальної напруженості між новими/тимчасовими та постійними мешканцями приймаючих громад можуть відігравати локальні бізнес-ком'юніті та/або обласні осередки загальноукраїнських жіночих бізнес-асоціацій.

Окремий інтерес становлять ті жінки-підприємці, які отримали статус ВПО у 2014-2015 рр., тобто змушені були змінити місце проживання ще на першому етапі агресії з боку РФ. Багато з них протягом 2014-2016 рр. переїхали з ОРДЛО в мирні райони України й відкрили успішні підприємства. Проте зараз вони знову змушені тікати від війни й починати нове бізнесове життя вдруге за вісім років. Їхній досвід та економічні стратегії є унікальними й заслуговують стати предметом подальших перспективних досліджень.

Список використаних джерел

1. Дев'яте загальнонаціональне опитування: соціально-економічні проблеми під час війни. 26.04.2022. Соціологічна група "Рейтинг". URL: <https://ratinggroup.ua/>.
2. Дослідження стану МСБ в Україні. Станом на травень 2022 р. Advanter Group. URL: <https://advanter.ua/#custom>.
3. Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень-травень 2022 р.) 16.05.2022. Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/>.
4. Український жіночий фонд. URL: <https://uwf.org.ua/Category/competition-ua/>.
5. Brakuje ręk do pracy sezonowej. Wakaty podbiją ceny. Rzeczpospolita, 30.05.2022. URL: <https://www.rp.pl/rynek-pracy/art36407301-brakuje-rak-do-pracy-sezonowej-wakaty-podbija-ceny>.
6. The UN Refugee Agency. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/>.

Надточій Алла Олександрівна

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри управління персоналом та підприємництва
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

Смаглюк Анна Андріївна

*к.е.н., доц.,
доцент кафедри управління персоналом та підприємництва
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Про наміри лібералізувати трудові відносини в Україні було оголошено з приходом нової влади. Проте втілення їх у життя відбулося в сучасних умовах воєнного стану.

Зазначимо, що ще до війни велася дискусія з приводу лібералізації трудових відносин. Так, для полегшення спротиву дерегуляції трудових відносин за сприяння уряду Великобританії компанія Abt Associates підготувала презентацію для чиновників Міністерства економіки та інших державних службовців. У ній було наведено заходи для популяризації ідеї лібералізації трудового законодавства та наведено аргументацію необхідності дерегуляції трудових відносин [1].

Окрім іншого, у презентаційних матеріалах компанії Abt Associates було наголошено на таких основних проблемах у вітчизняній соціально-трудої сфері:

– масштабах тіньової зайнятості, що сягає більше 50 %. Зазначено, що 10 млн українців незахищені законом, і це при тому, що в Україні у 2021 р. робоча сила (зайняті й безробітні) склала всього 17,4 млн осіб;

– слабкості профспілок як захисників працівників. Наводяться дані, що лише 13 % громадян належить до профспілок, і лише 2 % є активними її членами [2]. Це наведено як аргумент на ко-

ристь того, що позиція профспілок не відображає думки найманих працівників. Адже саме профспілки виступили проти нововведень і провели мітинги-протести.

Проте в умовах військового стану легше сприймаються нововведення, тим паче, що є об'єктивні причини для певної дерегуляції соціально-трудової сфери. Відповідно, у березні 2022 р. був прийнятий Закон України “Про організацію трудових відносин в умовах військового стану” [3], який набув чинності 24 березня 2022 р. Цим законом регулюються трудові відносини на період воєнного стану, який наразі продовжено до 23 серпня 2022 р. [4].

Вищезазначеним законом встановлено такі особливості організації трудових відносин:

- спрощено процедуру та форму укладання трудового договору (за згодою), запровадження випробовування для будь-якої категорії працівників, укладання строкових трудових угод із новими працівниками (ст. 2);

- переведення на іншу роботу працівника без його згоди для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій або з інших обставин, що становлять загрозу життю і нормальним життєвим умовам людей (ст. 3);

- розірвання трудової угоди за ініціативою працівника в термін, зазначений у заяві (ст. 4);

- допускається звільнення працівника в період тимчасової непрацездатності та перебування у відпустці (щоправда, днем звільнення є перший робочий день після завершення періоду непрацездатності або виходу з відпустки) (ст. 5);

- збільшено тривалість робочого часу до 60 годин на тиждень, тривалість щотижневого відпочинку може бути скорочена до 24 годин, відміняється скорочена тривалість робочого дня напередодні вихідних та святкових днів тощо (ст. 5);

- організація кадрового діловодства та архівного зберігання в районах активних бойових дій відбувається на розсуд роботодавця (ст. 6);

- можуть залучатися до роботи жінки за їхньою згодою на важких роботах та на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземні роботи; а працівники, які мають дітей, можуть залучатися до роботи за їхньою згодою до нічних і надурочних робіт, роботи у вихідні дні тощо (ст. 9);

– роботодавець звільняється від відповідальності за несвоєчасну виплату заробітної плати, якщо це сталося внаслідок ведення бойових дій або з інших обставин непереборної сили (ст. 10);

– окремі положення колективного договору можуть бути скасовані роботодавцем за його ініціативою (ст. 11);

– обмежено тривалість оплачуваної щорічної відпустки 24 календарними днями; роботодавець може відмовити в наданні інших відпусток, якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури (ст. 12);

– введено термін – призупинення трудових відносин. Це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором; повідомити один одного вони мають у будь-який зручний спосіб; відшкодовувати заробітну плату та інші виплати на час зупинення трудових відносин має держава, що здійснює військову агресію проти України (ст. 13) [3].

Деякі науковці, наприклад В. Дудін, убачають у прийнятті цього закону відкриття шляху до довгоочікуваної лібералізації трудових відносин. Зокрема, він справедливо наголошує на тому, що, прикриваючись військовим станом, можна не виплачувати заробітну плату, обмежитися її мінімумом на всій території України, а не лише на тій її частині, де йдуть активні бойові дії [5].

На нашу думку, Законом України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” скасовано виконання вимог, які важко виконати в умовах ведення бойових дій. Мова зокрема про дотримання строків виплати заробітної плати, виплати її в повному обсязі; залучення нових працівників, очікуючи виходу із лікарняного або з відпустки попереднього працівника; вимогу попереджати працівника про звільнення за 2 місяці, виплачувати вихідну допомогу; приймати на роботу нових працівників на умовах безстрокових трудових договорів тощо. Тому запроваджені заходи вбачаються доцільними на період до завершення війни.

Загалом економісти дотримуються думки про те, що державне втручання в економіку більш доречне в умовах кризових явищ та спаду економічної активності. А сучасні тенденції такі, що в умовах війни, навіть на тих територіях країни, де немає активних бойових дій, спостерігається спад економічної активності. За деякими даними Україна з початку війни втратила 5 млн робочих місць, 30 % підприємств вимушено зупинилися за перший місяць війни [5].

Убачаємо доречним спростити процедури прийняття і звільнення працівників на всій території України, а не лише в районі бойових дій. Має бути врахований людський фактор. Люди виїжджають за межі адміністративних кордонів своїх міст, районів, областей, за межі країни не лише там, де йдуть активні бойові дії, а по всій країні. Звісно, інтенсивність і масштаби виїзду значно в аріюються залежно від реальної або очікуваної загрози.

Відтак, такий фактор виробництва, як людський, за таких умов найбільш уразливий навіть до потенційної загрози, а значить, і найбільш міграційно рухливий. Відповідно й трудове законодавство має бути більш гнучким у цей період.

Найбільш уразлива категорія працівників в Україні – це ті, які працювали в тіні, без оформлення трудових відносин. Що можна спостерігати? Військовий стан та бойові дії призвели до руйнації, закриття підприємств, падіння економічної активності, збільшення частки безробітних, що у свою чергу вже спричинило зниження рівня доходів і рівня життя населення. У таких умовах частка людей, які згодні працювати за будь-яких умов зайнятості, у тому числі неформальних, буде тільки зростати.

Тому процедура вступу і припинення трудові відносини має бути полегшена як для роботодавців, так і для працівників. Адже те, що є найбільш вагомим для останніх і тим, що тримає їх на роботі, – це рівень заробітної плати, а не прописані й часто недотримувані норми та гарантії.

В умовах високого попиту на одне робоче місце (на 01.05.2022 р. це 11 осіб) [6], відсутності вимог щодо гарантій зайнятості роботодавець може не дуже піклуватись ані про умови праці, ані про конкурентний рівень її оплати. Тому держава має взяти на себе роль регулятора заробітної плати і встановити ту межу, нижче якої роботодавець не може платити. Це саме стосується й умов праці. В умовах слабкості, а в більшості випадків і відсутності реальних профспілок, цю роль має брати на себе держава в особі Державної інспекції з праці.

Зрозуміло, що за сучасних об'єктивних обставин, коли чим більше регуляторних вимог, тим більше схильність до неформальних трудових відносин із боку роботодавця, слід шукати компромісне рішення на час війни. Таким рішенням може бути дерегуляція трудових відносин, межі якої не повинні бути необмеженими.

Список використаних джерел

1. Британія фінансує просування дерегуляції ринку праці в Україні. Політична критика, 11 листопада 2021 р. URL: <https://goo.su/Wl55b>.
2. Комунікаційний план з просування переваг змін до трудового законодавства URL: <https://goo.su/GY87ju>.
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України № 2136-IX від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
4. Про затвердження Указу Президента України “Про продовження строку проведення загальної мобілізації”: Закон України № 2264-IX від 22.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2264-20#n5> (дата звернення: 26.03.2022).
5. Дудін В. Війна трудящим? Що не так із регулюванням праці під час воєнного стану. URL: <https://goo.su/5Eksx>.
6. Дудін В. 10 питань про ризики спрощення КЗпП. URL: <https://goo.su/rUnTT>.

Ревенко Олена Вікторіна

к.е.н., доц.,

*доцент кафедри економіки підприємства та організації бізнесу
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця,
м. Харків*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Наявні проблеми в сучасній українській економіці часто пов'язані з державною політикою, дозвільними процедурами, податковою системою, зокрема з існуючим інструментарієм податкового регулювання діяльності підприємств. Поступово країна намагається змінюватися, зокрема шляхом редагування норм Податкового кодексу та диджиталізації послуг. Слід зазначити, що ці питання безпосередньо зачіпають усі основні складові бізнес-середовища.

Якісне бізнес-середовище є передумовою ефективного використання економічного потенціалу підприємств, підвищення ефективності та стабільності економічної системи, формування та посилення конкурентних позицій країни в глобальному просторі. З економічної точки зору вкрай важливим для розвитку бізнесу стає проблема формування ефективного механізму державного регулювання бізнес-середовища, причому як з боку держави, так і самого підприємства. Поняття “бізнес-середовище” активно досліджується

в науковому просторі й узагальнено постає сукупністю факторів, у межах яких здійснюється господарська діяльність з метою отримання прибутку. Його елементи в різних підходах різняться.

Слід відмітити, що податкові фактори в бізнес-середовищі можна виявити у чистому вигляді та в опосередкованому (як соціальні та економічні ефекти). Становлення і розвиток бізнес-середовища в Україні супроводжувалося значними девіаціями: відсутністю поступового первісного нагромадження капіталів, тривалого розвитку підприємницького менталітету, послідовності, системності в ухваленні рішень тощо. Підприємницький сектор розвивався за відсутності вираженої стратегії розвитку взаємодії держави й бізнесу.

Як показує практика, бізнес-середовище в Україні хоча й у цілому сформоване (щодо наявності обов'язкових своїх складників), однак характеризується значним проникненням у господарські питання держави та суб'єктів влади. Часті радикальні зміни "правил гри" додаткове тому підтвердження. Крім того, позаринкові форми взаємодії держави і бізнесу стали "нормою" в сучасному суспільстві, а їх використання із суспільної свідомості вбачається довготривалим процесом [1, с. 4]. Винятком, звісно, є умови воєнного стану, в яких без прямого втручання держави бізнес може занепасти. У зв'язку з цим нагальним є розуміння як з боку держави, так і з боку підприємств, що прозорий бізнес має величезні переваги та перспективи. Опанування такої концепції є складним та витратним на початкових етапах, але несе в собі неоціненний досвід і навички роботи у несприятливих умовах.

Виклики та загрози, спричинені пандемією та воєнним станом, вимагають від влади ухвалення швидких і дієвих рішень щодо посилення гнучкості й одночасно ефективності податкової політики, а також реалізації комплексу заходів з пом'якшення негативних соціально-економічних наслідків, насамперед, спрямованих на збереження доходів населення та робочих місць.

За фактом умови дуже складні, а будь-які точкові зміни, як і короткострокова бездіяльність уряду, миттєво призводять до різних коливань результатів діяльності підприємств. Суттєві зміни для бізнесу відбулися у механізмі державного регулювання під час воєнного стану. Особливо відчутні вони у сфері оподаткування та дозвільній процедурі. Так з 1 березня 2022 р. до припинення/скасування воєнного/надзвичайного стану, а також протягом наступних 12 місяців підприємці отримали право не сплачувати ЄСВ. За бажання ЄСВ сплачується добровільно. На початку 2022 р. наріжним

каменем стало питання обов'язкового застосування РРО. У цій сфері теж присутні певні пом'якшення. Слід зауважити, що фактичні податкові перевірки контролюючими органами можуть проводити стосовно забезпечення можливості розраховуватися платіжною карткою (п. 80.2 ПКУ) [2].

Зазнали змін і умови щодо застосування єдиного податку. Так з 1 квітня 2022 р. до припинення/скасування воєнного стану для підприємців першої і другої груп сплата єдиного податку фактично стала добровільною (пп. 9.1 підрозд. 8 розд. XX ПКУ) [3]. Диджиталізація послуг державних органів у майбутньому також спростить процедуру зміни умов оподаткування. Так на загальні умови сплати єдиного податку (або загальну систему оподаткування) платники повертатимуться автоматично, з першого дня наступного місяця після припинення або скасування воєнного стану на території України. Підприємці також отримують переваги від розвитку цифровізації, наприклад, через застосунок “Дія” можна:

- сплатити податки підприємцям на єдиному податку (1-3 групи);
- зареєструвати або закрити суб'єкт господарювання під час війни;
- отримати виплати від держави як компенсацію за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб тощо.

Якщо ж бізнес-структури мають можливість продовження діяльності, сплати податків, гнучкої переорієнтації діяльності на стратегічні напрямки діяльності, збереження чи створення робочих місць, благодійних внесків на допомогу армії чи людям, які зазнали певних втрат від військових дій, то такі дії тільки вітаються та підтримуються.

Деякі рішення уряду приймаються хаотично, деякі із запізненням, на підготовку багатьох з них відведено мало часу, виникає масштабна критика їх складових. Але мета одна – зберегти бізнес у період воєнного стану та, звісно, економічні відносини, пов'язані з ним.

Неминучим і суттєвим є вплив цифрових технологій на ринок праці в цілому та наявність і якість працівників як зовнішнього фактору формування системи персоналу на підприємстві. Причому ці впливи мають як позитивний, так і негативний відтінок. Не менше третини функцій у рамках певних професій можуть бути автоматизовані вже враховуючи поточний рівень розвитку відповідних технологій. У цій ситуації ризик для самих працівників у тому, що

за даними закордонних досліджень 12-14 % світової робочої сили будуть змушені змінити професію [4, с. 42]. Так починає сильніше розвиватись неформальна зайнятість. Слід зазначити, що цифрова економіка не є окремою галуззю чи кластером компаній, що діють на основі цифрових принципів. Вона є існуючою економікою, яка революціонує під впливом цифрової трансформації, корегуються стратегії, бізнес-процеси та відносини в них. Для підприємців і найманих працівників основними наслідками цифровізації є:

- нові комерційні можливості для бізнесу через доступ до ринків з використанням цифрових платформ;
- диверсифікація діяльності та диференціація продукту;
- посилення конкуренції між постачальниками хмарних послуг;
- зміни умов праці, які залежать від наявних навичок найманих працівників та ступеня їх відповідності новим умовам і бізнес-процесам;
- синергійні ефекти від інтеграції між вітчизняними та іноземними суб'єктами бізнесу.

Щодо такого зовнішнього фактору впливу на діяльність підприємств, як незайняті чи потенційні працівники, то суттєво відчутними наслідками зростання цифрової економіки є:

- створення нових робочих місць, зокрема в сфері ІКТ-послуг;
- потреба в нових знаннях, навичках;
- дистанційна робота, фріланс;
- скорочення пропозицій робочих місць під впливом цифровізації;
- зміни пріоритетів роботи, цінність набутих “м’яких” навичок.

Отже, у сьогоденнішніх умовах слід акцентувати увагу на більш ефективних інструментах, від яких є користь, насамперед, малому й середньому бізнесу. Найдієвішим і гнучким механізмом державного регулювання бізнес-середовища була і залишається податкова система. Окремим питанням є поступова та розвинена технологізація дозвільних і податкових процедур. Це вкрай важливо як з точки зору зручності й зниження витратності дозвільних сервісів та процесу виконання своїх обов’язків платниками податків, так і безпечного доступу до послуг під час воєнного стану, пандемії тощо. Поширеними стали процедури отримання цифрового підпису, подачі заяв, електронні реєстри й електронна черга, а також е-сервіси такого плану: єдиний рахунок, е-РРО, е-повернення, е-акциз, е-податки, об’єднана звітність тощо.

Часто перед владою країн постає питання, що краще: державне регулювання чи дерегуляція. У транзитивних умовах слід тяжіти до їх поєднання, при цьому його міра в кожному випадку має обумовлюватись менталітетом, традиціями й історичним досвідом конкретної держави. Особливостями сучасного періоду є ситуаційні зміни, спричинені пандемією коронавірусу та воєнним конфліктом. Усі економічні, фінансові, податкові методи й регуляторні процедури повинні бути тісно взаємопов'язані, що є необхідною умовою ефективності кожного з них окремо. При цьому цифровізація економіки є рушійною силою, яка сприяє підтримці бізнес-процесів, доступу до ринків та, у принципі, залишається безпековим питанням.

Список використаних джерел

1. Ревенко О. В. Вплив податкових факторів на результати діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9145> (дата звернення: 25.04.2022).
2. Податковий кодекс України (в редакції 07.05.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 25.04.2022).
3. Купчик Т. Робота ФОПа під час війни: 9 відповідей від експерта. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/9361-robota-fopa-pd-chas-vyni-9-vdpovdey-vd-eksperta> (дата звернення: 06.04.2022).
4. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти: доповідь / Центр Разумкова. Київ, жовтень 2020. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf (дата звернення: 06.04.2022).

Соболь Роман Георгійович

*к.держ.упр., доц.,
доцент кафедри публічної політики
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Розгляд питання сучасного становища організаційно-правових засад публічної політики в галузі страхування в умовах воєнного стану та гібридних загроз вельми актуально, особливо в теперішній час військової агресії Російської Федерації проти України.

Згідно з Указом Президента України “Про введення воєнного стану” № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. в Україні введено воєнний стан [1].

Наголосимо, що воєнний стан та гібридні загрози не є підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування. Так, відповідно до статті 1 Закону України “Про правовий статус воєнного стану”, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи гібридної загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення гібридної загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Якщо страховий випадок стався в період дії воєнного стану та гібридної загрози (або до введення воєнного стану але страхова виплата не була здійснена), то сам по собі воєнний стан не є підставою для звільнення від виконання страховою компанією своїх зобов’язань, однак є підставою для застосування інституту форс-мажору.

28 лютого 2022 р. Торгово-промислова палата України опублікувала на своєму вебсайті лист щодо засвідчення форс-мажорних обставин у зв’язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Однак, наявність форс-мажорних обставин також не звільняє страхові компанії від виплати відшкодування. Виходячи зі змісту ст. 617 Цивільного кодексу України, наявність форс-мажору звільняє від відповідальності за порушення зобов’язання, якщо таке порушення сталося внаслідок непереборної сили (форс-мажору) [3].

Таким чином, настання форс-мажорних обставин може бути підставою для звільнення страхової компанії від відповідальності за невиконання страхового відшкодування за умови, якщо між форс-мажором та невиконанням зобов’язання страховика є причинно-наслідковий зв’язок. Відповідно, страхова компанія не може відмовити у здійсненні страхової виплати посилаючись виключно на те, що в Україні введено воєнний стан.

Українські страхові компанії зазначають, що у випадках ДТП, захворювань, нещасних випадків та інших страхових випадків, які напряду не пов'язані з військовими діями та їх наслідками, СК покривають та відшкодовують у звичайному режимі. Однак, певні компанії зазначили й особливі умови на цей період. Згідно з організаційно-правовими засадами публічної політики в галузі страхування, можна стверджувати, що основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини у сфері страхування, є Закон України “Про страхування” [4].

Так, відповідно до ст. 1 цього Закону, страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Страховим випадком є подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі (ч. 2 ст. 8 Закону України “Про страхування”) [4]. Таким чином, можливість отримання страхового відшкодування залежить від того чи визнається договором чи законодавством певна подія страховим випадком.

Як правило, шкода, завдана в результаті бойових дій, не визнається страховим випадком. Для прикладу, за договорами ОСЦПВ не відшкодовується шкода, заподіяна в результаті ДТП, якщо вона сталася внаслідок військових конфліктів (відповідно до п. 32.9 ст. 32 Закону України “Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів”) [5].

Здебільшого, аналогічні по своїй суті положення містяться і в інших нормативно-правових актах, що регулюють конкретні види страхування, а також у договорах добровільного страхування (КАС-КО, страхування життя, страхування від нещасних випадків, медичне страхування, страхування здоров'я, страхування майна тощо).

В інших випадках, якщо шкода була завдана не через бомбардування чи обстріл, страхові компанії виплачують страхове

відшкодування у звичайному порядку. Більше того, 27 лютого 2022 р. Національний банк України опублікував роз'яснення, в якому рекомендував страховим компаніям спростити процедуру врегулювання випадків, що мають ознаки страхових, зокрема, шляхом використання електронних документів, копій документів. Це забезпечить страховий захист споживачів за спрощеною процедурою врегулювання страховиками подій з випадків, що мають ознаки страхових, за всіма видами страхування та всіма типами контрагентів.

Відповідно до постанов Правління НБУ від 24 лютого 2022 р. № 18 та № 21 розрахунки в іноземній валюті тимчасово обмежені. Національний банк рекомендує страховикам провести необхідні комунікації з іноземними брокерами та перестраховиками щодо продовження термінів оплати перестраховувальних платежів на період, доки обмеження щодо валютних розрахунків не будуть зняті [6; 7].

У зв'язку з оголошенням воєнного стану на всій території України Національний банк подовжує терміни подання річної звітності небанківськими фінансовими установами за 2021 р., за IV квартал 2021 р. та місячної звітності кредитних спілок (за січень та лютий 2022 р.) до 31 березня 2022 р. Нагадаємо, складання та строки подання звітності встановлено Правилами складання та подання звітності учасниками ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку України, затверджених постановою Правління від 25 листопада 2021 р. № 123 [8].

Торгово-промислова палата підтвердила, що війна в Україні – форс-мажорні обставини. З метою позбавлення обов'язкового звернення до ТПП України й уповноважених нею регіональних ТПП та підготовки пакета документів у період дії введеного воєнного стану, на сайті ТПП України розміщено 28.02.2022 р. загальний офіційний лист ТПП України про підтвердження форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

Це дозволить за потреби роздруковувати відповідне підтвердження всім, кого це стосується. У своїй роботі цей лист можуть використовувати страховики під час листування з перестраховиками та клієнтами. Одночасно, НБУ готовий додатково комунікувати з Державною фіскальною службою щодо незастосування штрафних санкцій до страховиків на період запровадження воєнного стану в Україні під час використання копій документів (у паперовій чи електронній формі), що підтверджують факт настання страхового випадку.

Незважаючи на те, що шкода, завдана внаслідок бойових дій, швидше за все, не підлягає відшкодування з боку страхової компанії, по можливості, фіксувати завдані збитки все одно необхідно, щоб отримати відшкодування від держави.

26 березня 2022 р. Кабінет Міністрів України затвердив постанову “Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації” № 380, яка дозволяє громадянам повідомляти про пошкоджене та знищене нерухоме майно через мобільний додаток Порталу “Дія” [9]. З 11 квітня повідомлення можна буде зробити також у Центрах надання адміністративних послуг та в нотаріусів.

Отже, організаційно-правові засади публічної політики в галузі страхування в умовах воєнного стану і гібридних загроз потребують подальшого академічного розгляду та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану : Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 06.04.2022).
2. Про правовий статус воєнного стану : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 06.04.2022).
3. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 06.04.2022).
4. Про страхування : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 06.04.2022).
5. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text> (дата звернення: 06.04.2022).
6. Постанова Правління НБУ від 24 лютого 2022 р. № 18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_13032022_51 (дата звернення: 06.04.2022).
7. Постанова Правління НБУ від 24 лютого 2022 р. № 21. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_21 (дата звернення: 06.04.2022).
8. Постанова Правління НБУ від 25 листопада 2021 р. № 123. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25112021_123 (дата звернення: 06.04.2022).
9. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 р. № 380. URL: mu.gov.ua/npas/pro-zbir-obrobku-ta-oblik-informaciyi-pro-poskodzhene-ta-znishchene-neruhome-majno-vnaslidok-bojovih-dij-teroristichnih-aktiv-diversij-sprichenih-vijskovoyu-agresiyeyu-380 (дата звернення: 06.04.2022).

Харченко Тетяна Олександрівна

к.е.н., доц.,

*докторант кафедри економічної політики та менеджменту
ННІ "Інститут державного управління"*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Результативне функціонування механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора можливе за умови належного нормативно-правового забезпечення. У правовому полі формуються базові засади реалізації державної політики, визначаються суб'єкти інституційного середовища, напрями та інструменти державної підтримки тощо. Будь-які зміни в механізмах державного регулювання є результатом трансформацій у правовому полі.

Особливої актуальності питання формування нормативно-правового підґрунтя щодо реалізації державної економічної політики в цілому та аграрної політики зокрема набуло в умовах військового стану, який діє на території України з 24 лютого 2022 р. При цьому питання продовольчої безпеки набуло критичного значення в умовах штучного обмеження експорту сільськогосподарської продукції з України та ведення активних бойових дій на її територіях. Окреслені фактори є головними чинниками впливу, що поглибили ризики посівної кампанії – 2022 та призвели до таких негативних наслідків, як:

- брак обігових коштів у суб'єктів господарювання аграрного сектора, які обумовлені значним скорочення експорту;
- нестача фахівців та робітників, які долучилися до територіальної оборони або вступили до лав Збройних сил України;
- зменшення кількості сільськогосподарських угідь, придатних та "умовно безпечних" для проведення посівної кампанії;
- обмежений доступ до дизельного палива;
- зміна логістичних маршрутів, що призвела до затримки поставок посівного матеріалу, засобів захисту рослин та їх значного дорожчання.

Отже, в умовах реалій сьогодення вкрай важливими виявилися питання щодо проведення посівної кампанії 2022 р. в Україні

як основи збереження аграрного потенціалу держави та забезпечення продовольчої безпеки. У відповідь на окреслені ризики урядом країни було прийнято низку нормативно-правових документів, які регламентують питання підтримки суб'єктів господарювання аграрного сектора в розрізі фінансово-кредитних інструментів, окреслюють особливості державного регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану та регулюють питання ліцензування й експорту певних видів сільськогосподарської продукції.

Зауважмо, що відсутність обігових коштів, за твердженням аграріїв, стала ключовим проблемним питанням при проведенні цьогорічної посівної кампанії. З урахуванням важливості державної підтримки суб'єктів господарювання аграрного сектора було затверджено комплекс заходів фінансової підтримки для проведення посівної. Так, відповідно до Постанови КМУ “Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення кредитної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам” № 378 від 27.03.2022 р. [1] для суб'єктів господарювання аграрного сектора, земельний банк яких складає до 10000 га (з обігом не більше 20 млн євро на рік), передбачено компенсацію відсоткової ставки за кредитом, розмір якого не перевищує 50 млн грн та термін дії якого до 6 місяців [1].

У частині регламентації земельних відносин в умовах воєнного стану відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану” 2145-ІХ від 24.03.2022 р. визначено такі базові концепти: автоматичне поновлення на 1 рік дії договорів на використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення всіх форм власності; спрощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності органами влади; передачу орендарями та суборендарями прав оренди та суборенди земельних ділянок сільськогосподарського призначення всіх форм власності для ведення сільського господарства; порядок державної реєстрації договорів щодо землі; підписання договорів кваліфікованими електронними підписами [2]. Окреслені зміни дозволять розширити площу сільськогосподарських угідь та частково компенсувати брак територій, які на сьогодні не придатні для проведення посівної кампанії.

Слід наголосити й на змінах до Податкового кодексу, регламентованих Законом України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану” № 2120-IX від 15.03.2022 р. [3], згідно з якими фізичні особи-підприємці, річний обіг яких є меншим за 10 млрд грн, можуть стати платником податку 3-ї групи з 01.04.2022 р. за умови подання відповідної заяви, що значно знижує їхнє податкове навантаження (2 % від обігу) [3]. Такі зміни впроваджені на період дії військового стану, а після його скасування ФОП повертаються автоматично до чинної системи оподаткування. У складі позитивних змін слід відзначити й скасування плати за землю за земельні ділянки, на яких ведуться бойові дії на тимчасово окупованих територіях, що засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди [3].

На виконання Постанови КМУ “Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424” № 207 від 05.03.2022 р. [4] впроваджено заборону на експорт таких сільськогосподарських товарів, як жито, овес, гречка, просо, цукор, сіль (придатну для споживання людьми), живу велику рогату худобу (ВРХ), м’ясо та істівні м’ясні субпродукти з ВРХ (солоні, в розсолі тощо). 12.03.2022 р. до списку товарів було додано мінеральні та хімічні добрива (азотні, фосфорні, калійні та інші). Регламентовано можливість проведення ліцензування в автоматичному режимі для експорту пшениці, суміші пшениці та жита (меслин), кукурудзи, м’яса та яєць свійських курей, соняшникової олії [4].

Ураховуючи актуальність питання щодо збереження людського потенціалу аграрної галузі, було прийнято Постанову КМУ “Деякі питання бронювання військовозобов’язаних в умовах правового режиму воєнного стану” № 194 від 03.03.2022 р., відповідно до якої суб’єкти господарювання надсилають пропозиції щодо необхідної кількості працівників для бронювання з належним обґрунтуванням [5].

Окреслені зміни в нормативно-правовому полі свідчать про те, що державна економічна політика орієнтована на збереження аграрної галузі та забезпечення продовольчої безпеки. При цьому Міністерство аграрної політики та продовольства України ініціює зміни, що дозволяють ефективно реагувати на сучасні виклики. Однак експерти наголошують на важливості активізації процесів стратегування [6]. При цьому повинно бути досягнуто єдине бачення щодо розвитку аграрного сектора між спільнотою аграрного бізнесу

та урядом. Саме за умови формування стратегічного бачення щодо розвитку аграрного сектора визначення стратегічних пріоритетів та їх затвердження в нормативно-правовому полі дозволить більш ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення кредитної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам : Постанова КМУ № 378 від 27.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2022)
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України № 2145-IX від 24.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 25.04.2022)
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 25.04.2022)
4. Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424 : Постанова КМУ № 207 від 05.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2022).
5. Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану : Постанова КМУ № 194 від 03.03.2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-bronyuvannya-viyskovozobov'язanih-v-umovah-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu-194> (дата звернення: 25.04.2022).
6. Майбутня аграрна політика в Україні повинна мати міцне стратегічне підґрунтя. URL: <https://www.apd-ukraine.de/ua/1446-majbutnya-agrarna-politika-v-ukrajini-povinna-mati-mitsne-strategichne-pidgruntya> (дата звернення: 25.04.2022).

Черноіваненко Аліна Володимирівна

к.держ.упр.,

старший викладач кафедри економічної теорії та фінансів

ННІ "Інститут державного управління"

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

м. Харків

ОСОБОВОСТІ ІНВЕСТИВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток української економіки, як у воєнний, так і після воєнний час, є вкрай актуальним питанням, оскільки саме від неї

залежить фінансування воєнної сфери та взагалі добробут держави. Інвестиції є невід'ємною частиною економічного зростання, а саме завдяки інвестиціям збільшується національний дохід, нарощуються обсяги виробництва й розвиваються галузі. Зараз украї важливо підтримати внутрішні резерви наших інвесторів, що є “кровоносами судинами” нашої економіки. Тому необхідно розуміти, в якому середовищі зараз функціонують інвестори.

Для аналізу стану інвесторів експертами в цій сфері було проведено онлайн-опитування серед спільноти “УкрІнвестКлубу”. Так, 44% опитаних респондентів зазначили, що дуже відчутно війна вплинула на фінансовий стан роздрібних інвесторів у вигляді коливань ціни на будь-який актив – нерухомість, акції, облігації, золото чи криптовалюти [4]. Зрозуміло, що ситуація, яка склалася відгукується коливаннями у цьому секторі економіки не тільки в Україні, але і в інших державах. Це має прояв у коливаннях на фондових ринках США та Британії.

Також, серед основних причин погіршення фінансового стану інвесторів в Україні, респонденти вказали закриття або збитковість проектів, куди були вкладені кошти, а також втрата роботи та бізнесу, що є основним джерелом доходу. Опитані вказали, що свої кошти почали вкладати у волонтерську діяльність та допомагати ЗСУ[4].

Розуміємо, що готовність інвесторів вкладати власні кошти в економіку під час війни буде залежати від геополітичної ситуації та умов, у яких вони функціонують.

Особливостями інвестування на початку війни стало те, що Національна комісія з цінних паперів та фондових ринків своїм рішенням призупинила обіг і викуп усіх цінних паперів. У документі надано перелік операцій, що можуть проводитись інвестиційними фірмами на період дії воєнного стану, а саме дозволено інвестиційним фірмам укладати договори для проведення операцій лише з державними цінними паперами [3].

НКЦПФР намагається такими діями впорядкувати роботу ринків капіталу на період дії воєнного стану та передбачає для кожного сегмента перелік операцій. Це дозволить уникнути дестабілізації цього сегмента економічних відносин.

Держава також гарантує виплати за облігаціями внутрішніх державних позик, що розміщені на внутрішньому фондовому ринку.

Так, для підтримки внутрішнього ринку капіталу й наповнення держбюджету в березні 2022 р. Міністерство фінансів почало

пропонувати продаж цінних боргових паперів, а саме військових облігацій. Отримані кошти від продажу військових облігацій розподіляються держбюджетом на військові, соціальні й інші потреби. По вівторках Міністерство фінансів проводить аукціон із продажу військових облігацій через банки, які є первинними дилерами, та ліцензованих брокерів, і результати публікує на власному офіційному сайті. Військові облігації є з різним терміном погашення, а саме: 2, 3, 6 місяців, а також 1 і 1,5 року. Відповідно й різна дохідність цих облігацій – чим менший термін погашення, тим менша дохідність, яка коливається від 9,5 % до 11,5 %. На сьогодні до держбюджету залучено 114 980 587 984,47 грн.[1]. Інвестори, вкладаючи власні кошти у військові облігації, зберігають власні заощадження, так як держава гарантує повернення вкладених коштів.

Беручи до уваги інший вид вкладень – банківські депозити, то для їх підтримки Верховна Рада ухвалила законопроект, в якому зазначено, що держава гарантує відшкодування без обмеження за сумою вкладу для фізичних осіб. Гарантії діятимуть протягом воєнного стану в Україні та ще три місяці після закінчення війни. Після завершення цього періоду сума граничного відшкодування буде становити 600 тисяч гривень [2].

Таким чином, головною задачею для інвестора є розуміння важливості диверсифікації своїх вкладень у різні активи.

Резюмуючи, можна зазначити, що держава створює умови для акумуляції коштів і забезпечує нівелювання ризиків знецінення грошей у воєнний час. Водночас обмеження виводу коштів за кордон та обмеження перерахунку коштів у межах України (400 тисяч гривень) стримує купівлю об'єктів нерухомості, що змушує інвесторів зайняти позицію очікування. Незважаючи на все держава намагається зберегти сприятливий інвестиційний клімат, що дозволить швидко нарощувати темпи економічного зростання та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Військові ОБДП. Офіційний портал Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572 (дата звернення: 25.04.2022).
2. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб. Офіційний портал ВР. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26786> (дата звернення: 25.04.2022).

3. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку “Про упорядкування проведення операцій на ринках капіталу на період дії воєнного стану” № 144 від 08.03.2022. Офіційний вебпортал ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0144863-22#Text> (дата звернення: 25.04.2022).

4. Як рятують від інфляції та у щокладають гроші роздрібні інвестори. Аналітичний портал “Економічна правда”. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/18/687187> (дата звернення: 25.04.2022).

Чернятіна Вікторія Анатоліївна

*к.держ.упр.,
старший викладач кафедри економічної політики та менеджменту
ННІ “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну з 24 лютого 2022 р. вже завдало та продовжує завдавати величезної шкоди людям, дикій природі та інфраструктурі населених пунктів, де тривають бойові дії.

Зараз навіть неможливо повністю оцінити вплив війни на довілля через брак точної інформації. Проте точно зрозуміло: чим довше триває війна, тим більше шкоди вона завдає довіллю, і тим більше наслідків ми матимемо в майбутньому.

Розвиток сільських територій є основою розвитку економічної і продовольчої безпеки країни, забезпечує ефективність державної політики в цілому, проте на шляху до сталого розвитку сільських територій існує низка проблем, якими займаються представники різних галузей, адже село є основою для розвитку країни, забезпечує жителів країни продуктами життєдіяльності. З 24 лютого 2022 р. ця проблематика ускладнюється впливом військової агресії Росії. Відбувається масове знищення населення, мародерство, руйнуються міста, села, історичні пам'ятки. Розпочинається трагедія кожного українця. Проте ця війна впливає не лише на населення нашої країни, а й на населення всього світу.

Ситуація на сільських територіях була складною й до військового вторгнення, проте на сьогодні вона стала ще жахливішою:

відбувається знищення населення, зростає рівень безробіття, низька оплата праці, підвищення цін на продукти харчування, скорочення посівних площ через окупацію територій, зростає екологічна катастрофа.

Метою цього дослідження є визначення основних проблем і наслідків військової агресії для сталого розвитку сільських територій України.

Світовий досвід публічного управління свідчить про підвищення уваги вчених до розвитку сільських територій, незважаючи на значно нижчий рівень інтенсивності суспільної діяльності, ніж у містах, характеризується унікальною культурою, економічним і соціальним устроєм, надзвичайним розмаїттям проявів життєдіяльності [1].

Сьогодні українська економіка зіткнулася з повномасштабним військовим вторгненням Росії, що завдало потужного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави. Знизилася виробництво основних видів продукції, зокрема тієї, що становить основу експортного потенціалу України, заблоковані порти й відповідно зовнішня торгівля. Знищується транспортно-логістична, соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктура цілих регіонів. Відбувається відтік кадрів за кордон та їх часткова передислокація на захід держави, що тимчасово викидає з активного економічного життя сотні тисяч людей.

Головною проблемою впливу війни для країни є продовольча безпека і довкілля, адже відбувається значне скорочення посівних площ через військові дії. Аграрний сектор є перспективною сферою інвестування в економіку країни, але через військову агресію велика кількість земель знаходиться під окупацією, і навіть після звільнення цих територій ще необхідний тривалий час для розмінування земель.

За розрахунками Української природоохоронної групи, зона ризикового сільського господарства в Україні, у межах якої немає можливості провести посівну кампанію або землі якої наразі недоступні, складає 202600 кв. км, що становить близько 34 % усієї площі ґрунтової України [3].

Україна є світовим лідером експорту зернових, соняшникової олії, меду, курятини та інших продуктів харчування. На сьогодні зупинено експорт зернових, через неможливість транспортування морськими портами зростає дефіцит зерна на світовому ринку.

Тому світова спільнота має докласти максимум зусиль, щоб зупинити російську агресію в Україні, адже військова ситуація може спричинити обвал глобальних ринків продовольства, що у свою чергу вплине на недосяжність Цілей сталого розвитку ООН, зокрема – “Подолання голоду”. Проблеми полягатимуть не лише в дорожчанні продовольства, а й у його фізичній нестачі. Тому військова ситуація в Україні має негативні наслідки не лише для нашої країни, а й для країн усього світу.

Наприклад, 100-мільйонний Єгипет найбільше пшениці закуповує саме в першому кварталі року, а відсоток українського експорту до цієї країни складає близько 10 %. Якщо країна швидко не знайде альтернативного джерела зерна, це загрожуватиме голодом серед бідного населення. Але якщо й знайде, то ціна буде значно вища [3].

Що стосується екологічної складової сталого розвитку, то тут також прогнози не перспективні.

Російська збройна агресія призвела до серйозних екологічних наслідків: забруднення підземних вод, водойм, забруднення атмосферного повітря, виведення з ладу значних масивів ріллі, знищення і псування об'єктів природно-заповідного фонду, лісові пожежі та ін.

У результаті вторгнення та пошкодження інфраструктури вже виникла велика кількість пожеж і витік газу, розлив нафтопродуктів із підірваних резервуарів від знищеної техніки та інших бойових дій. У ґрунтах, просочених паливно-мастильними матеріалами, знижується водопроникність, витісняється кисень, порушуються біохімічні та мікробіологічні процеси. Унаслідок цього погіршується водний, повітряний режими та кругообіг поживних речовин, порушується кореневе живлення рослин, гальмується їх ріст і розвиток, що спричиняє загибель.

Завдається шкода системам водопостачання й водовідведення та комунікаціям, що безпосередньо загрожуватиме аварійному забрудненню річок, які є джерелами води для промислових та комунальних підприємств і населення.

Російські війська атакують портову інфраструктуру вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів, що призводить до забруднення вод і проникнення отруйних речовин у море. Нафтопродукти негативно впливають на морські біоценози, формуючи плівки на поверхні води, що порушує обмін енергією, теплом, вологою та газами між морем і атмосферою. Стаються загибель риби, морських

птахів і мікроорганізмів. Усі компоненти нафти токсичні для морських організмів. Оскільки очікується значне хімічне забруднення ґрунтів та вод, важливо після війни подбати про ефективну систему моніторингу стану довкілля.

Також є ризик невиконання Україною вже поставлених кліматичних цілей, адже війна – це внесок у зміну клімату, а відновлення країни неминуче буде супроводжуватися значними викидами парникових газів.

Основою сталого розвитку сільських територій є розв'язання існуючих проблем за рахунок досягнення компромісів між трьома цілями – сприянням економічному зростанню і конкурентоспроможності, зменшенням соціальної нерівності та збереженням природних ресурсів. Модель сталого розвитку розглядає ці три цілі як такі, що взаємно підсилюються, а не суперечать одна одній. Сталий розвиток – це глобалізаційне питання, яке охоплює всі країни, досягнення його можливе за рахунок ефективної співпраці, що починає вирішуватися з місцевих територіальних громад і завершується на міжнародному рівні. Тому війна на території України є загрозою не лише для нашої країни, а й для країн усього світу, тому всі мають долучитися до найшвидшого розв'язання цього конфлікту.

Подальший розвиток сільських територій передбачає особливе ставлення держави до сільської місцевості. На перших етапах необхідно розробити та запровадити загальну стратегію відновлення країни, а потім і стратегію сталого розвитку сільських територій України. Така стратегія має стати документом, який віддзеркалює державну політику підтримки місцевих ініціатив, що будуть спрямовані на активізацію господарської діяльності на селі, що базується на власних ресурсних можливостях, розвитку несільськогосподарських видів діяльності на селі та забезпеченні належного рівня життя сільським мешканцям. На другому етапі має бути розроблений механізм цілеспрямованого інвестування державних коштів у конкретні проекти, створені на базі громадських ініціатив. Ці проекти слід узгоджувати з метою розвитку самої громади з урахуванням особливостей сільської території. Розвиток сільських територій є одним із пріоритетних напрямків публічного управління сталого розвитку України. На сьогодні існує багато інструментів, які сприяють розвитку сільських територій, а саме: стратегічне планування, підтримка підприємництва, регіональний маркетинг, диверсифікація сільської економіки, державно-приватне партнерство.

Зважаючи на зазначене вище, можна стверджувати, що ситуація надзвичайно складна, але уряд робить усе для того, щоб захистити територіальну цілісність країни, зберегти країну й український народ. Після закінчення війни Україна має отримати чудову перспективу для відновлення, щоб зробити привабливим весь регіон для інвестицій. Зокрема, на території держави потрібно буде відбудовувати стратегічні об'єкти, будуть потрібні і техніка, і будівельні матеріали, і трудові ресурси. Якщо під гарантії Заходу інвестори отримають юридичну підтримку про захищеність своїх дій, чого не було всі ці роки, країна буде відбудовуватися швидко.

Список використаних джерел

1. Бидик А. Г. Теоретична структура механізму фінансового забезпечення розвитку сільських територій. *Інноваційна економіка*. 2013. № 3. С. 156–162.
2. Інститут громадянського суспільства. Про розвиток сільських територій і не тільки. URL:<http://www.csi.org.ua/pro-rozvytok-silskyh-terytorij-ine/#sthash.MtToAMI0.dpuf>.
3. Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО). URL:<https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/ru/>
4. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку : навч. посіб. / Т. К. Гречко, С. А. Лісовський, С. А. Романюк, Л. Г. Руденко. Херсон : Грінв Д.С., 2015. 264 с.
5. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : монографія / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; наук. ред. В. В. Борщевський. Львів, 2012. 216 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
6. Definition of decentralization. URL: <http://www.thefreedictionary.com/decentralization>

Громов Сергій Олександрович

заступник генерального директора ДП “Антонов”
державного концерну “Укроборонпром”,
м. Київ

СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ПОВОЄННОЇ БЕЗПЕКОВОЇ І ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ НОВОГО АМЕРИКАНСЬКОГО ЛЕНД-ЛІЗУ

На початку травня 2022 р. у світі відбулася без перебільшення визначна подія: підписання американського ленд-лізу на користь

України. Уже багато написано про унікальність та історичність цього моменту. Тому, на загальних фразах спинятись я не буду, оскільки ті люди, що цікавляться, уже давно знають та в загальних рисах орієнтуються, що таке підписаний американським президентом Дж. Байденом на 9 травня 2022 р. ленд-ліз для України. Аналізуючи наслідки попереднього ленд-лізу (1941-1945 рр.), можна впевнено сказати, що якщо система ухвалення рішень у нашому варіанті ленд-лізу буде аналогічною, то підписання такого документа на користь України буде додатковою формально-юридичною основою для перемоги України уже в короткостроковій перспективі.

Це дійсно важливо. Чому? Після остаточного підписання Дж. Байденом ленд-лізу для України всі демократичні країни світу остаточно зробили для себе висновки про переможців у цій війні. Безумовно, всі хочуть бути переможцем навіть у чужій війні, чи хоча б бути наближеними до переможців! Саме про такий інституційний та світоглядний вибір свідчить квітнєве зібрання міністрів оборони 43 країн НАТО і найближчих їх союзників на базі “Рамштайн” у присутності головних ініціаторів цієї антипутінської коаліції – України і США. Важливим є те, коли саме у світі буде напрацьовуватись нова безпекова архітектура, одним із основних її учасників нарешті буде Україна, про що вже заявляв Президент України В. О. Зеленський. І коли будуть встановлювати “базові” зони впливу країн, то у Східній Європі та Близькому Сході, будуть говорити не про РФ, а саме про Україну, яка стане оплотом, у тому числі військовим, для сучасного цивілізованого світу. Та й концепція “збирання земель” буде реалізована вже не РФ, а Україною як прямим нащадком Київської Русі в минулому і глобально-орієнтованою сучасною державою майбутнього, 20 млн громадян якої проживає поза Україною.

Україна як потенційний і “сплячий східний тигр” Європи і країна, яка найбільше постраждала і у Другій світовій війні, і у війні зі злочинним путінським режимом у 2022 р., насилу прокинеться і почне створювати не тільки своє майбутнє, а й вести за собою як країна із сильною армією і новий регіональний лідер, друг і партнер всього цивілізованого світу. А країни пострадянського минулого, побачивши слабкість і неадекватність росії, абсолютно логічно, почнуть об'єднуватись навколо нового потужного регіонального лідера – України.

Чи вигідне таке нарощування геополітичних м'язів України Америки? Звичайно, так. Адже Україна – це країна з унікальним потенціалом, і повномасштабна співпраця з Україною може принести Америці відчутні геополітичні й гео економічні дивіденди, оскільки значна площа України, враховуючи повернуті території Криму і Донбасу, родючі землі, досі відчутний виробничий і військовий потенціал та кількість населення, неминуче робить Україну стратегічним партнером США на європейському континенті.

Це безпосередньо стосується ленд-лізу. Так, у більшості українських “диванних експертів” підписаний Дж. Байденом ленд-ліз розуміється як виключно нарощування військових поставок в Україну сучасної зброї та завантаження американської промисловості новими державними замовленнями за рахунок американських платників податків. Але мало хто говорить, що цей документ прийнятий і підписаний, виключно враховуючи стратегічні інтереси, перш за все, самих США. У цьому можна пересвідчитись, проаналізувавши підписаний ленд-ліз 1941 року та сучасні думки американських журналістів, військових та експертів, які давно і глибоко займаються темою ленд-лізу 1940-х років або реалізації будь-якої іншої геополітичної стратегії США. Але в цьому немає жодної “зради, а є тільки тотальна “перемога” Президента України В. Зеленського та кожного українця. Так, Україна відмовляється від подвійних стандартів свого 30-річного минулого і переходить в абсолютно іншу якість своєї державної і особливо – військово-промислової політики та навіть державотворення.

Каталізаторів цього якісного переходу насправді було дуже багато: тотальна корупція останні 30 років, подвійні політичні стандарти вищого керівництва держави, існування країни без зовнішньо- та внутрішньо-політичної стратегії, нерозумне “просування” країни в коридорах чужих порядків денних і інтересів, і, як наслідок, суцільне балансування “точками впливу” корумпованої та тотально приватизованої псевдоеліти в середині країни та міжнародними корпораціями ззовні. А потім була російська військова агресія і повномасштабна війна з тотальною насильницькою пропагандою.

Вважаю, що стратегічний вибір України абсолютно правильний, адже до проросійського “порядку денного” і “руського миру” можуть повертатись тільки зомбі. Адже, ніякого “руського миру” не може бути ні після Бучі й Бородянки, ні після Тростянця й Харкова, ні після Маріуполя. РФ має для початку сама очиститися від темря-

ви та зла, в які вона сама себе багато років заводила в пошуках своєї світової величі й визнання.

Повертаючись до суті ленд-лізу, слід зазначити, що це, передусім, не про зброю, а про геополітичне позиціонування України у світі. І не даремно англосакси – США і Британія, побачивши шалений опір українців російським нацистам, першими прийняли стратегічне політичне рішення про корегування своєї зовнішньополітичної стратегії і надання Україні найбільш дієвої, знакової та історичної допомоги з усіх які були до цього ленд-лізу. Для України це, перш за все, шанс на побудову абсолютно нової сучасної держави. Майже всьому експертному середовищу зрозуміло, і я погоджуюсь з цією думкою, що уже в середньостроковій перспективі РФ зазнає нищівної поразки й буде надовго викинута із ланцюжків взаємовідносин цивілізованого світу, залишившись тільки максимум сировинним придатком без права будь-якого голосу на міжнародному рівні. А для того, щоб ефективно використати всі наявні інструменти ленд-лізу, зокрема – цивільні, необхідно мати чіткий план модернізації України, щоб на підставі відповідних досліджень і розрахунків, напрацювати концепцію та “дорожню мапу” України майбутнього. Таку мапу, щоб навіть під час її презентації всі вітчизняні й іноземні політики, і, насамперед, наші громадяни вже відчували себе в тій новій країні майбутнього та щодня сумлінно працювали над втіленням спільної мрії в реальність.

Наприклад, у першому американському законі про ленд-ліз 1940-х років була досить велика й суттєва політична складова, як на кшталт розширення دلارової зони, участь у створенні нового світопорядку під егідою ООН, можливість розміщення військових баз, як варіант так званого “зворотного ленд-лізу”, і в сучасному українському ленд-лізі, скоріше за все, буде теж значна політична частина. Але, насправді, нам навіть це є вигідним, адже будь-які політичні умови – це політичне позиціонування, про яке ми, насправді, мріяли більше 30 років незалежності. Це означає остаточний вихід із зони впливу РФ і повну переорієнтацію на цивілізований світ.

І тут не справа в тому, щоб все знищити, а потім побудувати “з нуля”, а щоб, враховуючи принципи пропорційності та субсидіарності, залишити із старого те, що потрібно, і додати до цього нове й потрібне з сучасного світу високих і цифрових технологій. Особливо – для оборонної сфери й промисловості. Чи дозволить це ленд-ліз? Думаю, що так. Це той унікальний шанс, коли ми можемо самі кон-

струювати пріоритети поставок для США та партнерів, замовляючи не тільки військову техніку, а і техніку подвійного призначення, устаткування, сучасні верстати, усе необхідне для налагодження цілих повноцінних галузей виробництва. Така модернізація країни може передбачати не тільки нові дороги й відновлення зруйнованої інфраструктури, а і напрацювання для української економіки абсолютно нових сучасних пріоритетів, на реалізацію яких в Україні за звичайних умов навряд чи колись вистачило б ресурсів!

Отже, як висновок, слід ще раз наголосити, що ленд-ліз – це обопільно вигідна стратегія геополітичної взаємодії між США і Україною. Ми своєю кров'ю виборюємо місце для України в сучасному світі, і ніяка РФ нас не спинить у непереможному прагненні людини досягти високої мети, у нашому випадку це, звичайно, перемоги – у відновленні повної територіальної цілісності й усуненні російських “кайданків” з усіх сфер суспільно-політичного та економічного життя.

Костєнніков Дмитро Михайлович

*начальник Управління Державної міграційної служби у Сумській області,
м. Суми*

УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДЯНИ І МІГРАНТИ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ТРУДОВІ РЕСУРСИ ДЛЯ БУДІВЕЛЬНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

У результаті розв'язаної з боку Московії багаторічної агресії Україна швидко перетворилася на країну біженців. Потік трудових мігрантів і біженців, який розпочався 2014-го, зараз зачепив майже 25-30 % наших громадян. За різними оцінками, переміщеними особами стали майже 13 млн наших співвітчизників. Для порівняння можна згадати Сирію, де війна йде з 2011-го. У цій країні, за підрахунками ООН, біженцями стали ті ж 13 млн жителів. Різниця в тому, що в нас такі показники стосовно людей, які покинули свої домівки, склалися за два місяці, а в Сирії – за 11 років. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців нещодавно повідомило, що за кордон після початку війни виїхали 5,6 млн українців, з яких тільки до Польщі потрапили більш як 3 мільйони.

Ще 7,7 млн українців є внутрішньо переміщеними особами, з яких більшість – чоловіки, що не можуть виїхати за кордон під час воєнного стану. Отже, бачимо досить сумну картину – третина українців позбавлена можливості жити у своїх домівках і нормально працювати. При цьому ситуація ще далека від катастрофічної. Біженці за кордоном, з яких переважна більшість поїхала до країн Євросоюзу – це жінки, діти і чоловіки від 60 років. Частина з них продовжують працювати на своїх українських роботодавців.

Однак не все так погано: з кінця лютого 2022 р. і до середини травня 2022 р. на батьківщину повернулися майже 1,5 млн українців, серед яких і багато чоловіків працездатного віку (недавніх заробітчан) з метою збройного захисту України в лавах ЗСУ і територіальної оборони. Це є свідченням того, що далеко не всім нашим громадянам подобається перебування в інших країнах як біженцям чи трудовим мігрантам (заробітчани), і вони при нагоді точно повертаються додому. Утім невідомо, що їх чекатиме на ринку праці найближчим часом, оскільки за оцінками уряду України вітчизняний ВВП вже у середині травня впав на 30 % (звичайно, у річному його обчисленні).

Гарантовані проблеми з роботою в Україні, відтак доходи громадян відчутно падають і впадуть. При цьому, згідно з соціологічним дослідженням групи “Рейтинг” (м. Київ), у травні 2022 р. не працювало 35 % українців із тих, хто мали роботу на початку лютого 2022 р. Якщо в перспективі декількох місяців люди не зможуть знайти роботу, то вони почнуть дивитися в бік Євросоюзу та пойдуть шукати роботу там. Адже крім того, що їм треба годувати свої родини, ще доводиться часто допомагати і своїм літнім батькам.

Щороку українські трудові мігранти надсилали додому досить великі суми грошей, які становили \$10-16 млрд на рік. Навіть у перший коронавірусний 2020-й українці спромоглися відправити в країну \$12 млрд. Це були досить великі гроші, які в масштабі України допомагали жити домогосподарствам, а Міністерство фінансів України і Національний банк України щороку враховували грошові перекази з-за кордону як важливе і гарантоване джерело валюти в Україні.

Бойові дії ще не закінчилися, але вже зрозуміло, що однією з ключових галузей економіки в Україні у найближчі 5-10 років буде будівельна. Масштаб руйнувань уже колосальний, інфраструктура потребуватиме великої кількості будівельників одночасно, бо в багатьох випадках чекати не можна. Російські варвари зруйнували

майже 38 тис. житлових будинків мало- і багатоповерхової забудови. Крім них потрібно буде відбудовувати електростанції, залізничну інфраструктуру, великі й малі мости, лікарні, школи... А робити все це досить швидко, до настання холодів узимку. Це вимагає не тільки достатньої кількості робітників у галузі, але й пришвидшеної роботи нашої промисловості, що випускає будівельні матеріали, а також залучення транспортних компаній. Майже всі перелічені об'єкти є комунальної чи державної форми власності, а отже, потрібні великі суми бюджетних грошей, виділених на відбудову. При цьому західні інвестори й компанії не прийдуть в Україну, доки не припиняться бойові дії – отже, зараз будувати мають українці. Та й поки що незрозуміло, на яких умовах будуть здійснюватися будівельні роботи, і хто фінансуватиме їхню діяльність.

Отже, ключове питання – хто будувати вже зараз? Не можна пройти осторонь питання залучення іноземних трудових мігрантів. Потрібно створити умови для їхнього легального приїзду до України. І нарешті приборати дискримінаційну норму із законодавства, що вимагає сплачувати іноземному громадянину зарплатню не меншу, ніж 10 мінімальних окладів. По-перше, подібна дискримінація не може існувати в демократичній державі. А, по-друге, відомо, скільки в українських містах мешкає і працює нелегалів із Кавказу, Середньої Азії та Африки. Міграційні процеси відбуваються з об'єктивних причин: скільки б ми не критикували український рівень життя, є багато країн, де люди живуть набагато гірше, і вони їдуть шукати роботу до нас. В умовах демографічної кризи Україна потребуватиме багато робочих рук, і тільки руками українців ми не зможемо закрити всі потреби й вакансії, а особливо – у будівництві зараз. Звичайно, процес відбору вимагатиме спеціального інструментарію, завдяки якому робочі візи отримуватимуть тільки достойні кандидати. Разом із цим потрібно буде проводити жорсткі заходи з виявлення нелегальних мігрантів і їхньої депортації.

Однак, у нас неминуче стрімко розвиватиметься будівництво, і відбудеться будівельний бум, який приведе до суттєвого зниження показників трудової міграції українців за кордон. Українці приїдуть працювати додому, буде нове “надвелике будівництво”. Хоча є ризик: у відкритому демократичному світі завжди є ризики того, що люди поїдуть за кордон жити й працювати. Але повернути їх можна двома шляхами – привабливими ідеями й можливістю самореалізації з нормальними доходами. Ці зміни вже відбуваються прямо зараз на наших очах.

Після нашої безсумнівної перемоги в цій війні з Московією Україна на деякий час (близько 5 років, думаю) стане модною країною, асоціюватися з якою буде престижно не тільки для іноземних урядовців, а й для іноземного бізнесу. Ми вже можемо побачити у лютому 2022 р. це на прикладі американської компанії “Starlink”. Ця компанія не тільки надала швидку допомогу в обладнанні для доступу до інтернету (10.000 мобільних станцій “Starlink”), а й відкриває своє представництво в Києві вже у червні 2022 р. Це є прикладом того, що провідні світові компанії не заохочуть стояти осторонь цивілізаційних процесів у світі.

Але ми переконані, що відбудовою України займатимуться переважно самі українці за допомогою міжнародних інвесторів, фондів-кредиторів і донорів, а також, можливо, за рахунок коштів від конфіскованого російського майна. Це буде дуже непростий і суперечливий процес, в якому багато підводних каменів і репутаційних ризиків. Нас чекають численні скандали між політиками, економічними негараздами і навіть хвилі криміналу. Але відбудова, скоріше за все, пройде досить швидко (до 10 років), адже багато кому у світі вже хочеться сказати: я брав участь у будівництві нової України! Бо все дуже швидко змінюється й нова архітектура європейського життя вимагає залучити до себе Україну, яка і є прикладом того, як треба боротися та відстоювати саме ті цінності, на яких був побудований Євросоюз.

Бабаєва Ірина Олексіївна

*аспірантка кафедри управління персоналом та підприємництва
ННІ “Інститут державного управління”*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Російсько-українська війна є найстрашнішою в Європі з часів Другої світової війни. У 2014 р. Росія порушила післявоєнну систему безпеки Європи після анексії АР Криму, проголошення ЛНР та

ДНР на території Східної України, а у 2022 р. розпочала широко-масштабне вторгнення в Україну по всій довжині спільного кордону і з території Білорусі [6].

З огляду на сильне суспільно-політичне потрясіння, зумовлене повномасштабною збройною агресією РФ проти України, значних змін зазнають усі сфери як у цілому економіки країни, так і регіональних економік, у тому числі ринок праці та сфера зайнятості [1].

Науковці О. Могильний і Н. Патики наголошують, що рівень зайнятості населення, створення нових робочих місць з гідними умовами й конкурентною оплатою праці незалежно від ситуації має постійно перебувати у фокусі державної політики, центральних і місцевих органів влади та інституцій зі спеціальними повноваженнями. Державі при цьому відводиться активна регулююча роль, а не роль статиста. Оскільки лише працівники, що зайняті продуктивною працею, створюють додану вартість, забезпечують свій добробут і збалансований економічний розвиток, наповнюють ресурсами фонди соціального страхування та бюджетні програми в медицині, освіті, обороні, культурі й інших сферах життєдіяльності держави. При повній зайнятості скорочується бідність і зменшується нерівність у доходах і майні серед домогосподарств [4, с. 52-53].

Воєнний час і специфіка функціонування ринку праці в умовах війни потребує абсолютно нових підходів до державного регулювання проблем зайнятості й безробіття, забезпечення працею мігрантів, біженців та внутрішньо переміщених осіб [1].

Вторгнення Росії на територію України призвело до великих людських втрат і гуманітарної кризи, загострення фінансової нестабільності, уповільнення економічного зростання, прискорення інфляції, припинення інвестицій у сталий розвиток, переконафігурування глобального ланцюга поставок, зростання цін на продукти харчування, паливо й добрива [6].

Війна ускладнила демографічну кризу в Україні й змінила вітчизняний ринок праці. За даними ООН, українських біженців за кордоном уже понад 5,5 млн. Найбільше українців виїхало до Польщі – там нині понад 3 млн біженців. Ще майже 826 тис. громадян України виїхали до Румунії. Понад 530 тис. українців дісталися Угорщини, майже 447,6 тис. – Молдови. До Словаччини виїхало 379,4 тис. людей [2].

Як слушно наголошує професор О. Пархоменко-Куцевіл, в умовах невизначеності, а особливо військової агресії, виключне зна-

чення відводиться кадровому потенціалу органів державної влади та місцевого самоврядування. Від їх спроможності організувати діяльність критичних інфраструктур, забезпечення інформаційної безпеки країни та регіону, формування безпекового середовища мирного населення, переміщення населення в межах країни й за її межами залежить і ефективність проведення військових дій [5].

У зв'язку з тим, що в умовах війни більшість населення з окупованих та деокупованих міст і селищ перемістилася до сільської місцевості, де на даний час не ведуться активні бойові дії, зросла необхідність у здійсненні заходів щодо публічної політики зайнятості населення в сільській місцевості. Це пояснюється наявністю саме в сільській місцевості забезпеченості населення основними продуктами харчування, питною водою, наявністю пічного опалення для обігріву помешкань і приготування їжі, можливість ведення господарства для потреб сім'ї (виросчування овочів і фруктів, розведення домашньої птиці, великої рогатої худоби тощо).

Негативні тенденції у сфері зайнятості населення в сільській місцевості України загострюються через значне навантаження на внутрішній ринок праці й зростання конкуренції за робочі місця серед внутрішньо переміщених осіб, релокацію виробничих підприємств здебільшого до західних регіонів України, дефіцит фахівців у зв'язку з вимушеною міграцією або мобілізацією до лав ЗСУ чи сил територіальної оборони, наявні випадки поранень, контузій та стресового стану у працездатного чи частково працездатного населення.

Науковці О. Могильний і Н. Патика слушно наголошують, що в сільській місцевості вже тривалий час функціонує модель ринку праці, яка має типові ознаки моносонії, коли існує велика кількість шукачів роботи, особливо в міжсезонний період, а роботодавець на кілька сіл усього один. Також великі агрохолдингові компанії, як правило, взагалі не залучають до роботи місцевих жителів, які володіють масовими професіями. Сучасним великим землекористувачам і землевласникам робітники не потрібні, їх замінили машини й технології. Зокрема, й через це вони, як правило, відмовляються від трудомістких галузей [4, с. 60].

Світовий банк прогнозує, що через російське вторгнення в Україну глобальне економічне зростання у 2022 р. знизиться з 4,1 % до 3,2 %, країни зіштовхнуться зі стагфляцією (стагнація у виробництві відбувається одночасно з інфляцією), зростанням цін на енергоносії, порушенням ланцюгів поставок. Населення буде змушене жити в умовах турбулентного середовища, постійної нестачі продук-

тів харчування, обмеженої кількості робочих місць, що призведе до масових заворушень та голодних бунтів [6].

Науковець Ю. Маршавін у своєму дослідженні [3] доводить, що подолання кризи у сфері зайнятості потребує оновлення змісту державної політики зайнятості, перенесення акценту з виплати допомоги по безробіттю на створення сучасних робочих місць і сприяння незайнятим громадянам у розвитку активності й конкурентоспроможності на ринку праці [3, с. 679].

В умовах воєнного стану фінансову допомогу від держави внутрішньо переміщеним особам, які вимушено залишили місце свого постійного проживання, доречно надавати за посильну участь у суспільно корисних та інших важливих для держави роботах. Звичайно, до таких робіт долучаються бенефіціари, які за віком і станом здоров'я не мають обмежень для роботи в умовах воєнного стану, зокрема безробітні й інші незайняті особи. Суттєвою є можливість додаткової мотивації учасників у вигляді отримання гуманітарної допомоги (продуктові набори, засоби гігієни тощо).

Як сьогодні, так і у повоєнний період в Україні буде колосальна необхідність у відновленні зруйнованої інфраструктури, транспортного сполучення, пошуку точок зростання економік місцевих громад, ресурсів для відкриття нових підприємств, розширення сфери діяльності чи диверсифікації вже існуючих. Зараз для держави надзвичайно важливим є розробка, запровадження й реалізація заходів стимулювання зайнятості населення, зокрема в сільській місцевості, для відновлення економіки, сплати податків і забезпечення воєнних потреб країни.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Левицька О. О., Рудковський О. В. Структурні диспропорції і дисбаланси ринку праці областей Карпатського регіону України в умовах війни: тенденції, загрози, орієнтири політики стабілізації й використання можливостей. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1196/1153> (дата звернення 28.05.2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37>.
2. Війна в Україні. Стало відомо, скільки українців виїхало за кордон. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/05/20/85727942/> (дата звернення 21.05.2022)
3. Маршавін Ю. М. Державна політика зайнятості в Україні: необхідність перезавантаження. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 679-685.
4. Могильний О. М., Патики Н. І. Вплив карантинних обмежень, пов'язаних із COVID-19, на ринок праці та зайнятість у сільській місцевості. *Економіка АПК*. 2021. № 4. С. 51-67. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202104051>

5. Пархоменко-Куцевіл О. І. Механізми кадрового аудиту органів державної влади під час військових дій та конфліктів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/3.pdf (дата звернення: 29.05.2022). DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.5.1>.

6. Чалюк Ю. О. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1224/1179> (дата звернення: 29.05.2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-54>.

Боднар Катерина Віталіївна

*аспірантка кафедри економічної політики та менеджменту
ННІ "Інститут державного управління"*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

У цілому сталий розвиток регіону означає підвищення рівня подолання несприятливих економічних, соціальних, екологічних та інших ризиків зі здатністю забезпечувати збалансований розвиток, саморегулювання, самовдосконалення з максимальним використанням зовнішніх і внутрішніх позитивних ресурсів для задоволення потреб населення області. Сталий розвиток регіону визначається постановкою цілей соціального розвитку та виявленням умов їх досягнення, при якому економічні цілі є похідними від соціальних і визнаються засобом забезпечення сталого розвитку в цілому.

Отже, сталий розвиток регіону характеризується його здатністю забезпечувати позитивну динаміку соціально-економічних показників, рівня та якості життя населення, використовувати для цього інноваційні фактори й умови, у тому числі збалансоване відтворення природно-ресурсного потенціалу.

Необхідною умовою сталого розвитку регіону є ефективна система державного управління, яка передбачає організовані системні дії для збалансованого функціонування регіональних систем з метою покращення якості й підвищення рівня життя населення.

Сьогодні в Україні державне управління регіональним розвитком може здійснюватися у таких формах:

– трансферти, що спрямовуються місцевим бюджетам з державного бюджету на вирівнювання фінансового забезпечення регіону;

- додаткова фінансова підтримка депресивних регіонів;
- державні цільові програми, спрямовані на вирішення територіальних проблем (досягнення прискореного зростання пріоритетних галузей економіки регіону, зростання експортного потенціалу регіону);
- бюджетні інвестиції та конкретні інвестиційні проекти (так званий бюджет розвитку) тощо [3].

На перших етапах формування регіональної політики найважливішим механізмом є фінансове вирівнювання регіонального розвитку, що спрямоване на усунення диспропорцій у розвитку окремих територій. Відповідно до світової практики й у зв'язку з процесами глобалізації сьогодні для підтримки економічно проблемних територій використовуються такі основні механізми: гранти, субсидії, доступ до державних контрактів, зниження рівня оподаткування, зниження відсотків за кредитами, мікрокредити, гарантії (гарантії), людські ресурси, виробництво, поєднання проектів розвитку інфраструктури з проектами розвитку промисловості, індустриальні парки, бізнес-зони, підтримка малого й середнього бізнесу, розвиток кластерів [2].

Адаптація в даному контексті передбачає формування такої системи організації влади, яка відповідає умовам розвитку сучасного світу і співвідноситься з мінливістю нових геополітичних стратегій. Адаптація також розглядається як процес зміни соціально-економічних, політичних і організаційних форм життєдіяльності держави. Водночас адаптація як процес прилаштування до зовнішнього середовища системи публічного управління передбачає певну її організаційно-функціональну залежність від такого середовища. Вона характеризує не лише прийняття критеріїв та умов певної ситуації, але й соціально-економічне та політичне освоєння зміни певного типу цілісності системи суспільних відносин (адаптація до нового соціального устрою), а також і здатність узгодити власні умови розвитку. Усе це повною мірою стосується і публічного управління сталим розвитком регіонів [3].

Сьогодні проблема адаптації держави до умов глобальної інтеграції активно досліджується вітчизняними науковцями, обґрунтовуються різні підходи і види адаптації. Наприклад, способи, методи і стратегії адаптації є невід'ємними елементами системної глобальної адаптації. Шляхи адаптації держави до умов глобальної інтеграції визначаються ієрархією цінностей, характерних для

певного типу суспільного розвитку, а також цінностей, які є пріоритетними для певного інтегративного об'єднання. Також розрізняють “позитивну” адаптацію, яка відбувається за рахунок власних можливостей, і “негативну”, яка зводиться до можливості адаптації за рахунок ресурсів інших регіонів і держав.

Разом з тим глобальна інтеграція являє собою об'єктивний процес, уникнути якого не вдається жодній країні світу, тому кожна з держав, аби вписатись у структуру сучасного світу, має вдаватися до такої форми адаптації, яка найбільшою мірою відповідає її національним та геостратегічним інтересам. На нашу думку, найбільш ефективною формою адаптації публічного управління до умов глобалізаційного розвитку сьогодні є прагматична адаптація. Це така форма адаптації, яка враховує особливості розвитку національної системи публічного управління, здійснюючи її корекцію відповідно до умов глобальної інтеграції. Тобто тут держава здійснює корекцію своєї соціально-економічної, політичної та духовної сфери таким чином, аби це не перешкоджало стратегії її розвитку й водночас дозволяло їй виступати повноправним суб'єктом глобального об'єднання [1].

Отже, успішний розвиток держави неможливий без успішного розвитку територіальних громад, місцевого розвитку і сталого розвитку регіонів. В умовах глобалізації необхідне ефективне державне управління сталим розвитком регіонів, що неможливо без використання ефективних механізмів його реалізації. Процеси глобалізації висувають нові вимоги до системи функціонування національних систем державного управління на всіх рівнях, яка має стати дієвим і ефективним засобом розв'язання складних міжкультурних протиріч, особливо тих, що виникають у процесі гармонізації механізмів спільного функціонування, національних держав у світовому просторі, налагодження ефективних форм взаємодії. Усе це повною мірою може стосуватися й регіонального розвитку, оскільки взаємодія економіки регіонів і національної економіки в сучасних умовах характеризується підвищенням ролі місцевого самоврядування та розширенням повноважень регіонів у сфері міжнародної ініціативи. Це означає, що регіони стають безпосередніми учасниками процесів глобалізації. Також стає зрозумілим, що ефективність розвитку регіонів сьогодні (в умовах глобалізації) не може бути досягнута лише на основі вирішення внутрішніх соціально-економічних проблем. Зважаючи на викладене, вважаємо за доцільне застосовува-

ти саме адаптивний підхід до вдосконалення механізмів державного управління сталим розвитком регіонів в умовах глобалізації, розуміючи під “механізмом управління” систему, призначену для практичної реалізації прийнятих рішень. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі можуть бути обґрунтування конкретних видів адаптації для вдосконалення механізмів державного управління сталим розвитком регіонів в умовах глобалізації, а також розробка пропозицій до проекту програмного документа, що відображатиме адаптаційні можливості держави й регіонів. Адаптація як процес, метод і результат організації системи державного управління на різних рівнях до нових умов є своєрідною відповіддю на розрахунки глобалізації.

Список використаних джерел

1. Войтович Р. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз): монографія / За заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.М. Князева. Київ: Вид-во НАДУ, 2007. 680 с.
2. Медведовська Т. Регіональний розвиток країни у контексті світових глобалізаційних економічних тенденцій та європейської інтеграції України. URL: <http://global-national.in.ua/vipusk-3-2015/432-medvedovska-t-p-regionalnij-rozvitok-krajini-u-konteksti-svitovikh-globalizatsijnikh-ekonomichnikh-tendentsij-ta-evropejskoji-integratsiji-ukrajini>. (дата звернення 28.05.2022).
3. Павлюк Н. Децентралізація влади як основа удосконалення організаційно-правового механізму публічного управління. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 4. С. 183–190.

Біловіцька Юлія Андріївна

*аспірантка кафедри економічної політики та менеджменту
ННІ “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В.М. Каразіна,
м. Харків*

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ “ЗЕЛЕНОЇ” ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Розв’язання екологічних проблем має бути результатом зусиль людей усієї планети через політику кожної держави. Людство в результаті своєї господарської діяльності поступово порушувало екологічний баланс, наслідком чого стало забруднення довкілля, порушення людиною природних зв’язків, виснаження ресурсів і

зміна окремих природних комплексів. Найбільший вплив у спричинення екологічної проблеми роблять сільське господарство, чорна й кольорова металургія, хімічна промисловість, транспорт та енергетика.

Для перенацілювання національної економіки України на модель “зеленої”, ресурсоефективної економіки, потрібно впроваджувати структурні реформи на основі врахування принципів “зеленої” економіки.

Комплексність проблеми формування та реалізації державної політики сталого розвитку “зеленої” економіки передбачає застосування довгострокового стратегічного підходу, що дозволить гармонічно вбудувати таку політику в систему державного управління України, яка знаходиться в процесі реформування і адаптації до європейського законодавства, що підкріплюється низкою міжнародних зобов’язань.

Метою державної політики є стабілізація та поліпшення стану навколишнього природного середовища України для створення екологічно безпечного для життя і здоров’я населення природного середовища, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем, що є важливими для всього живого на планеті Земля.

Європейський Союз займає перше місце в міжнародних зусиллях по боротьбі зі зміною клімату. Мета переходу ЄС на кліматично нейтральний розвиток у період до 2050 р., викладена в Європейській стратегії “Зеленої угоди” (“Green Deal”), що визначає засади економічного майбутнього Європейського Союзу, впливає на формування та реалізацію економічної політики ЄС в найближчій перспективі та приведе до значного прискорення трансформації енергії в країнах ЄС, що відобразиться на всіх секторах економіки, а також на співпраці з іншими країнами Європи і за її межами [2].

Ця стратегія спрямована на суттєве підвищення ефективності використання ресурсів за рахунок переходу до чистої економіки замкнутого циклу, боротьбу з глобальним потеплінням, скорочення забруднення, збереження біорізноманіття і охоплює всі сектори економіки – транспорт, енергетику, металургію, будівництво, сільське господарство та ін. Мета угоди – перетворення Європи на перший кліматично нейтральний континент до 2050 р. Тобто, на таку частину світу, де економічна діяльність не призводить до викидів парникових газів, головним з яких є вуглекислий газ.

Це економічна політика, яка дозволить відмовитися від вуглеців через 30 років. Для цього Європі доведеться перенаправити 1-2 % ВВП на розвиток “зеленої” економіки: мова йде про розгортання нової інфраструктури, держзакупівлі, науково-дослідні роботи, переоснащення промисловості та інші потреби. Перший рубіж – 2030 р. - скорочення викидів парникових газів на 40 % і збільшення частки відновлюваної енергії до 32 % [2].

8 липня 2020 р. у Брюсселі було презентовано два нових документи, які конкретизують Європейський зелений курс. Це Стратегія ЄС з інтеграції енергетичної системи (EU Strategy for Energy System Integration) і Воднева стратегія ЄС (EU Hydrogen Strategy). Перша спрямована на підвищення енергоефективності економіки ЄС за рахунок створення інтегральної системи енергозабезпечення, яка має поєднати в єдине ціле різноманітні джерела енергії, інфраструктуру, споживачів і передбачає широке й ефективне використання місцевих джерел енергії, наприклад, відпрацьованого тепла промислових підприємств, енергії біовідходів та ін., а також більш широке застосування електроенергії – для теплових насосів у будівлях, в електромобілях, на транспорті тощо [1].

Воднева стратегія ЄС передбачає широке використання водню як енергоносія для тих галузей, які не можна електрифікувати, і має на меті доведення до нуля викидів вуглекислого газу промисловими об'єктами, транспортом, енергетикою, будівництвом та ін. Адже водень – це паливо, під час згоряння якого утворюється вода, і його широке застосування має стати важливим засобом декарбонізації (відмови від використання викопних вуглеводнів – вугілля, газу, нафти тощо) економіки ЄС.

Загальний обсяг інвестицій у відновлюваний водень у Європі може скласти від 180 до 470 млрд євро до 2050 р. За підрахунками аналітиків, до 2050 р. водень може забезпечити до 24 % світової потреби в енергоресурсах, його щорічні продажі становитимуть 630 млрд євро [1].

Також, Єврокомісія 8 липня 2020 р. заснувала Європейський альянс чистого водню, до складу якого увійшли національні енергетичні та транснаціональні компанії, науково-дослідні установи, Європейський інвестиційний банк, провідні енергетичні та промислові компанії. До цієї організації вже приєдналися понад 20 українських компаній, зокрема НАЕК “Енергоатом” і ТОВ “Оператор ГТС України”. Серед ключових завдань альянсу – залучення інвестицій

та забезпечення попиту на водень шляхом реалізації проєктів з декарбонізації енергоємних галузей промисловості [3].

Основна умова – це має бути “зелений” водень, тобто його виробництво має мати мінімальний вуглецевий слід. Отже, для вироблення цього газу можна буде задіяти лише відновлювані джерела енергії та АЕС. У побудову усієї цієї інфраструктури європейці готові інвестувати.

У середині червня Міністерство енергетики України оголосило про вступ до Європейського Союзу чистого водню для координації зусиль у контексті розвитку водневої енергетики. Єврокомісія визначила Україну одним із пріоритетних партнерів у майбутній водневій економіці Євросоюзу. Тому членство в Європейському альянсі чистого водню допоможе активізувати роботу з пошуку потенційних партнерів для реалізації проєктів з виробництва, транспортування, накопичення та споживання водню [3].

У кінці липня 2021 р. Європейський банк реконструкції та розвитку і ТОВ “Оператор ГТС України” підписали угоду про співпрацю в галузі низьковуглецевого водню й розвитку ланцюжків постачання водню.

Головне завдання України як оператора газотранспортної системи це підготовка нашої інфраструктури до декаборнізованих енергетичних ринків майбутнього. Для цього потрібен час й об’єднання зусиль для співпраці всіх зацікавлених сторін. Природний газ – один із ключових джерел енергії та перехідного палива на шляху до безвуглецевої економіки, який збереже своє значення у цей перехідний період.

Воднева стратегія ЄС передбачає співпрацю з країнами партнерства у спільних з ЄС програмах досліджень та розвитку водневої енергетики. Окремо наголошено, що в Європейському альянсі з чистого водню будуть заохочувати для участі країни Західних Балкан і Україну. Розробкою дорожньої карти для впровадження водневої енергетики в нашій країні вже займається Міністерство енергетики України. Також, оцінивши перспективи, які відкриваються перед Україною, український бізнес почав робити перші кроки з метою участі в реалізації Водневої стратегії ЄС [1].

Ця трансформація буде одночасно викликом і можливістю для України як країни, що має Угоду про асоціацію з ЄС та є учасницею Договору про Енергетичне Співтовариство. Україна повністю

підтримує європейські угоди на 2020, 2030 і 2050 рр. (Європейська політика щодо клімату та енергетики до 2020, 2030 та 2050 рр., опублікована в лютому 2019 р.) і прагне виконувати свої зобов'язання за Паризькою угодою [4].

У названих стратегіях передбачено суттєві зміни в усіх галузях економіки, способі життя і досягнення нової якості життя. Важливою частиною Водневої стратегії ЄС є міжнародна співпраця. ЄС має намір розвивати взаємодію щодо відновлюваної електроенергії та чистого водню із сусідніми країнами й регіонами, щоб сприяти їх переходу до чистої енергії і сталого розвитку. З урахуванням природних ресурсів, взаємозв'язку інфраструктури й технологічного розвитку пріоритетними партнерами ЄС у цій справі названо країни Східного і Південного партнерства, та окремо названо Україну. За оцінками Єврокомісії, до 2030 р. в країнах Східного і Південного партнерства потенційно можна буде встановити електролізери для виробництва водню загальною потужністю 40 ГВт. Важливо, що цей водень має вироблятися за рахунок відновлюваних джерел енергії.

Отже, для ефективного використання можливостей, перш за все, потрібно розуміти стан і готовність України до змін у конкретній сфері, а безумовним пріоритетом є наближення українського законодавства до вимог законодавства ЄС в усіх сферах, передбачених Угодою про асоціацію. Однак не всі сфери можуть похвалитись високим прогресом у виконанні Угоди про асоціацію. Часто політичні заяви щодо готовності України бути частиною “Green Deal” не підкріплені практичними діями.

Список використаних джерел

1. “Воднева революція”: КІП долучається до нової стратегії ЄС. URL: <https://kpi.ua/hydrogen-strategy-about> (дата звернення 28.05.2022).
2. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europeangreendeal_en (дата звернення 28.05.2022).
3. Офіційний сайт Міністерства енергетики України. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245548876 (дата звернення 28.05.2022).
4. Проект Дорожньої карти для виробництва та використання водню в Україні. URL: https://unece.org/sites/default/files/202103/Hydrogen%20Roadmap%20Draft%20Report_UKR%20March%202021.pdf (дата звернення 28.05.2022).

Бондаренко Дмитро Миколайович

*аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету “Дніпровська політехніка”,
м. Дніпро*

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ПРОЦЕС ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ

Важливим складником економічної політики і стратегії економічного розвитку регіонів та країни в цілому є промислова регіональна політика. Крім регіональних, вона враховує загальнодержавні інтереси, об'єднує і спрямовує діяльність окремих територій, галузей у спільний інтегрований взаємопідтримуючий шлях розвитку з чітко визначеними цілями, критеріями й показниками.

Україна, обравши стратегії довгострокового розвитку країни, регіонів і галузей як інструменти досягнення економічного зростання за чітко сформованими цілями, отримала надію на рівномірне стабільне багатовекторне економічне й соціальне інноваційне зростання і розвиток. В економічній політиці і стратегіях економічного розвитку промисловості були передбачені заходи щодо зростання конкурентоспроможності галузей, як у традиційних, так і в наукомістких секторах нової економіки, стрімкого забезпечення якості людського капіталу й динаміки продуктивності праці, випереджального розвитку високотехнологічного виробництва та інших перетворень під дією інноваційних факторів “Індустрія 4.0” в основні джерела розвитку України.

Але непередбачувані події, пов'язані з епідемією COVID-19 і розв'язаною Росією руйнівною війною в умовах природних загроз масштабного характеру, спричинили великі втрати економічного потенціалу країни й великі збитки в багатьох площинах і часових вимірах. Через суттєвий спад виробництва виникли нові економічні проблеми, які охопили майже всі сектори промисловості, непромислових та інфраструктурних галузей життєвого середовища українського народу. Країна опинилась у глибокій фінансовій скруті, що негативно впливає на структуру трудового потенціалу, поглиблення процесів міграції та спричинення інших негативних явищ.

Ситуація, яка виникла, вимагає вдатись до якомога швидших, рішучіших, відновлюваних і модернізаційних дій на всіх рівнях –

центральному, регіональному й місцевому. Логічним є розпочати розробку необхідних заходів на місцевому й регіональному рівнях, оскільки вони більш реально відображають стан економіки країни, ніж центральний рівень. Заходи стануть базовими інструментами відродження економіки.

Для ліквідації економічних, соціальних і моральних збитків необхідним стає розробка взаємопов'язаних програм відновлення промисловості, підґрунтям яких повинен стати глибокий аналіз ресурсів держави на відповідних рівнях і обсяги внутрішніх потреб українського народу в продукції промисловості відповідних галузей, використання адекватних ефективних інструментів державного управління, створення системи чіткої взаємодії і спільної праці держави, бізнесу і громадян із використанням ефективних форм їх взаємодії в процесах співпраці.

Однією з таких форм співпраці є кластери, які широко використовуються в країнах ЄС, Південно-Східній Азії (Китай, Японія, Республіка Корея). Кластери вважаються найважливішими інструментами інноваційного розвитку регіонів, які створюють переваги й відкритість для співробітництва, зберігаючи конкурентне середовище в межах створених агломерацій. У системі форм організації господарюючих структур вони займають особливе місце, створюючи можливості спільного застосування потенціалу всіх учасників, які працюють у різних ланцюгах цих мережових структур.

В економічну теорію поняття “кластер” ввів Майкл Портер у 1990 р. Він дав таке його визначення: “Кластер – це сконцентровані за географічними ознаками групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств зі стандартизації, а також торгових об'єднань) у певних сферах, які конкурують, але водночас ведуть спільну роботу” [1, с. 205–206] (переклад автора – Д. Б.).

Реалізація ідеї створення і застосування кластерів знайшла велику підтримку й поширення під час розробки спеціальних програм забезпечення у пріоритетних технологічних галузях багатьох країн для розвитку їх регіонів. Економічна політика Великобританії, Німеччини, Данії, Італії, Індії, США базується на кластеризації. Успішно працюють промислові кластери в Італії, Німеччині (хімія і машинобудування), Франції (виробництво продуктів харчування, косметика), Сінгапурі (в сфері нафтохімії), Японії (автомобілебудування) та в інших країнах, продукція яких спрямовується на експорт [2, с. 78].

У багатьох країнах кластери розглядаються як локомотиви конкурентоспроможності. Їх створюють там, де необхідно здійснити “проривне” просування в галузі, техніці й технологіях виробництва для виходу на ринкові ніші.

Згідно з європейським курсом України питання кластеризації економіки є одним з головних у прискоренні промислового розвитку та інновацій економіки країни. Але, незважаючи на прийняття Урядом низки заходів, кластерний підхід до інноваційної розбудови цих сфер не знайшов широкого застосування. Взаємозв'язки між пов'язаними технологіями галузевих підприємств слабкі й непродуктивні, і навіть існують неефективні для населення України заходи реформування. Так, замість ефективної комбінації галузевої кооперації і регіональної мережевої взаємодії, горизонтальної інтеграції і формування чітко зорієнтованого ланцюга виробництва, поширення нових технологій і інновацій має місце роздроблення, відокремлення й розподіл виробничих структур та їх інтегрованих процесів діяльності. Розмежовуються сфери здійснення повноважень і відповідальності за їх результати. Наприклад, у житлово-комунальній сфері процеси вироблення і постачання послуг населенню з газозабезпечення і водозабезпечення здійснюються в розірваному ланцюзі – окремо виробництва й окремо постачання. Для населення це обернулося підвищенням оплати послуги, а вигода для держави поки зовсім не зрозуміла. Це не сприяє одержанню синергетичного ефекту і підвищення конкурентоспроможності галузей, підвищує вартість послуг для населення і призводить до розпорошення можливостей гнучкої координації зусиль і коштів для створення спільних цінностей у цих напрямках господарської діяльності.

Промисловість країни зосереджена в її регіонах, які мають усі можливості й умови для швидкого відновлення шляхом створення інноваційно спрямованих кластерів, які будуть відрізнятися від існуючих традиційних утворень. У них створюються внутрішні конкурентні переваги за рахунок можливості вибудовування замкнених технологічних мережних ланцюгів, починаючи від створення сировинних та інших ресурсів для виробництва продукції, об'єднання постачальників та виробників і просування продукції на ринок. Основою створення мережних ланцюгів виробництва стає об'єднання колективів, які пропонують інноваційні ідеї, структур, які ці ідеї реалізують, організацій, що забезпечують фінансування,

логістів та учасників просування продуктів на ринок. Слід підкреслити, що особливістю створення кластерів в умовах післявоєнного періоду повинно стати не тільки відтворення зруйнованого потенціалу промисловості, а і його оновлення на основі застосування європейських стандартів, сучасних та інноваційних технологій і підходів, що формують умови конкурентоспроможності виробництва.

Відродження економіки і процесів економічного зростання потребує пошуку форм і методів об'єднання зусиль промислових підприємств, влади і населення; налагодження тісної співпраці органів влади з бізнесом із дотриманням жорсткої дисципліни виконання заходів і використання не дешевої робочої сили, а високопрофесійних фахівців, здатних створювати продукцію нової якості.

До основних галузевих напрямів кластеризації і регулювання траєкторії відтворення економічного базису країни в період її відновлення доцільно насамперед включити: будівництво, у тому числі житлового фонду, за допомогою запровадження сприятливого іпотечного кредитування, комунікації та транспорт, машинобудування, металургію, агровиробництво та харчове виробництво, нафтогазові комплекси, наукові й освітні заклади для збільшення ємності внутрішнього ринку.

При переході до відновлення економіки країни суттєву роль повинні відігравати корпоративне й ситуаційне управління шляхом залучення процесів відновлюваного реформування зарубіжних інвесторів. Для цього необхідна розробка програмних документів із переліком і змістом запланованих заходів економічної та промислової політики регіонів у частині технологічної і соціальної модернізації, в основі якої закладено кластерний підхід і корпоративне управління, посилення фундаментальних чинників економічного зростання, створення сприятливих рамкових умов для інноваторів, інвесторів і суб'єктів ринку. Необхідним є внесення змін у промислову й інституціональну політику регіонів у період економічної кризи, без яких очікувати відновлення і зростання економіки без застосування інноваційних технологій є сумнівним. Єдиний правильний шлях – швидка перебудова спільної діяльності органів влади і народу, застосування нових прогресивних технологій, які дадуть змогу скоротити період відновлення й укріплення існуючого економічного потенціалу. В цих умовах кластеризацію промисловості слід розглядати як передумову реального економічного відновлення з одночасним економічним зростанням.

Список використаних джерел

1. Портер Майкл Э. Конкуренция : пер. с англ. Москва : Вильямс, 2003. 496 с.
2. Кірік М. А. Кластеризація в стратегії інноваційного розвитку зарубіжних країн. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6, ч. 1. С. 78–83.

Бондаренко Любова Іллівна

*аспірантка кафедри публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів,
м. Дніпро*

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ Й ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Масштабний злам економіки України через агресію Росії зрушили стратегічно визначені й опановані кроки подальшого економічного зростання нашої країни. Перед Україною постала незліченна кількість економічних викликів, які необхідно подолати для стабілізації економіки і створення умов для її зростання. Необхідно вже зараз в умовах продовження ганебної війни шукати можливості для відновлення країни і перезавантаження напрямів руху трансформаційних процесів. Очолити важливі напрями цієї масштабної діяльності повинні органи державного управління та місцевого самоврядування, глибоко проаналізувавши формат своєї діяльності в довоєнний період і переглянувши напрями й зміст процесів управління господарським комплексом країни – систему повноважень, пріоритети, ресурсні можливості, методи й завдання відновлення економічних процесів технологій і механізмів управління.

Від імені держави функції управління виконують органи виконавчої влади, які здійснюють місію інституту публічного управління і безпосередню участь громадян країни в управлінні державними справами. Державні питання вирішують державні службовці, які займають посади в органах державного управління та місцевого самоврядування від імені держави, здійснюють її обов'язки і формують в економічній, соціальній, адміністративній і політичній сфері функції відповідно до займаних посад.

Адміністративно-правовий статус державної служби (система прав, зв'язків, обов'язків і їх функціональної спрямованості), сфери й об'єкти державного впливу на розвиток суспільства і країни закріплені Законом України "Про державну службу". Державні службовці у своїй діяльності користуються комплексом прав, визначених у ст. 7 закону і згідно зі ст. 8 мають певні обов'язки [1]. Посади державних службовців представлені соціально-організаційними структурними одиницями, за якими закріплений комплекс прав, обов'язків, які повинні виконувати фахівці, що відповідають певним професійно-кваліфікаційним вимогам до їх підготовки. Посади, призначені для обслуговування споріднених процесів, об'єднуються в структурні підрозділи, що забезпечують певні функції держави. Як органи управління державою структурні підрозділи органів виконавчої влади тісно взаємодіють з усіма системами господарювання і відіграють ключову роль у прогнозуванні, стратегічному плануванні, організації діяльності, упередженні збитковості економіки, створюючи умови для збалансованого руху процесів економічного зростання.

За останні роки в Україні з боку органів державного управління та місцевого самоврядування проведена велика робота зі зміцнення і розвитку державної служби та інноватизації організаційних, економічних і соціальних засад управлінської діяльності. Створено Національне агентство України з питань державної служби, яке забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері державної служби, здійснює функціональне управління державною службою в органах влади [3] та очолює розробку і реалізацію комплексних реформ у різних сферах державної політики з вирішення проблемних питань підвищення ефективності діяльності державних службовців. Водночас виконання стратегічних планів підвищення якості й удосконалення державного управління за всіма напрямками реформ у довоєнний період здійснено не повністю. На це негативно вплинула епідемія COVID-19 і активність глобалізаційних економічних та політичних процесів. На сучасному етапі в умовах військової агресії Росії постають питання виходу із наступаючої економічної кризи країни й перегляду тактики дій органів влади, спрямованих на відновлення і збереження економічного потенціалу країни, на "перезавантаження" діяльності органів влади в післявоєнний період, перегляд взаємовідносин органів державного управління та місцевого самоврядування і бізнесу на етапі

відбудови й модернізації економічних процесів. Зазначене спонукає до перегляду завдань і посадових обов'язків державних службовців, функції яких мають відображати відповідне відновлювання економіки із широким спектром питань відтворення процесів життєдіяльності. Перелік посадових обов'язків державних службовців у всіх сферах діяльності сьогодні представлений в їх статичному стані, розрахованому на стабільне функціонування економіки [1; 4]. Тому зараз неможливо уявити дії державних службовців у змінюваний період існування суспільства. Необхідним стає введення на період відновлення економіки країни нових вимог щодо виконання функцій, які будуть відповідати завданням відновлення і модернізації. Однак мова йде не про перегляд і відмову від виконуваних функцій державними службовцями, а про зміну пріоритетів, додання нових завдань і наповнення новим змістом існуючих. Заходи з поглиблення змісту діяльності державних службовців повинні бути не фрагментарними, а представлені їх переліком, пріоритетами здійснення із застосуванням системних інноваційних методів і технологій вирішення та реалізації управлінських завдань.

Особливістю відновлюваного періоду повинна стати жорстка дисципліна й найвищий рівень особистої і колективної відповідальності за виконання обґрунтованих і прийнятих суспільством завдань з відновлення економіки. Необхідним стає чітке закріплення сформульованих завдань за кожним структурним підрозділом органів виконавчої влади для досягнення поставлених цілей, встановлення показників їх виконання із забезпеченням потреб населення на керованих територіях. Необхідними є також оновлення правил оцінювання результатів і жорстка дисципліна та відповідальність щодо їх досягнення.

При доповненні й певній зміні посадових інструкцій державних службовців різних рангів у відновлювально-модернізаційному періоді української економіки необхідно внести зміни (доповнення) й у відповідальність за результати праці, як дисциплінарну, так і матеріальну. Це дозволить відобразити в посадових інструкціях глобалізаційні інноваційні процеси й особливості, які вони привносять у зміст праці державних службовців. Такі заходи, крім управлінського впливу на зміст, масштаби й тактику відновлення економіки країни, будуть сприяти мобілізації зусиль українського народу і його трудового потенціалу на відновлення держави під впливом органів виконавчої влади.

Для успішного вирішення завдань управління у надзвичайно відповідальному для країни відновлювально-модернізаційний післявоєнний період необхідним є перегляд певних позицій управлінської організаційної поведінки державних службовців, зокрема:

- в управлінському полі системи управління необхідно створити такі умови, щоб кожний учасник процесів підготовки, обґрунтування і прийняття рішень працював на досягнення кінцевого результату;

- кожен учасник повинен мати чітке уявлення про суспільні потреби і цінності, до яких дотичні результати виконуваної праці;

- необхідно мати й уявлення про необхідність створення системи надійного утримання кваліфікованих фахівців, а не їх залякування умовами можливого і швидкого звільнення через скорочення робочих місць чи інші причини, до яких працівники не причетні;

- працівників необхідно ознайомити не тільки із важливістю і роллю результатів виконуваних завдань післявоєнного періоду, а й із очікуваними варіантами і результатами їх рішень, важливих для спільного розвитку;

- необхідним є визначення реальних можливостей підвищення суспільної активності, яку слід спрямовувати не тільки на короткострокові поточні досягнення, а й на складні проблемні питання кінцевих результатів, які можуть бути пов'язані з досягненнями в інших сферах діяльності.

Як головні імперативи повинні розглядатися швидкість вирішення ключових проблемних питань, поліпшення економічного стану й надання їм нових інноваційних можливостей, враховуючи, що залучення інвестицій можливо в тій корпорації чи галузі, які мають налагоджені системи управління, упорядковані процеси виробничої діяльності і колектив кваліфікованих фахівців, у тому числі в системі публічного управління. Особлива увага повинна приділятися поточному контролю якості, своєчасності й результативності праці. Контроль повинен здійснюватись значно частіше і спрямовуватись на перевірку всіх елементів програми відновлення, терміни, поточні результати, а не лише прогнозованих кінцевих річних результатів. Це дозволить швидко здійснювати регулюючі, координуючі чи певні мобілізаційні кроки для підтримки стійкого руху процесів відновлення.

Необхідно розглядати і можливості розробки програм тактичних дій, необхідних для якісного досягнення поставлених цілей. Провідні фахівці й керівники середніх ланок повинні мати швидку реакцію і відповіді на запитання: хто повинен виконувати незаплановані чи непередбачувані роботи, якими ресурсами й повноваженнями при цьому вони володіють, який час потрібен на виконання такої роботи, які результати повинні бути досягненні та що вважається успіхом виконаної роботи. Загалом, у кожного працівника в системі органів виконавчої влади на робочому столі повинен бути перелік показників досягнення цілей, задля яких він працює. Зазначене буде відігравати роль пускових механізмів пошуку правильних і своєчасних рішень.

Доцільно зазначити, що велика криза, у якій опинилася наша країна, дає і певні можливості позбавитись від усіх негативних явищ, які мали місце в довоєнний період: ліквідація корупційних схем, тіньової економіки, великого олігархічного впливу на певні галузі, існуючого безробіття, захисту вищої категорії фахівців та інші. Зараз завдання органів виконавчої влади – створити умови для збереження дієздатної економічної системи країни за рахунок активізації творчої енергії суспільства, підвищення рівня конкурентоспроможності і мобілізації життєвих сил нації.

Список використаних джерел

1. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 23.05.2022).
2. Національне агентство України з питань державної служби : офіційний портал. URL: <https://nads.gov.ua> (дата звернення 29.05.2022).
3. Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань державної служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 500. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500-2014-п#Text> (дата звернення 23.05.2022).
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо окремих питань підготовки посадових інструкцій державних службовців категорії “Б” та “В” : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 2 грудня 2019 р № 219-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0219859-19#Text> (дата звернення 29.05.2022).

Кащук Олександр Дмитрович

*аспірант кафедри публічного управління та економіки
ННІ управління, економіки та природокористування
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського,
м. Київ*

ЖИТЛОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Відповідно до ст. 47 Конституції України кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти його в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну, для них плату, відповідно до законодавства [1].

В енциклопедії сучасної України визначено, що житлову політику необхідно розуміти як невід'ємну складову частину економічної політики держави, спрямовану на забезпечення права людини на гідне життєве середовище з високою якістю та комфортністю проживання [2, с 68].

Зі змісту запропонованої дефініції випливає, що:

- 1) житлова політика знаходиться у площині соціально-економічного складника розвитку України, де питання забезпечення соціальних та економічних прав, свобод та інтересів посідає провідне місце;
- 2) житлова політика покликана гарантувати людині достатні життєві умови, що передбачає якісне та комфортне проживання в межах гідного життєвого середовища;
- 3) реалізація житлової політики є невід'ємним компонентом соціально-економічних перетворень.

Житлова політика має на меті втілити позиції, викладені в Конституції України та Законах України щодо формування житлового фонду, досягнення високих стандартів забезпечення житлом, втілення кращих практик щодо формування та реалізації житлової політики [2, с 68].

Протягом останніх 30 років українська житлова політика продовжувала підтримувати приватну власність. Державні програми співфінансували купівлю житла, а податкові стимули зробили житло безпечним інвестиційним активом. Така політика призвели до кількох проблем.

По-перше, державний житловий фонд став мізерним. Хоча в українському законодавстві існує термін “соціальне” житло, сектор постійно недофінансований – у 2018 р. в державних будинках проживало лише 1 % людей. У Києві на кінець 2021 р. було лише 72 квартири соціального житла, це означало, що Україна не була готова ні до нинішньої хвилі переміщених осіб, ні до масового переміщення в 2014 р., коли мільйони людей утекли з Криму, Донецька та Луганська.

Приблизно 11 мільйонів людей були змушені покинути свої домівки після того, як Росія почала своє вторгнення в лютому. Майже сім мільйонів з них переїхали в інші регіони країни [3].

Спочатку місцева влада України зосередилася на забезпеченні аварійного притулку. Порожні будівлі (спортзали, школи, дитячі садки, санаторії тощо) перетворювали на спальні зони. У деяких регіонах органи місцевого самоврядування та громадські організації почали перепрофілювання університетських гуртожитків. У Львові відкрили модульне житло з використанням транспортних контейнерів – модульне містечко. Подібне планується відкрити у Бородянці.

Коли війна закінчиться, житловий сектор в Україні потребуватиме змін. Житлова політика має трансформуватися, щоб відображати та скеровувати ці перетворення.

Структура володіння може бути різною. Відсоток приватних орендарів, ймовірно, зросте, і ті, хто ухвалює рішення, більше не зможуть ігнорувати сектор оренди. Першим кроком буде заборона на виселення під час воєнного стану. Таку заборону може бути важко реалізувати, але може створити додатковий тиск на орендодавців, щоб вони підкорялися закону. Запровадження механізмів контролю орендної плати, таких як заморожування орендної плати, зробить спекуляції щодо цін на оренду не тільки несправедливими, але й незаконними.

Через український онлайн-додаток державних сервісів “Дія” надійшло понад 76 000 запитів про допомогу у зв’язку з знищеним майном. Парламентарі розробили проєкт закону про процедуру компенсації. Наразі в планах все відбудувати й відновити приватну власність.

Незважаючи на це, Україні необхідно розширювати свій державний житловий фонд. Один із можливих способів це зробити – реконструювати хоча б частину житлових будинків у державне житло. Це може виявитися більш стійкою житловою політикою в довгостроковій перспективі – забезпечувати Україну житлом, яке можна

було б використовувати під час іншої війни чи стихійного лиха – і, нарешті, перекласти коштовний тягар утримання будівель з населення на державу.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. *Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України*. URL: <https://cutt.ly/Lhr6vq0>.
2. Комнатний С. О. Філософські засади вирішення ключових проблем житлової політики в сучасних умовах суспільних трансформацій. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2021. Випуск 24. С. 68-72.
3. Operational data portal. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Летюка Вікторія Миколаївна

*магістрант кафедри публічного управління та адміністрування
Сумського національного аграрного університету,
м. Суми*

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

До основних правових актів, котрі формують інституційні засади реалізації політики регіонального розвитку туризму належить Конституція України [1], Закон України “Про туризм” [2], Закон України “Про курорти” [3]. Цими нормативними актами регламентовано право громадян на відпочинок, у цілому визначено засади реалізації державної політики у сфері розвитку туризму, встановлено умови розвитку курортів і порядок оздоровлення громадян тощо. Зауважимо, що забезпечення реалізації регіональної політики розвитку туризму безпосередньо пов’язано з розвитком туристичного бізнесу, що у свою чергу, окреслює необхідність врахування окремих положень Господарського [4], Податкового [5] та Бюджетного кодексів України [6]. Зазначені законодавчі акти формують нормативно-правове підґрунтя реалізації державної політики у сфері розвитку туризму.

Запровадження децентралізаційних змін, розширення форм і методів публічного управління, зміна підходів щодо регіонального розвитку зумовили необхідність перегляду механізмів державного

регулювання регіонального розвитку туризму. Одним із нормативних документів, котрий формує правове підґрунтя для реалізації зазначених змін є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 рр. [7]. Даним документом окреслено важливість досягнення взаємодії між стратегічними орієнтирами Державної, регіональної та місцевих стратегій розвитку. Також акцентовано увагу на необхідності детального аналізу потенціалу територій, котрий, у подальшому, виступає основою для формування стратегічних орієнтирів розвитку та реалізації концепції смарт-спеціалізації. Питання визначення смарт-спеціалізації регіону, на сьогодні, залишається відкритим, проте, слід зауважити, що саме туристичний напрям визначають в якості стратегічного переважна більшість громад в довгострокових стратегіях розвитку. Окреслені зміни дозволили перейти від централізованого управління розвитку туристичної галузі, розширити повноваження органів місцевого самоврядування та визначити їх в якості ключових інституцій реалізації політики регіонального розвитку туризму. Зауважимо, що в Національній економічній стратегії України до 2030 р. [8] також окрему увагу приділено органам місцевого самоврядування в проєкції розвитку туристичної галузі. Так, в рамках реалізації напряму “Креативні індустрії та індустрія гостинності” в якості одного із векторів розвитку, окреслено підтримку туристичних територій шляхом фінансування місцевих проєктів [8].

Представлені інституційні аспекти реалізації політики регіонального розвитку туризму свідчать про зміну управлінських підходів у частині запровадження інструментів стратегічного планування. Відповідна практика набула розповсюдження і в частині формування стратегії розвитку галузі туризму. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України була схвалена Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. (далі – Стратегія) [9]. Цей документ орієнтовано на забезпечення розвитку туризму та досягнення ефективності функціонування галузі. Ключовими напрямками реалізації Стратегії визначено наступні: безпека туристів, комплексний розвиток територій, розбудова туристичної галузі, професійна підготовка фахівців, формування туристичного іміджу територій та України в цілому. Цільовими показниками Стратегії є кількість іноземних і внутрішніх туристів, кількість робочих місць туристичної галузі, кількість суб'єктів господарювання туристичного бізнесу, надходження до бюджету від туристичної діяльності [9].

Окреслені індикатори є співставними і для регіонального рівня та повинні бути включені в якості оціночних показників при розробці місцевих і регіональних програм підтримки розвитку туризму та місцевих стратегій розвитку.

Проведений аналіз інституційних засад реалізації політики регіонального розвитку туризму засвідчив наявність сформованого нормативно-правового підґрунтя орієнтованого на стратегічне планування розвитку галузі. Базовими інституціями в даному концепті виступають органи місцевого самоврядування, діяльність яких у сфері реалізації регіональної політики розвитку туризму повинна забезпечити виконання таких ключових завдань: визначення локального туристичного потенціалу регіону, формування стратегічних напрямів розвитку туризму, розробку місцевих програм підтримки розвитку туризму, укладання договорів державно-приватного партнерства тощо. Досягнення результативності окреслених завдань дозволить не тільки сформувати туристичний імідж територій, а й збільшити кількість робочих місць і фінансових надходжень до місцевих бюджетів.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення 25.04.2022).
2. Про туризм : Закон України № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.04.2022).
3. Про курорти : Закон України № 2026-ІІІ від 5.10.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text> (дата звернення 25.04.2022).
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/436-15> (дата звернення 25.04.2022).
5. Податковий кодекс України від 01.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2755-17> (дата звернення 25.04.2022).
6. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2456-17> (дата звернення 25.04.2022).
7. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова КМУ № 695 від 05.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.04.2022).
8. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова КМУ № 179 від 03.03.2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення 25.04.2022).
9. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження КМУ № 168-р від 16.03.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 25.04.2022).

Мирошниченко Анна Володимирівна

*аспірантка кафедри управління персоналом та підприємництва
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

**ВІДНОВЛЕННЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ:
У ПОШУКАХ ЕФЕКТИВНИХ РІШЕНЬ**

За словами Харківського міського голови станом на 30 березня 2022 р. в місті зруйновано 1292 житлові будинки, переважно багатоповерхові, що становить приблизно 15 % житлового фонду Харкова. Мер Ірпеня, що на Київщині, повідомляє про пошкодження половини житлових будинків у місті. Чернігівський міський голова зазначає, що в місті легше порахувати вцілілі житлові будинки, ніж установити кількість пошкоджених. Маріуполь зруйнований майже повністю. Ахтирка, Київ, Миколаїв, Житомир, Ізюм, Гостомель, Буча... На жаль, перелік міст, що зазнали руйнувань, дуже великий. В умовах продовження бойових дій і щоденних нищівних обстрілів українських населених пунктів кількість руйнувань лише зростає, а будь-які підрахунки втрат є лише орієнтовними. Проте вже сьогодні цілком зрозумілим є те, що однією з головних проблем, яка постала перед державою, є катастрофічна нестача житла.

Зрозумілим є також і те, що вирішити позначену проблему власними силами наша держава навряд чи зможе. Певного оптимізму додають виступи лідерів західних держав. Так, зокрема, Прем'єр-міністр Великобританії Борис Джонсон заявив: "Україна буде відновлена й захищена, ми матимемо "план Маршалла" для відбудови України" [7].

Проте навіть якщо залишити осторонь питання щодо джерел фінансування відновлення житлового фонду в Україні, до вирішення такого надскладного завдання, як відновлення та покращення житлового фонду, держава має ретельно підготуватися. На часі питання пошуку нових для нашої держави механізмів взаємодії між державою, органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством з метою залучення його потенціалу до вирішення найскладніших завдань. У цьому контексті на увагу заслуговує досвід

країн, де успішно функціонують соціальні підприємства, товариства на благо суспільства, кооперативи, житлові асоціації тощо. Однією з таких країн, до речі, є Великобританія.

За офіційними даними станом на 2020 р. житловий фонд Великобританії налічував 23 534 тис. помешкань [1]. Одночасно з цим у Великобританії налічувалося приблизно 24 млн домогосподарств, з яких 65 % проживало у власних помешканнях, 19 % – у приватному орендному житлі, 17 % (приблизно 4 млн домогосподарств) – у секторі соціальної оренди. При цьому 10 % (2,4 млн) домогосподарств орендували соціальне житло в житлових асоціацій та 7% (1,6 млн.) – у місцевої влади [2]. Станом на 2020 р. 2418 тис. помешкань належали житловим асоціаціям [1]. Тож можна впевнено констатувати вагому роль житлових асоціацій у великобританському секторі соціального житла.

Варто зауважити, що за офіційними даними лише 13 % помешкань сектора соціального житла не відповідали державним стандартам якості житла. Для порівняння: не відповідали таким стандартам 21 % житла в секторі приватної оренди та 16 % домоволодінь, зайнятих власниками [2]. Такий рівень якості, серед інших факторів, зумовлений і тим, що великобританський сектор соціального житла регулюється державою, для чого створено Regulator of Social Housing. Цей Регулятор не лише здійснює реєстрацію суб'єктів, що провадять свою діяльність у секторі соціального житла (постачальників соціального житла), він приділяє особливу увагу їх фінансовій життєздатності та співвідношенню ціни та якості послуг, що надаються такими суб'єктами. При цьому державою встановлюються нормативи якості послуг та обмеження щодо їх вартості. Зареєстрованим постачальником соціального житла може бути як некомерційна організація (житлова асоціація чи кооператив) чи орган місцевої влади, так і комерційний постачальник. Станом на 21 квітня 2021 р. у Великобританії було зареєстровано понад 1600 постачальників соціального житла, найбільша частка з яких – неприбуткові організації (1356 постачальників). Кількість постачальників соціального житла, що мають на меті отримання прибутку, незначна – лише 53 суб'єкти [5].

Згідно з положеннями Закону “Про житлові асоціації” 1985 р. (Housing Associations Act 1985) житлові асоціації є юридичними особами, що створені з метою сприяння, заохочення та провадження

будівництва житла, його вдосконалення або управління ним, надання житла й покращення умов проживання [3]. Житловою асоціацією може бути й зареєстрований відповідно до вимог законодавства житловий кооператив. Закон виділяє ще один різновид житлових асоціацій – так звані “self-build society”, особливістю яких є створення житла переважно з використанням праці їх членів. Житлові асоціації є неприбутковими організаціями. За законодавством Великобританії такі асоціації можуть отримувати прибуток у результаті їх господарської діяльності, але він може бути спрямований лише на досягнення уставних цілей, у тому числі, на будівництво нового житла. Варто зазначити, що прибуток житлової асоціації не може бути розподілений між її учасниками чи виплачений як відсотки на вклад. Житлові асоціації мають право надавати житло в оренду лише своїм членам. За законом місцева влада має право надавати житловим асоціаціям підтримку, у тому числі фінансову.

Тож, з юридичної точки зору житлові асоціації – це самостійні юридичні особи приватного права, що створюються та контролюються їх членами. Поряд із цим вони отримують значні кошти державного грантового фінансування, а в деяких випадках виконують і функції держави (наприклад, погоджують кандидатури зі списку очікування Управління з питань соціального житла) [6]. Наприклад, протягом 2019-2020 фінансового року житловими асоціаціями було збудовано 46753 помешкання, з яких 25912 побудовані в рамках державної програми “Доступне житло” [4]. Варто зазначити, що житлові асоціації мають доступ не лише до державних коштів. Асоціації мають вільний доступ до ринку фінансів та активно використовують у своїй діяльності комерційні кредити. На розвиток та розширення житлового фонду спрямовується також прибуток житлових асоціацій, отриманий ними від здавання в оренду житла, надання послуг з його утримання, продажу нерухомого майна, збудованого ними для подальшої реалізації тощо.

Житлові асоціації Великобританії не лише мають багаторічну історію існування та є фінансово стійкими. Вони мають високий рівень довіри з боку громадян. Оскільки такі асоціації мають на меті покращення житлових умов населення та, подекуди, об'єднують у собі мешканців цілих житлових кварталів, вони, як правило, мають підтримку з боку органів місцевої влади. Варто зазначити, що житлові асоціації та органи влади у Великобританії постійно зна-

ходяться у взаємодії. Саме від влади житлові асоціації отримують дані про те, якої кількості соціального житла потребує громада, та де воно має бути розташоване. Заявки на внесення до списку очікування та подальшого отримання в оренду соціального житла, що належить житловим асоціаціям, можуть подаватися зацікавленими особами як безпосередньо до житлових асоціацій, так і через місцеву владу. Звісно, ми назвали лише деякі аспекти взаємодії між місцевою владою і житловими асоціаціями, їх перелік доволі великий.

Підсумовуючи, зазначимо, що в контексті впровадження реформ з децентралізації управління та загострення житлової проблеми в нашій країні, досвід функціонування житлових асоціацій у Великобританії не повинен залишитися поза увагою наукової спільноти. Цей досвід потребує подальших ґрунтовних наукових розробок з метою вироблення ефективних і гнучких механізмів публічного управління, за допомогою яких можна було б відновити та покращити житловий фонд України.

Список використаних джерел

1. 2020-21 EHS Headline Report Section 2 Stock Annex Table revised URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1054775/2020-21_EHS_Headline_Report_Section_2_Stock_Annex_Table_revised.ods (дата звернення: 10.04.2022).
2. English Housing Survey Headline Report 2020-21 URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1039214/2020-21_EHS_Headline_Report.pdf (дата звернення: 16.04.2022).
3. Housing Associations Act 1985 URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/69> (дата звернення: 15.04.2022).
4. How many homes did housing associations deliver in 2019/20? URL: <https://www.housing.org.uk/globalassets/files/resource-files/supply-briefing-note-201920-final.pdf> (дата звернення: 10.04.2022).
5. Number of registered social housing providers in the United Kingdom (UK) as of April 2021 URL: <https://www.statista.com/statistics/811096/social-housing-providers-united-kingdom-by-organisation/> (дата звернення: 23.04.2022).
6. The re-classification of Housing Associations in England – implications for Northern Ireland URL: <http://www.niassembly.gov.uk/globalassets/documents/raise/publications/2016-2021/2016/communities/5616.pdf> (дата звернення: 10.04.2022).
7. Захід підготує «план Маршалла» для відбудови України – Джонсон. Укрінформ : веб-сайт. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3424010-zahid-pidgotue-plan-marsalla-dla-vidbudovi-ukraini-dzonson.html> (дата звернення: 10.04.2022).

Рибалко Костянтин Валерійович

*аспірант кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

ДО ПИТАННЯ ПОБУДОВИ СТРАТЕГІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЯМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Блокований експорт і поставлена під загрозу поточна посівна кампанія призвели до різкого зростання цін на світовому ринку, створюючи не лише ризики підриву діяльності агропродовольчого сектора країни та національної економіки в цілому, але й передумови для голоду сотень мільйонів людей по всьому світу [1].

Продовольча безпека України є передумовою формування сприятливої демографічної динаміки, збереження генофонду нації, забезпечення сталості розвитку, інтеграції країни у світовий економічний простір. Однією із передумов забезпечення продовольчої безпеки є наявність земельних ресурсів. З метою гарантування продовольчої безпеки, виробництва продовольства для внутрішніх та зовнішніх потреб важливим є створення сприятливих умов для ефективного використання наявного земельного ресурсу [2].

На жаль, проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки на період до 2030 року" так і залишився проєктом. Лише розуміння гострої необхідності подолання зростаючої продовольчої кризи змусило Кабінет Міністрів України видати розпорядження від 29 квітня 2022 р. № 327-р "Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану" [3].

Так само на загальнодержавному рівні відсутній нормативно-правовий акт, який би врегулював проблему публічного управління землями сільськогосподарського призначення в довгостроковій перспективі.

Наприклад, під час Всеукраїнського форуму "Україна 30. Земля" 24 травня минулого року Міністр аграрної політики та продовольства України Роман Лещенко презентував Білу книгу "Стратегія розвитку земельних відносин в Україні". Представлений

стратегічний документ охоплює практично всі аспекти земельної реформи – починаючи від якості та доступності кадастрових даних, удосконалення роботи реєстрів, захисту екологічно вразливих територій, моніторингу земельних відносин і до запуску Державного аграрного реєстру, покращення доступу фермерів до кредитних ресурсів та підвищення спроможності громад ефективно і прозоро розпоряджатися землями. Стратегія також торкається такої важливої теми, як комунікація із громадськістю. Документ завершує глава про показники та інструменти відстеження прогресу в упровадженні запропонованого плану заходів.

Стратегія націлена на формування прозорого й ефективного ринку земель, створення сприятливих умов для доступу малих фермерів до кредитних ресурсів, а також забезпечення громад ресурсами та інструментами розвитку завдяки ефективному та сталому управлінню земельним банком [4].

Залишається незатвердженим і проєкт “Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель до 2032 року”, яка розроблена з метою реалізації державної політики України щодо забезпечення сталого розвитку землекористування, створення екологічно безпечних умов проживання населення і провадження господарської діяльності, захисту земель від виснаження, деградації та забруднення, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, збереження функцій ґрунтового покриву, збереження ландшафтного і біологічного різноманіття в умовах ринкового середовища та з урахуванням глобальної зміни клімату.

На сьогодні розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р лише схвалено “Концепцію Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель” [5].

Здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що така нерішуча законотворча діяльність уряду свідчить про відсутність на рівні країни стратегічного бачення стосовно публічного управління землями сільськогосподарського призначення, яке б дозволило в комплексі вирішити низку нагальних питань [6]:

- сформулювати і здійснити чітку земельну політику;
- побудувати ринково-орієнтовану модель земельного устрою країни й реформувати систему державного управління земельними ресурсами та землекористуванням;
- відновити землевпорядкування та землеустрій;
- зробити земельно-ресурсний потенціал одною з основних ланок підйому економіки України.

Список використаних джерел

1. Огляд продовольчої безпеки та політики в Україні станом на 17 травня 2022 року (Центр досліджень продовольства та землекористування (KSE Агроцентр). URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/05/Food-security-and-policy-in-Ukraine_ukr.versiya.pdf (дата звернення: 10.06.2022).
2. Данкевич В., Наумчук М. Стан продовольчої безпеки країни в умовах запровадження ринкового обігу сільськогосподарських земель. *The scientific heritage*. 2021. № 69. С. 12–18.
3. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 327-р. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 104.
4. Роман Лещенко презентував стратегію розвитку земельних відносин. URL: <https://minagro.gov.ua/news/roman-leshchenko-prezentuvav-strategiyu-rozvitku-zemelnih-vidnosin> (дата звернення: 10.06.2022).
5. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 року № 70-р. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 20.
6. Третяк А. М., Третяк В. М., Прядка Т. М., Капінос Н. О., Третяк Н. А. Стратегічні напрями земельної політики в Україні до 2030 року. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 28–36.

Токарчук Дар'я Михайлівна

аспірантка кафедри політології та філософії

ННІ "Інститут державного управління"

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків

УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Управління проектами в наш час стало одним із найефективніших і популярних підходів не тільки в приватному секторі, а й у публічному адмініструванні. Його активне застосування дозволяє значно покращити роботу органів публічного управління, адже він дозволяє скоротити термін реалізації рішень, ефективніше використовувати ресурси, покращити взаємодію між суб'єктами, усунувши бюрократичні механізми. Саме тому вкрай необхідно популяризувати та впроваджувати проектний підхід у публічному адмініструванні, навчати й мотивувати кадри його використовувати.

Досить глибоко цю тему розкривають у своїх працях Т. Безверхнюк, Н. Котова, С. Попов, Л. Ричкін, Є. Удод, А. Чемерис,

І. Чикаренко, Ю. Шаров та ін. Дослідження цієї теми з кожним роком усе більше набуває актуальності й потребує подальшого вивчення. Метою цієї розвідки є обґрунтування необхідності впровадження проектно-орієнтованого підходу як механізму підвищення ефективності та вдосконалення діяльності органів публічного управління.

Сучасний етап розвитку української економіки й суспільства вимагає створення на всіх рівнях принципово нових ефективних систем управління розвитком держави, регіонів, міст і галузей господарства. Формування управлінців нового покоління зі складу високоосвічених і висококваліфікованих фахівців, демократичні механізми призначення управлінських кадрів і просування їх у кадровій ієрархії управлінських систем є фундаментальною передумовою позитивної реалізації завдань, що постали сьогодні в Україні. Нині проектний підхід використовується в діяльності як приватних, так і державних інституцій усіх провідних країн світу. Він вважається найбільш придатним для управління складними системами в сучасних умовах і став “загальноновизнаною методологією здійснення управлінської діяльності” [1]. Передусім слід зупинитися на визначенні самого терміна. А. Чемерис дає таке визначення цьому поняттю: “Проект” у публічній сфері – це комплекс взаємопов’язаних логічно-структурованих завдань і заходів, упорядкованих у масштабі часу, які спрямовані на розв’язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки, адміністративно-територіальних одиниць чи територіальних громад, організацій та установ, і здійснюються в умовах фінансових та інших ресурсних обмежень у визначені терміни [2].

Управління проектами в публічній сфері – це управління проектами і програми, що направлені на реформування державного управління. У таких програмах суб’єктами є органи влади й державні організації, яким за результатами програми зобов’язуються нові норми, унаслідок чого очікується покращення становища громадян. На відміну від приватного сектора, управління проектами в публічній сфері має свої особливості, а саме:

– фінансування проектів відбувається в основному за рахунок бюджетних коштів, що підвищує відповідальність місцевої влади за раціональність використання обмежених фінансових ресурсів територіальної громади;

– реалізація проектів у публічній сфері спрямована на реалізацію стратегії розвитку і задоволення потреб територіальної громади та здійснюється під егідою органу публічного управління;

– під час реалізації проекту в публічній сфері існує велика кількість учасників, що задіяні й підзвітні територіальній громаді як бенефіціару;

– під час формування та реалізації проектів у публічній сфері важлива участь громадськості й налагодження зворотного зв'язку з територіальною громадою;

– проекти публічної сфери складніше підлягають оцінюванню, адже результатом їх здійснення може бути лише соціальний ефект, а не фінансовий.

На основі концепції управління проектами можна розробляти проекти щодо будь-яких сфер державного управління. У політичній сфері це проекти законодавства та правового регулювання, удосконалення інституту влади, доктрини оборони та безпеки тощо. В економічній – проекти приватизації, реформування та створення нових підприємств; проекти розвитку паливно-енергетичних систем; створення екологічних систем регіонів та галузей; проекти демонополізації, розвитку приватного сектора; проекти оздоровлення фінансової системи тощо. У соціальній сфері – проекти страхування та соціального забезпечення, проекти забезпечення житлом, пенсійні проекти. Не менш важливими є освітні проекти, проекти охорони здоров'я та медичного обслуговування, проекти подолання технологічної відсталості й багато інших. Кожний із названих проектів є щонайменше мультипроектом, а то й мегапроектом і потребує застосування інструментів проектного менеджменту.

Перевагами проектного підходу є:

– підвищення гнучкості та адаптивності компанії до навколишнього середовища за рахунок ведення та управління окремими проектами;

– збільшення прозорості ведення бізнесу на різних рівнях управління;

– подовження до нескінченності життєвого циклу компанії за рахунок постійного оновлення портфеля проектів;

– можливість оптимізації діяльності компанії відповідно з досягнутими результатами й одержуваними вигодами від тих чи інших реалізованих проектів;

- застосування світового досвіду в управлінні проектами й можливість за рахунок цього відкривати в рамках компанії нові напрямки та освоювати нові види діяльності;
- застосування передових технологій, методологій і знань у рамках окремих проєктів залежно від їх цілей;
- збільшення контрольованості бізнесу, можливість планувати й випереджати ризики та управляти ними;
- можливість більш чітко ставити завдання персоналу й оцінювати результати його роботи співвідносно з цілями та результатами проєктів;
- підвищення ступеня контролю витрат за рахунок їх більш детального попереднього планування [3].

Підсумовуючи, слід зазначити, що використання проєктного підходу в публічній сфері є одним із пріоритетних завдань сьогодення. На жаль, розуміння цього та потенціалу методології управління проєктами у відповідних колах недостатнє. І це, безперечно, один із головних чинників, що перешкоджає використанню та поширенню технологій управління проєктами в нашій країні. Безліч проблем та завдань, що постають перед державою, можна вирішити саме завдяки використанню такого підходу.

Отже, проєктний менеджмент у системі органів публічного управління має забезпечити чіткий процес реалізації планів виконання проєкту з метою досягнення стратегічних цілей громади у визначені строки та з урахуванням обмеженості ресурсів, у тому числі фінансових.

Список використаних джерел

1. Державне управління : підручник: у 2 т. / Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
2. Чемерис А. Розроблення та управління проєктами у публічній сфері: європейський вимір для України : практ. посіб. ; Швейцарсько-український проєкт “Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO”. Київ : ТОВ “Софія-А”. 2012. 80 с.
3. Безверхнюк Т. М., Азарова І. Б. Управління проєктами просторового розвитку. Управління проєктами та розвиток виробництва. 2018. № 4 (68). С. 16-26.

Чернявський Костянтин Олександрович

аспірант кафедри економічної політики та менеджменту

ННІ "Інститут державного управління"

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

*секретар Чкаловської селищної ради Чугуївського району Харківської області,
м. Харків*

**КОНТУРИ НОВОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ
ПУБЛІЧНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
ЩОДО МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**

Українці часто нагадують дітей, бо бажають однозначних відповідей на складні питання. Тому постійно перебувають у полоні бінарної логіки: зрада чи перемога, злодії чи друзі. Навіть в умовах війни з Росією, що триває, тримаючи нашу надію на перемогу над ворогом глибоко в серці і своїй колективній свідомості, слід налаштовуватися на значні зміни в тому, яким чином організовувати підпорядковані нам процеси під час і після війни, покладаючись, передусім, на свої сили, сили свого народу.

Отже, на наше переконання, завдання номер один для економічної політики сьогодні — терміново забезпечити зайнятість працездатного населення, яке залишилося в Україні й особливо у сільській місцевості. Сьогодні й найближчим часом навряд чи державні підприємства зможуть створити за короткий час таку кількість робочих місць. Тому це завдання ляже на плечі приватного бізнесу, який і так втомився від роботи не завдяки, а всупереч. Тому першочерговим завданням є створення елементарних умов, що дають хоч якийсь шанс переконати бізнес у тому [3], що якщо держава не може забезпечити їй завтрашній чи навіть сьогоднішній день, то хоча б робить кроки до того, щоб не заважати їй.

У разі перемоги над фашистською Московією Україна й територіальні громади опиняться у принципово інших фіскальних і економічних обставинах, ніж до 24 лютого 2022 р. — початку війни. Тому буде потрібна інша економічна політика. Головні відмінності будуть такими:

— брак робочої сили й неповні родини, які не зможуть чи не захочуть повертатися у зруйновані домівки з-за кордону, тобто брак робочих рук на відновлення інфраструктури;

- масштабні руйнування інфраструктури, промисловості, житлового та комунального господарства, обсягом у кілька сотень мільярдів євро;

- велика ймовірність порівню колосальних необмежених зовнішніх фінансових ресурсів, аналог “Плану Маршалла” буде неодмінно запроваджено, його будуть фінансувати не тільки США, а весь цивілізований світ. Наразі тут може бути й контрибуції з Московії, але це ще треба довести у судах і задовільнити апетити західних партнерів України, які теж розраховують на покриття збитків для своїх економік через втрату реальних виробничих активів у Московії, наприклад, як украдені у середині березня 2022 р. російською стороною літаки західних лізингових компаній;

- міжнародна технічна допомога відкриє доступ до сучасних західних технологій.

Ці умови теоретично дозволяють зараз нам побачити можливість і проєктувати “нову структуру економіки, перейти від сировинно-аграрного типу економіки до технологічного”, в якому Україна зможе продавати світу не тільки зерно та руду, а різноманітні продукти з високою доданою вартістю” [2].

Тепер логічно постає інше питання: із чим Україні й місцевим територіальним громадам виходити у світ? Що запропонувати світові?

Так, деякі українські фахівці (напр., В. Новіков) у березні 2022 р. бачили таку магістральну стратегію розвитку повоєнної економіки, як промислове імпортозаміщення промислової продукції для потреб ринків ЄС і США, яка зараз надходить до них з країн з авторитарним режимом, і передусім – з Китаю. Війна показала ризики ескалації міжнародної торгівлі з такими країнами та їхній суто прагматичний економічний і геополітичний інтерес у війні проти України. Дійсно, такий стратегічний напрям має рацію, але не лише організація промислового імпортозаміщення з Китаю, а й Туреччини, Ірану, Індії, Казахстану... Україна має бути не лише захищеною, а й зрозумілою і прогнозованою для своїх держав-партнерів, яким став “колективний Захід”.

Можна запропонувати й інший – другий – стратегічний вектор, який, до речі, не виключає перший вищевказаний вектор з імпортозаміщення. Це – акцент на міжнародну і навіть глобальну продовольчу безпеку й поглиблення і головне ускладнення виробничих ланцюжків у сфері агропереробки зерна, м’яса, соняшникової олії. В Україні є майже всі ресурсні підстави для цього.

Третій вектор – переробка промислових відходів, особливо застарілих. Це буде і внесок у виконання Глобальної кліматичної угоди зі зниження парникових газів. Також це й технології доступу до видобутку корисних копалин з уже розвіданих і піднятих ґрунтів.

Четвертий пропонований вектор, на нашу думку, буде найбільш революційним – це підтримка сільської зайнятості й продуктової насиченості завдяки цифровізації ринкових відносин між сільським виробником продукції (будь-яке зацікавлене умовне сільське домогосподарство, що готове постачати яйця, м'ясо, овочі тощо) і міським населенням (будь-яке зацікавлене міське домогосподарство, родина), оминаючи торговельних посередників (мережі, приватних торговельних спекулянтів на різниці закупівельних цін та ін.). Як це можливо? Насправді, просто: цифрові платформи на блокчейн (напр., децентралізована інформаційна платформа “Система Bitbon” українського (харківського) походження) як система обліку даних, а також одноразове створення унікальних цифрових активів, що присвоюються будь-якому активу (товару, послугі), і це запроваджується через спеціалізоване програмне забезпечення, напр., додаток у смартфоні. Така логіка дозволяє запровадити приватне агровиробництво на умовах відкладеного форвардного контракту з постачанням у чіткому, але скорому майбутньому (напр., щонеділі, щомісяця, щожовтня і т.і.), коли городянин є на правах співвласника майбутньої агропродукції через інформаційну систему підтверджує свою зацікавленість у ній і гарантує викуп за умови товарної готовності (напр., овочі чи фрукти від конкретного місцевого аграрія набули стиглості й можуть бути продані як якісна продукція). Відстеження цього – через відповідний онлайн додаток у смартфоні. Проте зрозуміло, що ця пропонується новація багато в чому залежить від довіри обох сторін, від зрілості контрагентів, але вона є цілком реалістичною і дозволяє суттєво підвищити упевненість сторін у недалекому майбутньому за нормальних, більш справедливих цін, коли сторони оперують без торговельних посередників.

Разом ці декілька вищевказаних напрямів легко укладаються в логіку “промислового шляху”, який ґрунтується на сучасних положеннях економічної географії і який було розвинуто нами (спільно з моїм науковим керівником професором І. Дунаєвим у 2020 р.) у відповідній статті [1].

Отже, після перемоги України післявоєнна ситуація надасть шанс не тільки на відбудову зруйнованого війною, а й на якісні

зміни національної і місцевої економіки, на перехід від аграрно-сировинної економіки до виробництва товарів з високою доданою вартістю, до технологічної і навіть у деяких сферах для громад – високотехнологічної економіки. Але для цього треба, головне, ще нам перемогти агресора і зберегти людей.

Список використаних джерел

1. Дунаев І. В., Чернявський К. О. Уточнення концептуальних основ стратегії промислової диверсифікації: врахування регіонального контексту для потреб сільських територій. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 2. С. 42–61. URL: <http://apdu.journal.kharkiv.ua/index.php/apdu/article/view/424/586>. doi: 10.34213/ap.20.02.05.
2. Новиков В. Каким должен быть “План Маршалла” для Украины после войны. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/11/683811/>.
3. Хелемский В. Контуры новой экономики Украины на фоне войны с Россией URL: <https://hvylya.net/analytics/249644-kontury-novoy-ekonomiki-ukrainy-na-fone-voyny-s-rossiyey>.

Шевченко Валерія Миколаївна

*аспірантка кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
ННІ “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

СЕРВІСНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ЩОДО ОДНОРАЗОВОГО (СПЕЦІАЛЬНОГО) ДОБРОВОЛЬНОГО ДЕКЛАРУВАННЯ

Утвердження незалежності Української держави залежить певним чином від швидкого подолання кризових явищ у функціонуванні національної економіки. У часи воєнного стану загострилася проблема пошуку ефективних фіскальних інструментів подолання негативних тенденцій в економічній сфері. Виважена податкова політика здатна в особливий період розвитку державності збалансувати інтереси учасників економічних відносин.

Актуальним інструментом боротьби з функціонуванням тіньової економіки залишається до сьогодні одноразове (спеціальне) добровільне декларування, що здійснюється відповідно до Закону України від 15 червня 2021 р. № 1539-IX “Про внесення змін до

Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету” [1]. Простіше назвати цей фінансовий інструмент можна так – податкова амністія, що застосовується відносно окремої категорії осіб.

Нормами названого закону передбачена можливість цивілізованої легалізації активів, що були приховані від оподаткування. Держава дала можливість повернути гроші та інші активи у прозорий легальний обіг у період з 1 вересня 2021 р. до 1 вересня 2022 р. шляхом подання добровільної декларації в електронній формі до Державної податкової служби України. Потенційно – це сотні мільярдів гривень, які можуть працювати на легальну економіку, а не приховуватися за різними схемами [2]. Вважаємо за можливе продовження терміну введення податкової амністії у зв’язку з введенням воєнного стану.

Одноразове (спеціальне) добровільне декларування – це особливий порядок добровільного декларування фізичною особою належних їй активів, розміщених на території України та/або за її межами, якщо такі активи фізичної особи були одержані (набуті) такою фізичною особою за рахунок доходів, що підлягали в момент їх нарахування (отримання) оподаткуванню в Україні та з яких не були сплачені або сплачені не в повному обсязі податки і збори відповідно до вимог законодавства з питань оподаткування та/або міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, та/або які не були задекларовані в порушення податкового та валютного законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, протягом будь-якого з податкових періодів, що мали місце до 1 січня 2021 р. [1]. Виходячи з цього визначення, видається можливим стверджувати про особливі підходи в сервісному обслуговуванні тих фізичних осіб, які мають бажання подати декларації. Введення особливих, зручних умов для декларанта стане фактором пришвидшення одноразового декларування. У такий спосіб держава гарантує суб’єкту декларування звільнення від відповідальності за порушення податкового та валютного законодавства, нерозголошення відомостей, що містяться в деклараціях, і невикористання цих відомостей у кримінальних розслідуваннях відносно декларанта. Необхідно звернути увагу, що

майно чи активи, набуття яких містить ознаки кримінального правопорушення, не підлягають податковій амністії [4].

Ураховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що податкова амністія в Україні має продовжуватися попри воєнний стан у нашій державі. Адже це дозволить створити стимули для виведення з тіні доходів, прихованих від оподаткування, сприятиме підвищенню ефективності протидії розмиванню податкової бази, залученню в економіку України додаткових ресурсів та їх активізації, підвищенню податкової культури громадян.

Реалізація податкової амністії не можлива без використання механізмів сервісного обслуговування платників податків контролюючих органів. Слід погодитися з твердженням Л. І. Примака про необхідність розвитку сервісів у сфері оподаткування [5], що створить можливості для реалізації податкової амністії у воєнний час. Основою сервісної діяльності має стати роз'яснювальна робота, яка спрямована на те, щоб платник не залишився сам на сам зі своїми сумнівами, нерозуміннями.

Негативні наслідки російського вторгнення в Україну мотивують відповідальних осіб до розробки ефективної податкової політики в контексті якісної сервісної діяльності контролюючих органів України. Складниками такої політики має бути таке:

– проведення широкої інформаційної кампанії з ідеологією, що одноразове (спеціальне) добровільне декларування стане “точкою відліку” детінізації економіки України. Важливою складовою успішності податкових амністій є поінформованість її потенційних учасників, податкових консультантів, банківських працівників та нотаріусів. Міжнародні експерти в комунікаціях висловлювали рекомендацію уникати слова “амністія” як такого, що має негативний відтінок. Разом з інформаційною кампанією державних органів та просвітницькими можливостями порталу “Дія” доцільно рекомендувати її всебічне висвітлення серед ЗМІ. Так, наприклад, можна рекомендувати провідним національним каналам телебачення присвятити одноразовому (спеальному) добровільному декларуванню окремі тематичні випуски відомих політичних ток-шоу. В інформаційній кампанії декларування разом із посиленням майбутнього покарання за ухилення від оподаткування слід наголосити на економічних стимулах участі в ньому. Необхідно створити у громадян стійке та однозначне розуміння, що надається перша й остання можливість легалізувати тіньові активи;

– забезпечення простоти, легкості та зручності процедури декларування для громадян, а також перевірки декларацій податковими органами;

– консультативна допомога в центрах обслуговування платників податків та контакт-центрів податкових;

– розроблення тематичних інформаційних листівок, у яких детально роз'яснено особливості закону № 1539-IX та найпоширеніші запитання платників податків стосовно одноразового (спеціального) добровільного декларування;

– розміщення на вебпорталі, телеграм-каналах Державної податкової служби України інформаційних повідомлень;

– організація онлайн-семінарів для фізичних осіб з приводу актуальних інструментів фіскальної політики.

Отже, реалізація комплексу рекомендованих заходів сервісної діяльності контролюючих органів сприятиме підвищенню результативності проведення одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами. Успіх заходів визначатиме авторитет влади в державі, імідж країни на міжнародній арені, поліпшення інвестиційного клімату. Зарубіжний досвід засвідчує, що податкова амністія виконує допоміжну функцію в процесі розбудови відносин платників податків із державою на партнерських засадах, чого вкрай потребує Україна на сучасному етапі реформування податкової політики.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету: Закон України від 15.06.2021 р. № 1539-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1539-20#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

2. Беззуб І. Податкова амністія: українські реалії та зарубіжний досвід. *Громадська думка про правотворення*. 2021. № 7 (212). С. 5–13.

3. Офіційний веб-портал Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/baneryi/odnorazove-dobrovolne-deklaruvannya/> (дата звернення: 10.06.2022).

4. Офіційний веб-портал Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/one-time_voluntary_declaration-530 (дата звернення: 10.06.2022).

5. Примак Л. І. Публічні послуги в діяльності державної податкової служби України: організаційно-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07; Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 21 с. URL: <http://mydisser.com/files/74694875.doc>.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Лукін Сергій Юрійович

*д.держ.упр., доц.,
директор Регіонального центру підвищення кваліфікації
Київської області,
м. Київ*

Марусенко Аліна Володимирівна

*аспірантка кафедри регіональної політики,
ННІ публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

СУПЕРЕЧНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ УРБАНІЗАЦІЇ

Сьогодні міста по всьому світу використовують нові технології формування життєвого простору і прагнуть перетворитися на т.зв. “розумні міста – Smart City”. Нові технології покращують якість життя громадян, однак використання будь-яких технологій породжує нові проблеми та формує виклики. Через залежність компонентів розумних міст від інформаційних і комунікаційних технологій проблеми кібербезпеки (витік інформації, зловмисні кібератаки тощо) впливають на рівень та якість життя мешканців таких міст.

Знижується рівень безпеки даних, збільшується кількість крадіжок персональних даних і випадків несанкціонованого спостереження за приватним життям громадян. Особливо тривожна ситуація складається для нових бізнесів, які є найбільш вразливими з точки зору продажу даних. Хакери здатні завдати великих збитків підприємствам, державним структурам, і навіть зруйнувати життя пересічних людей. Чим вище інтегрованість до мереж, тим більша вразливість: хакери мають можливість проникнути в системи штуч-

ного інтелекту міської інфраструктури, створювати проблеми з трафіком, змінювати роботу світлофорів.

Зручність створення і розвитку соціального руху в онлайн-режимі (територіальні групи в рамках міста, політичні групи, групи за інтересами) у цифровому світі обертається такими негативними явищами, як вироблення групового мислення, яке несе загрози різкої поляризації думок, а також агресивною поведінкою, що виявляється на практиці вже у реальному світі. Присутність у цифровому світі дозволяє залякувати й маніпулювати думкою як окремих домогосподарів, так і бізнесменів та державних структур в онлайн режимі не лише в рамках конкретної держави, а й у глобальному масштабі.

Окремою урбаністичною проблемою сучасності є питання організації та функціонування “розумного міста”. Можна стверджувати, що “розумне місто” (Smart City) – урбаністична мрія інформаційної ери. Місто, що знаходиться під контролем технологій, де проблеми вирішуються в режимі реального часу завдяки алгоритмам миттєвої передачі даних і наданню відповідних рішень. Сучасне зближення цифрових технологій та архітектури породило нову діалектику, яка впливає на міський простір, де першорядну роль відіграють проблеми технічного контролю, доступу і свободи дій [1, с. 223–223].

Використання штучного інтелекту може покращити безпеку й конфіденційність у містах. Гонсалес Гарсія запропонував і протестував аналіз зображень за допомогою комп’ютерного зору для виявлення людей на досліджуваних зображеннях. Він продемонстрував, що можна інтегрувати комп’ютерне бачення і що фотографії можуть бути використані як датчики, що здатні допомогти поліпшити безпеку будинків у розумних містах [2].

Першим кроком у подоланні проблем кібербезпеки в розумних містах і захисту конфіденційності громадян є визначення проблем кібербезпеки та загроз приватності громадян. Без усвідомлення таких проблем і надання відповідних рішень не можна очікувати успішного проектування, запровадження та розвитку розумного міста [3].

Основними вимогами до інформаційної безпеки в умовах урбанізації є: конфіденційність, цілісність, доступність, репутація, контроль доступу. Конфіденційність – це основна проблема міст,

яка може бути безпосередньо пов’язана з мінімальним розумінням конфіденційності з боку місцевого самоврядування і бізнесу в процесі збирання та обробки персональних даних.

Аналізуючи дану проблематику, пропонуємо системні заходи задля забезпечення інформаційної безпеки органами суспільно-владних відносин: проєктування безпеки, удосконалення заходів безпеки, формування основних команд безпеки і комп’ютерного реагування на надзвичайні ситуації, зміна процедур закупівель та постійний професійний розвиток.

Структура, представлена на рис. 1, підкреслює численні взаємозалежності між багатьма визначеними факторами і проблемами інформаційної безпеки в умовах урбанізації.

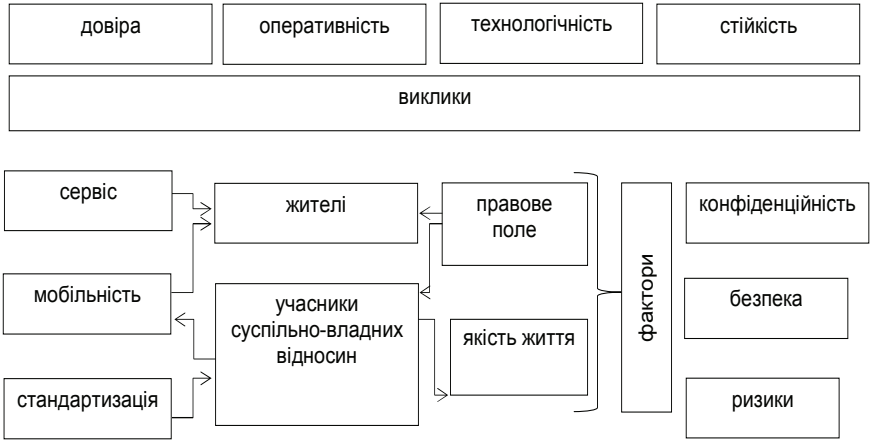

Рис. 1 Система інформаційної безпеки в умовах урбанізації

Оскільки міста застосовують більший рівень інтелектуальних можливостей, зазначені вище значні проблеми залишаються. Вплив на життя та благополуччя жителів є значним, отже, успіх міст і виклик для влади – це зміцнення довіри через ініціативи щодо конфіденційності й безпеки. Загрози оперативності й ефек-

тивності міст численні та залежать від багатьох аспектів політики безпеки, освіти і ефективного управління балансом між відкритістю та допустимим рівнем проникнення в систему безпеки. Ці сфери є постійними викликами для майбутніх пошуків вирішення цих питань містом.

Зі зростанням інформаційних технологій у містах необхідно мати передові підходи до управління, які використовують новітні технології та платформи, щоб зробити міські послуги розумнішими. Тому важливо надавати рішення з акцентом на кібербезпеку та стратегії зниження ризиків. Дослідження показали, що вирішення цих проблем залежить від наполегливої роботи урядів, розробників обладнання і програмного забезпечення та компаній, що надають послуги IT-безпеки. Цей напрямок наукових розвідок можна також поширити на інші глобальні проблеми, такі як: забруднення та моніторинг навколишнього середовища, завдяки чому комунікаційна мережа міст забезпечить поступову зміну прогнозних можливостей екологічних моделей, маючи очевидні переваги для жителів міст, активну розробку політики на регіональному, національному й міжнародному рівнях (з регулятивними, правовими, економічними та іншими чинниками, які впливають на динаміку і спричиняють флуктуацію), з розробкою та прийняттям контрзаходів у багаторівневому масштабі. У майбутніх дослідженнях також можна було б вивчити успішне впровадження інформаційно-технологічних послуг, орієнтованих на жителів.

Список використаних джерел

1. Мозговий А. А. Особливості організації міського простору в інформаційну добу. *Економіка міста та урбаністика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (23 березня 2018 р.). Київ : КНЕУ, 2018. 311 с.
2. González García, C., Meana-Llorián, D., Pelayo, G.-Bustelo, B. C., Lovelle, C., J. M., & Garcia-Fernandez, N. (2017). Midgar: Detection of people through computer vision in the internet of things scenarios to improve the security in smart cities, smart towns, and smart homes. *Future Generation Computer Systems*, 76, 301–313.
3. El Hilali S., Azougagh A. (2021). A netnographic research on citizen's perception of a future smart city. *Cities*, 115 , Article 103233

Живило Євген Олександрович

*к.держ.упр.,
начальник кафедри зв'язку та автоматизованих систем управління,
Інститут забезпечення військ (сил) та інформаційних технологій
Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

Орлов Олександр Валентинович

*д.держ.упр., проф.
професор кафедри цифрових технологій та електронного урядування
ННІ "Інститут державного управління
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

**СУТНІСТЬ КІБЕРБЕЗПЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО СЕГМЕНТУ КІБЕРПРОСТОРУ ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ КРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ**

У наш час питання кібербезпеки вийшло якщо не на головну роль, то точно на одну з провідних ролей у світовому суспільстві в цілому при тому, що рівень виклику з кожним роком зростає. А потреба спеціалістів у галузі кіберобізнаності є доволі суттєвою. Сьогодні не тільки безпековому, а й цивільному сектору держави потрібні досвідчені експерти з хорошими навичками в тестуванні на проникнення, скануванні телекомунікаційної мережі на вразливість, а також ті, хто мають суттєвий досвід в активному використанні різних векторів атак і підтримці доступу проти активних захисників інформаційно-комунікаційних мереж.

Потреба в забезпеченні кібербезпеки та створенні засобів ведення кібервійни наразі спонукає уряди держав переглядати внутрішню політику в кіберсфері, оскільки дедалі частіше трапляються випадки використання розвідувальними службами та спеціалізованими військовими підрозділами можливостей і технічних потужностей транснаціональних кримінальних груп, що спеціалізуються у сфері кіберзлочинності. Звідси і зміни в інформаційній політиці, які, щоправда, стосуються передусім обмежень і цензури як механізмів здійснення внутрішньої політики.

Після ухвалення 20 грудня 2002 року Генеральною асамблеєю ООН резолюції 57/239 “Елементи для створення глобальної культури кібербезпеки” термін “кібербезпека” почав активно використовуватись у вітчизняній правовій термінології. До цього поняття кібербезпеки у понятійному апараті нормативно-правових актів не використовувалось і в основному сприймалось як технічний термін у контексті заходів технічного захисту інформації.

На сьогодні в Україні закладена основа правового регулювання забезпечення національної безпеки й кібербезпеки зокрема, завдяки чому одержали своє законодавче закріплення основні поняття в області національної безпеки, а також правове обґрунтування системи її забезпечення. Разом з тим, основні нормативно-правові акти у сфері кібербезпеки вимагають доопрацювання, зокрема, в аспекті правового регулювання системи незалежного аудиту інформаційної безпеки та механізмів розкриття інформації про вразливості в умовах динамічної цифровізації всіх сфер державного управління і життєдіяльності держави; визначення й законодавчого закріплення законодавчого акта про критичну інфраструктуру України та її захист, що значно ускладнює формування системи кіберзахисту такої інфраструктури; розробки теоретичних і правових засад забезпечення заходів з упровадження організаційно-технічної моделі кіберзахисту, яка відповідатиме сучасним загрозам, викликам у кіберпросторі та глобальним тенденціям розвитку індустрії кібербезпеки [6, 9].

Агресія проти України в кіберпросторі розпочалася набагато раніше, ніж анексія Криму в 2014 році. За декілька років до активної фази російські військові провели серію атак з кібершпигунства, результати яких були використані Росією для здійснення подальших довгострокових впливів на воєнну, політичну й економічну сфери України.

Постійне застосування російськими військовими і спеціальними формуваннями кібератак проти України зумовлює необхідність підтримання стійкого рівня обороноздатності держави у кіберпросторі. У цих умовах вирішального значення для подолання цієї проблеми є підготовка відповідного “ІТ-корпуса” експертів за напрямком підготовки “кібербезпека”. Складовим сил оборони і безпеки України вкрай необхідні досвідчені фахівці з хорошими навичками в тестуванні на проникнення, передачі, обміні інформацією, ситуаційною обізнаністю і т.і.

Тому, відповідно до вимог Закону України “Про оборону України”, підготовка держави до оборони включає, у тому числі, здійснення заходів з кібероборони (активного кіберзахисту) для захисту суверенітету держави та забезпечення її обороноздатності, запобігання збройному конфлікту й відсічі збройній агресії [2].

А для відсічі збройної агресії Збройні Сили України мають право розпочинати воєнні дії, у тому числі проведення спеціальних операцій (розвідувальних, інформаційно-психологічних тощо) у кіберпросторі. Є вкрай важливим виконання відповідними організаційно-штатними структурами активних кібердій за визначеними чіткими алгоритмами, що надає широкий спектр можливостей для динамічного реагування на кіберінциденти. До їх арсеналу можна віднести: комп’ютерні віруси; програмні закладки й логічні бомби; електромагнітні гармати (портативні генератори електромагнітних випромінювань великої потужності); різноманітні пристрої постановки активних комунікаційних перешкод; засоби знищення, перекручування й розкрадання інформаційних масивів; спеціальні апаратні закладні пристрої; спеціальні мікроорганізми, здатні руйнувати ізоляційний матеріал та радіоелектронні елементи і. т.і. Це надасть змогу військовим діяти швидко й оперативно, щоб зупинити атаку до того, як противник завдасть удару, а також ефективно реагувати на атаку, що вже почалася.

У Законі України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” визначено основні суб’єкти національної системи кібербезпеки, діяльність яких координує Національний координаційний центр кібербезпеки при Апараті Ради національної безпеки і оборони України [3].

При цьому від Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України до складу Національного координаційного центру кібербезпеки входять перший заступник або заступник Міністра оборони України та начальник Генерального штабу Збройних Сил України.

Відповідно до Стратегії кібербезпеки України, яка була введена в дію Указом Президента України № 447/2021 від 26.08.2021 були визначені основні завдання Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України [1].

Отже, аналізуючи вимоги рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 р. “Про невідкладні заходи з кібероборони держави”, введеного в дію Указом Президента Укра-

їни від 26 серпня 2021 р. № 446” та вимоги схваленого на засіданні Кабінету Міністрів України “Плану організації виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 р. “Про невідкладні заходи з кібероборони держави”, в інтересах виконання завдання зі здійснення силами Міністерства оборони України розрахунків потреб щодо обсягу матеріально-технічних і фінансових ресурсів, необхідних для створення й забезпечення належного функціонування кібервійськ, та комплектування особового складу кібервійськ з урахуванням оптимального співвідношення військовослужбовців, працівників Міністерства оборони України було розроблено перспективну структуру Головного управління кібероборони Міністерства оборони України (Головного управління кібервійськ Міністерства оборони України) (далі – Головне управління) [7, 8].

На даний час Технічне оснащення системи кібербезпеки Збройних Сил України проводиться в інтересах розподілених інформаційних (інформаційно-комунікаційних) систем Збройних Сил України за трьома основними напрямками:

- військово-технічна допомога Уряду Сполучених Штатів Америки (за програмою Уряду США з впровадження рішень на основі інформаційних технологій для ЗС України, USAI-IT);

- здійснення закупівель за кошти Міністерства оборони України;

- військово-технічна допомога НАТО в рамках реалізації 2-го етапу Трестового фонду Україна – НАТО з кібербезпеки.

До основних проблем за напрямком Міністерства оборони України і Збройних Сил України у сфері кібероборони можна віднести:

1. Кіберзахист військових мереж:

- визначення структур військових команд реагування на комп’ютерні надзвичайні події (MIL-CERT) та/або центрів оперативного реагування на інциденти кібернетичної безпеки (CSOC);

- впровадження програмно-апаратних комплексів кібербезпеки;

- ведення постійного моніторингу кіберзагроз.

2. Кіберзахист критичної інформаційної інфраструктури:

- впровадження мобілізаційних завдань і створення спеціальних формувань для забезпечення кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури в умовах надзвичайного і воєнного стану.

3. Активний кіберзахист:

- стримування воєнної агресії у кіберпросторі;
- розвиток спроможностей підрозділів кіберзахисту та кібербезпеки;

- удосконалення форм і способів воєнних дій у кіберпросторі.

4. Підготовка підрозділів:

- організація і проведення міжвідомчих навчань з кібероборони держави;

- участь у роботі семінарів, курсів, у міжнародних навчаннях з кібербезпеки;

- підготовка фахівців з кібербезпеки у вищих військових навчальних закладах, навчальних центрах.

Нехтування цими основними проблемами може призвести в майбутньому до кібернетичного впливу й системних кіберзагроз військового характеру на національний сегмент кіберпростору України.

Трансформація поглядів на питання кібербезпеки і кібероборони та, відповідно, розвиток їх структур у провідних країнах світу відбувається під впливом розвитку технологій, змін у безпековому середовищі, формах, способах та технологіях ведення війн і нових досягнень в цьому.

Результати аналізу щодо кібервпливу на інформаційні ресурси Міністерства оборони України, які відбувалися протягом останніх трьох років свідчать про збільшення інтенсивності кібератак, їх тривалість за часовими показниками й характером їх проведення. При цьому розгалуженість території та розташування країн охоплює практично всю земну кулю.

З метою мінімізації впливу наведених проблем та їх вирішення на державному рівні необхідно:

1. Узгодити та скоординувати діяльність різних силових відомств під час здійснення як розслідування злочинів у кіберпросторі, так і створенні ефективної системи захисту національного кіберпростору (у тому числі – у військовій сфері) [4]. На сьогоднішній день можна спостерігати ситуації, коли деякі правоохоронні органи не бажають співпрацювати з Міністерством оборони з проблем кібербезпеки через законодавчу (нормативну) невизначеність прав та обов'язків даних структур чи невідповідність даних нормативних документів вимогам часу.

2. Удосконалити в Україні профільну освіту з кібербезпеки. Водночас слід зазначити, що неможливість залучити висококласних фахівців (молодих спеціалістів) до структур, що задіяні в забезпеченні безпеки національного кіберпростору, пов'язана не лише із якістю підготовки, але й браком матеріальних і нематеріальних стимулів для таких фахівців залишатись на державній (військовій) службі.

3. Здійснити прозорий розподіл обов'язків спеціальних державних інституцій щодо убезпечення кіберпростору держави. Це є продовженням невизначеності нормативного поля й, зокрема, відсутності стратегічних документів, у яких би подібне розділення обов'язків (можливо із визначенням відповідального відомства) було зроблено.

4. Організувати створення національної операційної системи (принаймні для використання в системі органів державної влади, хоча для такого переходу до програмного забезпечення з відкритим кодом є і суттєві зауваження з боку ключових вітчизняних безпекових організацій), відновлення вітчизняних потужностей із виробництва матеріально-технічної телекомунікаційної бази (особливо для потреб закритих відомчих інформаційних систем), стимулювання з боку держави створення національного антивірусу.

Як висновок, слід зазначити, що для забезпечення взаємосумісності з безпековими організаціями у военній сфері необхідно:

- створення в Міністерстві оборони України, інших складових сектора оборони окремих підрозділів з кіберзахисту, протидії технічним розвідкам [5];

- розробка та впровадження наступальної/атакуючої кіберзброї, що охопить засоби активного комп'ютерного впливу, здатної порушити функціонування інформаційних систем органів управління державних і військових об'єктів, промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, банків та інших установ шляхом безпосереднього інформаційного втручання в роботу комп'ютерних систем;

- посилення спроможностей Збройних Сил України й інших складових сектора оборони як суб'єктів національної системи кібербезпеки;

- упровадження системи захисту інформації та кібербезпеки з урахуванням стандартів НАТО і ISO/IEC (зокрема за рахунок проекту Трастового фонду Україна – НАТО з питань кіберзахисту).

З огляду на майбутнє слід зазначити, що розвиток спроможностей Збройних Сил України й інших складових сил оборони з підготовки держави до кібероборони надасть можливість здійснювати ефективне відбиття воєнної агресії у кіберпросторі в умовах кризової ситуації, воєнного стану або особливого періоду. Тільки в поєднанні зусиль усіх складових сил оборони можливо забезпечити обороноздатність держави у кіберпросторі, у тому числі за рахунок застосування сучасних активних кібердій, спрямованих проти противника.

Список використаних джерел

1. Відгук офіційного опонента доктора наук з державного управління, професора Семенченка Андрія Івановича на дисертацію Живилю Євгена Олександровича “Механізми інституціонального забезпечення системи кібернетичної безпеки в умовах гібридної війни”. URL: https://kbuapa.kh.ua/wp-content/themes/kbuapa/filesforpages/science/geo_vidguk_20202606_01.pdf.
2. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text>.
3. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року “Про Стратегію кібербезпеки України”. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>.
4. Сучасний стан забезпечення кібербезпеки в Україні. URL: <https://lektsii.com/2-119432.html>.
5. Стратегія національної безпеки України, введена в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 про рішення Ради національної безпеки і оборони України, від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
6. Живилю Є. О. (Робота таємна інв. №588 від 14.12.2021), Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ ISSN 2410-3594, номер 2 (47), 2021. С. 18-34.
7. Оборонно-промисловий кур’єр, Всеохоплююча оборона України: стан, проблеми та заходи щодо зміцнення кібероборони держави і створення кібервійськ. URL: <http://opk.com.ua/всеохоплююча-оборона-україни-стан-пр>.
8. Живилю Є., Черноног О. Стратегія кібероборони України : зб. наук. пр. ВІТІ. № 4. 2017. URL: <http://www.viti.edu.ua/collection>.
9. Довгань О. Д., Ткачук Т. Ю. Система інформаційної безпеки України: онтологічні виміри. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/11_7.pdf.

Кобзев Ігор Володимирович

*к.т.н., доц.,
доцент кафедри цифрових технологій та електронного урядування
ННІ "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
м. Харків*

Горелов Юрій Петрович

*к.т.н., доц.,
доцент кафедри кібербезпеки та DATA-технологій
Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків*

**ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ
ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУР ПІД ЧАС ВІЙНИ**

З початку війни Україна стала ціл्लю чисельних кібератак, які охопили державні установи, приватні організації і громадян. Ті підприємства, які є частиною критичної інфраструктури, зокрема енергетичні, телекомунікаційні, медіа й фінансові компанії, також мають бути в режимі підвищеної готовності, оскільки саме ці галузі часто вважаються пріоритетними цілями у період війни. Бізнес має бути готовий протидіяти цим викликам – компанії повинні оцінити свою готовність до кіберінцидентів і свою здатність відновити діяльність. Ризик втратити свої дані був високий для бізнесу й у мирний час. Збій обладнання, кібератаки або банальна людська помилка могли призвести до значних збитків та втрати конкурентної переваги. Зараз рівень небезпеки значно підвищився, адже додався фактор російської ракети, що може влучити в офіс з обладнанням на території України.

Сьогодні в умовах війни з'явився різке зростання запитів на хмарні технології. Організація резервних майданчиків для зберігання даних, резервного копіювання та кібербезпеки стали основними викликами для держави та бізнесу після вторгнення РФ на територію України. Але вирішення цих питань вимагає як обчислювальних ресурсів, так і часу на організацію процесів такої схеми роботи. Як результат, ми бачимо сьогодні експоненційне зростання використання хмарних сервісів наших клієнтів. Як один із останніх прикладів – міграція в хмару понад 270 сервісів ПриватБанку, а також понад 4 петабайти клієнтських даних [1].

У лютому 2022 р. Верховна Рада врегулювала це питання ухваленням Закону, який запроваджує використання хмарних технологій у державних органах влади. Вони отримали можливість зберігати та обробляти дані у хмарі, яка має локальне розміщення на території України.

Але далі війна внесла свої корективи й постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. в умовах воєнного стану державні установи отримали дозвіл на розміщення державних інформаційних ресурсів і публічних електронних реєстрів на хмарних ресурсах та/або в центрах обробки даних, що розташовані за межами України.

Це розширило можливості використання хмар. Тепер бізнес та державні організації можуть використовувати всі їхні переваги, щоб без перешкод працювати у складний воєнний період [2].

Державні установи всіх рівнів потребують перехід на хмарні інфраструктури. Це необхідно для швидкого надання населенню якісних послуг, гнучку, масштабну й економічну технологічну базу. У більшості випадків краща стратегія хмарних обчислень є використанням гібридної мультихмарної архітектури. Для цього потрібні інструменти та технології для управління робочими задачами в приватних і публічних хмарах різних постачальників хмарних послуг. Інфраструктура має вирішальне значення для реалізації переваг хмарних обчислень. З відповідними рішеннями державні установи також можуть вирішувати задачі штучного інтелекту, які потребують великі обчислювальних потужностей.

Перенесення електронної інформаційної взаємодії у хмару дає змогу залучати до неї широке коло користувачів з відносно невеликими матеріальними затратами. При цьому відсутність контакту з чиновником підвищує ефективність і прозорість взаємодії держави з громадянами, знижує ймовірність корупції, а Інтернет-технології забезпечують вищу ефективність і оперативність відповідного. Ідея масового впровадження хмарних технологій у сферу державного управління свій перший потужний прояв отримала в США. Зачатки цієї ідеї почали з'являтися ще у 2002 р., коли стартував національний проект E-Government, одним з елементів якого стали хмарні технології. 20 жовтня 2011 р. Національний інститут стандартів та технологій США (National Institute of Standards and Technology) виклав на своєму сайті остаточну редакцію спеціальної публікації SP 800-145 “Визначення NIST поняття “хмарні обчис-

лення” (NIST Definition of Cloud Computing) [3]. “Хмарні технології” – це, по суті, не технології, а технологічна та організаційна модель, відповідно до якої замість якогось фізичного ресурсу надається його віртуальна модель. Переваги такої моделі щодо традиційної полягають у можливості досягнення близької до 100 % ефективності використання ресурсів. Споживач ресурсу отримує можливість споживати його саме стільки і з такими характеристиками, які потрібні йому на даний момент часу, та оплачувати його за фактом споживання. А “виробник” (постачальник ресурсу) – об’єднувати розрізнені ресурси у віртуальні пули, а також із близьким до 100 % їх завантаженням. І так по всьому ланцюжку створення доданої вартості. Тут немає жодної різниці між державним та комерційним сегментом. А основний ризик використання хмарної моделі – це зворотний бік її основної переваги, а саме можливість досягнення близької до 100 % утилізації ресурсів. Така робота “без резерву” вимагає створення повністю автоматичних систем, що запобігають ситуації “перевантаження”, і, як наслідок, недоступності сервісу, за рахунок динамічного перерозподілу навантаження як усередині віртуалізованого пулу ресурсів, так і з можливістю автоматичного підключення додаткових, зовнішніх по відношенню до провайдера ресурсів.

Державні структури зобов’язані забезпечувати взаємодію і надавати послуги колосальній кількості громадян. Ручне оброблення даних та живе спілкування з кожним користувачем державних сервісів призводить до істотного збільшення часу надання послуги. Крім того, такий підхід часто не дозволяє вирішити питання за одне відвідування тієї чи іншої установи. Автоматизація процесів та їхнє перенесення у хмарне середовище дають можливість максимально прискорити процедуру надання послуг, а також забезпечити громадянам мінімальні витрати часу на отримання тієї чи іншої інформації. Першочергова загроза використання хмарних технологій у держсекторі – безпека зберігання даних. За кордоном із цією проблемою вирішили боротися шляхом використання приватних хмар, коли обладнання установи знаходиться безпосередньо всередині мережі держструктури. Традиційною проблемою використання публічних хмарних платформ державними структурами є специфічні вимоги до безпеки. Враховуючи, що держсектор є одним із найбільших ІТ-замовників у нашій країні, найлогічніше припустити, що він піде шляхом побудови “громадської хмари” – хмарної платформи, яка використовуватиметься іншими держструктурами зі схожими

вимогами до безпеки. У державних хмарах треба насамперед вирішувати питання взаємодії та інтеграції ресурсів і форматів даних, що надаються населенню різними відомствами, міністерствами й муніципальними органами управління. Якщо їх не вирішити, то для отримання послуги звичайному користувачеві доведеться неодноразово надавати ті самі дані, які вже знаходяться в системі, або існує ризик отримання відмови в наданні того чи іншого сервісу, тому що для нього необхідна інформація, власником якої є інші відомства.

Через масштабні бойові дії в Україні робота даних центрів під загрозою, оскільки територія країни знаходиться під постійними обстрілами армією РФ, тому навіть власники серверних не можуть дати гарантії, що дані центрів не постраждають.

“Хмара” – це насамперед можливість розгорнути свою ізольовану (безпечну) ІТ-інфраструктуру на базі вибраного хмарного провайдера. При міграції даних у “хмару” клієнт має можливість зберегти бізнес-процеси й дані та продовжити роботу навіть у воєнний час. Формально зараз перехід в “хмару” знижує залежність від наземних центрів обробки даних (ЦОД) в Україні, які можуть бути зруйновані в ході обстрілів армією РФ.

Зараз послуга міграції в “хмару” або допомогу в розгортанні збекапів, а також побудова резервного альтернативного майданчика на базі хмарної інфраструктури стає більш актуальною в нашій країні та в регіонах бойових дій, адже бізнес, який працював із наземними майданчиками, не маючи хмарної альтернативи початку повномасштабної війни, зупинився.

Воєнний стан в Україні викликає занепокоєння компаній також через нові виклики в забезпеченні безперебійної роботи критичних сервісів і систем, які можуть бути пошкоджені або виведені з ладу внаслідок бойових дій. Перенесення ІТ-інфраструктури в хмару або створення сайтів аварійного відновлення у глобальних хмарних ЦОД дозволить гарантувати необхідний рівень доступності.

Що можна зробити:

- проаналізувати наявну ІТ-архітектуру на предмет можливості й доцільності міграції в хмару, враховуючи технічні (можливість/складність перенесення в хмару), фінансові, регуляторні та безпекові питання;

- обрати провайдера хмарних сервісів, враховуючи наявні компетенції ІТ-спеціалістів;

- визначити черговість і критичність перенесення тих чи інших елементів ІТ-архітектури в хмару;

– розглянути та обрати наявні на ринку хмарні сервіси, зокрема для забезпечення віддаленої роботи (проведення відеодзвінків, офісне програмне забезпечення тощо);

– організувати збереження резервних копій інформації в хмарі;

– організувати сайти аварійного відновлення в публічній хмарі в Європі або США.

Поточна ситуація залишається непередбачуваною – компаніям і організаціям важливо постійно аналізувати, як ситуація може розвиватися далі та які сценарії можуть виникнути. Для кожного сценарію у компанії має бути аналіз, як той чи інший сценарій вплине на організацію з огляду на людей, бізнес, ланцюги поставок і технології. При цьому деякі розглянуті рекомендації можна впровадити вже зараз, щоб підготуватися до таких випадків, підвищити стійкість, зменшити вплив і скоротити тривалість інцидентів, якщо вони відбудуться [4].

На даний час забезпечення інформаційної безпеки в рамках використання хмарних технологій є однією з найважливіших умов для їх успішного впровадження у держструктурах. Сьогодні значна частина критично важливої інформації перетворюється на цифровий вигляд за межі контрольованої зони. У зв'язку з цим ЦОД, які надають хмарні послуги, повинні взяти на себе цю роль і забезпечувати захист інформації шляхом запровадження внутрішніх сервісів, що обмежують доступ до інформації неавторизованим особам. Головний висновок із всього вищезазначеного – необхідно забезпечити свої корпоративні дані від наслідків війни можна, перемістивши їх на постійне або тимчасове зберігання у хмарне сховище.

Список використаних джерел

1. Таранова Є. Міграція в “хмару”: чому у воєнний час хмарні технології допоможуть убезпечити бізнес. *IT та Телеком*. URL: <https://delo.ua/uk/telecom/migraciya-v-xmaru-comu-u-vojennoi-cas-xmarni-tehnologiyi-dopomozut-ubezpechiti-biznes-397106/>.

2. Підгайна Є. Тримаємо стрій: добірка корисних хмарних сервісів для відновлення роботи бізнесу в умовах війни. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://mind.ua/publications/20238662-trimaemo-strij-dobirka-korisnih-hmarnih-servisiv-dlya-vidnovlennya-roboti-biznesu-v-umovah-vijni>.

3. Cloud Service Models: SaaS, PaaS, IaaS – Which Is Better for Your Business. *Digital Skynet CORP*. URL: <https://digitalskynet.com/blog/cloud-service-models-saas-paas-iaas-which-is-better-for-your-business>.

4. Янковський О. Питання кібербезпеки в умовах воєнного часу. *КПІМГ-Україна*. URL: <https://home.kpmg.ua/uk/blogs/home/posts/2022/4/pytannya-kiberbezpeky-v-umovakh-voennoho-chasu.html>.

Бобровський Олексій Ілліч

*доктор філософії публічного управління та адміністрування,
старший викладач кафедри управління та адміністрування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро*

ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ СМАРТСПЕЦІАЛІЗАЦІЇ І ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ПРИ ВИБОРІ НАПРЯМІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНІВ

На сучасному етапі соціально-економічні умови життя суспільства і управління його процесами надзвичайно ускладнились. Зростає нестабільність у змісті завдань і функцій управління, підвищуються вимоги до якості, обґрунтованості й швидкості їх вирішення, загострюється необхідність своєчасного оволодіння і застосування інноваційних методів при розробці й ухваленні управлінських рішень. Вони вже не можуть виконуватись тільки на інтуїції, досвіді й математичних методах лінійної динаміки, а їх неоднозначна інтерпретація не охоплює глибини і широти повсякденних змін різнобічних факторів впливу. Це суттєво ускладнює адекватне оцінювання існуючого стану суспільства, без чого неможливо об'єктивно обґрунтувати шляхи майбутнього соціально-економічного розвитку і врахувати існуючий потенціал територій. У системі управління це потребує застосування сучасного надійного формалізованого апарату і процедур аналітичної оцінки й обґрунтування розроблених і ухвалених рішень, спрямованих на забезпечення підвищення ефективності економіки.

Основні напрями діяльності суспільства, спрямовані на його розвиток, визначаються в економічній політиці держави і регіонів. Вони розробляються органами виконавчої влади на державному й місцевому рівнях та конкретизуються в державних і регіональних стратегіях і програмах соціально-економічного розвитку. Для інноватизації, узгодження і гармонізації цільових орієнтирів економічного стратегічного розвитку останні роки в Україні використовується досвід країн ЄС, втілювані в трансформаційні глобалізаційні процеси, результати наукових досліджень вітчизняних вчених і набутий вітчизняний практичний досвід в управлінні незалежною країною. У переліку ключових ресурсів інновацій особлива роль

стала приділятися смартспеціалізації, смарттехнології, “цифровій економіці”, математичному моделюванню та іншим інструментам, здатним трансформувати економіку, яка споживає нескінченні ресурси, у таку, що спроможна їх створювати й активно впливати на поліпшення економічного стану суспільства. Водночас очікуваних економічних переваг регіонів, які вже зробили реальні кроки із застосування інноваційних підходів до розробки програм стратегічного розвитку економіки в найбільш перспективних сферах, поки не відбулося.

Смартспеціалізація – концепція та політика інноваційно спрямованого розвитку країн ЄС, яка сприяє економіці зростання в регіонах через розкриття їх потенціалу. Використання цієї концепції в Україні для розробки стратегій і програм соціально-економічного розвитку передбачало вибір більш перспективних галузей діяльності без глибокого аналізу впливу їх результатів на зростання цінностей українського народу. Концепція також не враховувала розвиток традиційних і бажаних галузей та сфер діяльності. Цінності, притаманні тому чи іншому явищу, процесам, предметам чи послугам, корисність яких задовольняє власні інтереси, потреби і бажання соціальних суб’єктів чи груп людей залишилися майже не врахованими, а умови для ефективного застосування смартспеціалізації з метою пошуку й обґрунтування конкурентних і унікальних секторів національного розвитку економіки регіонів не були створені. Очікувана ефективність реалізації стратегій і програм розвитку регіонів, які вони розробляють самостійно, не спостерігається.

Запровадження смартспеціалізації в соціально-економічний розвиток відбувається на основі застосування високих технологій Індустрії-4, промислової революції і проголошеної “цифрової економіки”. Цифрова економіка означає діяльність, в якій основними факторами виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані, як числові, так і текстові. Вони формуються за допомогою інформаційно-комунікативних та цифрових технологій, за їх участю створюються нові виробничі й управлінські технології, нова цифрова продукція, послуги тощо.

Від масштабів і темпів сучасних цифрових трансформацій стають залежними і основні характеристики, і результати економічного зростання регіонів. Водночас заходи й витрати держави на цей інноваційний напрям розвитку поки передбачає збільшення витрат переважно на апаратне забезпечення електронних процесів управ-

ління, утримання офісних приміщень, підвищення комп'ютерної грамотності державних службовців, які надають державі послуги, а не на наукові дослідження й розробку інноваційної цифрової продукції, комплексу технологій і процесів, що можуть створювати й забезпечувати можливості регіонального розвитку за рахунок смартспеціалізації та цифровізації, здійснюваних із застосуванням інноваційних методів. Заходи зі створення цифрової економіки зводяться до залучення фахівців з управління електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними. Водночас взаємодія віртуального та фізичного для створення кіберфізичного простору, який інноватизує, трансформує існуючі сфери і процеси життєдіяльності в нові, сучасні й більш ефективні, поки відсутня.

Для опанування можливостей смартспеціалізації в соціально-економічній сфері діяльності суспільству необхідно ширше застосовувати надбання і можливості різних наук, інноваційні методи аналізу інформації, підготовки, розробки і застосування процесів цифровізації одночасно зі смартспеціалізацією. І справа не тільки в тому, щоб їх досліджувати і розробляти, а й у тому щоб чітко визначитись, для яких сфер діяльності вони призначені, для яких користувачів і споживачів, з яких складових і їх елементів створюються для отримання нових видів продукції та способів її реалізації. Тому існує потреба в широкому застосуванні теоретичних і методичних надбань смартспеціалізації і “цифрової економіки”, у їх можливостях розвиватись шляхом змодельованих і обґрунтованих процесів, які слід представити в концепції їх застосування для розробки економічної політики і стратегій регіонального розвитку – “Стратегія смартспеціалізації і смартцифровізації економіки регіонів”. У ній повинні бути відображені не лише перелік цілей і завдань щодо впливу на подальший розвиток, а й концептуалізація уваги на їх участі в пошуку нових можливостей структурних змін, диверсифікації і модернізації економіки, з використанням існуючих ресурсів кадрового потенціалу і створення реальних можливостей стимулювання нових галузей та нових видів діяльності, розширення конкурентоспроможності виробництва продукції, послуг і поліпшення якості життя.

Системна модель концепції “Стратегія смартспеціалізації і смартцифровізації економіки регіонів” повинна бути представлена в усій сукупності їх складників і завдань: змісті й переліку цілей,

функцій, керівних органах, керованих об'єктах і процесах, інституційних та організаційно-управлінських заходах, методах, моделях, технологіях, ресурсах і механізмах. Це дозволить використовувати її як базову платформу для модернізаційних заходів у соціально-економічному просторі й управління ними як у поточному часі, так і в далекому майбутньому.

Дворянов Віктор Петрович

*аспірант кафедри цифрових технологій та електронного урядування
ННІ “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
м. Харків*

ІМІДЖЕВА ВІЙНА ЯК ОСНОВА ГІБРИДНОЇ

“Стратегія – це спосіб використання простору та часу”, – стверджував Наполеон. Щоправда, це не означає, що завжди потрібно лише атакувати, бо, як свідчить старовинна китайська приказка, саме поступка є найкращою стратегією [5, с. 98-99]. На початок так званої “спеціальної військової операції” 24 лютого 2022 р. військ рф в Україні, в експертному середовищі переважала думка, що в умовах гібридної війни перемога зі сфери фізичної дійсності переміщується до когнітивного виміру війни. Проблема реалізації власних національних цілей та перешкоджання реалізації політичних цілей ворога виходить на перший план [4, с. 38]. Іншими словами, мова йшла про відомі ще К. Клаузевицу війни, які полягали лише в загрозі противнику і велися на підкріплення переговорів [1, с. 161–164]. Звичайно, війни інформаційної епохи засновані на свідомій інтеграції всіх чотирьох сфер – когнітивної, соціальної, фізичної, інформаційної. Шляхом виборчого накладення їх і створюється мережа, яка знаходиться в основі ведення військових дій [4, с. 47]. Проте погодитися з назвою “когнітивна війна” [10] для нової стратегії ведення війни не можна, оскільки когнітивний вимір ведення гібридних воєнних дій є лише інтерпретаційним складником гібридної війни, що реалізується за допомогою дискурсивних вербально-семіотичних засобів [8, с. 48]. Крім цього, порівняння війни з діяльністю людського розуму (від лат. *cognitio* – сприйняття, пізнання), може, і враховує загалом наше свідоме, та раптовий перехід такої системи

у стан потоку (flow) повинен нехай і ненадовго, але наблизити насильство за своїм характером майже до абсолютного. Така війна не стане інтуїтивно вибирати з незліченної множини предметів і обставин найважливіші та вирішальні. Це фактично запозичення з промови Й. Геббельса від 18 лютого 1943 р. стосовно “тотальної війни”, а це робить моральну перемогу недосяжною. Можливо, найбільшу та найвідомішу бібліотеку в елліністичний період, Александрійську, і створив Птолемей I Сотер, воєначальник Александра Македонського, а давню цитадель зниклої імперії інків, місто Мачу-Пікчу, і було збудовано без креслень, та від 2000 р. саме кібервійна вказує на нову “консолідацію знання та влади”, мобілізацію інституційної влади, щедрі бюджети і кар’єрні перспективи [6, с. 22]. Термін “кібервійна” має перевагу над такими близькими синонімами, як “інформаційна війна” або “мережева війна”, бо він виголошує нову центральну роль цифрових технологій (у такий спосіб указуючи, що історичне коріння кібернетики сягає часів Другої світової та холодної воєн), а нові рівні організації мереж та автоматизації здатні характеризувати всі суспільні взаємини – і навіть ведення війни у XXI столітті [6, с. 53]. Зокрема 2009 р. Пентагон створив кіберкомандування й доручив йому операції в “кіберпросторі”, визнаному тепер так само важливим, як земля, море, повітря та космос [6, с. 23].

Сьогодні суцільна інформатизація та інтелектуалізація систем управління військами і зброєю якісно змінили зміст воєнних операцій: вони проводяться складом різновидових тактичних угруповань, що керуються з єдиного стратегічного центру та одночасно діють як окремі ключові елементи системи державного та військового управління [4, с. 47–48]. Безумовно, інформаційне протистояння є невід’ємною частиною військових дій. Ще до їх початку має бути одержана повна інформаційна перевага в комплексі із застосуванням економічних, політичних, юридичних та інших невійськових заходів, а з їхнім початком у максимально стислий термін необхідно домогтися “паралічу” системи управління противника. Кіберзброя є основним засобом кібервійни в мирний час, а з початком бойових дій вона застосовується головним чином в інтересах забезпечення збройних сил [4, с. 25]. “Гібридні війни”, які синтезують кібернетичні та кінетичні елементи, сьогодні стають нормою [6, с. 213]. Порухення роботи ліній зв’язку, масові збої в роботі обчислювальних систем і відмови радіоелектронного обладнання не дозволять супротивнику організовано проводити бойові дії [4, с. 25]. Наприклад,

цифрова атака на супутникову мережу Viasat наприкінці лютого 2022 р. відбулася тоді, коли російські війська вторглися на територію України, і блокування інтернету сприяло цьому вторгненню. Метою несподіваного використання технологій кібервійни є досягнення раптовості перед силами оборони. Без сумніву, глобальною метою гібридної війни є закріплення частини стратегічно важливих ресурсів країни-жертви за агресором. Однак не можна погодитися з тим, що “передача” таких ресурсів щоразу здійснюватиметься елітою “країни-жертви” добровільно, що цей процес сприйматиметься як рух шляхом розвитку та зміни ментальності народу, яка внаслідок трансформації втрачає свої основні цілі та духовні цінності, замінюючи їх міфами агресора [4, с. 37–38]. І це незважаючи на унікальні історичні приклади – битва при Гавгамелах 1 жовтня 331 до н. е. Александра Македонського з царем Дарієм III і падіння Перської імперії, греко-болгарська війна та підкорення Болгарії у 1018 р. візантійцями, маньчжурське завоювання Китаю у 1683 р. та агресія більшовицької Росії проти Української Народної Республіки у 1917–1920 рр. Але зазначений підхід насправді свідчить про актуальність і в наш час “тринітарної моделі” К. Клаузевіца, яка потребує єдності уряду, збройних сил і народу у війні. Відтак після перемоги у війні з путінською Росією державним установам України необхідно сформувати нову гуманітарну політику, яка більше враховує думки громадян і новітні розробки вітчизняних та зарубіжних учених. Саме це дозволить зламати ідеологічну основу масштабного інформаційного каскаду за абсурдними звинуваченнями українців у відданості ідеям нацизму напередодні та під час так званої “спеціальної військової операції”. І не дозволить перерости війні в необмежену за своєю жорстокістю.

Проблематика гібридної війни відображена у працях як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, а саме: Арсалана Біляла [9], Ф. Гоффмана [8], Гумана Садрі та Нейтена Бернса, Ніка Дайер-Bizeforda та С. Матвієнко [6].

Автори монографії “Світова гібридна війна: український фронт” за загальної редакції академіка В. Горбуліна вважають за доцільне трактувати назву “гібридна війна” як так званий парасольковий термін (*umbrella term*), що покриває різні аспекти цього явища та уможливорює інтегрування і відносно цілісне розуміння широкого набору пов’язаних з ним різноманітних та різноспрямованих підходів [8, с. 22].

Основною метою цієї наукової розвідки є аналіз гібридних загроз ХХІ ст. та визначення специфіки сучасної війни. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: окреслити історичні передумови сучасного воєнного конфлікту; визначити специфіку гібридної війни; ідентифікувати поняттєвий апарат.

“Війна – це шлях обману”, – говорить китайський мислитель та стратег VI століття до н.е. Сунь Цзи, зводячи воедино два, мабуть, несумісні поняття: істину і брехню [5, с. 77, 138]. Утім ці властивості стратегії по-своєму універсальні і аж ніяк не є специфічно “китайськими”. Досить згадати, наприклад, одну з найбільш блискучих військових перемог у людській історії: вирішальну битву Александра з перським царем Дарієм 1 жовтня 331 р. до н. е. при Гавгамелах. У діях Александра Македонського можна бачити всі основні компоненти стратегічної концепції Сунь Цзи: продуманий вибір часу битви, уникнення конфронтації при збереженні за собою ініціативи, ставка на незвичайний маневр, який змушує противника створити “порожнечу” у своїй позиції, та швидкий випад, націлений на стратегічно важливу точку у стані ворога [5, с. 99–100]. Після битви при Гавгамелах Александр Македонському здався Вавилон та інші міста Перської імперії, причому перські вельможі присягали на вірність Александр Македонському. Цар персів Дарій III Кодоман утік на схід, але його схопили та вбили. Велична Перська держава припинила своє існування. Для грецької торгівлі, мови та культури на схід були відчинені двері, а царя Македонії в історії запам’ятають як Александра Великого.

Відомо, що саме імідж країни впливає на позицію світового товариства у ставленні до неї. Іміджева війна – це смислова війна, створення паралельної альтернативної реальності. Основним структурним елементом у смисловій війні стають так звані симулякри – образи того, чого в реальності не існує, реінтеграція того, що відбувається, коли з двох альтернативних джерел для опису обирається той, який понад усе відповідає запланованим цілям війни [4, с. 35]. А нав’язування власної точки зору (вкидання спеціально створеної інформації) є методом рефлексивного управління [4, с. 33]. Тому навіть за поверхневого дослідження звернення В. Путіна до аудиторії напередодні так званої “спеціальної військової операції” має бути ясно, що для успішної боротьби Українській державі потрібна не лише сучасна армія, готовність 44,9% громадян долучитися до захисту країни, а й ратифікація Римського статуту міжнародного кри-

мінального суду. Усі ті, хто стоїть за жахливими військовими злочинами, мають бути притягнуті до відповідальності. У березні 2022 р. Рада ООН з прав людини розпочала відповідне розслідування російської агресії і створила незалежну комісію, яку очолив норвезький суддя Є. Месе. Ухвалення Верховною Радою України 14 квітня 2022 р. постанови про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні також стало одним із перших кроків на цьому шляху [7]. Агресію Росії проти України визнали геноцидом парламенти Естонії, Латвії, Канади, Литви та Чехії. Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) теж підтримуватиме всі зусилля щодо розслідування злочинів та порушень міжнародного права РФ. Ще одним важливим елементом механізму захисту українців від гібридних загроз є ухвалення 19 травня 2022 р. Європарламентом резолюції, що містить пропозицію щодо створення спеціального міжнародного трибуналу [3]. Не можна не погодитися з академіком В. Горбуліним, що у глобальних цивілізаційних протистояннях, до яких можна впевнено зарахувати російсько-українську війну, “військовий важіль” стає не головним, а допоміжним [2, с. 84].

У зв’язку з роллю президента рф в інформаційному протиборстві та наступним повномасштабним вторгненням військ рф в Україну 24 лютого 2022 р., можна стверджувати, що “тринітарна модель” К. Клаузевіца, яка потребує триєдності уряду, збройних сил та народу у війні, не руйнується і у XXI ст. І цим заперечити тим фахівцям, які стверджували протилежне [4, с. 37]. Так, кібервійна сприяє поширенню фейкових новин і цифровим злочинам, але передусім вона сприяє саме війні [6, с. 213]. Якщо на сьогодні кібервійна, принаймні в капіталістичних центрах, не створює масового хаосу, як попередні форми війни, біженці-мігранти від гібридних конфліктів у всьому світі, утікаючи від алгоритмічно спрямованих безпілотників, від каральних загонів, що активізуються соцмережами, і від кібернетичних ударів по соціальній інфраструктурі, свідчать, що в неї є для цього потенціал [6, с. 239]. У контексті повномасштабного вторгнення рф на територію України можна зробити висновок, що гібридна війна є міжнародним збройним конфліктом. Отже, гібридна війна – це міжнародний збройний конфлікт, де технології кібервійни (таємні операції спецслужб, пропаганда і радіоелектронна розвідка/радіоелектронна боротьба/EW) трансформуються в операції збройних сил.

Список використаних джерел

1. Важнейшие принципы войны. Карл фон Клаузевиц ; пер. с нем. А. Рачинского. СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2021. 352 с.
2. Горбулін В. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ : Брайт Букс, 2021. 243 с.
3. Європарламент про міжнародний трибунал і покарання країни-агресора. *Разумков центр*. 2022, 20 травня. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/uevroparlament-pro-mizhnarodnyi-trybunal-i-pokarannia-krainyagresora> (дата звернення: 21.05.2022).
4. Когут Ю. І. Кібервійни, кібертероризм, кіберзлочинність (концепції, стратегії, технології) : практ. посіб. Київ : Консалтингова компанія “СІДКОН”; ВД “Дакор” 2022. 284 с.
5. Малявин В. Военный канон Китая. Москва : РИПОЛ классик, 2014. 408 с.
6. Нік Даєр-Візефорд, Матвієнко С. Кібервійна і революція. Київ : Критика, 2021.
7. Постанова Верховної Ради України “Про Заяву Верховної Ради України “Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні” від 14 квітня 2022 р. № 2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-IX#Text> (дата звернення: 26.04.2022).
8. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
9. Arsalan Bilal. Гібридна війна – нові загрози, складність і “довіра” як антидот / NATO REVIEW. 2021, 30 листопада. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/11/30/gbridna-vjna-nov-zagrozi-skladnst-dovra-yak-antidot/index.html> (дата звернення: 17.05.2022).
10. Johns Hopkins University & Imperial College London. Протидія когнітивній війні: інформованість і стійкість / NATO REVIEW. 2021, 20 травня URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/05/20/protidya-kognitivnj-vjn-nformovanst-stjkst/index.html> (дата звернення: 22.05.2022).

УКРАЇНА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТА ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Valeriy Shur

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head Cross-Cultural Communication Department,
Research and Education Institute "Institute of Public Administration",
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

Lina Ignatenko

*senior lecturer of Cross-Cultural Communication Department,
Research and Education Institute "Institute of Public Administration",
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

Ihor Lavrinets

*postgraduate student division of public policy,
faculty of public management and administration
Research and Educational Institute "Institute of Public Administration"
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

MUNICIPAL PROPERTY AS A STRATEGIC RESOURCE FOR THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

As a result of administrative-territorial reform new territorial communities were created in Ukraine in 2020. In the professional field we can see different points of view but, for sure, this reform is a new stage in regional policy of Ukraine. The process of management of communal property has also become a novel topic in the scientific field, because local communities have a new range of opportunities and authority. In my opinion, local authorities can reach success in the

field of development in their locality if they start to use their resources effectively.

The independence of territorial communities is based on municipal property, the right to allocate local taxes and the possibility of adoption of a wide range of regulations on local government.

In the context of the activity of municipal authorities, it is important to clarify the essence of the concepts “municipal property” and “management of municipal property”.

Also, the legislation of Ukraine defines ***the right of communal property*** as the right of a territorial community to own, expediently, economically, effectively use and allocate at its own discretion and in its interests the property belonging to it, both directly and through local governments [1].

In our opinion, the following definition of municipal property fully describes all its essential components: “municipal property is property and property rights belonging to individual municipalities and their associations, as well as property of other municipal legal entities, including enterprises” [2].

Under the concept of “municipal property management” we understand *management of property and property rights belonging to certain municipalities and their association, as well as property management of other municipal legal entities, including the property of municipal enterprises*.

O. Voloshenko and E. Didenko highlight the characteristic features of objects of municipal property in Ukraine, namely:

- they have a purpose, designed to address issues of local value: housing and communal problems, socio-cultural and household needs of the population of the municipality;
- they are of high financial value, there is a constant increase of costs associated with their maintenance and modernization;
- high wear and tear of real estate;
- they provide local governments with access to additional sources of income;
- they ensure economic and financial independence of local authorities’ self-government [3].

According to Guskova I., “on the one hand, local governments use communal property in order to influence the behavior of economic entities for the benefit of the population and to receive income from the use of communal property. On the other hand, communal property must

serve to meet the collective needs of the population (street cleaning, fire service, public transport, etc.) that have social significance. Therefore, communal property has a dual nature and combines the principles of profitability and social benefit [4].”

As for the experience of municipal government in the United States, according to O. Chapli, “in Ukraine quantitative indicators and provisions on the administrative-territorial division of the territory can be used. It is also advisable to consider creating specialized local bodies, not just local self-governments of general competence” [5].

The most effective tool for managing communal property (municipal, in particular), as recommended by the organizers of the USAID Program, is “decentralization, since it brings better results and efficiency” (DOBRE). Speaking about its practical applications, they may be the following: “1) rent (land and real estate); 2) privatization and write-off of communal property; 3) operations with territorial housing stock communities; 4) concession; 5) transfer of property to operational management; 6) organization of activities meant to identify and obtain territorial ownership of ownerless property and deceased heritage; 7) organization of the contract and claims work; 8) organization or optimization of communal activities; 9) local authorities property management as an element of landscaping organization; 10) self-governing control of local self-government in the field of landscaping and land relations” [6].

Such tools have been successfully tested in Ukraine and local communities can use them in their practice. Communal property is an essential resource that local communities have at their disposal, and they need to use it for development and prosperity in their localities.

Literature

1. On local self-government in Ukraine: Law of Ukraine of 13.02.2022, № 280\97 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (date of application: 25.05.2022)

2. Hryshko, L. M. (2020). Pravo munitsypalnoi vlasnosti u derzhavakh-chlenakh Yevropeiskoho Soiuzu: pytannia konstytutsiino-pravovoho rehuliuвання [The right of municipal property in the member states of the European Union: issues of constitutional and legal regulation. Bulletin of the Kharkiv Nation. University named after V.M. Karazin. Series: Right]. *Visnyk Kharkivskoho natsion. un-tu im. V.M. Karazina. Seriya: Pravo – Bulletin of the Kharkiv Nation. University named after V.M. Karazin. Series: Right*, 29, 97-106 [in Ukrainian].

3. Voloshenko, O. O., Didenko, Ye. O. (2017). Pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia munitsypalnoiu vlasnistiu [Improving the efficiency of municipal

property management. Public administration: improvement and development]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_2_7 [in Ukrainian].

4. Guskova, I. B. Communal property as a resource of local self-government. *Investments: practice and experience*. 2013. № 21. P. 144-147.

5. Chaplya, O. V. (2016). Munitsypalne upravlinnia u SSHA: zahalnyi ohliad [Municipal Administration in the United States: an overview]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. Legal scientific electronic journal*, 4, 34–36. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2016/9.pdf [in Ukrainian].

6. Posibnyk Instrumenty upravlinnia mainom komunalnoi vlasnosti terytorialnoi hromady [Handbook of tools for managing communal property of the territorial community]. Kyev : USAID DOBRE, 2020. 172 p.

Kostyantyn Kozlov

*Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of Public Policy Chair,
Research and Educational Institute “Institute of Public Administration”
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

GOOD GOVERNANCES’ PRINCIPLES AND CO-GOVERNANCE AS A NEW TREND IN AUTHORITIES AND THE PUBLIC INTERACTION

We must bear in mind that Ukraine is the country with new developing economy. The transformation processes which are going on in Ukraine connected with the improving the system of public administration, developing the civil society institutions and, of course, with the increasing the level of people’s life through the expanding the economy. Speaking about the last point it could be explained in the way that all political philosophers from Aristotle to Samuel Huntington have noted that economic development and an expanding middle class can provide more beneficial ground for democracy.

We need to turn briefly to the problem of defining the term “globalization”. Firstly, The World Bank defines globalization as “the growing integration of economies and societies around the world” [1]. Secondly, the most popular Internet encyclopaedia, Wikipedia, describes globalization as “the changes in societies and the world economy that result from dramatically increased international trade and cultural

exchange” [2]. Thirdly, International Monetary Fund staff described globalization as “a historical process, the result of human innovation and technological progress. It refers to the increasing integration of economies around the world, particularly through trade and financial flows” [3]

And finally, we could not forget a John Lennon song “Imagine”, with such words as: “Imagine there’s no countries. It isn’t hard to do. Nothing to kill or die for. And no religion too. Imagine all the people. Living life in peace... You may say I’m a dreamer. But I’m not the only one. I hope someday you’ll join us. And the world will be as one.” [4] Clearly, globalization means different things to different people.

Globalization poses four major challenges that will have to be addressed by governments, civil society, and other policy actors. The first one is to ensure that the benefits of globalization extend to all countries. That will certainly not happen automatically. The second is to deal with the fear that globalization leads to instability, which is particularly marked in the developing world. The third challenge is to address the very real fear in the industrial world that increased global competition will lead inexorably to a race to the bottom in wages, labour rights, employment practices, and the environment. And finally, globalization and all of the complicated problems related to it must not be used as excuses to avoid searching for new ways to cooperate in the overall interest of countries and people.

We need to point that there are several implications for civil society, for governments and for multinational institutions stem from the challenges of globalization.

Civil society organizations concerned with development have traditionally focused on aid and resource transfers; they now are going to have to broaden their agenda to deal with the much more complex issues of trade and investment, international financial flows, environment, and migration, among others. Civil society organizations in the old industrial countries also will have to deal with the backlash against globalization, which is producing a growing unwillingness to support multilateral cooperation.

Governments are going to have to decide what they mean by “civil society” and to identify new ways of dealing with its organizations. Mostly, we define civil society broadly to encompass not only development and advocacy groups, but also corporations, financial institutions, think tanks, foundations, and a range of other groups that

are not part of government. But governments and other actors need to decide whether civil society is simply an effective – and even cheap – way of delivering social programs, or whether it is good in and of itself, an essential component of a democratic society. In other words, they are going to have to be much more precise about the purposes of working with civil society groups and about how they fund them.

Then, there is a whole set of critical questions for the multilateral institutions, particularly concerning participation and transparency. These issues are extremely difficult because these remain governmental institutions, and governments often do not welcome the participation of civil society in decisions.

Finally, there is a need for high-level political discussions among leaders from the old industrial countries, the emerging economies, and the countries that risk marginalization by globalization.

It is a time to describe term “Good Governance”.

“Governance” is the exercise of power or authority – political, economic, administrative or otherwise – to manage a country’s resources and affairs. It comprises the mechanisms, processes and institutions through which citizens and groups articulate their interests, exercise their legal rights, meet their obligations and mediate their differences. “Good governance” means competent management of a country’s resources and affairs in a manner that is open, transparent, accountable, equitable and responsive to people’s needs.

So, now we need to define the key principles of good governance dividing them for political and economic:

POLITICAL PRINCIPLES

- good governance is based on the establishment of a representative and accountable form of government.

- good governance requires a strong and pluralistic civil society, where there is freedom of expression and association.

- good governance requires good institutions – sets of rules governing the actions of individuals and organisations and the negotiation of differences between them.

- good governance requires the primacy of the rule of law, maintained through an impartial and effective legal system.

- good governance requires a high degree of transparency and accountability in public and corporate processes. A participatory approach to service delivery is important for public services to be effective.

ECONOMIC PRINCIPLES

– good governance requires policies to promote broad-based economic growth, a dynamic private sector and social policies that will lead to poverty reduction. Economic growth is best achieved in an efficient, open, marketbased economy.

– investment in people is a high priority, through policies and institutions that improve access to quality education, health and other services that underpin a country's human resource base.

– effective institutions and good corporate governance are needed to support the development of a competitive private sector. In particular, for markets to function, social norms are needed that respect contract and property rights.

– careful management of the national economy is vital in order to maximize economic and social advancement.

Recently, in the scientific works of certain foreign researchers on public administration, the participation and its interaction with the authorities, was made an attempt to conceptualize co-governance as a postmodern concept of the government and the public relations.

It should be emphasized that such conceptualization can take place under the conditions of evolutionary development of public administration and its transition to a qualitatively new political and administrative system – New Public Governance (NPG).

NPG is a political and administrative system that includes social structures and organizational and legal influences in solving problems of managing public affairs. In today's conditions, when problems of interaction between public administration bodies and civil society institutions become more acute, and the mechanisms of public administration around the world do not withstand crises, problems of increasing the efficiency of public administration acquire special significance.

We need to remind that the concept of good governance in public administration is based on the six conceptual principles, such as:

– understanding the Purpose – Authority bodies establish a clear strategic goal for a public organization or project and provides leadership that prompts the partner to achieve this goal;

– accountability – the government structure includes a clear accountability system;

– roles and responsibilities – each subunit of the governing body has clear roles and responsibilities that complement one other and are aligned with the strategy;

- leadership – Leadership is manifested at all levels of management;

- information and reporting – mechanisms of administration are supported by information and reporting to monitor performance, risk management, decision making, and development of business activities;

- ability and participation – only competent people should be involved in decision making process and administration.

It cannot be ignored that NPG requires more innovative approaches to building a dialogue between the authorities and the public. Therefore, in the relations between the state and civil society, the “joint production” of goods (Co-production) comes to the fore in order to meet the needs of consumers of services, which in turn enables the public to feel responsible for the decisions taken to overcome or prevent the emerging problems (whether they may be in society).

Consequently, the co-governance phenomenon is an integrative concept for the concept of CO- (co-production): co-production and co-management, as it concerns the formulation of policies and the implementation of the strategy.

“Co-governance” is reflected in the process of policy development and strategic planning for service delivery or project implementation. Actors from different organizations and sectors determine the general priorities of public policy and can transform them into strategic plans. Co-governance is effective when the various organizations are attracted to the processes of public policy, the joint production of public goods, the provision of services or the implementation of the project.

Successful co-governance depends on effective relationships. All sides of the co-governance process should determine the priority of building an effective relationship that requires time and commitments.

Being out of the policy-making consensus and in the absence of more or less independent advisors or policy makers, the key lesson is that co-governance in the partner-to-partner relationship differs little from another power project that is being implemented by many stakeholders.

The key is the clarity of public administration mechanisms in the early stages of project implementation. However, with co-governance, the risk of a project failure increases when conflicts occur, which is often the case when ineffective project management (due to unsuccessful relationships and ambiguous determination of what mechanisms of public administration are).

The main principles of successful co-governance are:

- structuring relations and understanding how people will work together;
- creating and maintaining a common understanding of what everyone is trying to achieve;
- involving people who have the necessary experience and ability;
- accountability and transparency in terms of effectiveness, achievements and objectives;
- the sustainability of the financial system, its planning and adaptation in the context of changes in external and internal circumstances.

Summarizing, we would like to emphasize that co-governance does not provide for equality in the government, but at the same time does not decrease the values and responsibilities of each of the partners in the process of interaction.

Literature

1. Globalization: Contents and Discontents. URL: <https://www.worldbank.org/en/events/2018/04/23/globalization-contents-and-discontents> (date of application: 15.03.2022).
2. Globalization. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Globalization> (date of application: 19.04.2022).
3. Globalization: A Brief Overview. URL: <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2008/053008.htm> (date of application: 24.04.2022).
4. Imagine. John Lennon. URL: https://www.youtube.com/watch?v=v27CEFE02Hs&ab_channel=siom4 (date of application: 30.04.2022).

Marina Bigari

*Doktor der Philosophie in Public Management und Verwaltung,
Deutschlehrerin am Lyzeum Nr. 1, Stadt Irshava, Region Transkarpatien*

AUSLANDSERFAHRUNG BEI DER UMSETZUNG DER STAATLICHE SPRACHPOLITIK

Die führende Rolle der Staatssprache als Faktor der nationalen Einheit wird von allen europäischen Ländern anerkannt. Die weltweite Praxis zeigt, dass die bedeutendsten Ergebnisse bei der Bewahrung und Entwicklung von Sprachen von Staaten erzielt werden, die eine geplante, ausgewogene, wissenschaftlich fundierte Staatliche

Sprachpolitik umsetzen. In der heutigen globalisierten Welt ist die Aufgabe, nicht nur ein vollwertiges Mitglied der Weltgemeinschaft zu werden, sondern auch die eigene Identität, Kultur und Sprache zu bewahren, von höchster Dringlichkeit.

In Anbetracht dessen ist das Studium der Sprachgesetzgebung verschiedener Länder der Welt während der Entstehung und Umsetzung der Sprachpolitik in der Ukraine äußerst wichtig.

Analysieren wir also die Auslandserfahrung multinationaler europäischer Länder mit dem Ziel, ihre besten Praktiken in der Ukraine anzuwenden.

Heute sind 28 europäische Länder Mitglieder der EU, während 24 EU-Sprachen offiziellen Status haben. Jedes Mitgliedsland bestimmt beim Beitritt zu dieser Gemeinschaft, welche Sprache (oder Sprachen) es als Amtssprache in der EU erklärt. In der praktischen Tätigkeit der wichtigsten Gremien und Institutionen der EU zur Bestimmung der "Amtlichkeit" einer potentiellen Sprache jedes Volkes gilt der Grundsatz "ein Land – eine Sprache". Alle Gesetze der Europäischen Gemeinschaft und Dokumente von Bedeutung oder Interesse aus staatlicher Sicht werden in allen vierundzwanzig Amtssprachen erstellt. Dieser Ansatz verfolgt das Ziel, allen europäischen Einwohnern den gleichen Zugang zur europäischen Gesetzgebung zu erhalten.

Daher hat der Slogan "Einheit in Vielfalt" einen starken Einfluss auf die Mehrsprachigkeit, die das Herzstück der EU ist.

Ein typisches Beispiel ist die Tschechische Republik, das einzige slawische Land, in dem die Landessprache keinen durch die Verfassung oder Gesetzgebung genehmigten offiziellen Status hat. Gemäß dem Gesetz über Erwerb und Aberkennung der Staatsbürgerschaft der Tschechischen Republik müssen von einer Person zum Erwerb der Staatsbürgerschaft vorgelegte Urkunden, die von Behörden eines ausländischen Staates in einer Fremdsprache ausgestellt wurden, amtlich ins Tschechische übersetzt werden (§ 22), und die Kenntnis der tschechischen Sprache ist für den Erwerb der Staatsbürgerschaft zwingend erforderlich.

In der deutschen Verfassung und Gesetzgebung gibt es keine Amtssprache Regelung, jedoch müssen Bewerber um die Staatsbürgerschaft nach dem deutschen Staatsbürgerschaftsgesetz ausreichende Deutschkenntnisse nachweisen. Seit 2007 gilt für einen Ehegatten, der von außerhalb der EU stammt, die Voraussetzung,

Deutsch zu sprechen, als Voraussetzung für die Erteilung eines Visums. In der Praxis erfüllt die deutsche Sprache alle Funktionen der Staatssprache in Deutschland in vollem Umfang.

Wenden wir uns den Erfahrungen der Länder der ehemaligen Sowjetunion zu, dann setzen alle mit Ausnahme der Republik Belarus die konsequente Anerkennung der Landessprachen als Staatssprachen um, d.h. sie setzen die Politik von um schrittweises Ersetzen der russischen Sprache durch die nationale Sprache. Und in dieser Hinsicht ist unserer Meinung nach die Erfahrung Litauens für die Ukraine am interessantesten zu studieren. Die litauische Verfassung verlieh der litauischen Sprache den Status einer Staatssprache.

In diesem Land gibt es eine Reihe von Behörden, die für die Umsetzung der Sprachenpolitik zuständig sind: die staatliche Sprachenkommission (im Folgenden als Kommission bezeichnet), deren Gründer das Parlament ist; Sprachkontrolle und Sprachinspektoren bei Selbstverwaltungsorganen usw.

Auch die Erfahrungen anderer Länder der Welt sind für Recherchen und Vergleiche interessant. Nach Meinung von Experten zufolge die Regierung in keinem der entwickelten Länder Sprachproblemen so viel Aufmerksamkeit wie in Japan.

In diesem Land wurde eine Reihe von Regierungsinstitutionen eingerichtet, um die umfassende Entwicklung und das Funktionieren der japanischen Sprache sicherzustellen. In Japan gibt es Listen der "sprachlichen Existenz" eines typischen Angestellten, ein typischer Manager, eines typischen Unternehmers, einer typischen Hausfrau usw. Somit ist das moderne Japan durch eine aktive Sprachpolitik gekennzeichnet, und es sind die staatlichen Stellen, die die Hauptrolle bei ihrer Gestaltung und Umsetzung spielen.

Wie die Erfahrung verschiedener Länder der Welt zeigt, reicht es also nicht aus, den Status einer Sprache nur als Staat zu erklären, um ihre vollständige und unumkehrbare Etablierung und Entwicklung in allen Bereichen des gesellschaftlichen Lebens zu erreichen. Für die Umsetzung gesetzlicher Normen in die Praxis sind bestimmte Mechanismen, Maßnahmen, Instrumente und Hebel der öffentlichen Hand notwendig. Gleichzeitig ist es sehr wichtig, dass die Sprache nicht zur Quelle interethnischer Konflikte wird, sondern der Festigung und dem besseren gegenseitigen Verständnis in der Gesellschaft dient.

Literature

1. Ashnjuk B. Sprachpolitik: Europäische Kriterien und die Ukraine. Ukrainische Linguistik. 2019. Nr. 1 (49). S. 9–31. doi: [https://doi.org/10.17721/um/49\(2019\).9-31](https://doi.org/10.17721/um/49(2019).9-31).

2. Kanavets M. Auslandserfahrung bei der Gestaltung und Umsetzung der staatlichen Sprachpolitik. Staatsverwaltung. 2017. Nr. 2 (58). S. 54–58. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2017/12.pdf.

Larysa Mykhailets

*Senior lecturer of the Cross-Cultural Communication Department,
Research and Educational Institute "Institute of Public Administration"
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

MASTERY OF THE ART OF SPEAKING IN PUBLIC AS A COMPONENT OF THE IMAGE OF CIVIL SERVANTS

One of the most important indicators of civilized society is the culture of speech. The process of mastering the language and its culture is associated with the acquisition of skills to speak and write correctly, accurately express their views, actively use language skills and apply them competently. Speech is a sign of the cultural level of the individual and society as a whole. After all, the facets of human culture are reflected in speech and language forms. Language constructions that have developed over the centuries shape thought and organize it. What constitutes the inner world of man is partially or fully realized in speech: intelligence, the world of emotions, intuition and imagination, the world of axiological orientations, morality, introspection, self-esteem, faith - all this richness and diversity associated with external and internal speech, its culture.

In the conditions of contemporary integration processes in Ukraine, the activity of a civil servant requires from them not only professional skills. As this activity is connected with intensive oral and written communication, provides wide speech practice, demands exact expression of concepts and categories in various spheres of public administration, preparation of the civil servant demands wide general education. An important component of the training of specialists in the

field of public administration is perfect command of the language, as the creative use of speech fully reveals the professional talents of civil servants, promotes his self-creation and self-expression [1].

Today, the components of the image of a civil servant are the ability to correctly, clearly and distinctly express their opinions in literary language, mastery of the art of public language, as non-compliance and violation of language norms by civil servants can cause misunderstandings, negatively affect his rating and future career. In the history of modern Ukraine, there have been many cases of unsuccessful statements of officials, which later led to dismissal, transfer to another position and the need for public apologies. Only recently an international scandal arose when the Deputy Head of the Office of the President of Ukraine Andriy Sibiga responded to the statement of the Speaker of the Hungarian Parliament Laszlo Kever about Volodymyr Zelensky's "personal mental problems". He wrote a harsh message criticizing the Hungarian official, calling him a "non-politician" and mentioning "fascist DNA" [2].

A high level of language proficiency is a condition for forming the political image of statesmen, as the average citizen not only perceives and evaluates what a government official says, but also in what form he or she presents information. The speech culture of a civil servant requires adherence to orthoepic, accentual, lexical, grammatical, stylistic norms and the avoidance of dialectisms, colloquial words and parasitic words that make a negative impression on the listener. Formal business style also requires appropriate use of language, clichés. However, in addition to the purely linguistic level of knowledge of the state language, it is necessary to distinguish such as: national-cultural, encyclopedic and situational [3].

Effective communication, which involves adherence to language norms, knowledge and application of the principles of effective use of language necessary for public communication, causes a positive attitude of citizens to civil servants and, consequently, trust and approval of their actions.

However, ethnocultural differences in the regions of Ukraine complicate the process of resolving the language issue. Despite the fact that in recent years in the eastern regions of Ukraine much has changed in favor of the state language, many issues remain unresolved. It should be noted that although slowly but steadily, the functions of

the Ukrainian language are expanding: it is both a discipline and a terminological system of concepts and categories of other sciences.

The presence of dialectal features of the regions of Ukraine complicates the application of a unified approach in the process of solving the language issue. The phenomena of bilingualism and interference in oral speech significantly affect both language development and personality development, as they shake the established norms of language, interfere with the natural development of colloquial language, and affect the nature of human thinking, the nature of communicative act.

Another serious aspect of the language issue in Ukraine is the non-use of the state language by civil servants in their activities or the use of the state language without observance of the norms of the literary language. To obtain the position, the candidate must go through the procedure of determining the level of proficiency in the state language. However, many questions arise about the quality of these procedures and, consequently, their effectiveness [4].

Thus, proficiency in the state language means that civil servants must have an arsenal of language tools at different levels and be able to use them depending on the managerial communication situation. In the future, further study of the factors influencing the level of proficiency in the state language by civil servants is considered promising. Also, further work on certification of the level of proficiency in the state language by candidates for civil service positions is important.

Literature

1. Козієвська О. І. Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2003. 20 с.
2. URL: <https://www.unian.ua/society/fashistska-dnk-v-opu-vidpovili-na-zayavu-pro-psihichni-problemi-zelenskogo-novini-ukrajini-11854596.html>.
3. Плотницька І. Поняття “володіння мовою” в державному управлінні. *Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю. Київ, 31 трав. 2006 р. : у 2 т. / За заг. ред. О.Ю.Оболенського, В.М.Князева. Київ Вид-во НАДУ, 2006. Т. 2. С. 256-257.
4. Редін П., Терещенко В. Испит на визначення рівня володіння державною мовою державними службовцями: досвід і перспективи. *Публічне управління XXI століття: Портал можливостей* : зб. тез XX Міжнар. наук. конгресу. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Марістр”, 2020. С. 223–227.

Tatiana Shupik

*Deputy head of unit of Department of Organizational Work,
Kharkiv Town Hall,
Kharkiv*

Svitlana Shepeliieva

*Senior lecturer of Cross- Cultural Communication Department,
Research and Educational Institute "Institute of Public Administration"
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT AS A COMPONENT OF NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGY

Digitalization has become Ukraine's flagship topic and the state priority.

The national interests of Ukraine in the information area are defined as follows:

- creation of a systems and mechanisms of protection against negative external information;
- and psychological impacts, especially propaganda, on the basis of international law provisions;
- development of the information society, in particular, its technology infrastructure;
- safe operation and development of the national information landscape and its integration
- development of a strategic communications system of Ukraine;
- effective interaction between public authorities and civil society in the formation and implementation of the state policy in the information area ensuring development of information and communication technologies and information resources of Ukraine.

Ukraine implemented the electronic circulation of documents quite a while ago. All companies are submitting tax reports in electronic form. However, we all continue producing tons of paper documents. Which are being lost, require to be delivered in hard copies back and forth, must be signed and sealed in ink.

In Ukraine there is no single functioning electronic interaction system of information resources of public administration.

Electronic document provides operational efficiency and cost reduction, dramatic changes in the relationship between departments.

The electronic document management system development [4] based on automated processes leads to a significant increase in the efficiency of public administration and the creation of cost-effective social communication for each member of this system.

An electronic document management system allows for:

- multiple users can access the same document simultaneously, at anytime;
- management of versions of documents to minimize inconsistency and redundancy;
- increased speed of storing, retrieving and modifying documents;
- reduction of paper, space and staffing requirements associated with paper filing systems.

The concept of electronic digital signature is another attempt to improve the quality and speed in the field of reporting. The electronic document management system development based on automated processes leads to creation of cost-effective social communication system. Today, an electronic document with EDS is perceived as a technical means of information protection, rather than as a real alternative to a paper document.

Digital signature is a kind of signature that is used by individuals and legal entities as an analog of a physical signature for giving legal effect to electronic documents. Digital signature can be obtained by encrypted conversion of electronic data and the use of a private key, which confirms integrity of the signature and also enables the person to be identified. Such digital signature is verified with a public key. Digital signature allows private persons and legal entities to manage the circulation of documents in electronic form. This is a modern tool for optimizing business processes, because with the help of Digital signature, the time and resources that have been spent before such as mailing certified copies of original documents or agreeing on a specific solution are saved. Documents with Digital signature are considered legally as original documents.

We have analyzed Ukrainian legislation stipulating questions of electronic signatures and stamps. The same rules are applied to electronic stamps.

The Law of Ukraine “On Electronic Digital Signature” [1–3] establishes that it is electronic digital signature with legal status equivalent to a personal signature (seal) if:

- electronic digital signature is confirmed using the enhanced key certificate with the help of reliable digital signatures;
- during checking the enhanced key certificate used at the time of the imposition of an electronic digital signature was used;
- the personal key of the signer corresponds to the public key specified in the certificate.

An electronic document management system may improve collaboration during document development. However, the electronic document management system also may create multiple copies of a document.

An electronic document management system should support your workflow needs and enable you to capture and manage records as part of your daily work (one of the requirements for records to be accepted as evidence under the law).

The introduction of electronic document management significantly accelerates the development of information technology and the quality of services provided in Ukraine.

Literature

1. Zakon Ukrainy Pro zakhyst informatsii v informatsiino-telekomunikatsiinykh systemakh [Law of Ukraine On protection of information in information and telecommunication systems] of 05.07.1994 № 80/94-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80%2F94-%E2%F0#Text> (date of application: 10.06.2021).
2. Zakon Ukrainy Pro elektronni dokumenty ta elektronnyi dokumentoobih [Law of Ukraine On electronic documents and electronic document management] of 22.05.2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=851-15#Text> (date of application: 10.06.2021).
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Deiaki pytannia dokumentuvannia upravlinskoi diialnosti [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine Some issues of documenting management activities] of January 17, 2018 № 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text> (date of application: 10.06.2021).
4. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia elektronnykh dovirchykh posluh v orhanakh derzhavnoi vlady, orhanakh mistsevoho samovriadiuvannia, pidpriemstvakh, ustanovakh [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine About the statement of the Order of use of electronic trust services in public authorities, local governments, the enterprises, establishments] of September 19, 2018 № 749-2018-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/749-2018-%D0%BF#Text> (date of application: 10.06.2021).
5. Barehamian S., Karpi Yu. (2019). Electronic governance at the state, regional and local levels: the current state and the prospects of implementation in Ukraine. Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_20_19/32.pdf [in Ukrainian].

6. Polumienko S. K. (2017). E-government and e-democracy. Part 6: Monitoring, evaluation and forecasting of e-government system development. Kyiv: FOP Moskalenko O.M. [in Ukrainian].

7. Chukut S. A. (2016). Smart City or E-City: Modern Approaches to Understanding E-Government Implementation at the Local Level. Investment: practice and experience, 13, 89-93.

Andrii Khmelnytskyi

*postgraduate student of the Information Technologies Department,
Research and Educational Institute "Institute of Public Administration"
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

*Supervisor: **Valeriy Shur**, candidate of pedagogical sciences, associate professor,
head of Cross-Cultural Communication Department, Research and Educational Institute
"Institute of Public Administration" of V.N. Karazin National University,
Kharkiv*

ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR PUBLIC SERVICES AS A DATA PROTECTION TOOL IN THE FACE OF GLOBAL THREATS TO NATIONAL SECURITY

The modern post-industrial world requires reliable solutions in the provision of digital safety for delivering public services by regional governing bodies to citizens and other individuals. Digital platforms have simplified such communication, which has significantly increased the burden on the relevant authorities, but the issue of digital data operation lack of safety is still on the table. [4]. This necessitates either increasing budget allocations and staffing, or turning to innovative ways of providing public and information services data protection. Such a technical instrument might be represented by highly-developed engineering system of artificial intelligence. This brings a recognized machine-managed data protection architecture and allows providing safe and prompt services to citizens and offers basic solutions for Ukraine as a state, based on existing technological and humanitarian prerequisites.[5]

Global trends in the organization of services to the population of decentralized entities indicate a revival of interest in the active involvement of complex computer systems in the process of processing requests and providing the final service or product to citizens and

residents of relevant territorial entities. One of the features of the world's leading democracies is building needs and encouraging the cooperation of local people – citizens or persons with the status of temporary or permanent residence in the territory – with territorial governing bodies. [1]. Such a policy leads to a sharp increase in the number of information requests from individuals to regional authorities, which maintain permanent contact with respected authorities through appeals and inquiries, forming a transition from a system of unquestioning trust to elders, mayors and other regional leaders on the basis of their popular election to daily remote monitoring (quite conditional, of course) through constant communication through social networks. All these data are still globally under hacking attacks, sometimes even with special security services involvement. [3].

Artificial intelligence (AI) is a realistic ability of an engineering system to receive, process and apply the received information-request data, as well as protecting it. The main purpose of its creation in the initial stages was to assist people in carrying out certain work (which assistance was not specifically classified, because the system was just created), to facilitate it or replace it altogether, saving time [6].

Similar engineering systems with a data protection options are currently being developed in Singapore, Japan, the United States, China, Australia, Finland and other countries. Such systems use the element base of own production (China, Japan, USA); one created in cooperation with a foreign manufacturer (Finland) or one created with the help of several developers, sometimes even competing bodies (Hong Kong China, Australia), or with the involvement of foreign manufacturers' documentation to create licensed copies of computer database components. (India, Vietnam) [2].

The system of national video surveillance and identification is integrated into the system of artificial intelligence involved in the provision of public services to Singaporeans, which, according to the authors of such a hybrid global product, allows the state not only to meet the needs of the population. marriage), as well as to require quality performance of civic duties by residents of the country (for example, the satisfaction of information or service request may be delayed until the payment of a fine for improper parking or until zero debt on loans to citizens). The system maintains the in-built code ability to de-hack and track the data protection to a about-zero risk of being stolen or captured by competing bodies of any kind.[7]

Ukraine, as one of the leading IT states in the post-industrial world, has every opportunity to participate in the independent or collective creation of an artificial intelligence engineering system to attract such a system to the public service and respond to citizens' requests. The country has a world-renowned number of IT specialists and this number is growing every year, allowing the state to have a sustainable source of currency flow. At the same time, market players criticize the government for intending to interfere in market policies and slow implementation of legislation that will allow the market to grow faster. The "DIIA" ("Action") application – an electronic wallet for public services on a smartphone – is criticized badly for data leaking happening on a regular basis.

Despite the extreme circumstances in which the country currently operates, the state has:

- powerful digital research centers to train world-class students;
- motivated young dwellers of Ukraine oriented to digital education;

- the state's clear understanding of the prospects of digital professions and a positive experience in gradually increasing tax revenues from companies registered in Ukraine, digital economy market players.

- IT-centeredness of the market of services of Ukraine, as the representatives of the digital industry create sufficient added value, which ensures their consumption at the average European level or a level de-facto higher than this;

- positive attitude of the population of Ukraine about investing into the IT sector to create and provide digital highly-protected services.

International experience can and should be involved in Ukrainian practice, taking into account the mental and cultural characteristics of Ukrainian citizens, as well as in accordance with the law and the spirit of the law of Ukrainian society. This mainly applies to:

- building trust in local authorities by providing carefully protected qualified digital public services to residents;

- creation of a high-quality algorithm of cooperation between citizens and its representatives in local government structures, involving an artificial intelligence engineering system for data protection;

- development of a simplified mass user-friendly artificial intelligence system for providing public services according to regional features of digital infrastructure;

- encouraging citizens and businesses to finance developments in this direction, the creation of appropriate requirements by leading banks, etc.

Literature

1. Bojanova, I., Vaulx, F., Zettsu, K., Simmon, E., Sowe, S. (2016, January 21). Cyber-Physical-Human Systems Putting People in the Loop. IT Professional. URL: <http://ieeexplore.ieee.org/document/7389271/>.
2. Carlini, J. (2017, August 06). Preparing for Nanokrieg: Electronic Wars Being Won and Lost in Microseconds. URL: <https://intpolicydigest.org/2016/07/08/preparing-for-nanokrieg-electronic-wars-being-won-and-lost-in-microseconds/>.
3. Costanzo, J. (2017). Hampton Roads Cybersecurity Education, Workforce, and Economic Development Alliance (HRCyber) Mid-Project Report "Bridging the cybersecurity talent gap in Hampton Roads" [PDF]. URL: <http://securitybehavior.com/hrcyber/doc/HRCyber%20Mid-Project%20Report.pdf>.
4. Jones, E. (2016, January 14). UK Government gets serious on developing security skills in 2016. ITPortal. URL: <http://www.itportal.com/2016/01/14/uk-government-gets-serious-developing-security-skills-in-2016/>
5. University System of Maryland. (2011). Report of the Cyber Security Task Force [PDF]. URL: <https://www.usmd.edu>.
6. Virginia Cyber Commission. (2015). Commonwealth of Virginia Cyber Security Commission "Threats and Opportunities". URL: <https://www.virginia.gov/>.
7. Zadelhoff, M.V. (2017, May 4). Cybersecurity Has a Serious Talent Shortage. Here's How to Fix It. URL: <https://hbr.org/2017/05/cybersecurity-has-a-serious-talent-shortage-heres-how-to-fix-it>.

Oleksandr Babych

*post-graduate student, Department of Economic Theory and Public Finance,
Research and Educational Institute "Institute of Public Administration"
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

*Supervisors: Valeriy Shur, candidate of pedagogical sciences, associate professor,
head of Cross-Cultural Communication Department, Research and Educational Institute
"Institute of Public Administration" of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

*Larysa Mykhailets, Senior Lecturer of Cross-Cultural Communication Department,
Research and Educational Institute "Institute of Public Administration" of V.N. Karazin
Kharkiv National University,
Kharkiv*

WORLD EXPERIENCE IN THE SPHERE OF LOCAL GOVERNMENT IN UKRAINE

The world experience shows that the management of local affairs is usually carried out both through the centrally appointed bodies of

state administration on the ground, and through representative bodies elected by the population of the respective administrative-territorial units. Such representative bodies are often referred to as local governments or municipalities. The combination of local government with local self-government is determined by a set of reasons of political, economic and legal order. Firstly, the tendency of decentralization embodied by local self-government bodies is naturally opposed by the tendency of centralism, which creates a mechanism for reconciling local interests with national ones. Secondly, the possibilities of forming the local budget at the expense of local taxes and fees are quite limited (raising taxes may cause dissatisfaction of voters), and its funds are often not enough to perform the tasks and functions of local government. Hence appears the need for centralized allocations for the needs of local self-government. And this determines the control of the central government over municipal authorities in this area. Thirdly, it seems natural to limit the independence of municipalities in areas of national importance, due to the need to ensure the same high standards of governance. Finally, fourthly, the legislative regulation of local self-government, which includes the regulation of the competence and principles of local government, creates the need for administrative control over the legality of acts of local self-government.

Characterizing the development of the institution of local government, it should be noted that it is inextricably linked with the emergence and evolution of local government as a decentralized form of government, development of theoretical concepts of local government, legislation governing municipal activities. That is why definitions such as “local self-government” and “governance” need to be studied in more detail. It should be noted that local self-government is characterized by election, its bodies are elected directly by citizens and have a certain set of powers and independence. Local government is carried out by bodies appointed by the central government [1].

Building the system of local self-government in Ukraine in the context of integration into the European Union requires improving the legal regulation of the legal status of local governments and improving the organizational basis for the exercise of powers. Therefore, they need an urgent solution to the problem of normative-legal, organizational-legal, territorial and material-financial bases of local self-government in Ukraine [2].

There are several models that differ significantly from each other in the principles of formation of local governments, the nature of their relationship with public authorities, the forms of interaction of representative and executive bodies in the system of local government whose experience can be used in Ukraine. The first of the models – municipal (Anglo-Saxon) (originated in Britain, then borrowed from many countries, especially the former British colonies. The characteristic features of this model are: 1) significant autonomy of local governments; 2) the absence on the ground of authorized representatives of the central government who would take care of local governments; 3) election of a number of local government officials; 4) local governments can do only what is expressly provided by law - this is the so-called positive principle legal regulation; 5) control over the activities of local governments is carried out mainly indirectly - through central ministries, and there is a strict judicial control). The second model is bipolar, which includes Romano-Germanic, continental, French - France, Italy, Poland, Bulgaria, Turkey, Senegal and others – and is spread in Europe, Africa, Latin America and the Middle East. This model is characterized by: 1) in comparison with the Anglo-American model, there is a higher degree of centralization, as well as the existing vertical subordination; 2) combination of local self-government and direct local government; 3) local governments are allowed to do everything that is not prohibited by law, which is a negative principle of legal regulation. The continental model can exist at all subnational territorial levels (except the grassroots) or only at the grassroots level. The third model - Iberian – common in Spain, Brazil, Mexico, Portugal - is very close to the continental model, provides that local governance is carried out by popularly elected representative local governments (e.g. councils) and relevant key local government officials (e.g. mayors, prefects), who are also chairmen of the respective councils, their executive bodies and are approved by the central government as representatives of state power in the relevant administrative-territorial units with the right to control the activities of the council. The fourth model - mixed - common in Austria, Russia, Germany - is characterized by Anglo-American and continental models. It should be noted that in the scientific literature, local (municipal) government of Germany is distinguished as an independent municipal system. The fifth model - “Soviet” - is preserved in one form or another in Vietnam, China, North Korea, and Cuba. Its characteristic features are:

1) it is based on the denial of the division of power and recognition of the authority of representative bodies from bottom to top; 2) all councils are public authorities in their territory; 3) the council elects another state collegial body - the executive committee, which is simultaneously subordinate to this council and the executive committee of the highest level.

It should be noted that the independence of local governments of most European countries is particularly specific, as local governments have no legislative powers, as they can act only on the basis and within the legislative acts issued by central legislatures throughout the country or federation if it is a federal state. In Germany, for example, there are three conditions for the legal regulation of local self-government: federal law, the law of individual lands and the legal relations adopted by the communities themselves. The norms of the federal law are, first of all, the Basic Law for the Federal Republic of Germany of 1949 but the leading place in the legal regulation of local self-government is occupied by land legislation, although in different lands the legal status of communes has its own characteristics [3]. Land constitutions, as a rule, duplicate the provisions of Article 28 of the Basic Law for the Federal Republic of Germany, as well as supplement and specify some of its provisions. Many issues of communal self-government are regulated by land laws, among which the main place is occupied by the statutes of the communes.

All the presented models are debatable and represent different approaches to the organization of local self-government in foreign countries; therefore, they are quite conditional.

Each country, in particular, Ukraine, at the constitutional and legislative levels can use them to form its own model, focusing on the analysis of their own national conditions of organization and activity of local governments, taking into account administrative and territorial organization, decentralization and transfer of greater powers to the local level, historical, financial and other conditions of development of territories and formation of the state as a whole.

Thus, the organization of constitutional and legal regulation of local self-government is multifaceted and diverse, as there are no countries with identical approaches in the organization, implementation and development of local self-government. The search for the optimal model of local self-government, the variety of approaches in the choice of means of organization, the conditions of functioning

and development of this social phenomenon are associated with the desire to increase its efficiency [4]. The implementation of foreign experience in Ukraine shows that when modeling the functioning of local self-government, it is necessary to make certain adjustments to the classical European classification of models. It can be assumed that from these models of local self-government of foreign countries, it is advisable to develop a modern model of local self-government in Ukraine, which should embody the concept of municipal dualism, in which local self-government is both public and authoritative power and therefore, should occupy a separate, autonomous place in the structure of power. Regardless of the commitment to a certain concept of local self-government, it can be defined as a form of democracy that provides state-guaranteed realization of the rights of the population united in a territorial community, which is really able to manage a certain part of local affairs under current legislation [5].

Therefore, in order to bring the model of local self-government in Ukraine closer to the European one, it is necessary:

- to carry out functional and procedural reforms of local self-government both in the field of a clear division of powers by levels of government and in the field of administrative-territorial organization in order to legislate the status of administrative-territorial units and criteria for their separation; introduction of executive bodies of local self-government; formation of state policy on the unification of territorial communities;

- to improve the directions of formation of the material and financial basis of local self-government in Ukraine by: ensuring compliance between the powers and financial support of local self-government bodies; improving the system of local taxes; formation of a system of municipal financial institutions, which will allow to use the loan mechanism: local securities, municipal lending, etc., which are a source of financing investment programs.

Literature

1. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підручник. / за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ : НАДУ, Вид-во “Фенікс”, 2010. 375 с.
2. Організація та функціонування представницьких органів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах : наук. розробка / авт. кол. : О. Д. Лазор, Х. М. Кохалик та ін. ; за наук. ред. О. Д. Лазор. Київ : НАДУ, 2009. 44 с.
3. Germany’s Constitution of 1949 with Amendments through 2012. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/German_Federal_Republic_2012.pdf.

4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 № 1001 (із змінами, внесеними згідно з постановою КМУ № 750 від 16.05.2007). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006-%EF>.

5. Про заходи щодо виконання Програми державної підтримки розвитку місцевого самоврядування: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 123. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

Olena Budarahina

main specialist, Department of Social Protection of the Population of the Slobidsky District Administration of the Kharkiv City Council, Kharkiv

Supervisor: Svitlana Shepelieva, senior lecturer of Foreign Cross-Cultural Communication Department, Research and Educational Institute "Institute of Public Administration" of V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

ECOLOGY ISSUES IN UKRAINE AND THE WAYS OF THEIR SOLUTION

Ecology as science is gaining public popularity due to global concerns about the environment. In the 19th and 20th centuries it was possible to talk about certain environmental problems such as deforestation, pollution or hunting but now the environmental crisis is spreading across the planet. Environmental degradation is followed by the decrease of the quality of life in the society of world and it is so true for Ukraine too. The root causes of environmental problems in Ukraine are:

- dominance of resource- and energy-intensive industries in the economy;
- depreciation of fixed assets in all areas of the national economy;
- inefficient system of public administration in the environmental protection;
- low level of understanding in society of the environmental protection priorities and advantages of balanced (sustainable) development;
- insufficient funding from state and local environmental budgets measures. (1)

These ecology issue present major global threats for Ukraine – problems that must be solved if the country is to remain a supportive habitat for humans.

Wasting. From the Guardian report published in 2008 it emerges that, with the current levels of consumption, humanity will need another planet by 2030. An unreasonable waste of resources, the use of non-recyclable materials leads to serious problems. Like a Pacific garbage patch. Its dimensions are almost to three times the size of Ukraine. (2) Ukrainians produce approximately 474 million tons of waste per year, of which 26 million tons are constituted by solid household and agricultural waste and 448 million tons are hazardous. Only around 3.2% of the waste in Ukraine is recycled while the rest is dumped at 6,000 official landfills and over 33,000 illegal waste disposal sites (data provided by the Ministry of Ecology, 2016). Waste substances pollute the air, and can also leak into rivers and groundwater. So, it can cause cancer, respiratory and cardiac diseases. (3)

Soil degradation. Overgrazing, monoculture planting, erosion, soil compaction, overexposure to pollutants, land-use conversion – there is a long list of ways that soils are being damaged. The flawed and outdated coal industry in our country leads to permeable soil's disaster and the progressive deterioration in the quality of groundwater. (4)

Destruction of the aquatic ecosystem. The major problems of our rivers and lakes are shoaling, water blooming, water caltrop/chestnut proliferation (an invasive aquatic plant) in reservoirs, poaching, decreasing of the number of fish in rivers, pollution with utilities, ferrous and nonferrous metals, energy transportation systems and agriculture. Many activists sadly assert that our legendary river – Dnipro only sighs and groans... and roars no more. According to pessimistic ecological forecasts, in 20 years, the steppe will move closer to Kyiv and in 50 years, the shallowness of the Dnipro will double. In the face of climate change, the issue of water scarcity and availability of water resources is becoming increasingly relevant. (3)

Deforestation. Forests cover 15.9% of Ukraine's territory. Due to foreign demand, Ukrainian loggers and timber companies are illegally trafficking abroad entire trains and lorries of fir trees, earning millions and millions of dollars. In recent years, the area of primeval forests has been dramatically decreasing in the Carpathians while 60% of Bukovyna's forests, which are included in the UNESCO World Heritage List, have been destroyed. (3) Also uncontrolled exploitation and illegal

extraction methods of amber have had an enormous impact on the regional ecosystem. About 90% of the amber is handled and smuggled abroad by criminal organizations with the support of local politicians and law enforcement agencies. Wild, uncontrolled deforestation, large craters dotting the landscape and drainage of local streams are stealing more and more space from forests. Not only do natural forests act as biodiversity reserves, they are also carbon sinks, keeping carbon out of the atmosphere and protects the river banks from erosion by swollen rivers. (5)

Species extinction. The loss and destruction of habitat are also major factors contributing to a wave of extinction – unprecedented in that it is caused by a single species: humans. The IUCN's Red List of threatened and endangered species continues to grow. Not only do species inherently deserve to exist, they also provide products and “services” essential to human survival. Think bees and their pollinating prowess – necessary for growing food. (5) If we, as human beings, do not stop destroying forests, steppes, oceans and rivers, first every fourth species will die out, and then all the rest. And it will end with people.

Air pollution and climate change. Atmospheric CO₂ absorbs and reemits infrared-wavelength radiation, leading to warmer air, soils, and waters – which is good: The planet would be frozen solid without this. Unfortunately, there's now too much carbon in the air. (5) Air pollution is at the top of the list of the ecological problems of Ukraine. The amount of enterprises' harmful emissions increases on average by 8% each year. (4) According to the Institute for Health Metrics and Evaluation in 2016, air pollution led to 58,000 premature deaths.

Difficulties arising from the development of civilization, increasing degradation of the natural environment creates a need for developing and seeking new solutions to today's global problems.

“Right now, the world spends only a few billion dollars a year on researching early-stage ideas for zero-carbon energy. It should be investing two or three times that much.” – Bill Gates

Individuals can also play a part by making better choices about where they get their energy, how they travel, and what food they eat. But the best way for anyone in whole world to help stop climate change is to take collective action. This means pressuring governments to change their policies and business practices. The main ways to stop climate change are to pressure government and business to:

Keep fossil fuels in the ground. We need to move our economy away from fossil fuels as soon as possible.

Invest in renewable energy. These include technologies like solar, wind, wave, tidal and geothermal power.

Switch to sustainable transport. Reducing car use and plane travel, switching to electric vehicles will help stop climate change and reduce air pollution.

Help us keep our homes cosy. Homes shouldn't be draughty and cold. The government can help households heat our homes in a green way – such as by insulating walls and roofs and switching away from oil or gas boilers to heat pumps.

Improve farming and encourage vegan diets. One of the best ways for individuals to help stop climate change is by reducing their meat and dairy consumption. Businesses and food retailers can improve farming practices and provide more plant-based products to help people make the shift.

Restore nature to absorb more carbon. Planting trees in the right places or giving land back to nature through 'rewilding' schemes is a good place to start.

Protect forests. Forests are crucial in the fight against climate change. Governments can stop companies destroying forests by making better laws.

Reduce plastic. Plastic is made from oil, and the process of extracting, refining and turning oil into plastic (or even polyester, for clothing) is surprisingly carbon-intensive. It doesn't break down quickly in nature so a lot of plastic is burned, which contributes to emissions. Demand for plastic is rising so quickly that creating and disposing of plastics will account for 17% of the global carbon budget by 2050 (this is the emissions count we need to stay within according to the Paris agreement). (6)

It is need to transformate the Ukraine environmental legislation according to the European standards. The specialists offered to use the European states' approach (the Czech Republic, for example) where private companies get funds for the purpose of the modernization of production. Then officials promise to amend the law that will be an incentive for its implementation in companies. One of such changes will be the reduction of environmental taxes. According to Deputy Ministry of Environment and Natural Resources of Ukraine, it will not only have

a good impact on the ecology but also enhance the competitiveness of the modernized industrial facilities. The EU countries choose their foreign partners carefully and the enterprises that have not fulfilled several of the terms and requirements under the EU could have problems with regard to foreign trade. (7) Another important step on the way to prevention of environmental problems is the formation of ecological culture of the population, environmental education of youth and adults. Environmental education needs to start with early childhood and it must include knowledge of nature, character human impact on the environment and the formation of behavior aimed to the preservation, enrichment and development of the natural environment. It is up to each and all of us to become more ecologically aware and meditate on what country... and world we are giving to future generations!

Literature

1. Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku : Zakon Ukrainy of 28.02.2019 no. 2697-VIII. [Law of Ukraine "On Basic Principles (Strategy) of State Environmental Policy of Ukraine until 2030]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (date of application: 22.02.2022).
2. Environmental pollution – Why we must protect the environment. Karbon CNS. URL: <https://karbon-cns.com.ua/uk/zabrudnennya-dovkiillya-chomu-treba-beregti-ekologiiyu.html>.
3. Kuzubov, Dmytro. On the verge of disaster: top 5 environmental problems in Ukraine. Euromaidan Press. URL: <https://euromaidanpress.com/2019/11/03/on-the-verge-of-disaster-top-5-environmental-problems-in-ukraine>.
4. Ecological problems of Ukraine. Karbon CNS. URL: <https://karbon-cns.com.ua/en/ecological-problems-of-ukraine.html>.
5. Zimmermann, Nils. Five of the world's biggest environmental problems. DW. URL: <https://www.dw.com/en/five-of-the-worlds-biggest-environmental-problems/a-35915705>.
6. What are the solutions to climate change? Greenpeace. URL: <https://www.greenpeace.org.uk/challenges/climate-change/solutions-climate-change/>.
7. Recent changes in the environmental legislation of Ukraine. Karbon CNS. URL: <https://karbon-cns.com.ua/uk/ostannii-zmiini-v-ekologichnomu-zakonodavstvii-ukrayini.html>.

Irada Hadirova

*student of PUD-21,
Research and Education Institute "Institute of public administration"
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

*Supervisor: Svitlana Shepelieva, senior lecturer of Foreign Cross-Cultural
Communication Department, Research and Educational Institute "Institute of Public
Administration" of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

GLOBALIZATION OF THE UKRAINIAN MARKET IN ACCORDANCE WITH INTERNATIONAL AGREEMENTS

The economic potential of Ukraine characterizes the ability of the economic complex to produce goods, provide services and to satisfy the economic problems of society. Back in the days of the Soviet Union the Ukrainian economy was strong and showed the full power of production. While receiving a smaller share (16 percent in the 1980s) of the Soviet Union's investment funds and producing of goods with a lower set price, Ukraine was able to produce a larger share of total output in the industrial (17 percent) and especially the agricultural (21 percent) sectors of the Soviet economy . More raw materials were exported from Ukraine than from other member-countries of the Soviet Union. Ukraine's economic decline began in the early 1990s during a period of extreme currency inflation . Although inflation declined to manageable level in 1996, the economic decline slowed down, Ukraine was unable to regain the economic strength it had in the 1980s. After the declaration of independence of Ukraine, the government set new goals for the development of Ukrainian market. Therefore, Partnership and co-operation agreement between the European communities and their member states and Ukraine, was signed in 1994. It was one of the first steps to create new international agreements.

Ukraine's economy in recent years is characterized by a steady decline in business activity of producers, deepening economic imbalances, growing financial and payment crisis. One of the ways to solve it was economic European integration, which led to Ukraine's falling under certain standards of the European space. The development of economic potential depends on capital investments and labor force.

By creating new agreements with the countries of the European Union, we have an incentive to accelerate systemic reforms in the economy.

Europe has a technologically advanced market economy. Despite the social and cultural differences in the countries of the European Union, the European model focuses economic politics on the development of the social market. Based on many factors that show the development of the European economy the Ukrainian economy is integrating into the European market. The main goal of Ukrainian politics is to develop the institutions of the economy in the country. Ukraine had a strong market base in the 1980s. Most factories ceased to function after the crisis in the 90s. Many factories will now require investment to restore operations and generate economic growth. Now Ukraine is suffering from the overproduction of legislation that do not assure economic growth, and restrain business activities. This causes difficulties for the construction of a new model of the Ukrainian economy. International agreements signed between Ukraine and European Union have their own rules. Ukraine needs to implement the established European standards into its politics in the conditions of European integration. Now European integration in Ukraine is developing more rapidly after the political crisis in 2014.

The globalization of the Ukrainian market over all these years is very noticeable. For a long time, the Ukrainian economy was directed to the countries of the post-Soviet space, although now the vector of direction has changed, Ukraine maintains economic cooperation with many countries. Despite the current European integration, this decision is correct because it confirms the historically established connection with these countries.

Now we can notice a new paradigm of relations between the state and economic entities functioning on the principles of social partnership. Social motivation is very important for many economic processes. The state acts in the interests of society, but very often these interests do not coincide. Now Ukraine is in a difficult situation, our national rights are in danger, but despite this we are united and we move on, we develop the economy and continue to integrate. The trust of many countries of the European Union in relation to us has increased now and we are considered not only as a partner but also as a member.

I believe that our country will cope with all the difficulties and our economy will become better than it is now, but even in today's realities, the Ukrainian market is globalizing and we see results.

Literature

1. URL: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/Economy>.
2. Deregulation of Ukrainian economy in terms of the integration. Amosov Oleg Yuriiyovych, Ghavkalova Natalija Leonydivna.
3. Публічне управління 21 століття: традиції та інновації. Збірник тез 12 Міжнародного наукового конгресу 27 квітня 2017 року, Національна Академія державного управління при Президентові України.

Sofia Panasjuk

*student of PUD-21,
Research and Educational Institute "Institute of Public Administration"
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

*Supervisor: Svitlana Shepelieva, senior lecturer of Foreign Cross-Cultural
Communication Department, Research and Educational Institute "Institute of Public
Administration" of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv*

DEMOGRAPHIC PROBLEMS OF UKRAINE AS A MODERN GLOBAL CHALLENGE

In the XXI century development processes in the modern world have experienced the growing influence of globalization – not only economic, but also political and cultural. This influence has led to a number of economic, demographic, social, political, ideological challenges for humanity.

The conditions of globalization have significantly changed the life of society. They are associated with the emergence of threats of a new (global) content – global challenges, problems, risks, crises and disasters. In these conditions the planetary economy and society have become much more dependent on humanity's ability to find ways to eliminate threats common to all.

Even in the recent past before the advent of antibiotics and other drugs, humanity did not think much about their numbers. There were always epidemics, wars, famine, which claimed millions of lives and regulated the number of population.

The demographic problem is one of the most serious and important, but it should not be assumed that the dramatic increase in

the number of human beings began in our day. In the distant past there were also population surges in individual countries, often with very serious consequences.

The demographic situation is an indicator of the country's social development, a reflection of its socio-economic and moral condition. It is noted that the main problem of socio-economic development of Ukraine is the large-scale demographic crisis.

The Ukrainian demographic crisis is primarily characterized by a very low birth rate, a high mortality rate, especially among the young of working age, a high emigration rate, the aging of the nation, which further leads to a shortage of labor force.

Ukraine's demography is now experiencing a critical decline in the birth rate. Ukraine has crossed the line of fertility decline, when the demographic potential of the country is being destroyed, leading to the loss of conditions for the renewal of the population.

The main reason for the decline in the birth rate is the reduced need to have children due to various factors, such as the general economic, social and political situation in the country.

The downward trend in the birth rate in Ukraine intensified in the 1990s due to the economic crisis, a sharp decline in living standards and incomes of the general population, and uncertainty about the future.

Another problem is the aging population. It should be noted that in our country the aging rate is lower than in European countries, but the reason for this situation is the high mortality rate of the working age population, especially among men. An important factor influencing the demographic situation is the poor health of the nation, which significantly worsens the quality of human resources. The state of our country's environment leaves much to be desired. Atmospheric air pollution is one of the first threats to human health.

The main causes of these phenomena are the protracted economic crisis, the ecological catastrophe (Chernobyl), the country's being in a state of hybrid war, which led to a sharp decline in living standards, uncertainty of the population in the future deaths of people.

Today, the most pressing issue is migration. Significant migration took place in the first years of Ukraine's independence. It is noted that labour and educational migration increase the threat of depopulation, lead to the loss of labour potential, cause labour shortages in many

activities, especially in industry and construction, and negatively affect the economic development of the country. First of all, economic factors and the armed conflict in eastern Ukraine are the main factors causing labour migration of Ukrainians.

So, Ukraine's limited ability to stem emigration is not entirely an issue of political will. Rather, it is a consequence of the country's place in the global economy as a reservoir of migrant labor.

The State Statistics Service of Ukraine predicts that a quarter of the population will be over 60 years old in 2025. On average life expectancy in Ukraine is 66 years, 11 years less than in the countries of Western Europe. This is why the demographic problem is extremely important for the state's economic security and needs to be studied more thoroughly.

Literature

1. Demographic disaster in Ukraine. URL: lovochkin.org.
2. Ukraine's Real Crisis: A Demographics and Health Time Bomb. nationalinterest.org. *Judy Twigg, E. Wayne Merry*.
3. Geography textbook (profile level). 10th grade. New Program. Bezlygiy.
4. Ukraine's challenges and prospects in the European and global context will be the focus of the second day of the YES Brainstorming. Yalta European Strategy.
5. Dykha M.V. Key problems and challenges in ukraine, solutions and approaches: the social aspect.
6. Galetsky Vladislav Frantsevich, Demographic problems of globalization.

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ
КОМБІНОВАНОГО ВИКОРИСТАННЯ
МОЖНА ВИКОРИСТОВУВАТИ В ЛОКАЛЬНОМУ ТА МЕРЕЖНОМУ РЕЖИМАХ

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ
XXI СТОЛІТТЯ:
В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ**

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ МАТЕРІАЛІВ
XXII МІЖНАРОДНОГО
НАУКОВОГО КОНГРЕСУ**

(27 квітня 2022 р., м. Харків, Україна)

Викладені в тезах думки та пропозиції не обов'язково збігаються з точкою зору редакційної колегії. Відповідальність за достовірність інформації в тезах, точність назв, прізвищ і цитат несуть автори.

Відповідальний за випуск д.держ.упр., проф. *Д. В. Карамішев*

Комп'ютерна верстка *В. В. Богатова*
Дизайн обкладинки *В. В. Богатова*

Підписано до друку 17.07.2022

Гарнітура тип Century Schoolbook. Ум.-друк. арк. 23,75. Обл.-вид. арк. 24,5.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна